

***Четиридесетте безотговорни дни***  
***1944***

***Никола М. Николов***

*Първо издание*

*София. 1995*

**Посвещавам на нашата българска младеж с пожелание да разбере страданията на родителите си и да не допусне същите върху самата нея.**

### ***Въведение***

Преди години ми бе подхвърлен един ръкопис от мой неизвестен сънародник. След като го прочетох разбрах, че същият този човек е от моя Видински край. Той бе много добре запознат със събитията около 9 септември 1944 година. Имената на инквизираните, както и на инквизиторите през 40-те безотговорни дни напълно отговаряха на всички тези, които лично познавах.

Точността, с която той описва тези тревожни и злокобни за народа ни събития ми подсказва, че самият този човек е имал близък достъп до тях.

Дали той е участвал в тях или не? Дали се дължи на непостигнати амбиции и власт, също не зная. А може би и той, както и много други действащи лица в тези варварски събития, е разкаян и чувства необходимостта да доведе до знанието ни една малка част от трагедията на нашия народ, настъпила на 9 септември 1944 година с нашествието на комунизма в България.

Независимо от всичко аз благодаря на този анонимен ремсисст за картинното обяснение на тези кървави и печални събития за нашия народ. Аз му благодаря, така както досега имах възможността да благодаря и на много други разочаровани комунисти, прозрели в същността на комунистическата идеология.

Чувствам, че с всеки изминат ден постигам целите си - да отворя очите на още заблудените, за да разберат, че комунизмът е рожба на една шепа международни банкери, които го използват най-рационално за техни цели.

Книгите ми се четат вече в много страни по света на различни езици. Получавам много писма отвсякъде, от което е ясно, че светът не спи.

Мисля, че тази книга с анонимен автор е много належаща за настоящия момент в България. Ще допринесе до голяма степен българските младежи да разберат какво представлява комунизмът и кои бяха тези, които избиха родителите им и унищожиха българската интелигенция и култура.

Нашата младеж не бива повече да стои апатична и инертна. Родителите им бяха добри националисти и патриоти и те са длъжни да следват техния честен пример за спасението на родината ни България.

*1-4 ноември 1994 година*

## *Те умираха прави*

Нищо необикновено не се случи в първата десетдневка на месец септември 1944 година с изключение на общата възбуда, че вратите на затворите се отвориха за политическите затворници по заповед на последното конституционно правителство на Константин Муравиев, просъществувало само няколко тревожни дни. Първата външнополитическа стъпка на това правителство беше скъсването на нормалните политически връзки с Хитлерова Германия и обявяването на война на същата.

Малко преди това получиха свобода и хората от концентрационните лагери, където бяха задържани заподозрени конспиратори, атентатори и хора с криминални улики.

Имаше ли невинно осъдени и задържани хора? Тогава, когато политическите процеси се редяха и на обвинителните подиуми заставаха уплашени и смутени хора, обвинени в предателство, конспирации, саботажи и атентаторство, човек би се усъмнил, би повярвал в тяхната невинност и думите им:

- Не знам! Не съм! Клевета е! Невинен съм!!!

Сега, близо четири десетилетия по-късно, всички признаха и подробно разкриха това, в което бяха обвинени, но не за да търсят оправдание, а признание за „особени“ заслуги, след които следват морални и материални награди.

Никъде не чух, не видях и не прочетох да каже някой:

- Съдиха ме, биха ме, а бях невинен!

Читателю, спирам вниманието ти само на един факт. В книгата си „Ремсови години“ авторът Живко Живков подробно и естествено без физическо насилие, прави пълни признания и описание на конспиративната си дейност като функционер на ЦК на РМС (Централен комитет на Работническия младежки съюз), за която бива съден и осъден само 7 години затвор, а за такава дейност по Закона за защита на държавата се предвиждаше смърт!

Изниква въпросът - защо е процедира така старата власт? Тук има само две предположения, от които едното е вярно, а може би те се допълват: или е мислела, че е силна и господар на положението и това я правело снизходителна, за да дава възможност за покаяние и за завръщане на блудните синове, или е била прекалено слаба, за да се справи с непоправимите!

Сега, след написването на книгата, в мен се пораждат съмнения, че читателят ще се отнесе с недоверие към случаите и събитията. Затова сложих истинските имена на хората, така че ако любопитен читател желае да провери моята добросъвестност и автентичността на изнесеното, нека си направи труда и да проучи съдбата на споменатите герои. Имало ли е такива хора, заемали ли са споменатите длъжности и къде и как са загинали? За улеснение ще посоча местожителството на някои и местоработата, макар че в книгата почти всичко е казано:

1. Офицерите - полковник Ангелов - командир на 3-ти пех. Бдински полк, гр. Видин;
2. Поручиците Стефан Райков, роден в с. Гомотарци, и Апостолов от Дряново също от 3-ти полк;
3. Капитан Димитров, роден в с. Раяновци, от 3-ти полк;
4. Фердинанд Симеонов - роден в гр. Кнежа - от 36-ти пехотен полк;
5. Поручик Орленкин - роден в гр. Димово - 3-ти полк;
6. Стефан Андреев от с. Гложене - от 36-ти полк;
7. Герги Гюлгелиев - съдия в окръжната колегия - гр. Бяла Слатина;
8. Коста Инанов от с. Макреш, Видинско, селянин, кръчмар;
9. Петко Николов, роден в с. Цар Петрово - Видинско;
10. Цветан Макшутов и Първан Кръстев от с. Галиче - Врачанско.

Смятам горните имена за достатъчни. Един любопитен читател при сегашните условия на туризъм и дислокация на хората не е трудно да влезе в контакт с човек от посочените населени места и да провери истинността на фактите.

Изтъкнатите по-горе факти отнемат правото на този, който би се почувствал засегнат и би протестира срещу книгата. Той трябва да доказва къде са гробовете на посочените лица и как умряха те.

Съдбата на хилядите българи, които станаха жертва на комунистическия терор, ме възмути и аз обещах пред себе си да напиша в тяхна чест тази книга, за да разкажа на поколенията, че „ТЕ УМИРАХА ПРАВИ“.

Самата книга написах в България, тъй като се налагаше непрекъснато да сверявам факти, имена, време, реплики, а и друго - исках да се приближа колкото се може по-плътнo до самата истина! Така, написана на ръка, аз поех риска да я пренеса през границата като турист и успех! Ако бяха я открили митническите власти, които бъркаха в чантата ми, щях да получа от 5 до 10 години затвор и тя щеше да бъде унищожена. Когато митничарят ми даде знак с ръка да отминавам едва се съдържах да не заплача

от радост, че книгата ще види бял свят!

Много трудно взех решението да емигрирам! При социалистическия стандарт на живот аз бях постигнал всичко (луксозна къща на два етажа и сутерен, със собствено парно, в центъра на града, в двора гарираха три коли, моята, на сина и на зета, имах хубава вила с един декар лозе, но най-важното - прекрасна жена, деца и внуци, които ми липсват много!).

По много поводи човек се разделя с близки, но когато това става без да го знаеш, ненадейно, човек си спестява едно малко познато чувство - на страшната тъга!

Колкото по-близък ставаше денят за екскурзията, която исках да използвам за емигриране и изнасяне на книгата, толкова по-мило ми ставаше всичко, което беше около мен (хората, жилището и вещите). На хората не се доверявах, всеки от тях би ме спрял! С другото споделях, защото говорех само аз, то запази моята тайна и аз съм благодарен. С голяма мъка се разделих с колата, която обичах като човек. Измих я, макар че беше чиста. Вкарах я в гаража, бяхме сами, защото моята кола домуваше на вилата извън града. Дълго седях в нея, знаех, че е за последен път...

Внучетата играеха пред къщата и аз поисках да ги целуна, момчето- Деянчо, подложи послушно бузка, а момичето - Веселка, побягна, едва докоснах косичката ѝ. Жената бързаше за нещо, целунахме се и тя каза:

- Ще те чакаме след 5 дни!..

Не знам как се въздържах. Тя, мидата, не подозираше нищо! Сигурно още чакат да изминат петте дълги дни...

Втората ми подбуда за написването на книгата, която е извън личното и националното - е да предупредя чрез съдбата на истинските герои какво очаква всяка нация, всеки индивид, когато попадне под комунистическо управление. Няма добър и лош комунизъм - комунизъм ли е, това означава жестока диктатура и нечувана експлоатация на работника! Добър пример в това отношение са самите народи в комунистическите страни, нисък стандарт на живота и никакви човешки свободи. Нескончаем поток от политически и икономически бегълци. Концентрационни лагери и телени ограждения. Синоними на жестокост и варварство. Това е комунизмът на всички езици и във всички форми! Апелирам към свободния свят да се обедини, за да се предпази от това световно зло!

На комунистите, които живеят при капиталистическия начин на производство и държавна уредба, препоръчвам да отидат като емигранти в социалистическите страни. Уверявам ги, че ще бъдат приети навсякъде, и че ще трябва да доказват, че при капитализма е по-зле. За съжаление никой не бяга от загиващия и умиращ капиталистически начин на живот. От комунистическия бягат стотици хиляди!

*Авторът*

Като съвременник аз приемам първата.

В началото споменах за отваряне вратите на затворите и сега се връщам да обясня едно важно обстоятелство: при всички режими, през всички времена криминални престъпници са съпътствали развитието на обществото, за което са консумирали съответни санкции! Такива имаше в българските затвори в началото на септември 1944 г., и то немалко. Сега те имаха рядкото щастие да излязат от килиите безпрепятствено, като се сляха с потока от така наречените политически. Сляха се и станаха едно! Ще се старая да споделя откровено и честно събитията така, както се развиваха, без да натрапвам своето мнение. Нека читателят преценява и мисли сам. В тази връзка ще спомена един случай на приобщен криминалист, като същевременно пояснявам, че като него бяха хиляди!

През 1929 г., в с. Галиче, Врачанско, Нино Къчов, скрит под селския мост, застреля брат си Горан Къчов за бащин имот. Осъден на доживотен затвор, той излиза през широко отворената врата на Врачанския затвор в тоя фатален момент, когато една власт се сменя с друга. Убиецът се вля в редиците на политическите затворници и стана политически потърпевш, за което получи народна пенсия. Бедата е там, че като него бяха хиляди. Всички, които излязоха през широко отворените врати на затворите, се нарекоха политически и стана трудно, даже невъзможно да се отдели чистото от фалшивото!

Правителството на Константин Муравиев се указа лишено от външна подкрепа, особено от страна на СССР, който на 05.09.1944 г. обяви война на България без каквото и да е предизвикателство, с единствената цел да се постави на власт послушната на Москва БКП. Това правителство нямаше друга алтернатива освен да подаде оставка и да предложи властта на отечественофронтовската коалиция, както повеляваха традиционните конституционни изисквания. Това стана по изричното настояване на СССР. Как се извърши промяната? Безкръвно и без съпротива. Приказките за революция са груба измислица и лъжа от начало до край! Регентите издаваха на регенти, министрите на министри. Войската беше арбитър и всичко стана по нейно искане и контрол. Това бе внушено от грижата за опазване единството на нацията. Генералите бяха тези, които предадоха властта в ръцете на отечественофронтовския кабинет - без да подозират, че се прощават с националната независимост, че извършват чудовищно предателство, че се разделят с всички конституционни свободи!.. Влиятелните генерали бяха подло подведени от комунистическата агитация и заложиха авторитета и военната си чест, за да бъдат впоследствие обесени и разстреляни.

Самият девети септември - сух, топъл, есенен ден! Първите жълти листа се показаха в короните на дърветата. Избуялата от пролетта трева беше засъхнала, а отдолу побождаше младата. Организираните партийни и ремсови членове заемаха овакантените места в държавния апарат, особено във ведомството на Вътрешното министерство. Там всичко беше ново!

Малкото въоръжени хора - партизаните, които слязоха в населените места от горите и полетата, бяха плахи и неуверени. Страхуваха се от оръжието, което имаше в населението, а то не беше малко, страхуваха се от полицията и войската, от миналото си. Там, където имаше военни части, партизаните се предаваха на тях - представяха се, ръкуваха се, обещаваха си сътрудничество за доброто на Родината. Лошото и примитивно оръжие на партизаните беше сведено с цевите към земята. Първите дни те не заплашваха никого, защото бяха застрашени от минали провинения. Любовта на народа към тях беше почти никаква, следваха ги млади неориентирани хора! Подкрепяха ги тези, които в условията на свободната конкуренция не се извиха. Никой не смяташе правителствената промяна за революция. Тази дума не се споменаваше, тя дойде по-късно по указание на Съветското посолство, което ръководеше дейността на ЦК на БКП под формата на братско сътрудничество и консултация. Иначе е необясним фактът, че ръководителите, като се започне от регентите и министрите, 272-ата депутати и останалите министерски отговорници и областни ръководители не пожелаха да емигрират въпреки неповторимо благоприятната възможност за това. Всички останаха по местата си - вярваха в несъществуващата искреност на комунистите, вярваха в лозунгите за свобода, правда и човешко достойнство! Старите ръководители бяха прекалено добри

патриоти и предпочетоха да чакат неизвестното, да умират в Родината, но не и като емигранти. Емигрираха малцина и те се спасиха. Направиха го тези, които познаваха по-добре морала на комунистите. Останалите преценяваха своята дейност като патриотична от гледна точка на националните интереси на страната, запазена от пожара на войната и постигнала национално-то обединение по мирен път. Никой не се страхуваше от 2000-те убити атентатори и конспиратори, те бяха нищо, те бяха от средата на обществената утайка, която убиваше по улиците невинни хора, създаваше несигурност и дезорганизация.

Заразяващ пример в това отношение беше принц Кирил, княз Преславски, регент след смъртта на цар Борис. Той можеше да емигрира в много страни, защото в жилите му течеше синя кръв и беше обезпечен с богатствата на баща си - бившия цар Фердинанд. Не го направи по две причини:

1. Вярваше в добросъвестността на дълга си към отечеството.
2. Не познаваше моралния облик на комунистите.

Всички, които го последваха, станаха жертва на отмъщението и произвола, а те бяха хиляди и умираха години наред, та до наши дни, но най-важното - УМИРАХА ПРАВИ!

Войнишките комитети в казармата се изградиха от хора от втора ръка. Най-дейните, след като се увериха в лоялността на командирите, заминаха на нови длъжности, в частите останаха да действат неопитни млади хора, повечето от които се приобщиха на самия 9 септември или по-късно.

Капитан Минков не прояви интерес към състава на комитета, той не се предложи, не беше и поканен.

- Разчитайте на Минков, приобщете го! - поръча Кенарски на ремсовия секретар, преди да напусне частта. Той или не го разбра, или се страхуваше да приобщи около себе си повлиятелни хора.

Първата заповед след правителствената промяна от главното командване гласеше:

—Да се извърши самолетно разузнаване по артериите на западната граница, като се отбележат на картата позициите на противника! Пилотът да бъде проверен, честен отечественофронтовец; ако не е сигурен, с него да летят двама души от проверените с оглед да не премине на страната на врага!

Командирът и хората от комитета прочетоха телефонограмата и прехапаха устни, в кабинета настана тягостна тишина.

- Търси се един предан, ако такъв липсва, още двама от сигурните! - Повтори като в просъница полковник Ангелов. - Последните какво ли биха направили, те първо, не могат да се ориентират в полет, не могат да предотвратят нищо, но ... заповед! Сега няма верни - разсъждаваше командирът, като подкани хората от комитета да предлагат. Мълчанието беше продължително и тягостно.

- Ако нямате против, да предлагам аз - наруши мълчанието той.
- Предлагайте, другарю командир - глухо каза председателят на комитета.
- За тази задача аз вярвам в един пилот - инженер капитан Минков.
- Минков ли? - изненадано откликна фелдфебелът от комитета. Убедени ли сте, че е достатъчно чист, той още не е проучен, не е разпитан по наша линия! Данните, които имаме за него, са от старата власт, а тя си отиде! Известен е като националист!

По гладкото лице на командира се появиха червени петна, в гърлото му заседна гневна вълна, веждите се накъдриха нервно и една отвесна жила между веждите преполови високото мрачно чело на две и той отговори:

- Фелдфебел, нас ни възпитаваха в дух на чест и доблест, ние така служехме на България! Честния е винаги честен, а безчестният остава завинаги такъв! Който не е служил вярно на първия си командир, ще бъде такъв и на последния! Златото на бунището да го хвърлиш, остава пак злато, а боклука на луната да го вдигнеш, остава боклук!

Командирът с явно усилие се стараше да говори спокойно, въпреки това се задъха и разкопча теленото копче на куртката си.

- Щом така мислят за Минков, то за мен не мислят по-добре, но аз съм пред тях и те още спазват някакви норми на приличие - мислеше Ангелов. Отново в широкия кабинет властваше тишина и подозрение и всеки мислеше по своему. Фелдфебелът огледа петчленния комитет и прецени качествата на всички. Двама от тях бяха обрала лавката, за което бяха в карцера, но

не бяха съдени по снизхождението на дивизионния генерал. Третия беше излежал криминална присъда като малолетен. Четвъртият като артелчик с негово съдействие бяха продавали от склада продукти, но това стана известно в началото на месеца и преписката потъна неизвестно къде.

- Ето нашето лице, това сме ние от първия до последния - помисли той. - Командирът ни знае, но е принуден да мълчи, защото основата, върху която стоеше, е съборена. Ако се опита да говори, ние ще го принудим да мълчи, защото притежаваме най-ценното качество - безрезервно подкрепяме новата власт. Трябва да се търпим! Принудени сме да работим заедно! Нито той, нито Минков са толкова черни, нито ние сме много чисти, затова ще се сработваме, без да притъпяваме бдителността, ще изпълняваме задачите отгоре, а там е ЦК - те си знаят работата!

Така разсъждаваше фелдфебелът, който беше най-авторитетен между тях. Той реши да търси компромис.

- Другари, отговорността е обща и решението трябва да бъде общо, единодушно. Другарят командир познава качествата на състава и аз смятам да подкрепим неговото мнение. Ако сте съгласни, да се спрем на капитан Минков, и да преминем към втората задача от телеграмата. Кой ще бъдат придружителите?

- Аз вярвам в качествата на летеца, а в обсъждането на придружителите няма да участвам - това е ваш политически въпрос.

Започнаха пазарлъци, доводи и отводи. Никой не желаше да прелети над позициите на противника, всеки съзнаваше, че ще лети над военни части, а там, където се стреля, няма гаранция за живот.

- Щом гласуваме на Минков доверие, то нека бъде докрай! Най-добре е да бъдеш сам! – предложи един и пет ръце се изправиха нагоре.

## 2

Самолетното ни въоръжение, както и почти всичкото ни оръжие беше немско производство. Машината, с която трябваше да се извърши разузнаването, беше един мерсерсмид - последен модел. Задачата на Минков беше поставена в кабинета на командира в присъствието на войнишкия комитет. Без да възразява за опасността, която го грози, капитанът изпъна младото си тяло, токовете на ботушите му чукнаха отсечено и басовият му глас отговори:

- Слушам, господин полковник!

Хората от войнишкия комитет завидяха на тази решителност, която в тях липсваше. Злоба, ненавист и страх облада хората от войнишкия комитет.

- Този решителен и смел човек, ако получи заповед да разстреля хората от комитета, със свойствената си механична готовност да изпълнява заповед не би се колебал-мислеше фелдфебелът, като гледаше в профил интелигентния овал на лицето му.

Проучвайте шосетата, пътищата и железопътните възли, състоянието и степента на концентрацията, колкото може по-дълбоко в югославска територия! Нали знаете, ние сме вече във война с довчерашните си съюзници. Внимавайте, те са озлобени и унищожават всяка поява на наш обект!

- Ще се старая, господин полковник!

- Кога да ви очакваме, капитане? - запита фелдфебелът от комитета.

Минков го изгледа с насмешка и с тънка ирония отговори лаконично:

- Там е война! Задачата е бойна! Срок няма, може и ...

От това недоизказано „може“ телата на присъстващите потръпнаха, макар че през открития прозорец на-хълтваше приятна есенна топлина. Навън под меките лъчи на есенния ден животът течеше приятно и никой не би пожелал смъртта. Този човек така леко прие задачата, която може да го раздели със света на реалността! Присъстващите в кабинета познаваха опасността, на която е изложен, знаеха, че той е обречен, че може да не се върне и гледаха на него като на нещо, което виждат за последен път! В него всеки жест, всяка дума,

всеки трепет и мускул говореха за една решителност, готова да срещне смъртта!

Всеки искаше да съхрани в съзнанието си част от него, от готовността му за саможертва, от руменината на лицето му, от синевата на големите му очи, от решителния трепет на жестовете, от твърдата походка на войника. Когато трябваше да се разделят, полковникът се ръкува с него продължително и сърдечно. Искаше му се да го прегърне като собствен син, но войнишките правила не позволяваха. Буря от най-възвишени чувства го душеше и в очите му се показва влага. Хората от комитета последваха примера на командира и се ръкуваха продължително. Сините му очи като вечерни звезди грееха ясно със студена до ужас решителност. По страните властваше плаха бледност. Ъглите на устните и отвесната бръчка на челото говореха за мъжествена твърдост.

Напълно екипиран, с парашут на гърба и кожен ска-фандър Минков отиваше към самолета, който работеше за подгриване и проверка. Успоредно с него от дясната му страна беше командирът с вкаменено мраморно лице. Той може би искаше да му каже нещо, но не можеше, защото не бяха сами - до тях вървяха петимата от войнишкия комитет. Така групата в пакет премина край първия хангар, откъдето се чуваше един стенещ, изнемощял глас:

- Помощ!.. Стига!.. Невинен съм!..

Наушките на скафандъра бяха обърнати встрани и Минков дочу познатия глас на поручик Тодоров. Дали останалите се направиха, че не чуват, или наистина не чува, това остана неизвестно за Минков, но той позна гласа на колегата си и измени посоката на вървежа. Упъти се към откренатата врата на хангара и колкото повече доближаваше, толкова по-ясно се чуваха мъчителните стенания, чуваха се и тъпи удари с дърво в човешкото тяло и съскащ от злоба глас:

- Дисциплина, а? Дисциплина?.. Устав?.. Царско копеле... Фашист с фашист? Майка ти гадна, ще ти източа кръвта!..

Минков усили твърдата си крачка към мястото на инквизицията. Останалите го следваха механически и тичаха да се изравнят с него. Преди да отвори вратата, един сърцераздирателен вик се проточи:

- Ох... Майчице... Защо ме убивате?..

След него последва тъп удар. Минков не отвори вратата с ръка, а я ритна с крак. Едната ръка беше заета със заредения валтер, а мощният му глас прогърмя:

- Стига! Спрете!

Двама от инквизиторите се опитаха да застанат полумирно с ехидни усмивки на лицето. Третия, който биеше с дръжка от лопата вързания на бакъш офицер, се изпречи пред Минков и процеди през зъби:

- Вървете си! Защо идвате?

Със саблен удар на лявата си ръка Минков събори инквизитора. Държалето падна от ръцете му и зловещо звънна на циментовия под. Летеца го ритна и то полетя към отсрещната стена! Инквизиторът се изправи бавно, но в това време цевта на валтера го опря в гърдите му и решителният поглед на Минков го смрази. Той застана мирно, по войнишки.

- Що значи това? Кой ви даде тези права? Отвържете офицера! - нареди Минков

Инквизиторът стоеше като повехнала статуя, в очите му мъждукаше сплав от страх и ярост.

- Отвързвай! - повтори той и подготви лявата си ръка за втори саблен удар.

В това време съучастниците в инквизицията клекнаха над смазания и окървавен офицер и започнаха да развързват въжето. Единият изтегли тоягата, която беше пъхната между свивките над лактите и задната част на коленете. Другият отвърза връвта, с която бяха вързани китките. Освободеният не можеше да стане. Легна на дясното рамо върху циментовия под и простена:

- Боли!.. Пребиха ме...

На две места от силните удари куртката беше спукана, спукана беше и кожата на гърба и оттам струяха капки кръв.

- Помогнете му да стане! Фелдфебел, отведете го в лазарета и превържете раните! Извинете ме, господин полковник, че нареждам във Ваше присъствие.

Когато двамата изведоха Тодоров, Минков се обърна към фелдфебела и каза:

- Това е произвол! Ние всички без оглед на пагона сме войници! Задачата ни е добросъвестно и честно да изпълняваме заповедите за защита на Родината!

Той погледна часовника и като в просъница каза сам за себе си:



- Закъснявам! Заповед... Командването иска сведения...

Преди да се изкачи на съгваемата стълба, капитанът застана мирно, удари токове на ботушите и козирува на изпращачите.

- До скоро виждане, господо!

- Меко кацане, капитане, успех! - отговори полковникът, като удължаваше думите като паралистик. Челюстите му бяха схванати от това, което видя, от участта на Тодоров. По лицето му нямаше капка кръв, в съзнанието му изчезна всяка представа за дисциплина и ред, за чест и дълг.

- До скоро виждане - отговориха след полковника петимата от комитета. Докато самолета набираше инерция по бетонната писта, лицата им просветнаха като зимно проясняване, после отново по тях застина дивата злоба на хора, жадни за кръв и злини.

Към щаба вървяха шестимата заедно, полковникът беше в средата; краката му тежаха, като че мъкнеше оловни ботуши. В съзнанието му не слизаше образът на смазания дисциплиниран поручик. „Щом започнаха така, ще карат наред... Може би утре съм аз! Знае ли Велчев? По чия заповед се върши това?! Всичко е така грозно, неизвестно и страшно! Партия в казармата. Анархия, произвол на корумпирани и малограмотни хора, престъпници, които аз пазех от строгостта на закона! Вярвах в тяхното разкаяние!

Да се обадя ли на генералите - Маринов, Станчев и Попов? Те ще спасят честта на пагона! Познавал ли съм ги добре? Те взеха властта от ръцете на старата власт и я поднесоха на новата с надеждата за национално обновление... Не е ли това **НАЦИОНАЛНО ПОГРЕБЕНИЕ**? Тези руски войски, които се настаняват на гарнизон в страната, не са ли за това, да закрилят престъпленията на партийните страсти?

Партийната агитация говореше за братство между хората, за равенство в обществото, за ред, за закон!.. Какво остана от тази агитация? Ние, офицерите, спорехме помежду си често за това какво ще бъде, когато във властта участват комунисти. Никой не ги е познавал, всичко беше предположение! Изчезват офицери, невинни хора, които служеха на България предано и честно, убиват ги и ги хвърлят в полските ями. Това никой не е предполагал! Някои от офицерите искаха да заминат с германците, ние ги обвинихме в предателство, в измяна, сега те изчезнаха. Те са познавали какво значи комунизъм в действие и комунизъм на власт! Ние, наивниците, ги смятахме за ангели, а те излязоха дяволи, затова ще плащаме, но поне нека е по-достойно!" - Тези мисли занимаваха полковник Ангелов, когато се приближаваше към щаба придружен от хората на войнишкия комитет. Един от тях запита:

- Другарю командир, след колко време ще очакваме Минков?

Полковникът погледна ръчния си часовник, пресметна нещо на ум и пак така разчленено, като дете, което за пръв път проговаря, или като тежко болен отговори бавно:

- Ако всичко е добре и бог го запази - около 90 минути! Ако - може и никога!...

- Какво да разбираме под това ако?

- Ако снаряд не улучи машината! Противникът стреля точно!

Месершмитът изчезна в синевата на есенния ден, някакво вътрешно чувство подсказваше на полковник Ангелов, че той никога няма да види тоя предан и смел офицер, от когото винаги се възхищаваше, обвиняваше се в излишен сантиментализъм и си казваше:

- Една прегръдка не беше излишна!.. Той заслужава това!

Друга подобна възможност - едва ли.

Все пак тревожно замислен, полковникът се отправи към щаба, хората от комитета отидоха да се съвещават в партийния клуб, който беше настанен в най-хубавата стая на щаба.

Мрачно предчувствие и все по-черни мисли обземаха командира на полка. Той горчиво разбра, че не е господар на положението. Дисциплината за една седмица спадна до най-ниската степен. Вечерни проверки не се правеха, не се провеждаха никакви учения. Заповеди от главното командване липсваха, освен тази за разузнавателния полет. Това бяха симптоми, че и там по върховете нещата не са в ред. Там също има арести и изчезнали офицери. Велчев не е от мекушавите хора, които могат да понесат такова падение, ще направи опит да излезе от задънената улица. Той винаги е успявал, но сега срещу него е комунистическата партия, а зад нея 100-хилядна съветска армия гарантира властващото ѝ положение!

От дружините и ротите непрекъснато идваха сведения за арестувани и изчезнали офицери, подофицери и войници. За едни се говореше, че са убити, други в неизвестност, трети -

задържани за разпит.

В портала влязоха два стари джипа, от които излязоха цивилни хора, въоръжени с шмайзери. Всичките осем души имаха на левите си ръце средно широки червени ленти. Около новодошлите се събра голяма група войници, които ги разглеждаха недружелюбно. Някои от гостите се опита да се ръкува с тях, но те отбягваха това. Кръгът се разшири, оредя и изчезна съвсем. Войниците се прибраха в помещенията и гледаха през прозорците.

- Не се страхувайте, другари! Ние сме представители на спасителния Отечествен фронт! Ние сме комунисти! Долу фашистката тирания! Смърт на фашистката тирания! Смърт на фашизма и богаташите! - заговори един от цивилните, среден на ръст, с големи черни мустаци, широки бакенбарди и провиснала под каскета му дълга сплъстена коса.

Лозунгите не предизвикаха овации, а смях и подигравки. Това ядоса цивилните и един процеди през зъби:

- Войниците са отровени от фашистката зараза! Без жалостна борба с враговете! Няма ли тук войнишки комитет?

Командирът гледаше от прозореца на кабинета, стаен зад дебелото перде. В този момент той недоумяваше, не разбираше какво значи това и какво трябва да предприеме. Беше подал покана за разговор с командира на армията генерал Маринов, но телефонът упорито мълчеше. От цялата обърканост той знаеше само едно, че не е вече командир на полка, че полкът не е вече оная монолитна бойна единица, готова да служи на интересите на нацията.

- Да дойдат хората от войнишкия комитет! – извика мустакатият, като гледаше към прозорците на първия етаж.

Плахо и неуверено войниците започнаха да се тълпят отново около тях.

- Кой е председател на централния войнишки комитет? - запита човекът с голямата коса.

- Аз, другарю - обади се фелдфебелът и излезе три крачки пред другите.

- Ето, вие сте властта, вие сте командирът! Упражнявайте смело властта! Бийте смело фашизма! Унищожавайте го, където го намерите! Властта е наша, на комунистите! Всеки, който се опита да пречи, е враг и трябва да бъде смазан! Ние, комунистите, не можем да бъдем спокойни, докато в ръцете на царските офицери има оръжие, докато те са начело на бойните части. Ние искаме и ще имаме наши народни командири-комунисти, дотогава войнишките комитети ще изпълняват тези права.

Докато мустакатият долу говореше, командирът слушаше зад открития прозорец от кабинета на втория етаж. Телефонът звънна остро и от другия край на жицата се обади кадифеният глас на генерал Маринов. Полковник Ангелов разказа това, което беше видял и чул, изрази желание да напусне. Искаше да отиде в родното си село, където носталгията непрекъснато го теглеше.

- Ще предам на министъра всичко, което чух. Вие не сте първият с подобни сигнали, на бюрото ми има стотици телеграми, в които се чете ужаса от една необузdana маса, която говори от името на народа, без да е упълномощена за това. Има нещо по-страшно. Сега, когато ние й дадохме властта, дадохме и Вътрешното министерство, те се въоръжиха до зъби и обявиха, че извършват революция - 14 дни, след като от нашите ръце получиха ръководните постове. Това са указания от Съветското посолство, което фактически се разпорежда със съдбата на страната. Ние се стремим да запазим независимостта, но дали ще успеем, нова никой не знае! Арестуват и убиват без съд и присъда невинни граждани, много от тях по лични вражди!

- Велчев знае всичко. Вие знаете за вашия полк, той знае за страната, за цялата армия! Нещата са по-страшни, полковник Ангелов, защото е застрашена националната ни независимост! Действайте търпеливо и разумно! Има вероятност под натиска на неверие и страх комунистите да вкарат в казармата така наречените народни командири - хора без политическа подготовка, за да следят нас! Ние ще ги приемем! Нямаме друг избор!

- Господин генерал, трудно понасям анархията, готов съм да захая цевта на пистолета, като запазя завинаги дълга за чест и доблест!

- Грешите, полковник Ангелов, това е малодушие! Вие сте необходим на България и трябва да й служите! Нашите части воюват на запад, пристигат първите убити и ранени! Току-що получих от щаба данни от разузнаването, за големи контингенти от немски съединения. Те са на нашата граница и ние ще се бием с тях! Това е наше задължение, наш дълг като офицери!

Разговорът още не беше приключил, когато тръбата засвири сбор и един войник от комитета доложи:

- Другарю полковник, викат Ви цивилни от комитета!

Полковникът сложи слушалката на вилката, без да изчака последното обяснение на генерала. Без друго той не можеше да говори в присъствието на човек от комитета.

- Кой са господата? Защо не заповядат тук?

- Не знам - свиреха сбор по тяхно искане! Искат да правят митинг.

- Какъв митинг? Това е казарма!

- Не знам, другарю полковник, викат Ви!

Докато полковникът и войникът разговаряха, двама от цивилните със заредени автомати застанаха в рамката на вратата и единият от тях заповяда твърдо:

- Полковник, всяка съпротива е излишна! Предайте оръжието на войника и се оттеглете четири крачки в страни от бюрото!

- Господа, арестуван ли съм? В какво ме обвинявате?

- Без приказки! Изпълнявай каквото Ви казваме!

Полковникът изпълни заповедта. Пистолета от кобура изваждаше много бавно, като обмисляше да захапе ли цевта. Страхуваше се, че този срещу него ще го предва-ри, а да умре от такъв негодник му се видя недостойно. Като го постави на полираното бюро, той го бутна с края на пръстите си, като каза на себе си:

- Сбогом, оръжие! Сбогом, свобода! Сбогом, воля моя!

Цивилните изкараха всички преписки от бюрото му, натикаха ги безразборно в касата и взеха ключа със себе си.

- Ако желаете да останете жив, изпълнявайте това, което Ви нареждаме!

- Аз имам началство над мен - има щаб на армията!

- Вашето началство е мъртво! Щабът сме ние - комитетът!

Полковникът замълча, той прецени, че повечето обяснения не са нужни.

- Да вървим на митинга - нареди един от цивилните.

Полковникът вървеше напред като арестант, един от цивилните пошушна нещо на ухото на другия, той се позамисли и отговори тихо:

- Прав си, войниците го уважават, ефектът може да бъде обратен. Полковник, Вие не сте арестуван, вървете с нас! Това, което направихме, е необходимо като предпазно средство. Ако нямате престъпления, не се страхувайте.

- При нас всичко се вършеше със заповед! Тук до сега произволите бяха изключени! Според вас може би е престъпление да се опази дисциплината в един полк?

- Щом полкът е служил на буржоазната власт, а не на народа, е престъпление и ще ви се търси отговорност от народния съд!

- Твърде различно разбираме нещата за дълг, господа!?! - загрижено отбеляза Ангелов.

- Всичко старо е мъртво! Ако докажете, че ще служите вярно на новата власт, на комунистическата партия, ще направим опит да се разберем.

- Искате да кажете на Отечествения фронт?

- Аз добре се изразих! Отечественият фронт изигра своята роля, той беше необходим дотук. Сега всичко ще служи на партията, ще остане само името му, за да дава представителен характер на нашата комунистическа власт. За нас бяха необходими подкрепата и симпатията на всеки гражданин, затова издигнахме знамето на ОФ. Сега това ще е нужно за фасада пред външния свят, а тук ще се слуша волята на партията. Чувал ли си за диктатура на пролетариата? Всеки, който се опита да ни пречи, е наш враг, ако ще и министър да е сега!

- Не ви разбирам!

- Няма нищо трудно за разбиране! Важно е да го разбираме ние, комунистите, останалите трябва да слушат!

- Самостоятелно вие може да сгрешите!

- Партията не греша! Тя е винаги права, даже и тогава, когато греша, тя единствена се учи от грешките си! Колкото повече грешки е допуснала, толкова е по-безгрешна!

На митинга говори цивилният с мустаците. Речта му беше несвързана, пълна със закани срещу всичко, което не се титулува комунист? Войниците го гледаха плахо, даже враждебно,

затова, че не каза нито една блага дума за българския народ като цяло. Тази враждебност вбеси оратора и той завърши нелогично, без естествен край, без да получи овациите, които очакваше. Останалите седем души от цивилните разбраха, че не са постигнали това, което исказаха.

- Не само че не се доближихме до тях, ние ги отблъснахме - обясни един от тях. - Те ще ни трябват, ще ги водим на фронт, такава е задачата на партията, това го искат братята Руси. Да дадем думата на полковника, той познава войнишката психика, ние му казахме какво искаме. Вярвам, че той ни разбира! Може да ни помогне.

- Нужно е, дотук спечелихме нищо - заключиха останалите.

- Войници, офицери и подофицери - започна той тихо и увлекателно. Обръчът от човешки тела се сгъсти и по расна, настана пълна тишина. - Жестока война разтърси светът и човечеството плати скъпа дан! Смъртта си на« мериха милиони. За всичко е виновен един човек, ненаситен на слава и земи. Един безумец - наречен Хитлер, потопа в кръв човечеството!

Войниците прекъснаха оратора с ръкопляскания и викове:

- Смърт на Хитлер! Към Берлин!

- Ето, това се искаше - постигнахме целта с помощта на полковника! Спечелихме войниците! Това засега е най-важното, той може и в бъдеще да ни служи, ако зад него стои един здрав политически командир. Ако в комитета решат друго, то е отделен въпрос.

- Добре, комитетът сме ние и решаваме веднага - за политически оставаш ти, Георгиев, ще заемаш длъжността адютант - заключи човекът с мустаците. - С полковника деликатно, той още е нужен. Свършим ли работата - тогава друго! Ако смениме решението, ще ти съобщим, тогава ще остане Габровски!

### 3

Деветдесетте минути за извършването на разузнавателния полет на Минков бяха изтекли неусетно, докато цивилните бяха в полка, така че Ангелов се стресна ужасен, когато разбра, че пристигането е просрочено с три часа. За военните му разбирания беше извън всяко съмнение, че с Минков се е случило може би най-лошото!

„Жив ли е Минков или загина като честен офицер сега, когато офицерската чест е поругана? Дали не е прелетял над немските позиции с бяло знаме? Той видя с очите си завързания на бакъл Тодоров, видя го смазан от бой и знае, че той е невинен. Как му е подействало това? Дали не е решил да се избави от подобна ситуация и е поел тежкия кръст на изгнаник?“

В размътената глава на полковника витаеха мрачни мисли, резултат от една необуздана превратност.

„Минков е патриот, той се е обрекъл да служи на България, клел се е в бойното знаме на полка и ще му остане верен! Закъснението обаче е необяснимо!..“

С повишено самочувствие членовете на войнишкия комитет се събраха в едно помещение и председателят на полковия комитет започна реч с революционен патос:

- Другари комунисти, вие чухте от отговорните другари какво се иска от нас-осъществяване диктатурата на пролетариата в нейните най-точни форми! Това означава смазване на всяка съпротива, от страна на фашистките елементи, даже и пасивна да е тя! На всеки ръководен пост трябва да застане комунист, без оглед на образование и квалификация! Най-важното качество сега е - преданост към идеята на комунистическата партия и вяроност към великия СССР! Всичко друго е второстепенно и несъществено! Ние сме призвани да извършим революция по образец на ВЕЛИКАТА РУСКА от паметната 1917 година и от днес, една седмица след като властта е в наши ръце, ще я осъществим, ще я доведем до победен край!

Присъстващите се наелектризираха, станаха прави, вдигнаха юмруци заканително и викаха еднородно:

- Смърт на народните врагове - фашистите! Смърт на богатите! Да живеят сиромасите!

- Другари, трябва да задържим и разпитаем всеки офицер! Това го изисква революцията. Всеки трябва да опише дейността си, особено оная, която е била насочена срещу

прогресивните сили, срещу комунистите!

Думата „прогресивни“ беше нова в речта на глашатаите и остана неразбрана за много от хората на войнишките комитети, затова един от тях запита:

- Кои са били прогресивни? Ние или фашистите? По какво се познава?

Неуместният въпрос не предизвика съжаление от наивност и смях. Неразбирането беше всеобщо.

- Другари, в нашата реч навлизат нови думи, те дойдоха с новото време, ето що значи прогресивен: всеки, който е преследван като комунист, е прогресивен, който е бил враг на стария строй! - обясни фелдфебелът от Централния войнишки комитет.

- Ами ние, другите, дето бяхме в затворите, за това дето вземахме от фашистите и от мандрите, макар че ни наричаха крадци, ние сме си прогресивни - добави един.

- Разбира се, щом си тормозен от властта, значи си прогресивен! Тези права ви се признават, ама да се разберем - вие трябва да защитавате властта. Иначе...

Не всички от членовете на войнишките комитети бяха живели организационен живот и сега налучкваха пътищата и формите на организационна работа. Това бяха млади хора, всеки със своите житейски неуспехи, отпаднали поради слаб успех ученици, озлобени към всички, които бяха ги изпреварили в своето морално и материално развитие. Тези неуспяващи хора разбраха, че всички прегради и изисквания са съборени, иска се само едно - вяроност към идеите на партията, а тя е съвкупност от корумпирани, битово разложени и отежнени с криминални престъпления хора. В името на революцията в онези дни беше позволено всичко! Достатъчно беше да се наречеш прогресивен, да си извършил някакво углавно престъпление и имаш имунитета на прогресивен революционер - можеш да убиваш и да грабиш!

След бурното заседание на войнишкия комитет започна Вартоломеевата нощ в полка. Указанията на председателя на полковия войнишки комитет бяха:

- Във всяко звено (взвод, рота, дружина) комитетите да разчистят сметките си с фашистките елементи, т.е. с всеки, когото пожелае... Всеки трябва да разбере, че се извършва революция, да изпита върху собственият си гръб силата на нашия юмрук - заключи той и думите му бяха изпратени с едно екзалтирано, революционно:

- Смърт на фашистките елементи!

В коридорите и помещенията плъзнаха свирепи, опиянени от дива революционна ярост полуграмотни хора.

Командирът още размишляваше за незавърналия се разузнавателен самолет. В кабинета беше тихо, големият стенен часовник старателно отмерваше времето. Есенният вятър сплиташе клоните на липите, гъсти облаци надвиснаха над сградите и по стъклата започнаха да чукат приспивно капките на тих есенен дъжд. Без да чукат, в кабинета на командира влязоха петимата от полковия комитет. В очите на свирепите хора трепкаха жестоки искри от разпаления в тях огън на революционната страст. По лицата им бяха изписани злоради усмивки на безспорни властници на положението в полка. Ръцете на петимата бяха в близост до кобурите на заредените пистолети, а двама от тях стискаха дръжките готови да действат. Тягостната неизвестност продължи така известно време. Полковникът разбра намеренията на неканените посетители. Всеки опит за съпротива беше невъзможен, той нямаше оръжие. Искреното му желание беше да бъде разстрелян, без да бъде унижаван, гаврата с него го възмущаваше, тя беше непоносимото, с което той не можеше да се примири. Иначе смъртта не го плашеше, но винаги мечтаеше тя да го намери пред олтара на Родината. Тишината в кабинета още властваше, когато в коридорите мъкнеха арестувани и се чуваха удари и псувни. Долитаха стонове на ранени и силно хлопане на врати и прозорци, щракаха затвори на карabinите.

- Господи, що значи това?! - запита той.

- Революция, революция, полковник! Всеки трябва да даде отчет за дейността си като царски, фашистки офицер пред революционния комитет!.. Включително и Вие!

- Ние не бяхме офицери на царя, той умря достойно за Родината, ние сме офицери на България!

- Без много приказки, полковник, не е във Ваша полза. Мълчете и изпълнявайте нарежданията на революцията!

Фелдфебелът извади от шкафа карирани листа, хвърли ги грубо към него и каза повелително:

- Пиши!

- Не знам какво искате от мен?

Вместо отговор един от войниците му стовари юмрук в главата и той падна от стола. Другите се нахвърлиха върху него и започна бой с ръце и ритници.

При всеки удар от стола хвърчаха разпадащи се части, които служеха на другите за нанасяне на удари. Отначало полковникът се стараеше да се пази, доколкото беше възможно, но без да охне, без да иска милост. Впоследствие чувствителността на тялото намалю и той не реагираше на ударите, кръвта беше нахлула в горния пласт на кожата и притъпи чувството за болка.

Екзекуторите се измориха и спряха за почивка, това стана без сигнал. Командирът беше проснат на килима с лице надолу. Зад лявото му ухо главата беше спукана и от раната струеше алена кръв. Куртката на гърба беше скъсана на няколко места, като на две от тях бяха се показали кървави петна, които като зловещи очи аленееха па светлината,

- Стани и пиши! - изкомандва фелдфебелът.

Полковникът разтърси главата си, като че се събуждаше от кошмарен сън, прекара дланта на лявата си ръка по потното чело. Той се сепна от болка - един подкован ботуш беше го ритнал на среща и там беше се показала подутина с наседнала кръв.

От раната на главата му кръвта се стичаше под яката. Той усети топъл гъдел и го погали с ръка, както седеше на килима. На пръстите си усети неприятна лепкавост, вгледа се в тях и видя цвета на собствената си кръв. Извади носната си кърпа, изтри кръвта от ръката си и гледаше надолу, отбягваше погледите на инквизиторите. Сгъна кърпата с характерното за него старание. Той всичко вършеше така. После се изправи, като се олюля встрани, опря се в един от ъглите на масата, притегли един стол и седна без покана.

- Какво искате да пиша?

- Всичко, което си вършел против народа, против прогресивните, против комунистите!

Без да възразява, той започна да пише все така старателно, четливо, с красиви, наклонени надясно букви. Изписаните листа слагаше встрани, като ги подреждаше хубаво един върху друг, след като попиваше от тях мастилото с меката попивателна.

Фелдфебелът реши да убие суката си, като започна да чете написаните показания. Той вземаше страница след страница, прочиташе ги и започна да ги предава на другите, но те бяха полуграмотни, възхищаваха се на хубавите букви и ги връщаха отново.

„Когато разузнаването разкриваше конспирация, не позволявах да бъдат разпитвани заподозрени по обвинения, с оглед ограничаване на разкритията. Така военното разузнаване можеше да манипулира само тези, които по невнимание и недостатъчна предпазливост бяха разкрили своята несползвана дейност. Със специална заповед бях забранил да бъдат бити и измъчвани задържаните.“

Фелдфебелът остана изумен от това, което прочете.

- Този човек има по-високи заслуги от всички нас! - помисли си той. Това го ядоса и той търсеше повод да го злепостави. В този момент се досети за незавърналия се разузнавателен самолет и иронично запита:

- Къде ти е Минков? Защо ни подведе? Той е вече при немците! Ще отговаряш с главата си! Пиши за него, пиши, че е заминал по твое настояване.

Полковникът престана да пише за себе си, започна за Минков:

„Познавам го като честен и патриотично настроен офицер. Това е записано и в кадровото му досие. На разузнаване замина по мое предложение, няма в частта по-подходящ от него. Ако съм се излъгал в оценката си, нека това да бъде мое провинение и да бъде наказан за него.“

Полковникът приключи страницата за Минков и остави листа върху другите, фелдфебелът го грабна, остана доволен от това, което беше написано.

„Така, сам сложи въжето на шията си, ние само ще ритнем стола, - самодоволно разсъждаваше той. - Това е достатъчно за една смъртна присъда. Минков е вече при германците.“

Полковникът пишеше седмата страница от показанията си, когато телефонът звънна остро, фелдфебелът грабна слушалката и автоматично започна да повтаря:

- Ало, ало, кой? Тук е войнишкият комитет.  
- Скрийте се, фелдфебел! Дайте ми полковник Ангелов! - настояваше отсреща един чист алт, но властолюбивият фелдфебел упорито питаше:  
-Кой?  
- Тук е главнокомандващият на армията генерал Маринов, махнете се оттам, фелдфебел, иначе ще изпратят да ви арестуват и ви разстрелят за саботаж!  
Ръката на фелдфебела затрепера като на маларичен и той сконфузено каза:  
- Заповядайте, господин полковник! Генерала...  
- Слушам, господин генерал - каза полковникът и направи нечовешко усилие да застане мирно.  
От очите на полковника потекоха сълзи на чиста радост. Това бяха сълзите на патриотичния порив...  
- Какво?.. Какво казва?.. - питаха обезумелите инквизитори.  
- Минков ранен! Самолетът се приземил край София...  
- Поправи тук. Пиши, че той е изпратен на разузнаване по настояване на войнишкия комитет.

#### 4

Полковникът изписа десетия лист от следствието и пак така грижливо го постави върху другите. От към сеновала се чуваше стенанието на изтезаван човек и тъпи удари следваха последователно един след друг. През отворения прозорец от западната страна нахълта едно сърцераздирателно ехо: -О-о-о... Защо ме убивате?..

В очите на Ангелов пламна див огън. Той позна гласът на адютанта Фердинанд Симеонов и механически потърси с дясната си ръка парабела, но кобурът беше празен. По широкото му бяло чело се изду една синя жила, която започваше от основата на веждите и се криеше в кестения кичур леко накъдрена коса. Две разклонения от жилата завиваха към слепоочието и преди да се скрият във високо подстриганите скули, пулсираха силно. Когато посегна към десетия лист, беше минало полунощ и ръката му за пръв път потрепера. Той беше минал през огъня на две войни, но тази ръка не беше треперела никога. Старателно постави чистия лист пред себе си.

- Стига за сега, ще продължим утре. Отивайте си!

Членовете на войнишкия комитет не дочакаха да си излезе полковникът и изчезнаха почти едновременно в широкия и дълъг коридор на казармата. Чаткането на подкованите ботуши се сля с това на други, които измъкваха на двора двама арестанти - един подпоручик и един фелдфебел.

Произволите бяха започнали отгоре надолу. Под колелетата на една мнима революция падаха хиляди невинни хора, но такива, срещу които не беше възможно да се скалпи каквото и да е обвинение за обществено порицание. Разказвам това, което завинаги паметта ми съхрани, защото то така дълбоко се е врязало в чистото ми съзнание на 18-годишен юноша, че днес, 40 години по-късно, всичко е толкова свежо, като че ли е било вчера!

Беше 26 септември 1944 година. Денят беше влажен, но топъл за сезона. Повечето от младежите бяхме в хубавата селска градина с плачещи върби, където се разхождахме вечер и правехме първите си срещи със селските девойки. Шумът на четирите бистроструйни чучура се смесваше с шепота на върбите, преплиташе се със закачливите шегички на младите хора и остави в съзнанието ми незаличими спомени.

Членовете на партийната организация се самозначаваха за коменданти на селото. Тогава за пръв път чух тази дума. Тя дойде със Съветската армия, където беше широко известна. Комендантът отговаряше за реда в населеното място, за времето, когато е дежурен. Тази паметна вечер 26.09.1944 г. комендант на селото беше комуниста Васил Кънов. Той беше получил нареждане от Околийския комитет на комунистическата партия за началните дни на мнимата революция и какво трябва да се извърши през това време. Срещна една група ремсисти, между които бях и аз и каза:

- Оставете момите, те няма да избягат! Елате в клуба да ви кажа най-новото и да се дейст-

ва още сега!

Малката стая, определена за клуб, беше пълна с хора - членове на партията и РМС. Комендантът нареди да се затворят вратите, да се запази нужната тишина и каза:

- Кой на кого има да отмъщава - сега му е времето! От когото се страхуваме като враг на нашата власт, той трябва да изчезне! Четиридесет дни законите и боговете ще бъдат глухи и слепи!

Работата започна същата нощ. Старите партийци се отделиха от нас, говориха си тихо и към 22,30 из селото тръгнаха въоръжени. Изваждаха от домовете мирни, убити от работа селяни, тикаха ги в мазето на прогимназиалното училище.

Мъртвите на тези 40 фатални за нацията ни дни ще останат завинаги неизвестни, но във всеки случай загинаха хиляди невинни.

Когато остана сам в стаята, полковникът се помъчи да събере мислите си, да осмисли това, което ставаше в стаята за разпит, но мъчителните стенания на инквизираните хора стигаха до него и тревожеха съзнанието му.

На стената в кабинета беше поставено огледало, голямо - човешки ръст. Той видя образа си в гладката огледална плоскост и трепна като прободен с нож. Никога не беше изглеждал така отчаян и безпомощен, лишен от възможност да окаже помощ на страдащите, които стелеха в нощта, безсилен да въведе ред, законност и дисциплина в полка!

В душата му бушуваше страшна буря. Той жестоко обвиняваше себе си и цялата бивша администрация от царя до пъдаря, която търсеше начини и форми да оправдава, да оневинява и да смекчава вината на престъпници от всякакъв вид.

Сърцето му ридаше по нещо безвъзвратно изгубено и един болезнен стон проплака в тихата стая. Плачеше коравата душа на стария войник. Иначе кротките му кафени очи сега бълваха пламъци от гневен ужас. Широките му мустаци, които бяха винаги добре пригладени надолу и покриваха цялата му горна устна, сега изглеждаха изправени хоризонтално като таралежови бодли. Ситните му и равни зъби, които обикновено проблясваха между сочните, винаги червени устни, сега изчезнаха в устната кухина и бърните с бяла, напукана, на вертикални ленти кожа, която бодеше езика при допир с нея, изглеждаха неповторимо грозни. Ушите му изглеждаха увиснали надолу. В края на устните се откритоха две дълбоки бразди, които до сега липсваха. Той се уплаши от образа, който се показва в огледалото, и опъна ръцете си напред, за да се предпази от него. Едното от кожените кресла беше встрани от огледалото и той грохна в него, като стисна между длани главата си. Стискаше я така, че почувства болка в ръцете. Тъмни кръгове се завъртяха пред очите му. Те се пукаха и гаснеха във виолетови сияния.

- Ти си виновна! Ще те стискат чужди ръце, които не заслужават това! Ще патиш, може би ще се отделиш от плещите, нека те стискат тези ръце, на които нареди да висят надолу, вместо да стрелят и убиват престъпници!...

Колко прав е бил полковник Гологанов - председателят на военнополовия съд от III дивизия, когато каза:

- Ходатайствате с фелдфебел Данко Лалов да не дам смъртни присъди на дезертъори и крадци на оръжие, защото били млади и заблудени! По двете деяния те заслужават смърт. Да оставим третото, което е най-важното и отвратително - конспирацията, предателство на Родината! Ще ви послушам, господа, ще направя компромис със съвестта си и закона, ще ги оставя живи, за да ви обесят! Мен няма да ме намерят! Аз знам какво значи комунизъм и когато той влезе през източната врата на България, аз ще изляза през южната! За двама ни под едно небе няма място! Теоретически той е едно, а на практика е друго! Принципът при комунизма е един, който не е с нас, той е против нас и за такива - смърт! Среден път няма! Не съм забравил оня редник, който дойде от караула при мен и с тревога заяви:

„Господин полковник, слушах арестантите, като набеязват кого и как ще убиват, без съд и присъда, когато вземат властта! Вие сте в списъка, защото ме изпращате да ги пазя, аз също, защото изпълнявам! Не е ли по-добре, вместо те да ни разстрелят нас, невинните, ние да ги убием, защото са виновни и осъдени, даже всички, които са в затвора, от първия до последния, те са еднакво опасни!.." Отговорих му:

„Спокойно юнак, ние изпълняваме войнишки дълг. Не сме престъпници, пазим реда и закона, за това не се съди! Отговорност за това не се търси! Всяка власт създава закони! Няма за-



кон, по който да обвиняват невинни! Без да ми вярва войникът си отиде! Колко прав е бил той!... Убили го на 10.09.1944 година през нощта затова, че не е отворил вратите, за да избягат веднага след ареста! Отиде си невинен и млад! Вината му е, че е бил добросъвестен! Неговата смърт тежи на съвестта ми и ако ме обвинят за него, ще бъде справедливо да бъда убит, но не и за друго! След него задържаха десетки други, кой е жив и кой изчезна, аз не ще узная!.. Сега е мой ред!..

Един от шестимата, чийто живот измолихме с фелдфебел Лалов беше между цивилните, той не знае на кого дължи живота си, може би и не желае да знае! Прав е - защо да има ангажимент? Ако му кажа, едва ли ще повярва, ще ме презре като страхливец и подмазвач! Да си мълча е по-достойно, по-добре, по-красиво! Всичко е безвъзвратно загубено!.. Има само една надежда - Велчев, военният министър, но ще му стигнат ли сили, ще успее ли да спаси честта на пагона?.. И там натискът е страшен!

Велчев не е от тези, които слушат, той разсъждава и слуша само себе си! Едва ли ще бъде пощаден!

- Когато изправи глава след тревожния размисъл и погледна ръчния си часовник, той показваше 4,20 сутринта!

- Да си ходя ли въщи? В този страшен вид! - Той погледна през прозореца и се убеди, че преди да съмне, е винаги най-тъмно и тъмнината му вдъхна страх от нещо неизвестно.

Умората, жаждата за сън и отчаянието бяха сломили силите му, на очите му пареше сладникава лютевина, големите му мигли хвърляха сенки над рядката паяжина от бръчки под очите и той заспа в коженото кресло, като главата му морно клюмна на дясно.

## 5

Домът на командира на полка се намираше в центъра на града, на втората пряка улица от градският площад. Двуетажна сива къща, с тераси от изток и запад. Дворът не беше голям, но добре подреден. От пътната врата до входа на къщата имаше зелен тунел от лозови пръти, под които висяха кехлибарени гроздове от афуз али и черни от мискет и бемзо. Песъчинките по циментовата пътека скърцаха под твърдата стъпка на полковник Ангелов и всички познаваха този приятен сигнал, който се чуваше във всяка стая на къщата.

Лозите бяха посадени от запад, а скелето обърнато на югоизток, за да гали слънцето плодовете. От източния край на пътеката имаше широка алея с цветя. Там винаги ухаеше на цъфнал цвят, от началото на пролетта до късна есен. Карамфилите бяха в отделна алея и пъстрееха през цялата година. В края, в близост до желязната ограда, бяха хризантемите. Те бяха последната украса на скромната градина, но може да се каже, че бяха и нейната перла.

Къщата беше с два директни входа - за първия и за втория етаж. За втория се отиваше по бяла мраморна стълба. Освен това, имаше и вътрешна вита мозаична стълба, която свързваше двата етажа. Западните прозорци на къщата гледаха към двора с овощната градина -там също се чувстваше грижата на добрия стопанин и натежалите от плодове клони на ябълките и крушите лежаха на желязното скеле.

Обикновено в дома цареше строга тишина с изключение на часовете, в които децата (момче и момиче) посрещаха баща си, хвърляха се на раменете му, прегръщаха го, целуваха го. Всеки бързаше да разкаже най-важното за себе си. Накрая момчето почти винаги питаше за служебния кон на полковника, чието име беше Гранит. Той беше любимец не само на сина на Ангелов, а и на целия град - наричаха го Командирския кон.

Много често, когато беше в добро настроение, полковникът спираше в градината, откъсваше по някой цвят по избор и като влизаше в предния хол, където обядваха, подаваше го с целувка на хубавата си, с 12 години по-млада от него жена.

- Благодаря, Саше - галено и мелодично отговаряше тя с лек акцент на „р", което правеше речта ѝ приятна за ухото, като винаги връщаше получената целувка в двоен размер. Жената на полковника поставяше подарения цвят във вазата при другите, но го издърпваше малко над тях. Когато оставаше сама, тя го отделяше от другите, опиваше се от аромата му и го даряваше с десетки целувки на ден.

Тая фатална септемврийска вечер песъчинките по бетонната пътека мълчаха, мълчаха и през нощта... и още продължават да мълчат!... Мълчеше и бравата на пътната врата. Само часовникът в антрето старателно отброяваше часовете, седмиците, месеците и годините от невъзвращаемия ден на полковник Ангелов.

Майката на Ангелов отваряше на интервали вратата на спалнята и досадно питаше:

- Няма ли го? Дочух песничката на песъчинките! Боже мой, как може да се излъже човек! Тинке, вярвай ми, преди малко тъй ясно чух стъпките му, да не би да е идвал друг, но аз неговата стъпка в сто ще я позная! Може и от годините тъй нещо!...

Когато часовникът в антрето отброи 10,30 вечерта, баба Райна запали кандилото пред Разпятието и то блисна трепкаща светлинка през отворената врата. Разтревожената майка произнесе гореща молитва към Бога и упорито зачака да чуе гласа на сина си.

След полунощ баба Райна отново попита снаха си:

- Тинке, стъпките и гласа му чух - идва си.

- Няма го, мамо, тъй ти се струва! Аз също се лъгах, отварях вратите, но там ме посрещна тишината!

Момчето беше опряло чело в края на кухненската маса и в здравия си сън дишаше равномерно. Момичето лежеше по очи на миндера и сегиз-тогиз повдигаше глава при най-малкия шум, очаквайки да чуе свистенето на песъчинките по бетонната пътека.

- Деца, защо не лягате? Нали знаете - утре училище ви чака - запита бабата, когато провери илюзията на шума след 2 часа в новия ден.

- Молих ги, мамо, не искат! Желанието им е да видят тати, да му разкажат лудориите си и тогава!..

- Не му е сега лудории да слуша! Какво проклето време!.. Всеки с грижите си, децата с едни, бащите с други, а майките с трети. Милите ми внучета!.. Хиляди като вас чакат бащите си, но не ще ги видят! Между казармения двор и Дунава пропукват пушки. Там гинат бащи и синове... Проклето време! Много пъти се сменяше една власт с друга, но като тази не е имало!..

- Мамо, не говори така, това е може би учение! Така ли се убиват хора? Никой още не е съден, нали ще има народен съд, народът ще си каже думата. Аз не виждам някой да е виновен с нещо! Война - по-рано минаха германци, сега минават руси, какво ли още ще видим? Какво е виновен Сашо, кметът или учителят, всеки си гледа работата.

- Така беше до сега, снахо, сега е друго! Комунистите никога не са били на власт. Сега ще опропастьт всичко, защото в живота си никога не са имали нищо! Това са мързеливи и злобни хора, те ненавиждат всеки, който е по-добре от тях, който работи и се труди. Тези два порока, събрани ведно (мързел и злоба), раждат нещо, което се нарича комунизъм. Погледни хората от квартала - кои са комунистите, и ще се увериш!

- Мамо, какво говориш, никъде не казвай това. За такива приказки Сашо ще си изпати!

- Ако не е вече изпатил! Това закъснение не е добре!.. Ти не излизаш из града и не знаеш какво говорят хората! Казват, че убивали вързани и невинни хора! Просто някой те мрази, посочи те с пръст и други те хващат, арест и без съд разстрел! Жестоко и мръсно време! Те вдигнаха оръжие срещу държавата, убиваха от засади, ограбваха мандри, складове, магазини и пощи и когато ги съдеха, всички викахме: „Простете им, сгрешили са!“ Сега те не прощават - убиват невинни, като ограбват насила парите! Сашо се застъпваше за тях, винаги казваше, че не бива да се отнема човешки живот. Тогава го харесвах, ако сега каже това, ще го съдят! „Заблудени хора, мамо! Ние трябва да им помогнем да се оправят, да намерят верния път...“ - Все това повтаряше и аз го поощрявах да върши добрини. Често го чувах да казва: „не отнемай на човека това, което не си му дал!“ Сега на новите управници руснаците казват: „Убивайте, за да бъдете убивани!“ Това е техният бог - техният идеал!

- Мамо, лягай си, нали аз ще го чакам. Като дойде, ще ти се обадя - предложи снахата.

- За майката няма сън и покой, кога детето ѝ е в неизвестност! По-добре гроб да ми предложиш вместо легло! Сина си чакам.

Старата влезе в спалнята си, без да затваря вратите и светлинката на кандилото хвърляше златисти отблясъци на бравата. Погледна през прозореца, без да види нищо, прекръсти се, съблече бархетната си пижама и я преметна през таблата на леглото. Отвори крилото на гардероба, където бяха всекидневните ѝ рокли, попипа с пръстите на дясната си ръка две от тях и

взе по-новата. Преметна отгоре плетен шал, взе бастуна с гуменото топче накрая и каза твърдо на снаха си:

- Отивам, ще го търся!

- Мамо, какво правиш! Къде отиваш? Знаеш ли какво време е сега, нали преди малко говори за страшни работи, за лоши хора, за обири и убийства! Виж, часът минава 5 - съмва се, сега се връщат пияни мъже от кръчмите! Има и чужди войници, пияни ходят из улиците!

- Всичко знам, снахо, но ти не знаеш, какво значи да не знаеш къде е синът ти! Това е страшно! Дано никога не го изпиташ, това е наказание от бога! Пияния с пиян ще се разбере! Вие стойте тук и заключете вратите, аз отивам!

- Бабо, ще дойда с теб! - скочи момчето от леглото и грабна горната си дреха.

- Момчиле! Къде? Не бива! Защо ме оставяш? - проплака майка му.

- Ще търся тати, искам да го видя, мамо!

Бабата застана в рамката на вратите, прегради му пътя и каза повелително:

- Аз ще го търся, защото съм майка!

- Аз съм син и аз имам право да знам къде е баща ми!

- В къщата трябва да има мъжко! Ти не си малък, остани тук!... Не дай си боже... тези две жени какво ще правят?.. Остани, чедо и запомни това проклето време! - каза баба Райна.

Спящото момиче се събуди, хвана брат си през кръста и писна силно:

-Батко, и аз ще дойда с теб! И аз искам да търся тати!

Тинка прегърна момчето и зариде, говорейки с плачещ глас:

- Момчиле, не ме оставай сама! Не ме погубвай!

Тези думи на майката трогнаха момчето. То се гушна в майчината пазва и отговори:

- Тук съм, мамо, няма да те оставя!

Външната порта хлопна зловещо в ранното утро. Една майка отиде да търси сина си.

## 6

Когато са нарушени нормалните условия на живот, колкото и уморен да е човек, сънят е неспокоен и плитък.

Телефонът звънна остро и полковникът отвори очи. В първия момент той не разбра нито къде се намира, нито колко е часът. В прозореца се очертаваха силуетите на липите, полюшвани от есенния вятър. Големият стенен часовник показваше 6,25, но стъмва ли се или настъпва ден Ангелов не можеше да разбере. Телефонът звънеше поривисто и продължително. Той пристъпи неуверено към бюрото и механически вдигна слушалката.

- Добро утро, господин полковник. Така и мислех и ето - не се излъгах! Макар че до работното време остава още един час, вие сте на пост! Това ви прави чест и аз ви поздравявам, полковник Ангелов! Сега за нас е жетва!

Полковникът взе обичайната войнишка стойка, макар да говореше с началника си по телефона и побърза да добави:

-Жетва, господин генерал, но вместо златни класове, падат златни глави, при това невинни!

- Знам, такива са сведенията отвсякъде! Министърът прави усилия да въведе ред, но и той среща трудности. Сега има нещо по-важно! Не искам да кажа, че животът на хората е маловажен, но сме възпитани да оставяме личното на заден план пред интересите на България.

- Слушам Ви, господин генерал.

- Комплектувайте полка със запасни в границите на бойната численост! Предстои ни да воюваме с немците. Готовите дружини да се насочват по посока на Нишката долина. Там ще се дислоцира дивизия и ще започнем военни действия в състава на III Украински фронт.

- Господин генерал, потвърдете това писмено, за да получа подкрепата на местните партийни и войнишки комитети. Знаете, че една четвърт от кадровия офицерски състав изчезна.

- Как изчезна? Дезертираха ли? Къде?

- Ние не ги учехме да дезертират, господин генерал, а може би е трябвало!

- Какво говорите, полковник Ангелов? Къде са офицерите?

- Говоря това, което е, господин генерал! Къде са, никой не знае, може би само звездите и луната, ако са успели да видят!

- Кой ги взе? Къде отидоха? Не се ли връщат?

- Всеки, който носи на ръката си червена лента или петолъчка, който желае да убива и има смелост да се нарече комунист, може да арестува когото пожелае и да го убие, когато иска!

- Полковник, това е анархия! Защо го допускате? Няма ли оръжие?

- Нямам! Аз съм без оръжие! Взеха го вчера! Това е комунистически строй, наречете го, както искате! Вие ги подкрепяте, вие предадохте властта в ръцете на ОФ. Спасявайте ни, ако можете! Ние вярвахме и ви следвахме след всяка власт. Може би това е нашата грешка! Сега плащаме с главите си!

- Ще наредя проверка на случаите. Заемете се със задачата за мобилизацията и насочване на частите в определения район!

- Слушам, господин генерал!

Полковникът оставя слушалката и се почувства изморен. Ръката му се видя олекнала и мека, едно общо безсилие - физическо и морално, властваше над него. Той се остави в ръцете на другите и във властта на времето. В тази безпътница той стоя твърде малко. Спомни си думите на генерала, че България има нужда от него и силите и властта му се възвърнаха. Не чувстваше глад, а в устата му се мотаеше някаква горчилка, която той не можеше да преглътне. На миглите си усещаше пак този сладниковопарлив сърбеж от недоспиването. Натисна копчето на звънеца за адютантската стая. Постоя така няколко секунди - обикновено за това време адютантът заставаше пред него. Изминаха минути, но адютантът не идваше. Едва сега си спомни за сърцераздирателните викове, които беше слушал вчера. В тях той беше познал гласа на адютанта Фердинанд Симеонов. По тялото му полазиха студени тръпки и пак тази несигурност и страх от неизвестното, от дивата революционна ярост на войнишките комитети. Дясната му ръка потри високото чело и голия лоб. Тъпа болка го сепна и той накъдри кестенявите си вежди. После потри лицето с длан, за да отстрани някакво странно предчувствие или да снее от лицето си маската на някакъв невидим, но осезаем кошмар.

„Защо адютантът не идва? Наистина ли чух вчера гласа му или това е някаква прилика? Ще проверя, работният ден започва" - реши той и се надигна от стола. В същия момент вратата се отвори бавно и без да чука в рамката застана размъкнат, незапасан войник, с увиснали към врата остри върхове на неугледни мустаци. Устата му беше комай широка, колкото да побере четирите пръсти на едната му ръка, слети един до друг. Левият ъгъл на устните му висеше надолу, а другият беше дамгосан с една дълбока кафява бразда, белег от стара рана. Челото му бе низко и се открояваше под килнатото назад войнишко кепе, украсено отпред с петолъчка, вместо с коронован лъв, както беше прието в казармата. Всичко в него говореше за нещо уродливо, нечовешко във външната му фасада. Погледът му беше разноглед, така че, като искаше да се съсредоточи, той поставяше главата си под ъгъл от 30 градуса. Самите му очи бяха големи, но бялото в тях беше размътено и имаше жълтеникав отенък. Миглите на клепките почти липсваха. Само във външните ъгли имаше по няколко прави редки косми от съществуващи някога естественозащитни средства на очите. Косата му беше гъста и черна, низко остригана, което подсказваше, че скоро е излязъл от затвора или лагера. Под откопчания ревер на куртката се виждаше триколюрно бие на офицерска фланелка. Беше фланелката на адютанта, която полковникът позна, защото те бяха първите, които получиха от тях. Ръцете му висяха нескопосано встрани, като лявата беше по-ниско до земята, защото и рамото на тази ръка беше под нивото на другото.

Полковникът се стъписа изненадан от неочакваната среща. Дошлият беше оставил вратата отворена. Запита грубо:

- Оти дзвъниш бе?

- Търся адютанта!

- Онова ли фашиско копиле? Няма да го видиш на тоя свет, на оня белким се срещнете! Язе съм агютантин.

- Как така? Кой ви назначи?

- Не знаеш ли кой назначава - партията, комитета!

- Тук има отговорна канцеларска работа, ще се справите ли?

- Мка, не съм писмен, това си е твоя работа. Мен партията е дала задача, имам партийно поръчение!

- Какво сте работили преди в цивилния живот?

- Какво, от фашистите можех ли да намера добра служба! Налбантин бех. Подковавах конете на богатите за парче леб и те са подиграха с мен, ама свърши се то! Откога чакам това време!

Зад новия адютант в рамката на отворената врата застана подполковник Габровски. Той удари токовете на лъснатите до огледален блясък ботуши и вдигна дясната ръка до слепоочието си. Командира прие поздрава и го покани да седне, като му съобщи за мобилизацията.

- Разбрах - отговори Габровски. - В щаба се получи заповед, наредих да Ви се донесе за разпореждане.

Подполковникът затвори вратата и седна на един тапициран стол близо до голямото дъбово бюро, полирано в тъмнокафяво. Без покана „адютантът“ се настани в коженото кресло, като започна любопитно да разглежда кожата, после въртеше глава встрани и оглеждаше всичко, което за него беше непознато и ново. Стените на кабинета бяха изографисани с едра шарка от метличини и той започна да ги разглежда отблизо, като ги триеше с пръсти, за да провери качеството на боята.

- Вие сте свободен - обърна се полковникът към третия човек и обясни на Габровски, че е изпратен за адютант.

- Освободи ме Червената армия! Ако не беше тя и сега да съм в дранголника, такива като тебе ме вкараха там!

- Защо сте съден?

- Набедиа ма, че съм ограбил коопирацията, а язе за партията, оти беше бедна.

- Началникът на щаба и двама войници донесоха заповедта за мобилизацията. Полковникът я прочете и даде съответните разпореждания.

- Габровски, за комплектуване на частите ще отговаряте Вие.

- Слушам! - отговори той отсечено.

- Сега на работа, господа - нареди полковникът и отвори чекмеджето, от което извади папка с преписки.

Когато хората от щаба и Габровски излязоха от стаята на командира, пред вратите чакаха хората от полковния войнишки комитет. Те влязоха, без да искат разрешение. Един от тях смигна на „адютанта“ и той измъкна из под куртката си зареден парабел (пистолета на Фердинанд Симеонов).

- Полковниче, напред, мамцата ти фашистка – каза грубо той.

## 7

Всекидневните грижи подгониха човешките сенки отрано по улиците. В редкия мрак хората се разминаваха, без да се поздравяват.

В светлите кръгове под уличните лампи се явяваха силуети на хора и изчезваха в тъмните полета между електрическите стълбове. Майката на полковника беше изминала два светли кръга и навлезе в третата тъмна ивица, като се движеше бавно, с леко залитане надясно, защото от години наред я съпътстваше болка в дясното коляно. Гуменото топче на бастуна просъскваше глухо по тротоара. Тя не го вдигаше, когато го местеше, а леко опираше в земята долния край, с което помагаше на болния крак. Една щипка от белите й редки коси, свити в тила на кок, беше излязла от кълбото и се полюшваше над рамото под лявото ухо. Дясната й ръка държеше кривката на бастуна, а лявата стискаше на гърдите й черния шал.

От четвъртия светъл кръг на електрическата лампа изплува силуетът на млада жена, която препречи пътя на старата и запита плахо:

- Госпожа Ангелова, вие ли сте?

- Аз съм зер, ти коя си?

- Звезда, жената на ферчо, адютанта на вашия син.

- Тъй ли, не те познах, нали знаеш, че не виждам добре. Повечето вярвам на слуха си, с него откривам идването на Сашо между сто души - неговата стъпка различавам винаги точно. Тридесет и пет години тренирам по няколко пъти на ден и никога не се излъгах, той стъпва

отсечено и твърдо. Ти, дъще, къде така рано?

- Във вас отивам, втора нощ Фердинанд го няма! Звънях по телефона, но ми отговаря цинично един груб мъжки глас. Държи се неприлично, а това не е било никога така!.. Страхувам се за живота му! Цяла нощ слушам откъслечни изстрели, казват, че убивали хора!

Младата жена се разхълца поривисто, като опря чело о старческото рамо, прегърна бабата с двете си ръце. От нея очакваше помощ и закрила.

- Знам ли... той беше толкова добър, но ... Помогни ми, питайте господин Ангелов, той знае всичко!..

- На мен кой да помогне, чедо? Ти търсиш мъжа си, аз отивам да търся сина си. Само тоя над нас. - Старата държеше в дясната си ръка бастуна, а лявата преметна през рамото на Звезда и изправи лице към небето. В синия купол се показва небесната красавица в огромен виолетов пръстен, надникна през една пролука между два сиви облака и изчезна отново. - Той вижда всичко и всичко знае, но мълчи!.. Молих се на бога цяла нощ, оставих кандилото да свети, някои.., които умираха без свещ, имат нужда от светлина... Нашите не убиваха без съд и не съдеха без вина, но сега е друго време и други хора.

- Тези - не знам! Те нямат бог и цар, нямат Родина! От тях ще очакваме само лошо! Имат една партия - сбирщина от утайката на обществото. От такива хора не очаквай нищо добро! Хора, които не са добри стопани, добри съпрузи и бащи, които нямат Бог и вяра, шо искаш от тях?

Тези думи струваха много усилия на 78-годишната жена. След тях тя почти се облегна на гърдите и рамото на Звезда. Челото ѝ опря в топлата и пълна пазва на младата жена и двете прегърнати заридеха заедно - едната за син, другата за съпруг, двете заедно за България!..

- Сълзите облекчават, но не помагат! Да вървим, чедо - предложи старата.

- Къде? При кого?

- Там, където ги изпратихме, в казармата.

- Ние не знаем дали са там!

- Има хора, които знаят! Ще питаме, аз искам да видя синът си, аз съм майка и имам право на това!

- Може би са вече в затвора, или...

- Какво значи това? Или!.. Убити ли мислиш? Защо?.. Какво лошо направиха? Затова, че ги спасявах от разстрел ли?

- Да, майчице!.. Убити и хвърлени в Дунава или в някоя яма, защото са хора от другото време и не познаваха това, което идваше насреща, не познаваха комунизма!.. Децата се раждат ангели, а после стават дяволи! Денят се ражда чист, а винаги гасне в мрак... В града се говори за много убийства...

- Знам, Звездо, всичко знам, но те не заслужават това. Те са невинни, ако умрат - **ЩЕ УМРАТ ПРАВИ!** Ние трябва да знаем къде.

Широкият железен портал на казармения двор беше отворен. Отворена беше и единичната врата до будката на караула. В двете посоки през входа непрекъснато се разминаваха хора, едните цивилни, другите военни, и всички бързаха. Постовите бяха трима: войник, гвардеец и подофицер (б. а. към 20.09.1944 г. от мярка за сигурност в казармата постъпиха необучени военни, но верни на партията млади хора, които бяха наречени „народна гвардия“. Задачата ѝ беше да предотвратят един военен преврат).

Гвардеецът и подофицерът бяха с разкопчани яки и вместо лъвчета на копчетата бяха сложили петолъчки, вместо трикоълор на левите си ръкави бяха сложили червени ленти.

Двете жени пристъпиха плахо до портала. Звезда беше застанала от лявата страна на старата и я държеше под ръка. Войника позна двете жени и изпъчи едва забележимо гърдите си напред, с което искаше да каже:

„Познавам ви! Моите почитания“, но не можеше да направи нищо друго. Погледът му говореше нещо, но то остана неразбрано! Когато направиха няколко стъпки в двора, гвардеецът запита грубо:

- Вие къде така рано? Войниците сега закусват! Връщайте се! При кого отивате?

Звезда мълчеше и все по-здраво стискаше ръката на бабата.

- При сина си, при полковник Ангелов!

Гвардеецът и подофицерът се спогледаха учудено и не знаеха какво да кажат. Войникът застана между тях и поясни коя от тях каква е.

- Така ли, заради младата и старата няма да пуснем - реши той.

- Излезте отвън оградата! Ще доложим за вас и тогава ще решаваме - говореше той, като почти насила избута жените навън.

- Как може? Синът ми е командир, искам да отида при него!

- Мълчи, дърто! Може! Всичко може! За комунист няма невъзможно - обади се гвардеецът.  
- Свърши вашето царство, сега с друго време - народна власт! Вчера беше едно, днес е друго! Преди малко беше нощ, сега е ден! Какво се чудите?!

Гвардеецът още не беше свършил обяснението си и от двойната врата на входа за щаба двама въоръжени с автомати изведоха полковник Ангелов арестуван и го на-тикаха в една от страничните стаи на пристройката, която служеше за складове на интендантството. Майката го видя и преди вратата да се затвори зад него извика с отчаян глас:

- Сашо!.. Синко!.. - арестантът чу познатия глас на майка си и в рамката на вратата се обърна назад към портала. Той видя как старата грохна в краката на Звезда... Опита се да се обърне с лице назад, но един от охраната го блъсна с приклада в гърба и заключи зад него тежката врата.

Припадъкът на старата смути някои от присъстващите на портала. Притекоха се на помощ, за да я изправят. Една жена я плискаше с вода, а Звезда ѝ разкопча пазвата, за да я лъхне свежият въздух.

Войникът обади за случая по телефона. Съобщението беше прието от новия адютант и след малко той дойде. Кепето му беше вирнато високо на ниското чело и под него стърчеше остра четинеста коса. Устата му беше широко отворена и редките жълти зъби се показваха с цялата си грозота.

- Какво ма? Що са кивриш такава? Сайр не щем, маайте се от тук.

Звезда настръхна от отвратителният му вид. Вгледа се в него и под разкопчаната му яка, позна блузата на мъжа си. Хвърли се върху него като пантера и хвана бието с дясната си ръка. Започна жестока и срамна борба.

- ... Мъжът ми!... Блузата му!...

Гвардеецът се притече на помощ на адютанта и я дръпна за рамото силно към себе си. Тя се отдели от него, но в ръцете ѝ остана една част от предницата на блузата и бието, гарнирано с плетен трикольор.

## 8

Дисциплината в полка падна до най-ниската точка. От складовете на ротите и дружините се изнасяше скришом всичко, което можеше да служи на една гладна и гола тълпа.

Габровски се занимаваше с мобилизацията и експедирането на комплектуваните части за дислокация в околностите на град Ниш. Мястото на командира остана свободно, макар, че кабинетът беше отворен и гузни съвести тършуваха из чекмеджетата, за да търсят и унищожат уличаващите ги досиета. Това безвластие се почувства и от гражданите, почувства го и съветското командване. Майорът от разузнавателния отдел на III Украински фронт се настани в една от стаите на щаба. Той фактически замести Ангелов - нареждаше това, което беше нужно. Неговите нареждания се изпълняваха от всички (действащи, запасни, гвардейци) и от войнишките комитети. Всеки имаше свой периметър на действие, след като Ангелов изгуби властта над полка изместен от самозвания полкови войнишки комитет.

За респекта, който всяваше руският майор от ЧК, спомогнаха няколко случая на разстрели на червеноармейци за мародерство и нарушаване на военните правилници. Двама от тях бяха за изнасилване на жени - единият случай стана в Кум Баирс майката на Спас Димитров -55 годишна жена, а другият в района на гарата, където потърпевша беше младата жена Елена Гъжева (по мъж).

- За да имате войска, ви трябва две неща: командири и дисциплина! - заяви съветският майор Туренков на секретаря на Околийския комитет на Комунистическата партия.

- Всички офицери са от старата власт! Ние, комунистите, нямаме офицери!

- Тогава защо ги убивате? Използвайте техните знания и опит и когато имате свои, ликвидирайте

това, което не е ваше! Ние в СССР вършихме същото през 1918 година, в отделни случаи това съществува и сега. Воюват успешно, а който от тях се опита да ни изневери, за него има само една отплата - смърт!

- Нашите офицери не желаят да служат на комунистите!
- На България желаят ли?
- Да, на нея служат!
- Това е прекрасно, използвайте национализма в тях!
- Нашите също служат на Русия, но тя е Съветска - така всеки намира своето удовлетворение! Не забравяйте, зад тях са политическите командири, те са очите и ушите на партията! Сега вие имате същото, можете спокойно да използвате старите. От вас като комунисти, като комитет ние искаме дисциплина и помощ с войските си, нашата кръв изтече в тая жестока война, дайте малко от вашата, която досега беше запазена!.. Иначе... - Той хвана дръжката на нагана и припомни: - Аз съм комендантът!..

Чекистът каза на хората от ОК на БКП това, което те не знаеха или не вярваха, че господар на военното, политическото и икономическото положение в страната не са те - българските комунисти, а хората от СССР. Каза го открито, твърдо и демонстративно напусна заседанието на Окръжния комитет, като остави хората около дългата маса в пълна безпътица и неведение. Мълчанието след неговото излизане продължи дълго. Най-възрастният от комитета изгледа другарите си изпитателно и като в просьница каза глухо:

- Едни си отидоха - те искаха! Дойдоха други – тези нареждат! Ние ще трябва да слушаме и да изпълняваме, ако не желаем да застанем до кола на стрелбището.

Бай Трифоне, сега е война, умуване няма!

- След войната ще бъде същото! Както започне, така върви!
- Трябва да използваме техния опит, човекът каза - да се използват старите офицери! Ако останат живи след войната, ще им търсим сметка за миналото! Ние какво направихме? Напълнихме траповете с пагони!

- Ние ще подходим по нашему, но революционно! Ще ги разделим на три категории! Първите, които са заплаха за нас, ще изчезнат в безотговорните дни на революцията. Вторите, които можем да опетним в нещо, ще ги изправим пред Народния съд! Третите ще използваме във войната и ако останат живи, ще получат заслуженото! -предложи секретарят и останалите единодушно вдигнаха нагоре грубите си ръце.

- Решено - така го записваме! За изпълнението отговаря другарят Недялков - завеждащ отдел военен!

Решенията на партийната организация ставаха закони и всеки се подчиняваше. Останалите три политически организации - участнички в ОФ, разбраха това твърде късно, когато възето се затегна около шията на политическите им водачи. Някои от тях се опитаха да не ги зачитат, искаха да налагат свое мнение, но получиха следния отговор:

- Ние дадохме за властта кръв и няма да я делим с никого! Който не е с нас, е против нас! Нека се дистанцира, за да не патят с него други.

Г. М. Димитров и Никола Д. Петков оспориха водачеството на КП в елементарния смисъл на думата. Те искаха равни права в управлението на страната и самостоятелна листа в предстоящите избори, за да се даде възможност на българския гласоподавател да избира по свое желание и воля политическата организация, за която желае да гласува.

Ръководството на Комунистическата партия се компрометира от горе до долу. То съзнаваше ясно омразата на голямата част от гласоподавателите и не се реши на самостоятелна листа. Всяко отделяне на комунистите в отделна листа би означавало за тях пълен провал! Тази реалност съществува и днес в така наречените условия на зрелия социалистически строй. Причината е пълният икономически провал при общественото притежание на средствата за производство.

- Във въоръжената съпротива, доколкото тя съществуваше, участваше и БЗНС и на тая основа искаме равни права - заяви д-р Г.М. Димитров на конгреса през октомври 1944 г.

Отговорът на ЦК на БКП беше: Вие бяхте ни необходими до 9.09.1944 година, от 10 натам оръжието е в нас и ние не се нуждаем от политическа подкрепа. Ние упражняваме диктатурата на пролетарията! Всеки от вас, който не е съгласен с това, минава в лагера на нашите врагове и го очаква тяхната съдба!



Този диалог започна в първите дни след самия 9 септември и продължава и до днес. Ще продължава и в бъдеще, докато съществува в страната омразната червена диктатура.

Въпросът с корупцията в полка нашумя. Това се свързва с арестуването на авторитетния полковник Ангелов и комитетът възложи на Недялков да се занимае със случая. Малограмотният партиен деятел не можеше да направи друго, освен да се скрие зад някой от авторитетните военни и за целта избра Габровски.

- Господин полковник, като член на ОК на БКП и завеждащ отдел военен имам поръчение да ви предложа да поемете отговорността за реда и дисциплината в полка. Настанете се в кабинета на полковник Ангелов и поемете неговите права и задължения!

- Как така, господин Ангелов не е уволнен, при нас промените се обличат със заповеди!

- Няма вече това, което е било при вас, важно е какво е при нас! Бюрото има становище по въпроса - действайте! В противен случай ще ви търсим отговорност, а това значи да ви изпратим в Кръстатата казарма!

- Разбрано - отговори Габровски без желание.

- Господин Габровски, позволявам си да Ви дам един съвет, макар да съм по-млад от Вас. Ако го запомните, ще бъде само от Ваша полза.

- Слушам Ви, господин Недялков.

- Свикнете с промените на времето, разберете, че комитетите на партията на своята територия са държавната власт. Всичко друго е формалност! Ако бяхте отказвали упорито, имам правата да възложа това на друг офицер, а Вие да отидете при полковник Ангелов. Той е толкова виновен, колкото сте и Вие.

Габровски не беше свикнал да му се говори така и по сухото му лице се явиха червени петна, сякаш на страните му горяха удари от широки плесници. Тънките му устни прилепнаха плътно към челюстта. Долната му брада трепна нервно, по челото му като тънки върви се наредиха хоризонтални бразди, по плещите му полазиха студени тръпки. Острият му практичен ум работеше светкавично като кибернетична машина, която решаваше най-сложните интегрални. Нежната му костелива ръка, под кожата на която прозираха кръстосани сини жили с малки възли на ставите, остави писалката в черната мраморна масителница и той се вгледа в очите на събеседника си. Недялков беше от онези хора, които са освободени от всякакви морални, религиозни и нравствени задръжки.

Средно висок, слаб, с изпъкнало на средата чело, подобно на кози череп. Брадата му силно разделена на две с една дълбока бразда в средата, която той често оставяше недообръсната в дъното и една черна ивица от косми личеше отдалече като белег от сажди. Отблизо черната бразда изглеждаше отвратително, защото кожата му беше мазна и в долния край на браздата, която завършваше с едно разширение, се събираше кална пот. Очите му бяха черни като маслини, но малки за голямата му глава. Те лукаво примигваха в основата на сплеснат нос, в долната част широк, колкото голям син домат, изпъстрен със следи от едра шарка. Ъглите на устните му висяха надолу под прав ъгъл, където често се стичаше слюнка и той се бършеше с опакото на ръцете си. Устата му беше издадена напред и остра като на ловджийски пес. Точно отпред на горната устна липсваха два от предните му зъби. Когато говореше силно, от пролуките на липсващите зъби се показваше езикът му и хвърчаха съчки от слюнка върху събеседника му. За този си външен вид и жестокия характер, който притежаваше, той основателно беше получил прозвището - Звяр. Трудно би го открил човек в града, ако пита за него по истинското му име, но прякорът беше известен в окръга.

## 9

- Звездо, ти ли си? - запита тихо старата.

- Аз съм, кажи?

- Нямам сила! Помогни ми до къщи! Знам, и ти имаш болка, но майчината е страшна!...

- Звездо, и аз ще помагам от другата страна - предложи една от жените, която помогна да я изправят.

-Ти коя си? - запита старата.

- Зора, жената на поручик Годоров.

- И ти ли си като нас? И той ли е като тях?
- Не сме сами, госпожа Ангелова, като нас и като тях сега са хиляди!..
- Какво чу за него?
- Нищо, освен това, че е арестуван! Донесох му бельо и взех мръсното.
- При теб ли е старото?
- Да, в чантата е.
- Виж, има ли по него петна от кръв и... някоя бележка!

Като чу за петната ст кръв, жената на поручика се сепна и изпусна, лакътя на бабата.

- Защо петна от кръв? Арестуваните бият ли ги? - Настана мълчание. Старата заклати глава, белият кичур коса се отдели отново и трепкаше над рамото ѝ полюшван от есенния вятър.

- Милата ми! Наивни деца! Не само бият, а и убиват!
- Боже мой! Какво са виновни те, че една власт се сменя с друга?
- Виновни са и ще плащат вината си твърде скъпо!..

Тинка беше изпратила децата на училище и гледаше през отворения прозорец как две гугутки триеха човките си една в друга и потрепваха с криле от любовно опиянение.

- Любовта, това възвишено чувство не липсва и при животните! При кого е по-чиста и непринудена любовта, при хората или при животните - питаше се тя и една приятна тръпка полази по вадичката на гладкия ѝ гръб. - Защо в живота на хората има неща, които хвърлят сянка върху това свято чувство, върху тоя възвишен порив? Втора седмица от смяната на властта, едно събитие, което

не ни засяга, но то уби в Сашо желанието за тази нежност!

Няколко пчели жужукаха весело и кацаха от грозд на грозд, като предпочитаха черните мискетови зърна. Те бяха открили предимствата на този сорт пред другите.

- Така сме и ние, хората, стремим се към по-доброто, предпочитаме го, желаем го - разсъждаваше тя и наведе глава към единствената роза. Наведе глава към букета, остроото ѝ носле трепна от нежното ухание на аромата. Тя въздъхна дълбоко, като плакало дете, на което майката е избърсала сълзите с целувка.

Шум от човешки стъпки подплаши гугутките и те литнаха почти едновременно на запад. Пътната врата се хлопна и тя с изненада видя клюмналата в отчаяние глава на свекървата. Над лявото ѝ рамо потрепваше кичур от бяла коса, от двете ѝ страни вървяха две млади жени.

## 10

В първите дни от заемането на адютантската длъжност, Георгиев облече една войнишка куртка без паго ни. Отначало този отличителен белег за звание и чин му се виждаше нещо отживяло, една противна традиция на омразното минало, но това не трая дълго. Войнишката куртка му се видя неподходяща за длъжността и той отиде в дружинния склад, където ключар беше неговия съквартилец, стар познат, с когото бяха съдени за кражба в една и съща година.

- Налъм - провикна се той от рамката на вратата, - тая въшкоберница не е за титлата ми, при мен дават е-е видни ора и язе миткав на вам, на там, та рекох да ги меним за некая баш офицерска. На таа и пагон не иди, язе намерих едни от тези, дето ги отрепааме, та рекох да ги закача като ората, ама на новата дреа!

- Гривна, за тебе винаги готов! Ето, тая бала, това са най-добрите и нови, от нея давам на своите, а на другите носено.

Адютантът хвърли старата куртка и започна да облича една след друга нови, мъхести, вмирисани на нафталин дрехи. Докато се събличаше и обличаше, той заставаше с гръб към ключаря, за да прикрие скъсаното фанелче, което беше закърпено грубо с кафен плат. Ключарят го видя отзад и завистливо възкликна:

- Ей, Гривна, кого съблече бе, оратлик? Много ми харесват, ама другите ме предварили! Преписах задържаните, ама те все с бели ризи без яки! Язък!

- Голема работа, мен случайно ми попадна.

- Айде, айде, на мене ли тия номера? Разбрах, ти си видял сметката на ферчо и гол си го

изпратил!

- Нема да го обличам в коприна, я! Гол се родил, гол си отишъл!

- Дотук добре си се наредил, ама ако можеш да пипнеш и невестата му, ще ти кажа аферим!.. Каква яребица е, да знаеш, има ли 22, няма ли - не знам, но е нещо рядко. Разбрах, че е ходила при доктор за деца! Не може да фане кае!

Георгиев трепна хищнически, като чу информацията от другаря си и започна да обмисля фантастични планове.

- Анджак, затова треба да ме облечеш, да заприличам на нещо. Да ми падне, па ша чуеш нема ли да фане. Без това не съм си резал ноктите на краката половин година, планувах го за неделя, ама ша отложа, докато оправа работата!..

- Ако можеш, ще ми капне меелем на сърцето! Привикай я там за нещо, нали си заместник на мъжът ѝ, замествай навсякъде, тя е уплашена и нема да вдигне врява.

- Ейй, каква усойница е, да знаеш, ама ща чуеш!

- Сега ти реже ножа от двете страни - използвай! Чакай, дос че ми дойде на акъла, какво правим ние с тебе тук?

- Как какво правиме, не видиш ли? Укрепваме народната власт, трепеме фашистите, това засега е най-важно - това е задача номер едно на майката партия!

- Добре, а кой ще ни каже браво! За това ли се борихме и лежахме в затвора?

- Кажй де, кажй какво си намислил?

- Какво ти измисляне, те, другарите, го измислили и станаха хора, забогатеха, напълниха се с пари! Злато натрупаха, ей, разбра ли, злато!

- Какво каиш?! Пари и злато ли? - попита с тревожно любопитство Георгиев и възпалилите ръбове на безмиглените му клепки заиграха бързо. Левият ъгъл на увисналата му устна трепна като убодена с игла, повдигна се нагоре и увисна отново, а ниското му чело почти се сля с веждите.

- Думай де! Какви пари? Какво злато?

- Ша ти кажа, чакай да ударя ключа да не дойде некой!

- Ключарят застана в рамката на вратите, подаде глава навън, завъртя я наляво-надясно и като се убеди, че няма никой, завъртя ключа, хвана другаря си под ръка и заговорнически го поведе към дъното на склада.

- Думай де, оти омуते?! - настояваше Георгиев.

- Трай, това не е шега работа. Пара пада, братле! Изтрудена пара, с чували мъкнат другарите!

- Налъм, ти с акъла ли си? Кои другари?

- Всички, които имат оръжие!

- Как така, язе като имам оръжие, оти съм сиромах и немам пукнат лев в джеба? Изкарваш ме из нерви! Казвай де!

- Седни тук и тихо, нали знаеш - и клинците имат уши - нареди ключарят и започна:

- Прибирам се вкъщи на стъмване миналата вечер и един наш другар ме пита:

- Налъм, кае, къде таа рано?

- Прибирам се, изморен съм, казах.

- Изморен, сега е жетва, власт установяваме! Нема спане!

- Имаш ли оръжие - прошушна на ухото ми леко -Имам, рекох.

- А патрони?

- Имам 30 парчета!

- Дека ша ма водиш, питам?

- За пари кае при фашистите!

- Като чух пари, сърцето ми се разигра и тръгнах! Ха при тоя богат, ха при оня! Извикаме го в двора и кажеме:

- За новата власт требват пари! Ха да те видиме, с нас ли си или си враг! За враговете куршум, аз му покажа парабела! Според ората, по 50, 70, некой 100, друг 150 хиляди, до 200 вдигахме! Нали ти казах, според човека и цената! Докато го агитираме, цефта го подпира в ребрата! Ората обичат властта и партията и дават! Ако некой се опъне, подкараме го десетина крачки и той току каже:

- Ша дам, ама немам толко!

- Човещина, намалиме, не сме се трудили за тях, я! Колкото даде - кяр! За 3-4 часа беше целата работа и аз се прибрах с 300 хиляди. Она изедник двойно повече взе! Това ми било другар! Нема вече да го викам! Язе, кай, те вода, на занаят те уча! Чирака по-малко получава! Що да права, приех, ама ме боли сърцето, загубих едно 150 хиляди!

- Ей, Налъм, какво говориш бе, ако се разчуе?

- Къде ще се разчуе?

- В партията, в комитета!

- Всички суровакат, всички ходат! Сутрин се прибират! Не спят другарите и станаха хора! Който се страхува и спи, ще остане сироммах. Революция е това, батинка! Нова власт! Всичко трябва! 40 безотговорни дни ти дадоха от ЦК, в които можеш да убиеш когото поискаш! Да използваме, защото времето не чака! Стига сиромашия!

- Брей, майка му стара, затова ли, като одих вчера в комитета, те заболи глави в бюрата и спат!

- Затова зер!

- Запитах ги язе, така, на шега, това да не е хотел. Оти не спите в домовете си?

- Как да спиме? Власт установяваме - революция! - каза един.

- Това е революцията! Кой над кого може! Така е било и в СССР.

Дадено, Налъм! Жив да си, ти си бил чудо човек! Дай да те цукна! Да знаеш каква сиромашия ма мъчи, на бакала дължа 4000 хиляди, ама пада малко фашага и си трае, още дава вересия. Язе не мисла да му ги давам, ама само той ли е? Ей, ако се вида с малко парици, може и търговийка да завърта, кой ще бъде като мен! Власт, пак власт, да ни е жива майката партия, без нея не сме нищо! Ами ако некой инат се опре и не дава?

- Ако срещнеме такъв, ще го вземем с нас и в некая яма! На другия ден ще се разчуе и да видиш какъв берекет! Дават хората, ей, споменеш ли партията - всеки дава!

- Къде ще обикаляме?

- Ще минем из долните села, където не ни познават хората. Аз знам кои са паралиите, имам списък за всеко село! Без план комунистът не работи, нали така ни учат в партията! Всеки трябва да знае какво ще работи - една седмица напред! Знаеш ли колко труд докато разбере къде има пари? Гледаш го некой, нищо и никакъв, ама пълнен с пари, като куче с гниди! Всички съм проучил! Вземи си чувал или торба!

- Какво говориш, бе човек! Пари в чувал!..

- В чувал ти казвам! Ти не отиваш на пазар да продадеш овца или теле, да свиеш няколко хилядарки и готово! Тук се играй на едро! Нали ти казах, некой хвърля 100 хиляди, друг 200 и така торбата се пълни! Вземи чувал ти казвам, така правят всичките! Тая вечер хич да не е, половин милион ще падне!

Георгиев хвана приятеля си за раменете, покри лицето му с целувки, разтърси го силно и възкликна:

- Виж ти, виж как хората печелят бързо и знаят защо са лежали в затворите! Аз дрема в казармата, ядосвам се с фашистите! Налъм, братко, язе съм скромнен човек -100 хиляди ако спечеля тая нощ, като мен нема да има друг, за кум ша та имам!

- Казах ти, утре си богат! След една седмица си милионер!

- Хайде, какво чакаме, да тръгваме!

- Не бържай! Нали ти казах, всичко става по план, по комунистически. Останат ли 2 часа преди залез слънце, тръгваме!

- Да не повикаш и некой друг, ей, Налъм! Убивам те! Защо да делиме на три, докато може на две!

- Разбрано! Два часа преди залез слънце!

- Айде, смърт на фашизма - каза адютантът за поздрав, закопча новата дреха, която взе от склада, и с нетърпение очакваше слънцето да слезе над старите липи. Прегледа парабела, зареди пачката, вкара в канала патрон, за всеки случай.

- Мамо, какво се случи, да не те е блъснал някой?- питаше уплашено Тинка.

Плаха скръб скова устата на младите жени и те мълчаха.посърнали. Големите кафени очи на Звезда се къпеха в сълзи, а долната ѝ устна трепкаше скръбно!

- Блъсна ме, тук, в сърцето - простена старата плачевно и притисна гърдите с лявата си длан. - Тая картина, що видях!.. Сашо, синът ми, арестуван!

Тинка сви двете си ръце в юмруци и захвапа палеца на дясната, за да не извика. Зъбите се врязваха в месото, но тя не усети болка. По долната ѝ устна се спусна алена струйка. Бледа плахост пребради лицето ѝ, от очите обилно течаха сълзи.

- Боже мой, какво искат от него? Кому направи лошо? Когато разкриваха кражба и задържаха крадеца, той не спеше по цели нощи! Тъгуваше за тях, макар и с престъпни деяния! Обичаше войниците! Шестима от една конспирация спаси от смърт, единия от тях е тук и работи в комитета, ще отида при него. Сашо! Къде си, обич моя? Ти обичаше България повече от децата си, служеше ѝ честно, това ли е вината ти? Нима това е престъпление, за това ли ще те съдят? Престъпление било да обичаш родината си!.. Да ѝ служиш честно!

Тинка прегърна свекървата. Това беше може би единствената прегръдка, която получи старата, напоена с много скръб. От нея тя усети в студеното си тяло топлината на малко обич.

- Зоре, Звездо, да влезем въщи - предложи старата. Тинка бе проветрила хола на приземния етаж и беше сложила във вазата свежи цветя, които ухаеха на младост. Така праваше винаги, когато очакваше мъжа си. Той обичаше това. Баба Райна седна на дивана, като се наклони надясно и се опря с лакът, бастунът се търкули на килима и хлопна тъпо. Белият кичур коса се спусна напред, за да прикрие ужаса, който беше изписан по лицето ѝ. Двете гостенки седнаха на тапицираните в зелено столове. Звезда беше близко до тежката баварска маса, опря лакът в ъгъла, с другата подпря глава и зариде, като притискаше в пазвата парчето плат, наведе глава до нейната и заплакаха заедно. След обилния сълзотеч Тинка прет-ри лицето си, оправи с длан косите, прегърна плътно Звезда и каза:

- Стига, Звездо, ще си дойдат, не плачи! Мъжко вре ме, освен това те са офицери!

- Ферчо, няма да си дойде!.. Той е ... **убит!**..

- Как ще убият невинен човек? - запита възмутено Тинка и започна да разсъждава. - Нали трябва следствие, съд, защита, обжалване и чак тогава!..

- Убили го, сестрице!.. Ето, фанелчето му облякъл убиецът! От гърдите му смъкнах това парче! Бих го целувала, но го умърсил простака му просташки! Щом е взел от него, тогава е погребан гол! Така ще бъде - невинните ще изчезнат без съд, защото няма в какво да ги обвинят!..

Тинка се отдръпна уплашено от нея, като видя парчето плат, такава фланелка имаше и нейният мъж, тя беше я прала и гладила.

- Такива фланелки има хиляди, те са поръчани специално за под куртки, такива имат и полицейските офицери, в складовете има нераздадени, може би тази е от тях - заключи Тинка облекчена от сълзите.

- Не се лъжат очите ми, аз най-много искам да е така, но ето - тя показа бието, - около шията му беше широко и аз го стесних с този червен конец, два пъти го обиколих като подбив и края завързах в подгъва на рамото, завързах го два пъти! - Звезда развърза двойния възел, с което доказа съмнението си. Останалите мълчаха пред това доказателство, а тя зариде отново.

- Зоре, ти каза, че носиш мръсното бельо на мъжа си, разгледай го, виж има ли по него капки кръв, може и бележка, така правят арестантите - обясни старата.

- Но то не е чисто, може да има въшки, нали са в мазите, там има всекакви - смутено искаше да откаже жената на Годоров.

- Нека има въшки, те хапят, но не ядат, само хората ядат хора. Дай, Тинке, един вестник и над него - настоя баба Райна.

Когато развиха бельото, по ризата и гащетата имаше прави бразди от кръв, така, както са падали тоягите и под тях се е пукала кожата на инквизирания. Четирите жени заплакаха отново... В джоба на гащетата намериха свит на топка малък лист хартия. Разгъва го дълго между пръстите, защото много пъти беше мачкан, оправи го и прочете: „Мила, не бой се! Страшното мина! Инквизицията беше без всякаква вина. Няма да ме съдят, няма причини. Ще ме държат до зарастване на раните, тогава може би на фронта.

Тук идват нови и нови! Много от тях не познавам! Едни излизат и не се връщат. Тези, които познавам, са: Божилов - майора от понтоваците, ферчо, подофициера Стефан Младенов, Цветан Макшутков и Първан Кръстев, за други не си спомням, от нашата стая са тези. Тези, които може да бъдат уличени в нещо, ще бъдат съдени! Нужно е зрелище!. Ако ти искат пари, ние нямаме! Иди с децата на село! Изпрати ми някоя фанела, нощите стават студени."

*Целувам те твой: Т. Т. (Трифон Тодоров)*

Удавник се хваща за сламка! Това „не се завръщат" се разбираше двойко и трите жени го тълкуваха в най-благоприятния случай, в смисъл, че ги заделят в други карцери. Всъщност в себе си вярваха в това, че е искал да каже убити, но от мярка за безопасност, не може да каже друго.

Звезда избухна в нов пристъп на плач, като стискаше главата си между длани. Плака дълго, плакаха и останалите! Двете гостенки си отидоха. Тинка ги изпрати до пъгната врата, а баба Райна ридаеше на дивана като простреляна вълчица.

## 12

Октомврийския ден гаснеше в слънчева позлата. Перчемите на неразрязаната царевица се полношваха леко като задрямало безбрежно море. Към селата се точеха коли, натоварени с мамули, и пътищата личаха отдалече като огромни влечуги. Над тях се носеше сива пепел, вдигана от краката на животните и колелетата на колите.

Налъма и Георгиев възседнаха велосипедите, които взеха (откраднаха) пред една сладкарница, и поеха към ширналите се из равнината села. Налъма кормуваше добре, а Георгиев пишеше големи осморки и често падаше в страничните канавки, като псуваше не себе си, а колелото, защото не вървяло в гладкия коловоз.

- Налъм, струва ми се, че кърмата му криви, бяга наляво!  
- Криви ти ръцете, нали затова е кърма да го управляваш!  
- А бе, не е както трябва, соча го надясно, оно върви наляво!  
- Струва ми се, че ти не си като хората! Наляво зер! Сега цял свет върви наляво! Ами, да не би да е на некой наш човек, на некой комунист, от него е научено тъй! Виж, мойто върви накъдето го насоча.

- Къде ти в комунист колело, нали ни знаеш какви сме голтаци! Добре че дойде тая власт, за да се съвземем, иначе умирахме от глад. На некой фашист е, на некой богаташ. А после какво ще правиме с тях.

- Какво, да не мислиш да ги връщаме! По една боя отгоре и край.  
- Тамън с него ще хода на работа, за длъжността ми бива и нещо повече, но като няма - и това е добро.

- Бива, ама да се научиш да го караш както трябва. Така, както кривиш, ще хукнат децата по теб, като по бесно куче!

- А бе, на мен малко ми трябва, ама нали за трети път ръката ми лови такова криво желязо!  
- Взе ли чувал? В какво ще слагаш парите?  
- Взех двутраката торба, тя събира колкото чувал. Ти пари ми дай, язе у пазва че ги тикна.  
- Пазвата е женска работа, нашето е нещо голямо, революционно!

Преди първото село, към което двамата печалбари се отправиха, имаше лек баир и колелетата вървяха в пепелта трудно. След няколко падания в страничните канавки Георгиев започна да бута колелото, хванато с дясната ръка, а лявата беше свободна и описваше нескопосни кръгове до под коляното му. Кепето беше килнато силно назад и от челото му се стичаха струйки пот. Голямата му уста беше широко отворена и въздушната струя под-свиркваше в редките му зъби. Мустаците отчаяно висяха надолу, а дълбоката бапка на брадата, в която винаги имаше влага, беше окъпана в сива прах и сегиз-тогиз от нея капеха капки кална пот.

Над селото полази синкав здрач и двамата отбиха в страни колелетата, излегнаха се на пасището за почивка и уточняване на акцията. Налъма преглеждаше списъка на лицата, които трябваше да обходят, като срещу имената поставяше и сумата, която трябваше да вземат. Близ-

на края на молива, както правеше винаги когато беше съсредоточен. На езика му остана едно мастилено петно от химическия молив и той плю силно встрани. Лекият ветрец подгони слюнката и тя се лепна на брадата на Георгиев, който не я забеляза и тя остана да виси, докато падна сама. Съзнанието и усещането на Георгиев бяха съсредоточени в предстоящата акция. Той беше поставил главата си под ъгъл и оглеждаше хубавите двуетажни къщи на заможните селяни. В отделни моменти пак така под ъгъл надничаше в списъка на другаря си и се учудваше на големите цифри, които онзи пишеше срещу имената.

- Гривна, както съм ги набелязал, ще паднат около 600 хиляди, доволен ли си от 300?

- Човек като няма грош, от малко е доволен. Толкова пари не съм сънувал! Ама да видим как ще ги изскубем от фашистите!

- Ти пригответи патлака и ще подпираш в ребрата, агитацията е моя работа!

- Налъм, гледам тия големи богатски къщи и се чудя, как живеят в тях богатите фашисти!

- Утре като осъмнеш богат, ще видиш!

Мракът се съгъстваше бързо и двамата изчакваха да се приберат хората по домовете си. От близкия път се чуваше конски тропот, пляскане на камшик във въздуха и мелодично отпяване на колелетата. Двамата иманяри обърнаха поглед към пътя. Георгиев пак така под ъгъл гледаше в една посока, а виждаше в друга. В здрача видяха файтона на един от богатите селяни, който се връщаше от полето.

- Налъм, тоя фашага кой е? Ще го суровакаме ли?

- Не го познах и името му не знам.

- Тогава къде ма водиш? Нали уж всичко знаеш, план имаш!

- Е, и да съм пропуснал някой, ще го посетим утре. Имаме още 20 дни, колко къщи още ще обходиме!..

- Айде, не изтрайвам, сакам да вида как ша тръгне! -подкани Георгиев.

- Тръгнем ли, спиране нема! Сега малко репетиция. Кой от нас ще приказва с ората, трябва агитация! Да се обясни за какво дават пари, на кого ги дават! Да знаят, че тая власт е народна, а не буржоазна, както преди! Ще обясниме, че в нашата програма пише всички да сме равни! Колко има един, толкова да има и другият! Така като им се обясни, те се отпускат и по-дълбоко бъркат в кесииите!

- Ти полуде ли бе, Налъм! С акъл ли си али не си? Нема да правиме събрание, та толкова да приказваме! Нали парите са за нас, за каква народна власт ша приказваме? Ние нали знаем, че властта е народна, вестниците само това пишат, оти да повтаряме? Направо - дай пари!

- Не ме разбра, Гривна! Трѐбва подход с хората, душата му вземи, ама с подход, леко с памук, така по-малко боли!

- Какви ги бръщолевиш, сега е революция! Никакъв памук!

- Ти как предлагаш? - запита Налъма.

- Късо! Викаме го леко и кротко! Щом доде при нас, опирам цевта в ребрата и казвам: Пари дай, мама ти фашистка! Иначе ще ти светя маслото! Така той нема кога да умува и ще ги даде! Това е революция!

- То пак така, ама където се наложи! Ако е така отведнъж, некой може да се развика и всичко пропада!

- Ако викне, тия лапи за какво са, да се чеша по гърба ли? Затиквам му устата!

- Ти си новак! Аз ще приказвам, ти за всеки случай бъди с парабела готов, ако не си доволен, утре ще бъде както ти кажеш.

- Добре де, добре, айде да вървим!

Луната застина между два огромни облака и разреди нощния мрак. Селските улици се очертаха дълги и широки. Сред широките дворове спяха първи сън големите къщи с трудолюбиви хора в тях.

В полумрака увисналите краища на мустаците почти се сляха под брадата и затвориха в кръг голямата му уста, в която стърчаха едри редки зъби. Лявото му рамо увисна силно надолу или поне така изглеждаше спрямо дясното, което се издигна нагоре, за да може да държи ръката си на парабела в случай на нужда! В този си вид Георгиев изглеждаше уродлив и страшен!

Стаята, в която вкараха Ангелов, беше склад за дрехи, временно опразнен, за да задоволи нарасналите нужди от арести. Стените миришеха на нафталин, прозорците бяха малки и високи, така че един средно висок човек, за да погледне в тях, трябваше да се надигне на пръсти. Подът беше циментов, встрани до стената бяха наредени стари дъски, демонтирани от бетонен кофраж. По тях имаше ръждясали и криви гвоздеи. Стаята беше пълна с арестанти - хора във военно и цивилно облекло. Те бяха така гъсто натъпкани, че когато лягаха, за всеки имаше не повече от 50 сантиметра на нара. За новите нямаше място, затова те спяха на смени. Въздухът беше невъзможно мръсен, миришеше на всичко което можеше да отделят неизмитите човешки тела, включително и на клозет, защото зад вратите имаше две отходни кофи, които се изхвърляха веднъж на два дни. Едното крило на малкото прозорче беше заковано на касата, а другото беше непрекъснато отворено. От външната страна на прозореца имаше гъста скара от арматурно желязо, заковано в рамката. Във всевъзможната смесица от неприятна миризма се открояваше една - на гниещо човешко месо. Нечистият въздух след първото поемане задуши Ангелов и той се закашля в шепите си, изтри сълзите си от амонячните пари и уплашено започна да разглежда лицата на арестантите. Оглеждаше ги бавно, мълчаливо и последователно - така, както беше свикнал да прави при прегледа на строена военна част. Малко от арестантите му бяха непознати, а него го познаваха всички и всеки по стар навик се постаря да вземе прилична стойка срещу него. Не го направиха само тези, които лежах смазани от бой.

Пред него застана човек без пагони с изпъната офицерска стойка, брадат и нечист. В погледа му блестеше изненада и страх:

- Господин полковник, и вие ли!..
- Поручик Годоров, вие ли сте?
- Тъй вярно!
- Не те познах!
- Аз сам не се познавам!

Арестантите се стараеха да отдадат на полковника необходимото уважение, като му определиха за легло една сравнително чиста дъска, в която нямаше гвоздеи.

- Оставете, тук всички сме равни - възрази той, като стоеше в изненаданоуплашен вид от обстановката, при която трябваше да живее неопределено време.

- Откога сте тук?
- Първите са от 12 септември - отговори Годоров.
- В какво ви обвиняват?
- В това, че сме служили на България и сме създавали в казармата дисциплина и ред! - обясни Годоров и на свой ред запитва:
- А вие защо?
- Защото бях командир на полка!

В един от ъглите на арестантската стая стенеше един от скоро битите. Полковникът се вслуша в гласа и запитва: . - Стенещият да не е фелдфебел Лалов?

- Той е, нощес го пребиха! Целият е в рани и бълнува!

Полека в гъстотата на човешките тела полковникът си проби път и клекна до главата на стенещия. Погледът му беше мътен и плах, по дрехите и лицето имаше следи от прясно засъхнала кръв, която допълваше лошата миризма в стаята.

- Фелдфебел Лалов, защо?

-Защото ги защитавахме, когато крадяха от казармата оръжие и дрехи!

- Не ги познавахме, това е вината ни - отговори Ангелов. - В какво те обвиняват?

- Затова, че съм носил знамето на полка и съм ходил с него на погребението на цар Борис. Това е противонародно, затова ме пребиха и ще ме съдят!

- Ти не си виновен, аз те определих за знаменосец, аз те изпратих на погребението на царя, такава беше заповедта на главното командване - полковите знамена да се поклонят пред царя и да го придружат до гроба. Той беше държавен глава, главнокомандващ на армията и патриот от най-голяма величина, затова германците го убиха. Убиха го, защото не даде войска за помощ на германците на източния фронт. Това е заслуга, която го издига до висините на национален герой.

- Никой не говори за заслуги, хулят го, господин полковник - обясни фелдфебелът.



- Все някога някой ще напише истината за него, историята и поколенията ще я узнаят. Ние, хората, имаме гробове, но истината няма - никой не може да я погребее! Ние сме тук по една зла ирония на съдбата, ще ни инкви-зират, много от нас ще бъдат убити. Те умираха прави, за тях и за нас един ден ще се говори като за жертви на една нечувана жестокост!

- Едва ли, господин полковник! Това, което се върши, е чудовищно, страшно и зверско. То ще бъде потулено от очите и ушите на поколенията, със същата жестокост, с която го извършват днес. Разбираема би била жестокостта им, ако към тях е постъпвано по същия начин. Ние ги криехме, бяхме снизходителни към престъпленията им, но за това не се говори! Виновен, инквизиция, смърт! Нашите човешки отношения към тях не само се отричат, приписват ни се несъществуващи деяния, за да ни очернят и да издигнат себе си до пиедестала на мъченици!

Фелдфебелът говореше възбудено като трескав, задави се от вълнение, закашля се и простена болезнено:

-О-х! М а мо! Б ол и!..-като се успокои, той започна отново. - Виждате ли тези ръце, не са се докосвали до задържан комунист! Обратно, тайно носех храна на задържаните! Сега отричат, казват, че това е вършено с цел да ги шпионирам! Нали помните, двама с вас се молихме на полковник Гологанов да не осъжда на смърт шестимата школници, за да ни убиват днес! Спомняте ли си, тогава Гологанов се провикна срещу нас пророчески: „Ще ги оставя живи, за да ви обесят! Техните деяния по закон и съвест заслужават смърт! Вие не познавате комунизма като идеология и комунистите като хора! Те са невъобразимо жестоки и подли, идеологията им е измамна утопия, след която вървят непросветени хора! Ако останете живи, ще се убедите в това, но не забравяйте - вие сте задължени да го разкажете на поколенията, за да предпазите от бедата други! Мен няма да ме намерят! Аз го познавам! Няма да ми бъде леко, защото обичам Родината, имам дом и семейство. Предпочитам горчивата съдба на политически емигрант пред убийство с колове или обесен по един недостоен начин!" Всичко, казано от Гологанов, се сбъдна, господин полковник! Един от тези, които спасихме, ме смаза от бой! Би ме с дръжка от лопата! Ето на какво приличам! Това очаква и вас, а може... и ...

По тялото на полковника полазиха ледени тръпки. Той не можеше да си представи как един невинен човек може да бъде обвинен в несъществуващи деяния, да го завържат с въже и да го бият с тояги. Мнозина от задържаните бяха преминали през инквизицията, някои по два и три пъти. От повтаряните капеше загнило месо, те линееха от непромитите инфектирани рани, поддържаха постоянна температура и угасваха бавно като догарящи надгробни свещи. Някои от заболелите, които не можеха да стават от леглата, биваха извеждани и не се връщаха, пълнеха с тях ямите и коритото на Дунава.

Полковник Ангелов беше човек с достойнство и твърда душа. Беше воювал в две войни, беше убивал и раняван, беше спал до мъртви, беше носил на ръцете си ранени и те бяха умирали в прегръдките му, но никога не беше изпитвал такова отвратително чувство на ужас и отвращение, каквото беше го обзело сега.

„Да очакваш достойна смърт е гордост! Да умреш, ин-квизиран от безумци, обвинен в несъществуващи провинения, е недостойно" - разсъждаваше Ангелов и съжаляваше горчиво защо не се самоуби. По тялото му изби студена пот, премаля, започна да му се гади и извади от джоба на брича чиста носна кърпа, с която закри устата си.

- Не в кърпата, господин полковник, тя ще ви трябва за раните - в кофите или казана - предупреди поручик Тодоров. Той се вслуша в съвета на поручика и повърна в една от кофите. От новата обстановка и от страха от това, което му предстои, Ангелов почувства болка в стомаха и неочаквано разстройство. Той стисна стомаха си с ръце и по гладко избръснатото лице се появиха болезнени гърчове. Това чувство беше изпитал всеки от задържаните в първите часове на изпитанието.

- Клозет! Клозет! - запита той, като все така стискаше стомаха си с ръце.

- Ето кофите, господин полковник, както виждате!... Тук е така - неудобството, срамът и приличието останаха далеч!

Това го смути и по лицето му се разли гъста червенина.

- По-добро от това няма! Ако не ти харесват кофите, тогава в гащите - отбеляза един цивил-лен, бивш полицейски служител, който беше повтарял, и поведението на полковника му изглеж-даше наивно и смешно.

Високата култура на полковник Ангелов и неговата прецизност в отношенията му с околната среда бяха огромна пречка за принижаването му до нечуваните по бруталност и зверства условия на задържаните политически мъже. Той подтисна първите атаки на естествените си нужди за освобождаване през деня и едва в тъмното се примири с жестоките условия на задържан политически „престъпник“. Това той правеше с нечовешки усилия до деня на обесването му.

## 14

Тинка влезе в стаята, където старата продължаваше да ридае и скубе белите си коси, които се бяха разпилели по увисналите от годините рамене. Тя не видя този страшен вид на свекърва си, защото на очите си държеше снежнобяла кърпа, за да попива течащите сълзи. Седна на стола, на който преди малко седеше Звезда, и продължи да хълца.

- Боже, прибери ме, да не гледам мъките на сина си! -провикна се старата с отпаднал глас.

Тинка се обърна към дивана и сне от очите си бялата кърпа. Видът на баба Райна беше страшен и снахата трепна.

- Стига, мамо! Спри, ще ти стане лошо! Нали знаеме, че той е невинен, няма що да се страхуваме и срамим! Не вярвам невинни хора да убиват, това досега не е било и едва ли ще бъде! Знаеш, че е жив, с очите си го видяла!

- Бедата е там, че той е невинен, а ще бъде убит като престъпник! Аз нямам престъпен син! Това ми тежи.

- Няма, мамо, той беше човечен с тях! Той е добър, много добър!

- Такива ще съдят!.. - заключи старата.

- Той е леко облечен, а времето нощем застива, ще му занеса дрехи и две одеяла - каза Тинка и започна да бърка в гардероба.

Старата се изправи, като се опря на масата. В краката ѝ се преплете бастунът, с който не се разделяше, откакто започна болката в коляното. Тя го подритна встрани, не го взе, не усещаше болката в коляното - тя се беше преместила в сърдечната област и изтласкваше в очите сълзи.

- Кoi одеяла слагаш? - запита старата.

- Сливенските, виждат ми се по-дебели, повече ще топлят.

- А кои дрехи?

- Вълнената фанела и сивия костюм.

- Смени сливенските одеяла със сивите. Смени сивия костюм с този от тъмносиньото офицерско трико, той е плътен и топъл. Сложи му и полушубата с кожата! Там няма пружина, може би спят на дъски.

-Нима нямат дюшеци? - наивно запита снахата.

- За какви дюшеци говориш, на цимента спят, ако има дъски, е добре!

Тинка скъта пакета, превърза го с два яки канапа и го понесе, но старата извика строго:

- Стой, не излизай ти, остани къщи, в града има пияни руски войници, нападат млади жени, има вече няколко случая на насилия! Стига ни едно зло, да се предпазим от другото.

- Кой ще го носи?

- Аз! - отвърна твърдо майката.

- Ти не можеш, мамо, той тежи!

- Не тежи пакетът, мъката тежи, мъката тежи тук, тя удари с юмрук гърдите си.

Двете жени още говореха за колета, когато в пътната врата влязоха почти едновременно двете деца на Ангелов - Момчил и Капка. В града беше се разнесъл със светкавична бързина слухът, че полковник Ангелов е арестуван. Децата бяха научили това и бързаха към къщи. Мислеха, че слухът не е стигнал до тях и се чудеха, как да съобщят за станалото, така че изненадата да не е така неочаквана. Щом влязоха къщи, майката и бабата изплакаха едновременно, като всяка прегърна по едно от децата... Сред стаята стоеше големият пакет. От него лъхаше на ужас и скръб. Първа заговори баба Райна:

- Момчиле, хайде, бабин, помогни да занесем на татко ти дрехи.

Без да отговори, момчето остави чантата на масата, обърса сълзите си и вдигна пакета на

рамо. От очите му като елмазени зърна капеха чисти детски сълзи.

- Недей сам, ти от едната страна, а от другата аз - нареди старата, наведе се мъчително и взе от пода бастуна с гуменото топче.

- Мамо, и аз ще отида! Баба е стара, не може да носи, тя само да бъде с нас - настоя с тъжен глас Капка.

Майката не отговори, мъка беше стиснала гърлото ѝ, само поклати глава в знак на съгласие.

Двете деца вървяха с пакета напред. След тях бавно, накуцвайки на дясно, с тъжна маска на лицето вървеше старата. Главата ѝ потрепваше нервно и по раменете ѝ се разсипваха косите като бяло наметало.

На портала имаше много цивилни хора. Повечето от тях носеха багаж за задържаните. Някои вече бяха го предали и получиха вързоп с мръсно бельо, от което се разнасяше неприятна миризма. Караулът се състоеше от трима души - войник, гвардеец и подофицер. Войникът беше от стария набор и познаваше както децата, така и майката на полковника. Момчил беше се застъпвал пред баща си за войника и му издействаше по няколко часа градска отпускат като компенсация, защото му помагаше да язди Гранит.

- Батко Тома, носиме за татко дрехи - каза тъжно момчето и в гласа му се долавяше мъка и надежда. Войникът нямаше право да разговаря с цивилни и посочи с поглед подофицера. Това изненада момчето. Той поиска да пита още нещо и пристъпи до войника, вгледа се във вкамененото му лице и видя как в края на очите му изплуваха две едри сълзи. От тях той разбра всичко!.. Тогава се обърна към подофицера и запита:

- Господин подофицер, носиме дрехи на тати, вземи ги!
- Тук не е един! Кой е баща ти? - троснато запита подофицерът.
- Полковник Ангелов!
- Така ли? Познавам го, къде е багажът?

Двете деца застанаха с колета пред него.

- Много нещо бе? Какво е това чудо?

- Дрехи, сине, две одеяла, полушуба и костюм - обясни баба Райна.

- Защо и костюм, да не би да е бил гол - с насмешка запита подофицерът.

- Знам ли?.. Може!.. Нека да го има - обясни с недомлъвки майката.

- Ей, гвардеец! Ела! Вземи този пакет, провери го в караулното и го предай на полковник Ангелов от III арест!

- Слушам - отговори гвардеецът и помъкна колета.

В карцера любопитно разпитваха Ангелов за новини отвън и той отговаряше без охота на арестантите. Тодор надничаше през решетката на малкото прозорче към портала, видя белите коси на баба Райна, видя как децата подадоха пакета и каза:

- Господин полковник, за вас се получи на портала колет.

- Как, откъде знаеш? - изненадано запита той.

- Видях, ето отгук, повдигнете се на пръсти и ще видите.

Ангелов се залепи до стената, изпъна тялото и шията, така че те изпукаха. Между тълпата той видя белите коси на майка си, забеляза, че главата ѝ потрепва леко. Тя беше се опряла на раменете на децата и сочеше с бастуна вратата, зад която беше той... Непоносима и страшна жажда го задуши, за една бащинска и майчина прегръдка, за още една целувка. Нещо изгаряше в душата му и жарта пареше в очите.

- Добрите ми деца!.. Милата ми майка!.. Дошли да ме търсят, донесли ми дрехи!.. Благодаря, поручик Тодоров!

След почивка от изморителното изпъване на тялото, Ангелов отново зае поза до прозорчеще. Този път видя как децата подкрепяха бабата отстрани, и тя накуцваше надясно и по раменете ѝ се разсипваха белите редки коси. Те си тръгнаха към къщи, към онзи тих, щастлив дом...

Звезда се прибра в двустайната квартира, която обитаваха от шест месеца. Тук се преместиха след венчавката, а преди това Фердинанд живееше заедно с адвоката Трайков. Квартирата беше на първия етаж на двуетажна къща, на разстояние около 5 метра от уличната ограда. От двете страни на пътеката, която водеше от пътната врата до къщата имаше алея с цветя. Малката градина беше любимото ѝ място - там тя обичаше да седи с часове, чакайки мъжа си. На малката пейка шиеше гоблени, като безгрижно премяташе хубавите си крака един през друг. Свикна да разпознава стъпките на Фердинанд и го посрещаше в рамката на вратата. Разменяха си по целувка и заедно влизаха в стаята, като той слагаше ръка през рамото ѝ. Сега стаите немееха неприветливо, само часовникът от бюфета отброяваше старателно времето и монотонното тракане нарушаваше тягостната тишина. След многото сълзи, които изтекоха, главата ѝ изглеждаше необикновено лека. Не можеше да се съсредоточи и светът ѝ стана отвратително скучен и убийствено еднообразен. Стана ѝ топло, защото слънцето изсипваше остатъка от годишната топлина над града. Съблече зелената вълнена блуза с къс ръкав и остана по синя домашна престилка. Не я свърташе в стаите, не ѝ се работеше нищо. Угасна завинаги надеждата, че отново басовият глас на Фердинанд ще събуди тягостната тишина. Без да знае защо, тя излезе в градината и по стар навик седна на пейката в обичайната си поза. Преплете краката си един през друг, опря лакът на коляното си и с длан подпря брадичката си. Леко къдравата ѝ кестенява коса се разпиля по заоблените рамене. Един кичур падна отляво над рамото ѝ, тя се вгледа в една върволица от мравки и завистливо завидя на безгрижието ѝ. Преметнатият крак беше повдигнал възкъсата ѝ пола и този, който беше отдолу, остана оголен. Минувачите по улицата от мъжки пол хвърляха крадешком погледи към оголената извивка на хубавото бедро и въздишаха. Един руски войник спря срещу нея, ухили се, каза нещо неприлично на своя език и отмина. Двама ученика от горния гимназиален курс постояха на улицата, като нахално гледаха към нея. Тя разбра причината, стана ѝ неприятно и се прибра в стаята. Когато беше в рамката на вратата, чу един от учениците да казва:

- Хубава лястовица!

По-късно разбра, че мъжете я наричат така, защото винаги носеше нещо бяло на гърдите. Това го имаше във всеки неин тоалет. Бялото говореше за чистота и невинност и тя имаше слабост към него.

Написаното от поручик Тодоров в бележката колкото можеше да успокои и да вдъхне надежда, толкова будеше и тревога. Изведен, но къде? Преместен в друг арест, или що? фанелчето как е попаднало в ръцете на този изрод? Никой не можеше да каже нещо определено! Откъснатото парче от фланелката скъта в гардероба като скъпа реликва. За нея то беше останка от последните дни, може би от последните часове от живота на Фердинанд.

Пътната врата се хлопна и тя надникна към прозореца, но влезлият бързаше и тя едва успя да види човешка сянка. Към вратата на стаята се приближаваха бързи стъпки на подковани обувци и това я уплаши. Хвана бравата и се засуея - да заключи или да отвори. В същото време на вратата се хлопна бързо и силно. Механически отвори и пред нея застана ординарецът на мъжа ѝ, който носеше на дървени окачалки цивилния и парадния костюм.

- Дрехите на поручика, госпожо, готови са и шивачът ми ги даде.

- Кога са поръчани?

- Не знам, каза ми, че отдавна са готови.

- А пари?

- Всичко е платено!

Краткият разговор се проведе в антрето и едва когато ординарецът ги подаде напред, тя го покани в стаята, без да вземе от ръцете му костюмите. В стаята двамата стояха един срещу друг смутени. Войника гледаше в шарките на килима, а тя местеше погледа си от костюмите на лицето на ординареца и обратно.

- Не ми е казал за тази поръчка - простена глухо тя.

- Аз знаех. Забрани ми да говоря за тях. Те са предназначени за вашия рожден ден.

Звезда взе дрехите и ги остави на кушетката. Подаде стол на ординареца и седна срещу него.

- Знаете ли нещо за него? Къде е той?

Ординарецът мълчеше смутен и гледаше в шарките на килима. Часовникът от бюфета тракаше монотонно. Мълчанието продължи необикновено дълго и Звезда запита отново:

- Ако знаете нещо, кажете ми!

Мълчанието продължи, но войникът изхлипа задавен от пристъп на скръб...

- Кажете ми! Вие знаете, не ме мъчете! Кажете ми истината! - отчаяно молеше тя, като се доближи до него.

Без да вдига очи от шарките на килима, ординарецът прехапа долната си устна, която трепкаше бързо, после отговори бавно:

- Убиха го... преди 4 дни...

Младата жена се строполи на кушетката върху новите дрехи и зариди. Заплака и войникът... Това продължи известно време. Момчето не знаеше какво да прави. Избърса сълзите си, преглътна задавилата го мъка, обърна се към лежащата по очи жена и каза:

- Стига, госпожо, стига, със сълзи не се връщат мъртъвци!

Звезда продължаваше да плаче. Момчето я помоли още няколко пъти, после я хвана под мишниците и я изправи. Главата ѝ клюмна на рамото му и продължи да плаче. Кестенявите коси бяха се разсипали като сплетени от буря, ординарецът ги оправи с пръсти, после ги пригладил с длани встрани и я поведе към отсрещния стол. Звезда седна в стола и простена:

- Боже, защо нареди така?! Сама жена накъде?

После тръсна глава като събудена от сън, вгледа се в ординареца и запита с молец глас:

- Защо го убиха? В какво е провинен? Кой го уби? Къде го закопаха? Кажи ми, поне това да знам!..

- То, нали знаете, че е тайна!

- Знам! Никому няма да кажа!

- Убиха го, защото беше адютант! Изпълняваше стриктно заповедите на командира! Убиха го войници и един цивилен, той сега зае неговата длъжност. Хвърлиха го в Дунава. Не беше сам, имаше още седем, той беше осмият...

Сега, когато всичко беше ясно и сълзите бяха избистрили съзнанието, Звезда въздъхна като невръстно дете и заобмисля несретното си бъдеще на жена без мъж...

- Лошо и страшно е да остана сама жена и беззащитна в едно размирно време, да носи името на мъж, който е ликвидиран от новата власт като враг, без да е такъв...

- Вие имате професия и ще се справите! Ще трябва да работите. Вашата професия като учителка по литература е търсена и благородна. В момента има вакантно място за преподавателка в горните класове, кандидатствайте! Аз съм назначен в същата гимназия като физик и след няколко дни ме освобождават от казармата, за да заема учителското място.

- Благодаря, нали молбите се подават в отдела и оттам стават назначенията?

- Така е, побързайте!

През пътната врата влезе бащата на Звезда и ординарецът стана от стола, за да се сбогува с домакинята.

- Идвайте, моля ви! Информирайте ме за учителското място, аз съм винаги вкъщи, суката ме убива!

- Благодаря, при всеки удобен случай ще се отбивам.

- Какво? Научи ли нещо? - запита бащата от вратата.

Претръпнала, като ограбен търговец, който няма какво повече да губи, Звезда разказа на баща си всичко. Бащата избърса сълзите си няколко пъти и отговори примирено: .

- Късмет, дъще! Орисницата ти такава! Ще търпиме, човек е роден повечето за мъка, хубавото в живота е малко!

Едва размениха няколко думи и в двора влезе пиян руски войник, който се оглеждаше в прозорците, и като видя в стаята хора, влезе при тях!

- Здравейте! Есть у вас водка?

Двамата отговориха на поздрава и Звезда обясни, че нямат алкохол.

- Здавай пия водка! - настоя войника.

- Звездо, иди и купи, за да го почерпиме! - предложи бащата и подаде една книжна банкнота.

- Нет отец! Ти купи!

Войникът хвана бащата за раменете и започна да го избутва из вратите. Той опря длани в касата и не искаше да остави дъщеря си при него.

- Ну, Мы вас освободили - каза войникът и изпсува на руски.

Натисна силно и изхвърли бащата в антрето. Хлопна вратите и превъртя ключа в бравата.

В същото време Звезда стъпи на стола и изхвъркна през прозореца. Избяга на улицата и викаше: „Помощ!“... Озлобен, войникът стреля след нея и от ствола на крушата литна стара кора. Звезда продължи да вика на улицата за помощ. Гласът ѝ се разнесе тревожен над тихия квартал и от една недалечна къща излезе като изстрелян от снаряд комендантът Турецков.

- Что случилось?

Плачешком Звезда посочи пияния войник, който се скри зад вратата в кухнята.

- Открой двери! Здесь комендант!

Войникът отвори и застана мирно, като брадата му трепереше.

- Вперед! - нареди комендантът.

На улицата се чу изстрел. От насъбралата се тълпа няколко стари жени ахнаха уплашено. След няколко минути един джип отнесе мъртвия „освободител“.

## 16

Двамата печалбари оставиха колелетата в един сух ров край селото, нахълтаха в една широка улица, която се изпречи пред тях, и заоглеждаха къщите и оградите. Търсеха входните врати.

- Налъм, язък ти за списъка. Ха чети сега! Бухал да си, пак ще се объркаш! Богатите си личат отвътре! Който няма порта и ограда, отминавай го, от нашата черга е! Висока ли е оградата - пълна е кесията - заключи Георгиев.

На първия площад един кръчмар премиташе помещението и се канеше да пусне кепенците на кръчмата, но двамата застанаха един до друг в рамката на вратата. Налъма поздрави с „добър вечер“, а Георгиев избоботи до него страшно: „Смърт на фашизма!“ Той държеше парабела така, че да се вижда от кръчмаря. Кръчмарят отговори на поздрава и застана мирно с метлата в ръка. На ухото му стърчеше молив с остро напред,

- Оти ни не каниш? Така ли посрещаш клиента? - запита Георгиев грубо и затвори вратата зад себе си. Без покана двамата седнаха на една маса и Налъма каза:

- Ти май се уплаши, приятелю? Не бой се, ние сме народни хора, от ОФ сме, остави метлата и ела да поговориме!

Кръчмарят се обърна с гръб към тях, за да остави метлата до шишенлъка и от задния му джоб се показа краищата на две пачки с едри банкноти. Налъма смигна на приятеля си, а другият облиза с език левия ъгъл на увисналата си устна и кафеният ръб на белега лъсна от влагата. Безмиглените му очи премигнаха бързо със зачервените и удебелени краища, от отворената му уста се показваха едрите редки зъби с пръстени от жълт камък над венците. За респект Георгиев сложи парабела на масата, като го стискаше в дясната си длан, а лявото рамо увисна надолу.

- Кажете, господа, какво ще пиете?

- Каквото почерпиш - отговори Налъма.

- На мен една голяма мастика! - каза Георгиев. Кръчмарят донесе две малки мастики и седна срещу тях.

- Нали ти казах голяма! Това зъбите ми не може да намокри - сърдито възрази Георгиев и кръчмарят му донесе голяма чаша. Налъма го срита под масата, за да замълчи, отпи малко, стърси глава и започна:

- Както ти казахме, ние сме от ОФ и идваме при по-заможните хора за помощ за новата власт.

- Кажете, с каквото може, ще помагаме.

Георгиев беше изпил мастиката на два пъти и мътната жълтилка около зениците се размъти още повече. Той примигна бързо, завъртя глава под ъгъл, за да се съсредоточи в кръчмаря и не дочака Налъма да се изкаже. Затова започна той:

- Пари трябва! Фашистите ограбили държавата и докато я оправиме, зор ще бъде!

Налъма го ритна силно под масата и той спря, но мътните му очи светнаха сърдито.

- За пари става въпрос! Парата оправя всичко, всеки добър гражданин ще трябва да помогне!

- Аз не съм от богатите бе, господа, от десетина години работя, но ще помогна с малко.

Налъма го прекъсна и допълни:

- С 200 хиляди!

- Немам толкова, това е целият ми капитал!!

- О-о, с капитала край! Ние, комунистите, сме против капитала! Ние сме за равенство и братство! Ти една риза и язе една! На теб 100 хиляди и на мен толко! Давай! Нема време! - настоя Георгиев и започна да почуква с парабела по масата.

- На новата власт трябва да се помага! Който не помага, е враг, а на враговете - смърт! - отсече Налъма.

- Ща та гледам за убост! Сега ща ти тегла патрона! - сопна се сърдито Георгиев и опря цевта в гърдите му.

- Давай с добро! Нема време за пазар! - предупреди Налъма.

Уплашеният човек проплака и отговори:

- Немам бе, хора, сиромаш съм!

Налъма беше преценил, че двете пачки, които бяха издули задния му джоб, бяха от хилядарки и затова определи такъв дял за помощ на партията. Часовникът от шишенлъка отброяваше минутите. Налъма уточни, че тук се бавят близо час, а нощта се стопява. Ако измъкнат исканата сума, една трета от плана е готова, но не се знае след това как ще потръгне, затова Налъма реши да действат бързо.

- Другарю, Георгиев, щом не дава, той е враг, да го изведеме край село и в трапа!

- Абе язе какво ти пея одеде, оти да се бавим! Не дава ли, значи враг! За враговете смърт! Напред! - изкомандва Георгиев.

- Ох, м-а-м-и-ц- оставете ме, деца имам! - проплака кръчмарят и стана прав.

- Горещете! Арестуван си! - извика Георгиев, като опря цевта на парабела в гърдите му.

- Налъм, обискирай го! Ако мръдне, ще стрелям!

Уплашеният кръчмар застана мирно като млад войник. Налъма започна да пребръква старателно джобовете му, като започна от двата предните, където намери само монети. От задния джоб извади две пачки от по 100 хиляди, удари го с тях по главата и го нарече лъжец и враг.

- Заслужаваш да ти светиме маслото, защото не се отзоваваш с желание на призива на партията да помагаш на народната власт, ама от нас да мине! Да знаеш, че ние, комунистите, сме добри и прощаваме на заблудените! - съветваше го Налъма, бутна Георгиев пред себе си и изчезна в тъмната октомврийска нощ.

- Недейте бе, хора, дайте ми парите, не са мои, на кума са! Той назаем ги взе да си купи волове! Моля ви бе, добри хора!

- Стига си хленчил, ей гад! Ако се обадиш някъде -куршум! Знаеме те кой си и къде си! - заплаши го Налъма, като се върна няколко крачки назад.

- Налъм, упорит е тоя фашага, без малко да му тегля патлака!

- Не се дава лесно пара, печелена с труд, Гривна! Ако се гребеше от реката, ние да не сме тук. Събирали ги хората с години, пара по пара, а ние с теб искаме хиляди!

- Не ги жали, стари фашаги са, щом ги е спечелил, нема милост, защо не спечелихме ние с теб? Колко изкарвах от копитата на животните, все в „Тихото кътче" отидоха. Хубаво му виното, а и кръчмарката я биваше!

Вторият богат човек, при когото отидоха двамата печалбари, освен кръчма, имаше и смесен магазин. Голямата къща, на два етажа, където живееха хората, беше почти на средата на двора, а кръчмата и магазинът бяха в отделна пристройка, застанала на осевата линия. Дворът беше ограден отвсякъде със зид, а портата се заключваше отвътре. С доближаването на двамата до портата откъм двора поривисто залаяха две кучета, като се изправяха въз портата и хапеха със зъби чамовите греди. След тях кучешкият лай екна из цялата махала.

- Втасахме я! - каза отчаяно Георгиев и продължи -то махлата се събуди, ами сега?

- Какво сега? Нас ни трябва будни хора!

В прозорците започнаха да бляскат светлини и се чуваха човешки гласове. До портата не излизаше никой.

- Чукай на портата, така са свикнали тези гадове, иначе няма да излезнат - нареди Налъма и Георгиев заудря в дървената порта с цевта на пистолета. Кучешкият лай отново се усили, от долния етаж на голямата къща излезе човек, наметнат с дълга дреха, под която се показваха дълги бели гащи.

- Кой хлопа? - запита той, като пристъпваше до портата бавно.

От кучешкият лай не се чуваше нищо, стопанинът смъмра нощната стража, те сведоха ниско главите и залаяха по-рядко и леко. Налъма използва разределения кучешки лай и се провикна отвън:

- Елате, господине, по важна работа, ние сме от властта!

- Какви сте по това време? Ако сте власт, защо не дойдете през деня, разбудихте махалата! - говореше недоволен сънливият човек. - Кажете кои сте?

- Ние сме от партията, от властта!

- Кажете си имената, какво като сте от партията, ден няма ли? Какъв е тоя зор посред нощ?

- Ела, ела, ще ти кажем, ние сме добри хора!

- Ако сте добри хора и ви трябва, елате утре! - отговори стопанинът и се върна отново вкъщи.

Двете зли кучета с по-голяма ярост се нахвърлиха на портата.

- Абе, Налъм, тоя гад какво мисли?

- Така е, хората са напласнени! Преди нас са минали други!

Кучешката врява разбуди селото и хората от местния комитет нарамираха пушките и полетяха към дома на богатия стопанин, откъдето се чу човешки глас и кучешкият лай не спираше.

- Стой! - извикаха едновременно двама души от местните и затворите на карабините щракнаха едновременно.

- Кои сте? - запитаха селяните.

- Свои, от ОФ - обади се Налъма. Георгиев застана близо до другаря си и скри парабела.

## 17

Числото на допълнително задържаните непрекъснато растеше, макар че много от тях изчезваха безследно. Малко щастливци биваха освобождавани благодарение на някое застъпничество или подкуп. Помещенията за арестантите не достигаха. Окръжният комитет на БКП реши да превърне Кръстатата казарма с яки и дебели стени на временен затвор. Новоарестуваните се насочваха натам и помещенията започнаха да се запълват постепенно. Денят, в който стана масовото преместване на арестанти от различни карцери, беше студен за сезона. Сутринта заваля първият есенен дъжд. Същия ден полкът в по-голямата си част потегли за фронта. Едва преди заминаването се оказа, че недостигат кадрови офицери и политическото ръководство прие по настояването на подполковник Габровски да се освободят част от задържаните офицери, за да воюват. От карцера, където беше полковник Ангелов, освободиха четири души, между които поручик Годоров. Когато строените войници се изнизаха от казармения двор, заваля ситен дъжд и зелените каски лъщяха войнствено. Ангелов се залепи до стената и гледаше през малката решетъчна пролука. Бойното знаме на полка, покрито с неувахваща слава, се люшна тежко, нашарено със следи от куршуми. Когато то излезе от портала, полковник Ангелов заридя с глас като малко дете. След това знаме той беше летял неустрашимо в две войни! После се засрами и стисна челюсти, но очите продължаваха да се къпят във влага, а от сърцето му капеха капки кръв. Последното каре от фронтоваци изчезна на завоя. Над казармения двор легна тягостна тишина, есенният дъжд започна да барабани по прозорците и покривите. В уллиците запяха приспивно водните струи от студен дъжд.

Малко преди да се стъмни напълно, въоръжени хора обградиха временния карцер, отвориха вратите и един извика:

- Ставай бързо, събирай багажа, изнасяй се на двора в строй по четирима!



- Вие двама, измийте кофите и ги носете - нареди на първите, които бяха до вратите. После потърси с поглед полковника и добави - Вие с Милушев (бивш началник по обществената безопасност) вземете казана.

Когато арестантите минаваха по улиците, след тях се тълпяха големи групи от хора, които случайно бяха на улицата. Арестантите дишаха с наслада пресния въздух и завиждаха на всеки, който беше извън техните редици, който можеше да отиде там където пожелае, да отиде при близките си, когато поиска. Завиждаха на всеки, който беше свободен, без оглед на това, дали е беден или богат.

Дъщерята на Ангелов беше между тези, които имаха възможност да видят преместването на арестантите в Кръстатата казарма. Тя позна баща си и извика:

- Татко, къде ви откарват? - спусна се към него с разперени ръце за прегръдка, но един от охраната ѝ препречи пътя.

Бащата намали стъпката и на бледото му лице цъфна умилителната усмивка на нежен баща. Един цивилен от конвоиращите бутна с автомата полковника в гърба и кресна:

- Не спирай! Сгъсти редиците!

Арестантите минаха покрай квартирата на поручик Апостолов от Дряново, правнук на легендарния борец за българщината поп Харитон. Съпругата му отвори прозореца и показа в рамката едногодишния си син, като сочеше към мъжа си и викаше:

- Тати, мамо, виж нашия тати!

Апостолов ги поздрави с леко поклащане на главата, опита се да вдигне лявата си ръка, но тя отказа, тъй като беше изкълчена в рамото при инквизицията. Дясната му ръка стискаше вързопа от дрехи, на които спеше върху голите дъски.

Апостолов беше среден на ръст, строен, с правилни черти на русото си лице, косата леко начупена на едри вълни. Мустаците му бяха гъсти и ниско прилепнали над тънките му устни, на долната му челюст в левия ъгъл блестеше златен зъб, който се виждаше при всяко отваряне на устата.

Вината на Апостолов се състоеше в това, че като дежурен по полк е приел в щаба на дивизията заповед за преследването на група партизани, които бяха задигнали кашкавал от една мандра, а сиренето бяха поляли с газ. Заповедта беше докладвана на командира и той я приве-де в изпълнение. По тази и други подобни деяния те бяха виновни пред новата власт и за тях обвинението искаше смърт чрез обесване.

Инквизираните малко преди преместването, както и тези, които бяха повтаряни и не можеха да ходят, бяха натоварени на военни каруци. Ръцете им бяха вързани с тел един за друг. Така завързани ги изтърсиха пред входа на новия карцер в Кръстатата казарма.

На входа на Кръстатата казарма стояха тежковъоръжени хора с щастливи злоради усмивки на лицата. Това бяха тези, които безотговорно се разпореждаха със съдбата на беззащитните. Между тях беше Недялко Звера, облечен в нови военни дрехи. Както винаги, кепето му беше килнато назад и на челото му личеха костните издутини. Над издадената му напред челюст като на ловджийски пес висеше широкият и грапав нос, сплеснат в основата, където играеха злобно малките му черни очи. Над увисналата долна устна стърчеше пожълтял самотен зъб, който се криеше в пролуките на редките му горни зъби. Черната бразда на брадата личеше отдалече лошо обръсната, а в долната ѝ част лъщеше мазна пот.

- Тия да бъдат настанени на втория етаж до вратите, при тях ще вкараме и тези от Батальона - нареди той на стоящия до него млад русокос човек с белег на лявата буза.

- Най-много да се поберат 40 души, а те са 70! - обясни човекът с белега на лявата буза, който беше комендант на новия сборен карцер в градската бастилия, както я наричаха по това време гражданите.

- Тогава до тях. Ще ни трябва за очни ставки, пък и решетките там са нови, а това са най-опасните фашисти! Тези могат да ни изколят за една нощ!

- Свърши тяхното царство, другарю Недялков, можеше когато бяхме в ръцете им, сега те са в нашите!

- Не умееха, нямат организация, нямат революционна закалка, ако не е партията да ни води и учи, ако не е опитът на КПСС, ние бихме били същото.

- С тях трябва да се внимава, това са все изпечени престъпници!

- Бъдете спокоен, др. Недялков, охраната е сигурна и доста сгъстена - обясни комендантът.

Някои от тези, които ги докараха с каруците, нямаха сили да се изкачат по стъпалата на втория етаж. Те лазеха мъчително на колене, а тези, които бяха завързани за тях, ги изчакваха.

Вътре в осемметровата по дължина килия, разпределението стана така: На долните нарове останаха изтощените, от които капеха меса, и прясно битите, на горните - тези, които не бяха минали през мелницата. Апостолов беше смлян от бой! По тялото му нямаше здраво място, но зае горен нар в близост до полковник Ангелов. При изкачването, което му струваше много усилия, той стискаше зъби и не охкаше. Неописуемата болка къдреше гъстите му руси вежди, в очите му святкаха решителност и мъжество.

- Апостолов, ти трябваше да си долу!- каза Ангелов.

- Не, господин полковник, има по-зле от мен, пък това не е всичко, ще има още! Тук до вас, нали и в службата бяхме така!

Ангелов завъртя отчаяно глава и каза:

-Бяхме, поручик, но то свърши! Безславно свърши! Сега ни очаква вечното и неотменното. Щом желаеш и там да сме заедно, това ме радва!

Притъмняваше, по широките коридори на старата казарма, строена от Осман Пазвантоглу, се чуваха още стъпки на подковани войнишки ботуши и хлопане на брави в тежките врати.

Помещенията се запълниха с арестанти и шумът затихваше бавно. От таваните се свличаше плаха тишина, която очакваше всеки момент да бъде разкъсана от вик на инквизиран.

Инквизиторите прииждаха озверени и свирепи. Това бяха неграмотни и жестоки хора, не успели в живота при свободната проява на човешките възможности. Те мразеха всеки, който беше се борил с конкуренцията и беше успял в личния си живот. Талантливите и жизнеспособните, предприемчивите хора за тях бяха фашисти и гадове, за тях се предвиждаше смърт.

За инквизиторите имаше специални помещения.

## 18

Звезда се завръщаше от отдела със заповедта за назначаването ѝ за учителка по литература в гимназията. Мъката по изчезналия ѝ мъж не я напускаше. По лицето ѝ личеше сянката на близка печал, но желанието да се справи с живота сама намаляваше страданието и през пролуките проблясваше надежда за нещо по-добро. Откакто я постигна лошото, тя ходеше с наведена глава. Така прикриваше хубостта си от погледите на мъжете, и се съсредоточаваше в собствената си скръб. Тя беше надарена от природата щедро с най-красивите съчетания на грация и елегантност. Прозвището ѝ Лястовицата не изчезна, напротив - ставаше все по-популярно.

Един цивилен млад мъж, на когото дрехите не стояха добре, личеше, че отскоро е в тях, я видя от отсрещния тротоар, прекоси улицата и застана почти срещу нея, като ѝ препречи пътя.

- Добър ден, госпожо! Приятно ми е да ви видя!

Звезда спря изненадано и плахо повдигна големите си кафени очи към него. Дългите ѝ мигли хвърлиха над очите редки сенки. Тя се усмихна с тъжна нежност и на страните ѝ се показаха две розови бапки.

- Ох!.. Уплаших се!.. Здравейте!

- Защо се плашите! Сега е ден, в града сте сред хора!

- Именно от хората се плаша! - отговори тя поверително и запита с особен интерес:

- Как успяхте да се уволните?

- Изискаха ме от отдел „Просвета" с писмо като дефицитен кадър. Има голяма нужда за учители, особено по физика!

- Радвам се, аз също получих заповед.

- Много мило! За коя гимназия?

- За мъжката - това е много неприятно!

- Аз също съм там. Защо мислите така? Момчетата са по-добри, с тях по-лесно може да се разбере човек.

- Да, но мъж като вас! Пък аз... беззащитна жена... след мен подхвърлят закачки...

- Ще бъдете доволна, това е защото не ви познават.

- Едва ли, може би ще бъда унижавана, но нямам друг избор. Ако всичко върви добре, само това ще ме радва, това ще бъде малката ми радост в живота.

- Кажете някоя квартира? Нямам претенции за наема и условията. Знам, че сега е късно да се търси нещо по-добро, затова ще приема, каквато и дае. Учениците ангажираха всички що годе добри стаи. Иначе ще се наложи да пътувам всеки ден, а това е неприятно и измерително!

Мисълта на Звезда заработи на бързи обороти. Нейната квартира беше хубава, но скъпа. Тя не беше в състояние да изплаща месечния наем, без да се лишава от нещо друго. Беше решила да я подели с някого, но не беше обмисляла подробностите. Затова този въпрос я смути и като на хванат на местопрестъплението виновник по лицето ѝ се разля червенина. Под носа се показаха съвсем ситни капки роса, но тя реши да действа. Това беше може би най-добрият случай - да се опре на силно рамо, да бъде в близост с човек, в когото да чувства опора и надежда. Самотата я плашеше, особено от набезите на руските войници и мъже с леко поведение. Тя преглътна смущението, премисли още веднъж и почти механически, но с желание каза:

- Елате при мен, ще ви отстъпя една от стаите! Сама жена! Плаши ме самотата, пък и наемът...

Сега смущението премина в събеседника. Даже ушите му станаха аленочервени и той започна да помръдва ту едното си рамо, ту другото.

- Ама, вие, истина ли?.. Аз съм съгласен на всичко! Ще плащам целия наем!

- Не е необходим такъв жест! Всеки ще плаща своето, ще го делим на две!

- Казах ви, нямам нищо против! Съгласен съм и приемам с особена благодарност, ами хората!..

- Кои хора?..

- Вашите! Хазаите, съседите, обществото?

- Аз съм пълнолетна и имам право да решавам сама всичко, което ме засяга!

- Това е добро! Аз уважавам самостоятелните хора! Ние нямаме нужда от опекуни и попечителство!

Главната улица гъмжеше от народ, всеки бързаше за някъде подгонен от грижи. Манчев премина от лявата страна на Звезда, направи го по изискванията на правилата за кавалерско поведение, изравни се с нея и поека към квартирата. Младата жена изправи довчера клюмналата си глава и буйните къдрици гъста коса потрепваха над ушите ѝ. Над челото падна един кичур, който играеше над лявата вежда.

## 19

- Гривна, как попаднахте тук по никое време? - запита един от местните въоръжени хора, с когото лежах като криминални престъпници в една килия.

- Нали виждаш! Революция, не е шега работа, борба за живот и смърт, фашизмът е силен, а нашата задача от партията е да го победим! От вашето село ми се струваше, че имате един агент от криминалната, удари ми шамар, та още ми тежи. Спомняш ли си, това беше при следствието, та решихме с другаря да му го върна!

- Грешиш, от селото няма такъв човек и не е имало.

- А богаташи имате ли?

- Имаме, но не са уличени в политически престъпления.

- Да си богат, това малко престъпление ли е? Това е достатъчно да им ръждасят петилата! Тия нема да бъдат никога с нас, а винаги против нас, затова сечи глави, да не сечат твоята! Така пише в революционните книги на партията!

- Ако не им подрежем крилата, те ще подрежат нашите! - намеси се авторитетно Налъма.

- Така е, другари, ако не си разберат от Деветосептем-врийската революция сега, ша започнат да ни търсят кусури, какви сме били и що сме сега, ще дигнат глави! Сега е момента да ги смажем завинаги! Революцията сака от назе това! - заключи авторитетно Георгиев.

- Вие от града имате по-голям опит, какво предлагате? - запитаха почти едновременно двамата от село.

- Първото е по революционен път да вземем част от капитала, за да намалее силата им, а нашата да порасте! Второ, да ги сплашиме със сила, като ги прекараме през мелниците. Там трябва да мине всеки, който в бъдеще ще ни мъти водата! Трето, най-дебелоглавите и упоритите, от които гледат другите, трябва да изчезнат! Затова другарите от ЦК обявиха 40 безотговорни дни на революцията, за да си разчистиме пътя за години напред! Четвърто, когото може да уличите в нещо, макар и да не е вярно, достатъчно е да има наши свидетели, за да го кажат пред съда, изправяте го пред Народния съд, и му туряте десетина години. Важното е да се създаде за Народния съд работа, да му се изгради авторитет и най-важното, политическата страна на въпроса е да се сплашат хората, за да станат послушни и покорни! Иначе - как? Ние, вие, хората на новата власт ще живеем спокойно, когато фашистите не са уплашени и всеки момент може да вземат от ръцете ни властта? Колко време чакаме за нея? Колко кръв се проля?

- Какво ти спокойствие, не виждате ли, че се страхуваме да легнем, цяла нощ обикаляме с оръжие, а те спят до жените си спокойно! Де да знаиш, ще се организират и ще ни изколят като пилци! Властта е мешана, набутаха се в нея всякакви, особено земеделците, от тях най-много патиме! Те са най-много и са непокорни! Уж наша, комунистическа власт, пък други се мешат в нея!

Неуверено се чувстваха тук новите управници, затова Налъма авторитетно даде следните указания:

- Както виждам, другари, вие сте изпаднали в политическа безпътица и рискувате да провалите задачата на партията за провеждане на революцията, за ликвидиране на фашизма!

- И на мен така ми се вижда - подкрепи го Георгиев.

- Защо да се страхувате и да не спите спокойно, вие, комунистите, след като властта е наша? Оръжието и Вътрешното министерство са наши! Те са които не трябва да спят и да се страхуват, защото са съборени от вас! Съберете си партийната организация и набележете хората, които не са наши! Натикайте ги в мазата на училището, хвърлете им по една-две порции бой, но така, че да ви помнят цял живот! Не изпускайте нито един! Така те ще запомнят революцията! Убийте двама-трима от тях, които смятате за най-опасни. Изпратете в града за съдене от Народния съд десетина, други изпратете в Беленските лагери, но най-важното си остава - да се иземе от тях капитала! Парите да бъдат в наши ръце! Това е една от най-важните задачи на революцията! Свършите ли това, вие сте провели успешно революцията на вашата територия! Изпълнили сте задачата на партията и можете да спите спокойно!

- Така е, другари! - намеси се Георгиев. - Така ни учи богатият опит на нашата учителка - великата КПСС! Действайте революционно!

- Ние с другаря Георгиев ще ви помагаме, като ще делим парите на фашистите!

Като чу за делба на парите, Георгиев се ядоса и го мушна с палец в ребрата. Налъма се усети, но беше вече късно - думата беше изгървана. Затова се опита да я умаловажи със следния аргумент:

- Ако се срамувате, че сте свои, ние с др. Георгиев ще ги агитираме за парите. Вие само ги съберете в мазата. Важно е да изпълните партийното поръчение. Нема да делим работата на кантар. Нали сме комунисти - целта е една! Революция до край!

След двамата въоръжени от селото дойдоха и останалите местни партийци, така че беседата с гостите от града се превърна в нещо като съвещание на високо равнище, макар непредвидено и проведено почти на полеви условия. Партийците от селото слушаха Налъма с голям интерес и се чудеха на големия му революционен опит и знания.

- Другари, какво ще кажете, тук сме цялото ядро, приемате ли съветите на другарите от града? – запита познатият на Георгиев.

Селяните се размърдаха, казаха си плахо по някоя дума, да не ги чуят инструкторите, мълчаха доста дълго и най-после познатият на Георгиев каза:

- Приемаме, това е обмен на революционен опит. Но искаме работата да протече така! За бой ние ще ги смажем, това е наша работа - познаваме си хората и знаем кой какво заслужава и колко може да носи. Има и такива, дето ще изчезнат, това е пак наша грижа, но да вземаме от тях пари, това не можем! Това ще бъде ваша работа!

- Разбрано! Кратко и ясно! Революционно!

Утре през деня вие ги събирате, вечерта ние ще дойдем! Като повод за арестуването на хората използвайте заповедта на МВР да бъдат задържани и разпитани за вражеската си дейност всички лица с недоказана привързаност към идеята на БКП! Тази заповед не е достигнала до вас, тя е строго секретна! Има я само при първия секретар на Окръжния комитет. Тя дава право на партийните организации за 40 дни да се справят с всичко, което им пречи, без да се страхуват от нещо. Това са наречените на революционен език **безотговорните дни на революцията!**

Домакините и посетителите се разделиха с революционния поздрав „Смърт на фашизма!”

Двамата печалбари омърлушено се обърнаха кръгом, но не по улицата, по която дойдоха. Там кучетата още лаяха тревожно и уплашени хора надничаха в тъмнеещите рамки на прозорците. При интервалните проблясквания на луната двамата спираха пред красивите фасади на високите къщи и умуваха как да пипнат стопанина, за да му вземат парите.

- Язък за убавия сън! Как благо бих спал до топлия гръб на жената! Обеща ми триста хиляди и торба взех, а то - нищо! Затова тия двеста са за мен! Ако не беше пищова - нищо! Ти си вземал и друг път! - настояваше ядосан Георгиев.

- Такива да ги немаме! Говорихме по равно, така ще бъде! Хората ги събирали с години, а ти ги искаш за часове! Не може, батинка!

Между двамата започна спор за подялбата на парите. Хем спореха тихо, хем се вглеждаха в портите и прозорците на богатските къщи, като се движеха в близост до оградите, където тъмнината беше по-гъста. Наляма се спря до ствола на кичеста круша и се освободи от една естествена нужда. Георгиев последва примера му. Една порта се хлопна на близо и в тъмното се чу женски глас:

- Не жали парите, мъжо! Давай! Откупи го, да го видят очите ми, тия голтаци са ненаситни на пари!

- Ще дам, нали затова съм тръгнал! - отговори мъжът, зави по първата пряка вдясно и заудря с юмрук портата на един добре ограден дом.

- Готов съм, чакай да погледна животните в обора -обади се мъжки глас.

Двамата иманяри чува разговора в стихналата нощ и с прибежки в сенките на зидовете и дърветата се приближиха до човека, който чакаше на портата. Стаиха се в засечката на една входна врата, защото луната се показва в една разредена раковина и по улиците стана светло като ден.

- Колко взе? - запита човекът, който излезе от двора.

- Сто хиляди, толкова можах да събера! Мои са 120, другите заех от тъста. Това ми е всичкото, дано откупиме децата си.

- Чакай, връв ми се разви, не е на добро - обясни ново-излезлият и седна на прага, за да си оправи цървулите, като същевременно разправяше на другаря си:

- Един ми каза днес, че в града задържали по-видни богаташи, натикали ги в едно мазе където преспали едно денонощие, без да ги питат нещо. Вечерта влязъл при тях някакъв стар партиец, познат на един от задържаните, и арестантът му казал: - Защо ни мъчите? Съграждани сме, да дадем по нещо за партията, пък ни пуснете. Погледни тук са все най-видните хора на града! - Сан-ким тук с рушвет не става! Вие за партията пак ще дадете, ама ще си кажете как сте измъчвали народа! - отговорил партиецът и излязъл. След него идва друг, от по-младите, с белег на бузата и шмайзер на рамото, изгледал ги кръвнишки и запитал: - Имате ли пари бе, гадове? - Имаме - отговорили вкупом всички. Човекът с шмайзера си подложил каската и казал: Вадете портфейлите и сипвайте тук и да ви няма! Олекнали портфейлите, ама и той отворил вратата и ги пуснал!

- Такива са, голтаци и обирджии! Знаеш ли кой какъв е, на кого ще попаднеш! Някой ти вземе парите и свърши работа, друг само парите и те изгони.

Двамата селяни поеха към града със задача да откупят задържаните си синове. Отечественофронтовците ги оставиха да се отдалечат на безопасно разстояние и се втурнаха след тях. Грабнаха колелетата, но в тъмното за колоездене беше трудно, особено за Георгиев, който често падаше. Гумите на колелото му спаднаха, той караше по капли, ядосан и потънал в пот.

- Бягай напред! Стигни ги, заговори ги така, по другарски, отдалече, покани ги да поседнат,

докато ви настигна. Опънат ли се ще им светя маслото, нали знаем, че не са наши, а носят със себе си триста хиляди. Това е пара. И 200 имаме, за тая вечер стига, макар че не изпълнихме плана, а по комунистически това е слабост! Дано заранта да го преизпълниме и ще заменим едното за другото! Важното е да няма загуба!

## 20

Една военна каруца стовари пред входа на Кръстатата казарма дебели люлякови тояги. Товарът беше прикрит със зелен брезент, но преди разтоварването войникът смъкна брезента и под него се показаха помагалата за инквизиция.

Над входната врата имаше силна електрическа лампа, която светеше цяла нощ. От килиите арестантите гледаха как стоварват тоягите и по телата на тези, които не бяха бити, проливаха студени тръпки.

Комендантът на сборния околийски карцер - русият човек с белега на лявата буза, се пресегна през ритлата, взе в ръка една от тоягите, подхвърли я в дланта си и недоволен каза:

- Неразбрани хора! Казах им вършинови ръстаци да наберат, защото са тежки и се повиват, без да се чупят, а те ми докарали от люляк! Тези ще се счупят още при първите удари и ще трябва да довършваме работата с ръце!

Войникът беше момче от село, на когото бяха съобщили, че баща му е задържан. Забележките на коменданта го стреснаха, разтреперан той не смееше повече да се докосне до товара, а вече беше внесъл един нарамък...

- Бързо, момче, бързо, какво се шляеш! - подвикна му човекът с белега. Без да отговори, но без да увеличи темпа на работата и все така плахо, на няколко пъти разтовари тоягите и замина с каруцата за казармата.

От килиите арестантите наблюдаваха как в осветения вход влизаха на групи и поединично новите властници - довчерашни криминални престъпници и политически конспиратори.

Милушев (бившият началник по обществената безопасност) беше застанал до полковник Ангелов и двамата наблюдаваха инквизиторите, които се събираха за жестоката разправа с беззащитните.

- Господин Ангелов, половината, а може и повече от тези, които ще ни убиват, бяха мои агенти! Издаваха другарите си за пари и за по-леки присъди по извършени криминални и конспиративни престъпления. Политически ориентирани, които разбираха от идеология, бяха съвсем малко, повечето от тях не знаеха какво искат. Агитаторите им обяснили, че при комунизма всеки ще получава според нуждите си, а ще работи според възможностите си. Това им харесало и станали комунисти. Като ги питам: Кой ще произвежда благата, те вдигат рамене. Много от тях разбират, че марксизмът е една утопия, но те са в редовете на партията, за да бъдат водачи. При всички режими за водачите е имало всичко, на тях им е позволено и най-долното престъпление, щом е извършено за сигурността на партията.

- Не съм изненадан, господин Милушев, от военните, които изплуваха в тази мътилка, виждам хора, които донасяха на военното разузнаване за комунистическите убеждения на другарите си, без някой да е искал от тях това. Сега същите са членове на войнишките комитети и решават съдбата на чистите и добрите. Нещо повече, за да прикрият деянията си, те унищожават всеки, за когото предполагат, че знае за подлата им дейност и може да ги издаде. Спомням си такъв случай. Трябваше да предложим младежи среднисти за школата за запасни офицери. Имаше указание да не бъдат изпращани там отявлени комунисти. В щаба се яви школникът Камен Николов Гребенаров от с. Видбол, Видинско, който изяви желание да посочи имената на комунистите от полка, и капитан Димитров му даде полковата книга. Срещу имената на хората, които са с леви убеждения, той постави със своя почерк мъничка буквата к. Разбира се, това помогна на Димитров. Този човек сега е във войнишкия комитет, и убива хора. Той не е полезен за партията, в душата си той ще остане завинаги предател.

- Как мислите, господин Ангелов, да кажем ли това пред съда?

- Излишно е! На нас няма да ни вярват! Деветдесет процента от тях са такива, даже и тези, които са по върховете. Всички, които са заемали постове в централните ръководства на политическите партии и са разпитвани от апарата на Гешев и лично от него, са подписали

декларации за сътрудничество, включително и Антон Иванов - отговорникът за военните въпроси при ЦК. Руският разузнавач! Той единствен знаеше нелегалната квартира на Трайчо Костов като генерален секретар. Тя беше на улица „Патерица“ 17. На 25.03.1943 г. арестуваха Антон, след два дена - на 27 март арестуваха Трайчо, издаден от него! Какво повече? Кой от тях е чист? Остави ги, те ще започнат да се самоизяждат! Това е характерно за всяка революция! Нали знаете, така беше и в СССР - верига от нескончаеми процеси, в които се обвиняваха и загиваха едни лидери, за да укрепват господстващото си положение други. Тук няма да е по-различно - самата същност на комунизма е такава, че тези процеси се повтарят и ще си приличат. Разбира се, ако се задържат на власт!

- Ще се задържат, господин Ангелов, те не се спират пред нищо, когато преследват целта си! Това са хора без морал, без вяра и без бог! Създадоха Отечествения фронт, за да се прикрият зад него. Обявиха демократично правителство, за да ни подмамат - да ги оставим живи, а сега не признават нищо! Ако бяхме убили всички, които заслужаваха това, днес нашата съдба да е по-лека! В тези, които сега се приобщават към партията, липсва тази злоба и жестокост, която я има в тези, които бяха съдени, интернирани и задържани. Голяма доза от нашето страдание е плод на отмъщение! Ние сме се лъгали когато им прощавахме и занижавахме наказанията, разчитайки на признателност. Министрите от другите партии, които участват в това правителство, са разочаровани от жестокостта и бруталността на партията. Те изгубиха вярата, че може да съществува някаква демокрация при комунистите, и ще започнат да ги напускат. Те ще бъдат следващите жертви! Ще падат министерски глави от първия кабинет на Оф! Вземете за пример Дамян Велчев. Той е възмутен от ареста на офицерите от дъното на душата си, но е безсилен да ви спаси. Комунистите знаят, че той би отмъстил за вас при първия удобен случай, затова няма да го изпуснат. Тяхната цел е самостоятелна комунистическа власт, под маската на някакъв демократичен Отечествен фронт. Това са инструкциите от Москва!

- Какво ще кажат западните демокрации? Те няма да допуснат това! - възрази Ангелов.

- Няма да се обадят! Първо, те не са единни, второ, не познават комунизма! Беда е, че в тоя важен исторически момент начело на икономически силната Америка стои един парализиран, който се сработва със СССР, за да деко-лонизира Англия, мамен от илюзията, че там ще се настани американското влияние. Той не подозира, че с това помага за разпространението на комунизма! Ще разберат грешката, но ще бъде много късно и цената ще бъде много висока! Хвали ли те противникът, знай, че си на грешни позиции! СССР го хвали, значи, че иска, той да върши най-черната им работа! Целта на комунистите е една - комунизирание на света! За да се успокои планетата, трябва да се премахне това раково заболяване, и то докато е време, за да е по-малък рискът за Запада! Заекът се хваща, докато не е изкачил баира! Последна ще загине Америка, заедно с нея и демокрацията като най- добра форма на държавно управление. Има само една надежда за спасение- ако някой разумен президент на САЩ прозре коварството на комунизма и реши с цената на много жертви да го ликвидира..., ако това е възможно, ако бъде подкрепен от разумни съюзници...

- Това ще струва много жертви, господин Милушев, тогава да не съжаляваме, че ще умрем по-рано от другите - иронично добави Ангелов.

- Лично аз не съжалявам, че ще умра въобще! Съжалявам, че ще умра недостойно! Това важи и за вас, офицерите!

Ангелов слушаше лекцията на Милушев със затаен дъх. Той се убеди, че като полицейски началник е бил по-добре информиран по много въпроси на вътрешната и световната политика. Наклони глава към него и му каза почти шепнешком:

- Всичко, което казвате, е така. Съжалявам, че го разбират късно! Ако от нашата грешка се поучат други, нашият живот не е отишъл напразно! Страхувам се, че ще си отидем от тоя свят, без да ни видят и без някой да чуе за нас. Остава ни само едно - да се подготвим психически за една достойна смърт!

В дългите коридори шракнаха ключалките. Извеждаха първите партиди от новия арест за инквизиция. Ключалката на килия № 6 шракна и груб мъжки глас нареди:

- Ангелов, Милушев и Райков да излязат!

Милушев успя да целуне Ангелов по бузата и му прошепна:

- Ако оживеете, помнете! Моето свърши! Сбогом!

## 21

Когато адютантът Фердинанд Симеонов реши да се ожени, той нае прилична квартира в един богат градски дом. Квартирата беше на първия етаж и се състоеше от две стаи и неголяма кухня. Младото семейство използваше едната стая за спалня, а другата - за дневна и приемна. Мебелите не бяха от най-скъпите, но бяха добри за времето си. Гарнитурата в дневната се състоеше от сгъваем диван, два фотьойла и три табуретки, всичко в масленозелен цвят. Килимът беше от котленските, с преливащи се убити цветове. Сред стаята имаше дълга, ниска маса, на която неизменно стоеше кристална ваза със свежи цветя.

В този скромен уют младото семейство се уединяваше вечер, когато нямаха гости. Ферчо вземаше Звезда на коленете си като малко дете, милваше косите ѝ, покриваше лицето ѝ с целувки и я водеше в неизвестността на бъдещето по пътеки, покрити с атлаз. Това щастие изчезна като падащ метеор. Съдбата бе решила друго.

Звезда вървеше напред, следвана от бившия ординарец Васил Манчев, сега гимназиален учител по физика. Бравата във вратата шракна с характерния си металически звук. Един от фотьойлите прие учителя с мълчалив неприязън. Цветята във вазата бяха увехнали. По гладката политура бяха пръснати сухи листа от гладиоли и зелени чашки от помръкнали карамфили. Натрупаната прах беше убила блясъка на политурата, така както съдбата помрачи щастието на този малък дом.

- Извинявай, занемарих хигиената! Самотата и неизвестността ме убиха, отчаянието ме грабна и аз се примирих с всичко. Цветята и те увехнали!

Тя посочи с пръст към една бледорозова гладиола и се докосна до нея. Като подплашени гълъби сухите листенца полетяха надолу. Показа се засъхнал венец с няколко жълтеникави украски в кръг.

- Всичко иска грижи! Едни цветя увяхват във вазата и листенцата опадат, други в градината разцъфват ... Една пепел обършеш, а друга се утаява, така е...

- И ние, хората, не правим изключение. Ние сме част от битието с временни функции в условията на вечността на природата - поясни Манчев.

- Ето, това са стаите, мебелите са наши, тати ги купи, когато се оженихме.

- По-хубаво не може да се желае - отговори учителят и запита коя стая му предлага.

По бузите на Звезда бликна червенина, изтласкана от сложни вътрешни противоречия. Тя никога не беше мислила, че ще приеме тук друг човек, с когото да разделя скромния уют.

„Изчезна Ферчо, с него отмина всичко, умряха хубавите надежди, сега на лошото ще казвам добро, стига то да не е най-лошото!“ - мислеше тя, усмихна се смутено, засрамена, като че ли събеседникът беше разбрал мислите ѝ, и на нежните ѝ страни се показаха две игриви вдлъбнатини.

- Какво да ви кажа? - започна тя задъхана от мъка и вълнение - ето тук, в дневната, тя е полка за поддържане, спалнята изисква повече грижи! - гласът ѝ затихна като далечно ехо и в очите се показа влага. Тя замълча, преглътна, трапчинките на страните ѝ трепнаха отново. Тя сви устни като за първа целувка и продължи пак така гладко и мелодично: - Кухнята ще ползваме общо!

- Приемам - отговори учителят, - а хазаите знаят ли?

- Казах им, съгласни са! Те се страхуват, да не би от комитета да изпратят руски войници или офицери.

Манчев закачи износения си шлифер на стоящата закачалка, представи се на хазаите с личната си карта и предупреди:

- Имам навик да лягам късно. Предполагам, че това няма да пречи. Ако имате възражение моля да ми се каже сега.

- Това не ни засяга, осветлението е в цената на наема, . но той е в предплата! - Манчев изви ръката си към задния джоб, където седеше портмонето, но хазяинът му хвана ръката, като поясни:

- Господин Симеонов ни предплати до края на годината, оправяйте се с госпожата.



Хазяинът и новият квартирант стояха под лозницата и разговаряха като хора, които сега се опознават. Звезда беше разтворила прозорците и почистваше стаите. Беше привързала косата си със зелена кърпа под формата на чалма. Слънцето разливаше златисти отблясъци по алените страни на лицето ѝ и тя изглеждаше още по-красива, отколкото беше. По улицата минаваше размъкнат руски войник, носейки шинела си под ръка. Той надникна през оградата и като видя, че Звезда влиза във външната врата, спря се до портата. Движението по улицата беше слабо. Той се огледа наоколо и се вмъкна във входната врата като престъпник. Звезда беше се навела да оправя пътеката в антрето и беше с гръб към вратата. Войникът застана в рамката на отворената врата. Шинелът се смъкна от ръката му и той обвини тялото ѝ с ръце. Жената извика силно „Помощ!...“, завъртя се в кръг и го помъкна по стъпалата навън. Войникът заплете краката си в шинела и падна, но улови края на полата ѝ. Тя се смъкна от тялото ѝ, заплете се в краката ѝ и падна на последното стъпало.

Манчев и хазяинът дотичаха разтревожени от вика за помощ. Останала по комбинезон, Звезда се скри зад широкия гръб на учителя, а войникът стискаше полата в ръка и се задъхваше от гняв. Учителят хвана войника за яката с лявата ръка, а с дясната замахна да му нанесе удар в лицето, но хазяинът увисна на нея молейки се:

- Учителю!.. Господин учителю!.. Моля ви..

Нападателят се опита да извади нагана, но Манчев беше много по-здрав. Изви му ръцете назад и ги завърза с носната си кърпа.

- Напред при коменданта! - кресна в ушите му учителят.

Като чу думата „комендант“ и се убеди в безпомощността на ръцете си, войникът започна да се моли:

- Хазяин - батинка! Прости меня, отец!

На улицата бяха спрели няколко минувачи и възмутено ругаеха нападателя.

- Не прощавай, господине! Коменданта! Извикай коменданта! - викаше от улицата възмутен минувач.

Войникът помисли, че казват „идва коменданта!“ и хукна с вързани ръце. Влезе в отворената врата на дърварника. Учителят и хазяина се разсмяха от сърце, отвързаха му ръцете и го изпратиха откъдето беше дошъл. Обясниха му, че комендантът не идва, защото той трепереше като маларичен и се криеше зад хазяина.

## 22

Налъма настигна двамата селяни малко преди да поемат по нанагорнището по дълбокия път, ограден отстрани с рядка люлякова гора.

- Чакайте бе, приятели, повече хора - весела къща и пътят по-лек става! Другарят ми закъса, спускаха се двете гуми на колелото и кара по капли. Къде кара, къде бута, тежка олелия! Остави, ами си изгуби връзката на едната обувка и тя клепе по петата. Да имате нож, за да отреже от другата? Хора сме, хей, помогнете с каквото може, пък де да знаеш, може да дойде време и ние да помогнем!

Един от селяните започна да тършува из джоба и след малко каза:

- Имам, тя не е нещо, но за това бива.

- Седнете малко да ни настигне, рано е, какво ще правите по тъмно в града? Кръчмарите станаха чорбаджии, отварят късно! Пък да запалиме по една, да си стоплиме носовете.

- Да седнеме, то не ни е до седене, но щом човекът е в нужда - отговори селянинът, който държеше ножката в ръката си. Отби се встрани от пътя, извади кутия с цигари, запали и подаде на Налъма.

- Вземи да запалиме, така мъжете стават приятели, от огъня на цигарата!

- Така си е - завъртя глава Налъма, взе цигарата, удари я в опаката на нокътя, оглеждайки любопитно хората.

Другият селянин не пушеше. Той седна встрани от пътя, откъсна една изсъхнала трева и започна да си чопли зъбите, като подозрително гледаше Налъма.

- Вие къде така? Закъснели ли сте някъде или сте подранили? - запита човекът, който

държеше ножката.

- Абе, остави се, нали ни виждаш, военна работа, да служиш на народ не е лесно! По мобилизацията обикаляме селата.

Георгиев приближаваше запъхтян и другарят му говореше високо, за да го въведе в разговора. Отдалече той приличаше не на човек, а на плашило, сглобено с гвоздеи. Дясната му ръка държеше кърмата и рамото, което беше по-високо от лявото, сега стърчеше много над другото. Юмрукът на дясната ръка беше слязъл ниско под коляното и описваше полукръгове. Главата му беше извърната на изток, а групата беше на югоизток, но под този ъгъл той успяваше да вмести хората във фокуса на злобните си очи. Стараеше се да измери силата и решителността им за съпротива. Интересуваше го дали ще дадат парите доброволно, или ще трябва да употреби оръжие.

Двамата селяни гледаха едновременно новопристигащия в краката, за да видят коя от обувките беше със скъсана връзка, но се изненадаха, като видяха, че той беше обут с високи спортни обуца, здраво пристегнати в глезените. На раменете му се полюшваха нескопосно, лошо завързани пагони на капитан.

„Ножката е излишна. Това беше номер“ - съобрази селянинът, прибра я в джоба и подкани другаря си:

- Хайде, Атанасе, да тръгваме!

Пристигналият Георгиев бутна колелото на дясно в канавката. Поемаше бързо дъх с широко отворената си уста, в която стърчаха редки едри зъби. Разсъмваше се. Очертаха се увисналите краища на мустаците, а белегът в лявата устна потръпваше нервно, покрит с морав цвят. Безмиглените му очи святкаха жестоко в жълтобялото поле, челото му почти беше се сляло с веждите и представляваше настръхнала къса четина.

- Чакай! Къде ша одите? Затова ли ви вардиме цела нощ? - започна заканително той. Двамата селяни се спогледаха уплашено и тоя с ножката каза:

- Бързаме! Имаме важна работа!

- Ще вървите, ние също имаме работа, денят е напред! - намеси се Налъма.

- Знам каква ви е работата! Синовете ви са задържани като фашисти и отивате да ги освобождавате. Така ли е? - запита строго Георгиев.

- Т-а-к-а-е! - отговориха смутено хората.

- Слушайте, без много увъртане, оти слънцето се показва, а ние сме службаши на партията. Дайте по 150 000 лева и синовете ви ша си додат! Давам ви чесна офицерска и партийна дума! Синовете ви ща си додат.

- Така е, щом другарят Георгиев обещае - свършена работа! Думата му минава навсякъде. Тия пагони, е-ей, не така се дават, как да е! Партията е мислила! Човек със заслуги! Арестуван, бит, съден, лежал в затвора, каквото каже, това става! Дайте парите, кажете имената на момчетата и се връщайте. Нема защо да си губите времето в града. Другото е наша работа.

- Имената не са важни, ще ги открия! Парите са важни! - намеси се пак Георгиев.

- Ние в града с някой учен да се допитаме, с адвокат! Момчетата не са виновни, ученици са! Някаква ергенска работа трябва да е. Сакаме и в гимназията да идеме при директора, той може да помогне!

- Виновни са! Щом са арестувани, виновни са! Партията не греши! Какво си мислите, вие, партия е това - ей, не е шега работа! Това не е фашистка власт, да не знае какво прави! Тук има комитет! Дайте парите и се връщайте!

- Ние немаме пари! Требва да се върнем и да съберем от роднини. Сиромаси сме!

Очите на Георгиев светнаха жестоко. Замахна с опакото на ръката си и удари човека в лицето. Той се олюля и седна на земята. От носа му потече кръв и един зъб изпадна от устата. Другият се опита да побегне, но Георгиев стреля ниско над главата му и изрева със страшен глас:

- Стой! Мамка ти фашистка! Убих те!-селянинът спря уплашен и започна да се моли:

- Оставете ни! Деца имаме! Сиромаси сме!

- Парите! Или живота или парите! Избирайте, ама без парите няма живот! Няма време! -

крещеше озвереният човек и гледаше под ъгъл уплашените нещастни хора. На светлото жълтите пръстени на редките му едри зъби изглеждаха отвратително. От увисналия ъгъл на устата течеше обилно слюнка, която се стичаше по гърдите на куртката.

- Недейте бе, хора, сиромаси сме, нещастни сме, децата си не знаем къде са! Пуснете ни, нали и вие имате деца! - молеха нещастниците.

Георгиев хвана единия за ревера на дрехата с лявата си ръка, а с дясната опря цевта на парабела в гърдите му, като нареди на Налъма:

- Пребъркай го! Щом мръднеш - стрелям! - просъска той и от редките му зъби изхвъркна кълбо слюнка, която опръска жертвата. При обиска от джобовете му бяха извадени 150 000 лева.

- Немаш, а! Немаш! Мама ти гадна! - просъска озверелия човек и с цевта удари човека по челото. По пребледнялото му лице потече струя червена кръв.

- Пребъркай и тоя!

На втория той подложи цевта под брадата, като натискаше силно желязото и главата му се обърна към небето. От пазвата му изкараха пакет, завит в селска кърпа, със 120 000 лева. Вторият селянин беше ударен и от устата му течеше кръв.

- Хайде! Обратно и никому нищо! Обадите ли се, пак ще дойдем.

- Ами имената на момчетата? - запита човекът, на когото беше избит зъбът.

- Не са важни имената! Вазе с имена ли ви намерихме? - отговори грубо адютанта.

Селяните изчезнаха в равното поле на Златния рог, а иманярите останаха да делят парите на поляната, където стана обирът.

- Айде, Налъм, бъркай в чувала и на мен 270 хиляди, а за теб 200. Обещал си ми 300, ама от мен да мине. Опрощавам ти другите. Ако преизпълниме плана друга вечер, ще си ги зема! Ако не съм язе с парабела, нема пари! Мек си ти! Революционерът трябва да е като кремък! Нема прошка, нема милост!

- Не - възрази Налъма - говорихме по братски, по равно!

- Това е братството! По-силният повече взима, виж - по равно е друга работа.

- Тогава по равно - коригира се Налъма.

- Не видиш ли, че язе изкарах парите! Ние сме комунисти и по комунистически - според заслугите - заключи Георгиев.

- Не! По равно - упорстваше Налъма.

Двамата спориха дълго, започнаха да се обиждат, да се заканват един на друг. Налъма отброи половината от парите, хвърли ги в краката на другаря си и каза:

- Ако щеш! Такъв ни е пазара! Довечера не си с мен! Ще викам Звера!

- Ей, ти си бил много докачлив бе! Виде, че оня е мой човек, зарад мен ще събере фашагите заран. Голямата пара ще падне заран и ти веднага намери друг! Оти да викаш Звера, той малко е събрал от града!

- Съгласен съм, ама такива пазарлъци не ща! Казахме по равно, така ще бъде!

- Приемам, бе, айде да видиш, че съм човек! Нали ми обеща 300 хиляди, те - приех и по-малко. Нали сме комунисти, трябва да се разбираме, ние не сме за парата, ама като немаме и сме затънали в борчове!

- Верно, че обещах, ама на- гадовете не дават! Скриха се като мишки, кога ги гони котка!

- Нема да дават ли, нека ги съберат моите ора и ша видиш довечера, как ша ги фъргат все на големи пачки!

- Рано е, не бързай! Когато дойдат в торбата, тогава са наши! Не знаеш какъв ще се случи довечера, току виж подушил некой от комитета, че в това село не са идвали и ни предвари, пък не идват един по един, ами на тайфи. Щом са по-големи по партиен ранг, за нас нема леб!

- Не думай ей, Налъм! Може ли да се случи това?

- Като нищо! Само да се сети некой и край!

Коридорите на Кръстатата казарма бяха лошо осветени. Слабите електрически крушки мъждукаха забулени в златисти кръгове, зад които се таеше разреден мрак. Тримата арестанти - Ангелов, Милушев и Райков, изчезнаха зад вратите на три различни стаи. Последен в дъното на

южното крило изчезна Милушев, конвоиран от двама млади мъже, облечени полувоенно, полуцивилно (черни панталони с войнишки куртки и обратно). Стаята беше тясна, но дълга, приличаща на огромен гроб. В средата имаше две стари бюра, на едно от тях на вестник имаше нарязани домати, чушки, няколко буци сирене и 1/4 пита кашкавал. В една гола петлитрова дамаджана сияеше рубиненият цвят на прочутата „Видинска гъмза“, до нея жълтееше бутилка със сливова ракия. Встрани до стената имаше наредени празни бутилки от кондензирани напитки. В стаята миришеше на лошо. Остра миризма на чесън и червен лук пареше на очите и дразнеше лигавицата. Вратата на стаята се отваряше наляво и навътре. Милушев направи две крачки към средата. Скрит зад вратата човек го боксира в стомаха. Той загуби съзнание и падна по очи.

- Вържете му ръцете и го изправете до стената! - нареди Недялко Звера и съсредоточи в него малките си миши очи, които светнаха злобно в основата на сплеснатия нос. Изпъкналата напред като на ловджийски пес уста беше полуотворена и в голямата пролука между двата горни зъба се показваше острият като на змия език.

Звера надигна бутилката с ракия, отпи една голяма глътка шумно, млясна с голямата си уста, самотният долен зъб се потапяше в празното между горните зъби. Белезите от шарка по разлятия му широк нос изглеждаха пълни с кръв и на електрическата светлина кафенееха. Както винаги, в долната част на косматата бабка, която разделяше брадата на две, лъщеше мазна пот.

След 1/4 час Милушев се съвзе, разтри главата си с длани, оправи разпиляната коса, опря се с ръце в пода и стана. Двама от инквизиторите вързаха ръцете му с ръждива тел и те безпомощно виснаха пред корема му.

- Говори бе, гад, какви планове сте имали за нашето ликвидиране в затвора и лагерите? - запита Звера.

- Такива инструкции не съм получавал!

- Нарездано ли ти е устно или по телефона да ни ликвидираш?

- Никога! Гешев винаги нареждаше да се придържаме към закона, да освобождаваме тези, които смятаме, че не са опасни за властта.

- Кои според вас са били опасни и кои не?

- Тези, които подписваха декларации, че се отказват от политическа и криминална дейност, порицаваха миналото си, разкайваха се за извършените нарушения на реда и закона, обещавах да ни съобщават за бивши техни съмишленици, когато замислят политическа или криминална акция.

- Имаше ли такива?

- Някои от тях станаха наши сътрудници и ни помагаша.

Последното признание на Милушев стресна инквизиторите. В стаята бяха петима. Трима от тях, включително и Звера, бяха подписали такива декларации, даже имаха направени доноси срещу бившите си съмишленици. Тази престъпна дейност беше избледняла в съзнанието им и те я смятаха за нещо отдавна забравено.

Като си спомни за декларацията и доносите, които беше направил, Звера преглътна някаква горчилка, но тя не отиде с глътката, а застана в гърлото и започна да го души. Той отпи още една глътка ракия, млясна пак шумно с голямата си уста, взря се в Милушев с малките си черни очи, но вече уплашен за собствената си съдба не знаеше какво да пита. Езикът му излизаше напред в пролуката на двата горни зъба, по лицето се показаха бръчки от голяма грижа.

- Спомняш ли си хората, които са подписвали декларации и са правили доноси? - запита един от двамата, които бяха чисти.

Милушев замълча, но с поглед обходи лицата на тримата, сякаш питаше без думи: „Спомняш ли си?“ Дълго задържа погледа си срещу мъничките злобни очи на Звера, които играеха плахо в орбитата. Той се обърна към човека, който зададе въпроса:

- Това е тактиката на изпечения враг! Клевети другарите ни! Всява страх в стоманените ни редици! Ние, честните комунисти, не може да подписваме такива декларации, защото никога не сме падали духом. Вземете тоягите и смажете тоя гад, дето клевети честни комунисти! Винаги сме вярвали в силата и непогрешимостта на нашата партия и великия СССР.

Един от тримата уличени измъкна изпод бюрото две тояги, едната подаде на другаря си, а с другата започна да бие, където намери. Мъжът, който зададе въпроса, се противеше, настояваше да го разпитват, искаше да узнае имената на провокаторите, но тоягите вече бяха повалили Милушев. Той беше в безсъзнание, проснат на пода, окървавен. Протестът остана глас в пустиня.

Заляха го с вода, изчакаха да се съвземе и щом погледна, човекът с чиста съвест запита:

- Кои са хората с декларации?

Инквизирианият стискаше зъби и от челото му обилно се стичаше пот. Устата му беше изсъхнала и той облиза устните с език, а те бяха се напукали от болка и боляха.

- Питам ви кои са подписвали декларации пред вас и са правили доноси? Кажете имената им!

Звера смигна на тези с тоягите и те започнаха отново. След първите няколко удара той падна, но тоя път по гръб. Лицето му преbledня, в ъглите на устните избиха кълба от рядка пяна. Клепките се срещнаха и хвърлиха по бледото лице зловецата сянка на смъртта.

- Стига! Той може би умря! - обади се мъжът, който задаваше въпроса. Тримата нанесоха още няколко удара в почти безжизненото тяло на Милушев. Запъхтени, инквизиторите седнаха на местата си. Питаният плисна с каната вода на лицето му, хвана дясната му ръка, вдигна я нагоре и тя падна като отсечена.

- Какво направихте! Умря и тайната отиде с него! Ще доложат на Баку (партизанското име на командира на отряда „Г. Бенковски“) - протестираше чистият комунист. Плисна още една кана вода в лицето му. Инквизирианият промърда устни, ближеше водата, която се стича по лицето му, и погледна с едното си око. Другото беше затворено от подутина със заседнала кръв. Там беше попаднал юмручен удар.

Дамаджанката с мискетовото вино с цвят на човешка кръв обикаляше между инквизиторите. Те пъхаха в устата си големи късове кашкавал и сирене, изнесени от складовете на казармата. Звера пиеше на големи глътки, устата му преля и едри капки паднаха на пода и се сляха с кръвта на Милушев. Жадното дюшеме попиваше смесицата от човешка кръв и вино. На мястото остана едно розово петно.

- Не поглежда! Дали няма да умре? - питаше един от двамата чисти.

- Такава гад не умира лесно! От куче издържа повече! - обясни Звера.

Човекът, който искаше Милушев да оживее, взе от ревера си една карфица, клекна до него, забодее иглата в мекото между палеца и показалеца. Мускулът трепна бавно, сви се и отново се отпусна. Това беше признак, че в тялото има искра от живот.

- Стига му засега! Няма да го мъкнем до килията, хвърлете го отсреща, там няма никой - нареди Звера и четирима изнесоха почти мъртвото тяло на Милушев. Проснаха го сред стаята на голото дюшеме и заключиха стаята отвън.

- Отвързахте ли му ръцете?

- Не сме - отговори един от четиримата, които го изнесоха.

- Отвържете му ръцете, но заключете отвън! Няма да избяга! - нареди Звера и вдигна отново дамаджанката. Натъпка в устата си среда от домашен хляб, покрит с парче кашкавал. Инквизиторите допиха виното и Звера предложи на двамата чисти да отидат с дамаджанката за още, а другите двама изпрати да доведат още един за обработка.

Всеки се зае със задачата, която постави Звера. Той остана сам. Споменът за подписаната декларация и доносите против другарите го смуцаваха. Той се опасяваше от разкритие, защото по негов донос беше разкрита конспирация и имаше осъдени на 10 години затвор. Някои от тях сега заеха високи постове и ако разберат за провокационната му дейност, очакваше го съдбата на Милушев. Отвори вратата на инквизиционната стая. Дългият коридор беше пуст и тих, в съседните стаи продължаваха мъченията на други и се чуваха тъпи удари с дърво в човешки тела. Огледа се встрани и се мушна в стаята, където изхвърлиха полуживия Милушев. Инквизирианият промърда с устни, като че ли пиеше вода, отвори бавно очи и видя над себе си силуета на Звера.

Звера се огледа и послуша като хищник, готов да направи решителен скок за унищожаване на жертвата. Коленичи на гърдите му, хвана го за шията здраво, като натискаше с палци гръкляна. Милушев започна да хърка, опита се да го събори от себе си, но силите не му достигаха. Размърда рамене, за да го отърси от себе си, но и това не помогна. Очите му се

отвориша широко, краката ритнаха няколко пъти и се изпънаха смирено един до друг. Очите замръзнаха устремени в една точка от прашния таван. Езикът увисна удебелен в ъгъла на устата и свърши...

Звера го съблече, докато беше още топъл. Взе потника, нави го около шията, домъкна го до вратата, окачи го с мъка на бравата от вътрешната страна на стаята, затвори отвън и заключи, както беше преди.

„Така, сега ще мълчиш, за декларацията няма да споменавах никъде! Да бях го попитал поне къде е? Кой друг знае за нея, за дейността ми?“ - говореше сам с гузната си съвест Звера и на душата му стана леко, че мръсотията му ще остане скрита.

Останалите двама от новите властници, които също бяха подписвали декларация, бяха решили в себе си да ликвидират свидетеля, за да остане тайната скрита. Всеки от тях намери време да влезе при Милушев сам с намерение да го убие, като създаде впечатление за самоубийство под тежестта на минали престъпления. Единият влезе с ножка, с която беше решил да му разпори корема. Другият беше приготвил желязо, с което да удари Милушев в тила. Така смъртта на почти мъртвия човек настъпва моментално и възможността за откритие на външна намеса е нищожна.

Двамата с декларациите останаха доволни от това, което видяха. Външната намеса при обесването за тях беше извън всяко съмнение, тъй като той не можеше да става и едвам дишаше, когато го изнесоха от инквизиционната, а за такова деяние бяха необходими сили, които в него не бяха останали.

- Не само аз съм подписвал декларация! Има още един! - мислеха поотделно двамата от новите властници и се питаха кой е вторият. За трети не подозираха. В Звера не се съмняваше никой.

## 24

Ангелов и Райков изчезнаха поотделно зад вратите на две стаи от източното крило, определени за инквизиция. На вратата, където вкараха полковник Ангелов, имаше небрежна написана табела от картон „КОМЕНДАНТ“. Стаята имаше формата на квадрат, до едната стена имаше желязно войнишко легло, постлано със сиво войнишко одеяло. Възглавницата беше облечена в кафяв раиран плат. В средата на стаята имаше грубо направена маса, около която бяха наредени шест дървени стола от най-проста направа. На всеки от столовете седеше човек от новите властници. На леглото имаше седми, който се беше излегнал на лявата си страна, опрян на лакътя. Той беше видимо пиян, защото от устата му течеше обилна лига и погледът му беше мътен. Той не можеше да се съсредоточи, не позна влезлия арестант и запита другаря си:

- Коя е тая мръсна гад?

- Мълчи там! Ще разбереш, нали е тук, само че много ракия изпи, а тя не прощава, ще те изпие, без да усетиш!

- Е, щом не казваш, значи е партийна тайна, добре, няма да питам - започна да си говори сам пияният.

Върху масата имаше две емайлрани чинии, пълни с фасове. Във въздуха беше наслоен на етажи тютюнев дим. Неочаквано един от шестимата стана от стола, подаде го на Ангелов, а той се облегна на рамката на прозореца. Между седемте беше и Георгиев (новият адютант на полка), който беше се самопроизвел в чин капитан.

- Другарю Георгиев, тая вечер вие сте дежурен и ще водите следствието на престъпника. Вземете хартия и молив и пишете!

- Ба, ша пиша, оти, да не би мен да следвате, он ша пише, оти е много грамотен - отговори Георгиев, закашля се за авторитет, премъкна стола до масата, намести раменете си, но лявото пак остана по-ниско от дясното. Големите му очи се обърнаха бързо няколко пъти в жълтобялото поле и заиграха между безмиглените клепки, като заемаха необходимата позиция, за да се съсредоточат. Така правеха винаги, докато заемат необходимия ъгъл от 15 градуса за съсредоточаване, и едвам тогава взе на фокус образа на Ангелов.

Белегът с кафявия ръб, който дърпаше левия ъгъл на широката му уста надолу потрепваше,

което беше признак, че той загрява за важна реч.

- Ангелов, както знаеш, ти ще отговаряш пред народния съд за престъпната си дейност като командир на полка и фашисткия офицер! Разкажи защо съдихте войниците от твоя полк? Защо нареди да се преследват партизаните? Какви планове имахте, за да се ликвидират прогресивните хора? Защо не спряхте германските кораби на 28 август и не ги пленихте? Нема да го пишеш, за това има време, при следователя това ще ти бъде работата, на назе ни разказвай! Ама сакам да се разберем като големи хора, няма да се лъжем, оти ние знаеме сичко. Партията сичко е проучила, сакаме от тебе да го потвърдиш оти е така! Никакви завъртулки или не знам! Айде, почвай, оти няма време, има като тебе много дека чакат!

Докато Георгиев подготвяше Ангелов за самопризнание, в съседната стая се чуваха удари с тояги в човешко тяло, псувни и закани. Един променен човешки глас стенеше. Ангелов позна гласа на поручик Райков, когато той извика:

- Не съм извършил нищо против законите на страната! Не съм виновен в нищо, аз съм офицер и такъв ще умра!

Ударите се сгъстиха и гласът затихна.

Ангелов потрепера, челюстите му се схванаха от страх, но това трая малко. Той осъзна какво го очаква и окуражен от думите на поручик Райков реши да запази до край достойнството си на офицер.

- Като командир на полка не съм вършил беззакония и не позволявах на подчинените да вършат същото. Всяка констатация е била наказвана своевременно! Ние бяхме пазители на държавния ред! Не съм бил фашистки офицер, а Български! Съдиха някои войници и школници. Съдиха ги за кражби на оръжие и вещи, за конспирации против държавата!

- Фашистката държава - прекъсна го Георгиев.

- Българската! - поясни той и продължи. - Не съм получавал планове за ликвидиране на хора, нито съм изготвял такива. Осъдените отиваха в затворите. Винаги съм търсил смекчаване на обвиненията. Вие - той посочи един школник - бяхте подсъдим в групата на шестимата и трябваше да бъдете осъдени на смърт, това се полагаше според деянието ви. Аз и фелдфебед Данко Лалов настояхме пред полковник Гологанов да не даде смъртна присъда, а да я замени с доживотна. Знаехме, че времената са променливи и че в затвора никой не е умрял, а осъдени много!

- Защо не ни освободихте? - иронично запита школникът.

- Имахте тежко провинение - кражба на оръжие, за което деяние законът предвижда смърт!

- Ние за партията бе, гад с гад! - просъска школникът и му удари плесница в лицето.

- В закона и правилника това не е предвидено! Относно корабите нямах нареждане от главното командване за тяхното потапяне, не бяхме още във война с Германия, а съюзът беше в сила. Румънците се опитаха да направят това и Калафат изгоря.

- Ти се изкара по-чист от росата бе! - учудено възрази Георгиев и предупреди. - Искам признание за вина! Разбра ли! Затова те питам! Кажу защо убихте трима войници на Белоградчишките погребни? За тях нямаш ли вина? Защо си наредил да стрелят по партизаните?

- Не съм нареждал аз, военният правилник и дългът! Чувството за самоотбрана! Срещу войниците е стреляно. Те са отговорили на огъня. Караулът е бил в положение на самоотбрана!

- От кого ще се бранят? Ние сме народни синове! Партизани!

- Те са бранили погребите и себе си! В това време аз съм отсъствал от града! Бях в Скопие, за случая имам командировъчно при ковчезника.

- Не е важно къде си бил, ти си командир и ще отговаряш! - отговори Георгиев и удари с юмрук в масата.

- Тримата войници са убити от партизаните при нападението на погребите. Те са били секретни постове и са дали изстрели, с което са открити в тъмното. Станали са явна прицел и са убити!

- Лъжеш, гад! Партизаните не убиват войници, само фашисти! Сега също!

- Невинен може да ме съдите! Аз нямам престъпления пред закона, съвестта и държавата!

- Признай се за виновен бе, гад! Твоята мама фашистка! - изрева ненадейно срещу него

Георгиев, удари му една силна плесница в лицето и нареди на другите: - Вържете го, да легне на масата! Бийте го мръсника му с мръсник, ще се прави на невинен! Убивали народни синове, а той чист! Гледайте да не умре, той е предвиден за пред съда, нека каже пред народа, че не е виновен!

- Лягай по корем на масата! - нареди школьникът, останал жив по молба на Ангелов и Лалов.

Ангелов изпълни покорно заповедта и си подаде ръцете напред, за да ги завържат за крака на масата. Краката му вързаха за другия край. Така прикован той беше безпомощен...

- Започвайте, по двама на смени! - нареди Георгиев.

Школьникът извади изпод леглото две тояги, едната остана в него, другата подаде на Георгиев и ударите започнаха. Отначало бързи, после бавни, но продължителни... Тогава се счупиха, изкараха нови, смениха се и хората, а вързаният остана същият. Мускулите на лицето трепкаха от болка, веждите бяха се нагънали, настръхнали, той стискаше зъби и пъшкеше тежко, без да охне.

Когато и вторите тояги се счупиха, главата му беше клюмнала и клепките на очите прилепени една за друга.

- Отвържете го! Махай го! - викаше Георгиев – Дайте вода и го заливайте!

Отвързаха му ръцете и краката и школьникът го бутна с остатъка от счупената тояга в ребрата така силно, че той се строполи от масата като чувал.

- Тоя умре ли бе? Виж, диша ли? - запита Георгиев.

Школьникът клекна до него, хвана пулса и броеше. Едва доловимо животът се обаждаше в ръката му плахо.

- Жив е, но е накрая! Ако бяхме пуснали още една смена, нямаше да издържи.

- Не забравяйте, тоя гад трябва да застане пред съда! Пазете го да не умре! От комитета има специално нареждане да се изправи пред народа, да отговаря за престъпления!

Заливаха го с вода два пъти, бодеха ръката му с игла и след час и половина клепките на очите се отвориха и той започна да разглежда учуден, сякаш се събуждаше от сън и не знаеше къде се намира и какво става с него. Не можеше да ходи. Краката му се подгъваха, затова до килията го занесоха на ръце. По пода от тялото му капеха капки кръв. В килията го внесоха като мъртвец. Другарите му го поеха, сложиха го на долния нар и застанаха около него, за да му помагат. До него лежеше поручик Райков. Той бълуваше нещо, като махаше с ръка, за да отпъди страшните кошмари. Останалите арестанти мълчаха. В стаята дълго властваше гробна тишина, докато в телата на битите се бореха животът и смъртта.

Поручик Райков по-бързо дойде в съзнание. Отначало оглеждаше стаята и другарите си, като мълчеше, после разбра, че до него е полковникът, протегна ръце към неговите, за да го докосне. Изглежда, че това беше по-лесно, отколкото да говори и запита:

- Господин полковник, запазихме ли военното си достойнство?

След дълга пауза Ангелов отговори:

- Да, поручик! Нека знаят, че сме офицери, а не страхливци! Ние сме обречени да мрем за България, ще мрем достойно! Така ще бъде и пред бесилката! Благодаря ти, поручик, и ти се държа добре! Аз чувах!..

- Ще се старая, господин полковник! Две смърти няма, без една не може!...

## 25

Есенният ден беше мрачен и хладен. В небесния купол дефилираха устремени на югоизток облаци. Те идваха от север, подгонени от студен вятър. Късно следобед слънцето слезе ниско над града и се показа бакърено-жълто. Северозападните фасади на градските къщи посрещнаха слънчевия блясък и по тях заиграха златисти стрели от слънчевото злато. Звезда, с гръб към вратата на стаята, търсеше нещо в шкафчето на тоалетката. Едно почукване във вратата я сепна и тя се изправи. Бравата щракна и в рамката застана Манчев, облечен в изтрития шлифер. Той отвори уста да каже нещо, но възторжена изненада го задави и той постоя известно време така. Обичайната кротост в очите му избяга и в тях блесна мъжка лудост.

При щракването на бравата Звезда изправи гъвкавата си снага с ярките очертания на



високия си бюст. Тя попадна в онова златисто сияние на залязващото слънце, което беше влязло през чистите стъкла на прозорците, и цялата изглеждаше в слънчева позлата. Едрите къдрици на кестенявата коса отразяваха златистата мрежа, в която се оплита душата на учителя, и той едвам успя да каже:

- Отивам на кино, ще се върна късно.

- Колко късно? Нали след филма?

- Да.

- Ще ви чакам. И без друго ще си плета блузата...

Учителят затвори вратата след себе си и пое към киното в оживената улица. Беше разсеян, развълнуван. В стаята при Звезда остана нещо от него и нещо взе от нея с поглед, което го смути и запали в гърдите му една далечна надежда за притежание...

Днес Звезда имаше рожден ден, но никой не знаеше това освен майка ѝ, която донесе любимите сладки - едри праскови, оваляни в ситна захар, които Звезда обичаше от дете, тлъста гъска, поръсена със сол и червен пипер, тънка селска турта, опечена в подница, дамаджана вино и букет от първите цъфнали хризантеми.

Манчев не беше в квартирата, когато старата дойде. Тя не знаеше, че Звезда е приела съквартирант и по навик отдели от букета за вазата в гостната. Когато остави цветята и се обърна да излезе, видя на закачалката непознати мъжки дрехи.

- Боже мой! Що е това? - тя се взря в дрехите, опипа ги, с което се потвърди първоначалното ѝ впечатление, че са непознати.

- Звездо, какви са тези мъжки дрехи в гостната?

- На съквартирант, мамо, на учителя, бившия ординарец на Ферчо...

- Но как!?! Ти?! Чужд мъж!.. Без да знаеш гроба на мъжа си! - питаше изумена старата и от вълнение грохна на стола до масата.

- Няма да го узная, мамо, той гроб няма и няма да си дойде! Дунава не се връща... - отговори Звезда и брадичката ѝ заигра от мъка, от очите ѝ текнаха сълзи. Трапчинките на страните ѝ сияеха игриво с тъжните спазми на лицето. - Мамо, не мисли лошо... той е съквартирант. Всеки си има стая, наема делиме на две, а кухнята почти използвам само аз, той се храни в стол.

- Знаем ли, ти не си малка, учена си! Ако той си дойде!..

- Ех, мамо, той да дойде! Другото е лесно, но няма да се върне! От оня свят връщане няма! Виждаш ли какво време, в прозорците ми надничат мъже! Има ли мъж, друго е!

- Тъй е, знам го от опит, малко ли живях! - Майката не знаеше, че Звезда беше нападната от руски войници и приемаше нещата по иначе.

Старата приготви багажа за път, целуна Звезда по страните и поръча:

- Не мислех така, но... За вечеря покани момчето. Нали имаш празник!..

- Добре, мамо. - Звезда отговори на целувката и изпрати старата до пътната врата.

## 26

Прозорецът на кухнята светеше и на бялото перде играеше силуета на жена. В антрето влезе Манчев. Звезда го видя, отвори вратата и го запита:

- Хубав ли беше?

От филма в съзнанието на учителя остана само името. Черно-белите картини, които се сменяха и гонеха по платното, останаха неразбрани. През цялото време той мислеше за жената, обляна в слънчева позлата. Посрещането не го изненада и той отговори неуверено:

- М-да, хубав.

От това личеше неговото неудовлетворение, хубавото беше пред него. Вратата на кухнята беше отворена, от нея излизаше приятна топлина и апетитен мирис на печено месо. Звезда загряваше в тава варената гъска и в дъното съскаше капеща мас.

- Заповядайте - каза тя, като му направи място да влезе в отворената врата. - Ще вечеряме заедно, имам малък празник.

- Какъв е поводът?

- Рожденият ми ден!

- Тъй ли, аз знаех и виж, точно сега съм забравил! Поручикът ми беше казал датата, но... - споменаването на думата „поручик“ понижи настроението на младата жена, върна я назад към онова неповторимо време, но тя живееше в света на реалността и отново започна да се усмихва често и трапчинките на страните ѝ трепкаха игриво.

Учителят се смути, когато Звезда извади тавата от печката и започна да чупи от гъската големи късове месо в две порцеланови чинии, украсени със златни класове.

- Тогава... да си оставя палтото - поясни той и отиде в стаята си. Посрещна го дъхът на пресни хризантеми. Той не знаеше, че те са поставени от старата, затова се наведе над тях, целуваше едрите ухаещи китки, примижаваше от щастие, затова, че ръцете на жената, която обикна, са се докосвали до тях. Учителят смени стария си костюм с нов, сложи мукавения куфар на масата и започна да рови из недобре подредените неща. От малка бакели-това кутийка извади скъп златен медальон със златна верижка.

- Вземи го, момче, това е голяма рядкост - златна подкова, преплетена в сърцето носи щастие! Ще ти потрябва! Невестата ти ще бъде щастлива с него! - каза златарят, когато го предлагаше.

Манчев сложи в джоба си бакелитовата кутийка и ръцете му трепереха от вълнение. По лицето му пулсираше немирна кръв. „Как да го подам?.. Какво да кажа?..“ Думите бягаха от съзнанието му като подплашени гълъби. Пред очите му непрестанно се явяваше днешното видение, Звезда окъпана от златистото сияние на слънцето.

- Колега, ще истине месото! Защо се бавите? - запита тя от антрето. Зад затворената врата се чу глас:

- Тоалета ми ... Идвам...

Звезда му определи стол срещу нейния. Така бяха сложени и чиниите. На средата на масата имаше бутилка с прясно прекипяло вино и една празна чиния за отпадъци. Манчев застана до посочения му стол, но някак си нерешително и смутено.

- Заповядайте - подкани го тя.

- Ами то, за такъв ден... нещо... - разкъсано произнасяше думите той, а с ръка търсеше в джоба бакелитовата кутийка. Най-после я извади, помъчи се да каже нещо, но езикът му се заплете, поиска да я отвори, но пръстите се оказаха безсилни. Звезда забеляза смущението, дожа-ля ѝ и отмести погледа си от него.

- Ех, вземи, отвори я ти! Моите пръсти... Да ти е честито!.. Със здраве да го носиш! То носи щастие!.. Така ми каза златарят.

Звезда отвори кутийката, чийто капак беше на винт. В нея грейна чистото злато и тя ахна изненадана. По розовите ѝ страни щастливо трепкаха малките трапчинки. В шепите ѝ трепкаха златните отражения на медальона, сложи го на шията и на електрическата светлина срещу учителя заиграха две сърца, едното от злато с преплетена подкова, а другото в пазвата на Звезда - истинско, човешко, жадно за много щастие.

- Благодаря, колега! Много благодаря, но не биваше такъв скъп подарък!..

- На скъп човек - скъп подарък - каза той някак си неуместно и необмислено, после това му се видя глупаво и по страните му се разля руменина.

Когато се ръкуваха през масата, по веригата от трепкащи жили се преливаха сладостни тръпки. Червенината по лицата на двамата изчезна, там властваше плаха бледност от нещо неизвестно, но предстоящо и неизбежно. Устните им пулсираха едни срещу други, изгаряни от позната жажда. Между тях като непреодолима стена стоеше сянката на един скъп за двамата човек.

- В такъв случай се пие - каза Звезда и напълни чашите, чукнаха се, но преди да отпие, Звезда сипа в чинията за отпадъци няколко капки и устните ѝ трепнаха тъжно. Манчев направи същото.

Административните служби непосредствено след правителствената промяна на 09.09.1944 г. се разстроиха и десетилетия страдаха от неудачни и некомпетентни ръководители, които имаха само едно-единствено качество - вярност към програмата на БКП. По тази причина циркулярното писмо, изпратено от ЦК в края на септември за безотговорните дни на революцията, не стигна в някои села, защото там нямаше изградени партийни организации. Такива се изграждаха до първото тримесечие на 1945 година. Нещо повече, в излязлата през 1982 г. книга „Отечествената война“ на Военно издателство, том I, е публикувано писмо, от което е видно, че ЦК на БКП през октомври 1944 г. със свое циркулярно писмо дава указание на партийните си членове да излязат от нелегалност и да заемат овакантените в държавния апарат отговорни длъжности. Оттук може да се съди каква революция е станала на 09.09.1944 година.

По тази причина писмото за безотговорните дни на революцията в Златорожието закъсна и се получи към края на това размирно време. Когато го проучваха в партийния комитет, хората се учудваха на прозорливостта на Налъма и Георгиев.

- Брей, като че ли те са го писали! Същите революционни думи! Същите указания! Добре, че ни отвориха очите другарите от града!

Макар и късно, партийните организации заработиха трескаво по неговото изпълнение. Напълниха мазетата на училищата с невинни хора и започнаха нечувани изстъпления. Разпитите започнаха още през деня и се водеха на две места в сградата на училището. Едните бяха в гримборната, а другите в кабинета по химия.

Партийното ръководство изготви един шаблонен списък с въпроси и обвинения, които трябваше да се задават и по тях да се обвинява всеки задържан, докато обстановката се нажежи и се започне с тоягите. Тези обвинения бяха приблизително следните:

Сътрудничество с фашистката власт.

Даване помощ за немските войски.

Предаване наряди от хранителни продукти на държавата за изхранване на германците.

Хвалене на германските победи на източния фронт.

Слагане по стените в домовете на портретите на царя и на други фашистки водачи.

Под тези обвинения попадеше всеки български гражданин.

Мелницата заработи на големи обороти и обвинените се чудеха как да отговорят, защото такива престъпления беше извършвал всеки!

Когато някой от обвинените се съпротивляваше и отричаше обвинението си, което по начало не беше никакво обвинение, а просто повод за инквизиция, биваше разстрелван, убиван с тояги или обесван. Всичко това може би ще звучи странно и невероятно, но като съвременник и очевидец аз си спомням за това страшно време с вледеняващ ужас.

Инквизираните и убитите са хиляди, изключено е да се спомене всеки случай и всяко име, макар че със смъртта си те заслужават това. Като доказателство посочвам само няколко случая, които имат синове и дъщери мои съвременници, помнят бащите си, имат незаличими от времето преживелици за ужасите и биха потвърдили автентичността на разказите: Петко Николов от с. Цар Петрово, Коста Иванов от с. Мокреш, Цветан Макшутов и Кръстев от с. Галиче.

- Чакайте, за да подходиме марксистически, трябва първо да вземем капитал от ръцете на богатите - обясни комендантът на Златорожието и определи три от училищните стаи, където се водеха срамните пазари за откуп на задържаните. Там идваха близките, на които се съобщаваха шаблонните обвинения и възможните последствия от „престъплението“, след това се добавяше, че всичко ще мине лесно, ако се даде сумата... като помощ за новата власт, за партията.

Близките на задържаните даваха последния си лев, за да спасят живота на своите, защото изчезналите ставаха все повече и повече. В полето и горите намираха убити хора, обесени, заклани и това всяваше неописуем ужас в населението.

Георгиев и Налъма пристигнаха в тъмно и свариха революционната дейност в разгара. Методът и твърдостта на революционната ярост им хареса, защото имаше вече двама убити и хвърлени в ямите край селото.

- Така, другари, смело на революционна борба! Така се укрепва комунистическа власт, с

жертви! - поощри Георгиев партийния комитет и запита - Какво става с капитала? Парите са най-важното в борбата?

- Събираме!

- Колко? Къде са парите? - попитаха нетърпеливо двамата революционери от града.

- Делиме по равно! Който не участва в революционната борба, макар че е комунист, за него няма! За да получи, той трябва да се труди като нас! На мързеливите партията не помага! За нас оставихте ли? - нетърпеливо запита Георгиев.

- Не сме, с вас трябва да изясниме по партийному един случай на обир и убийство на невинен човек.

- Какъв обир и за какво убийство говорите? Може ли да се обвиняват честни комунисти в такива престъпления? Ние вършиме революция, укрепваме властта на партията, а вие ни говорите за убийства и обира на честни хора!

Комендантът разказа как двама добри, скромни и тру' долюбиви селяни били ограбени в дълбокия път от двама с военни дрехи, които според описанието на потърпевшите приличат на градските революционери. Удареният в лицето с юмрук от капитана получил сътресение на мозъка и умрял.

- Какво от това, че умрял един фашага? Нали синът му е арестуван като враг? - възрази Георгиев, но долната му устна увисна отчаяно и жълтите пръстени на едрите му редки зъби изглеждаха отвратителни на блясъка на газената лампа. Ръбът на розовия белег в левия ъгъл на устата трепкаше нервно, а заедно с него мърдаше целият му мустак.

- Синовете на нашите хора са задържани, но те не са политически! Това е една младежка история, в която е замесена жена. Прокурорът е изяснил случая и момчетата са освободени!

- Няма женски истории! Сега е революционно време и всичко е политика! Такива да ги немаме! - възрази сърдито Георгиев.

Не знам! Жената на умрелия има медицинско заключение, има и свидетел и ще ходи при прокурора!

- Това не е наша работа! Може другарят му да го е ограбил и бил, може некой друг! Колко военни има, знаете ли? Защо се спирате на назе? Да видиме общата, партийната работа! Защо не се оставили за назе пари?

- Повечето от работата си вършихме ние и парите са за нас! Имаме и указание от ЦК. Със закъснение получихме писмото за 40-те безотговорни дни на революцията и действаме по него, за да наваксаме изгубеното. За вас оставихме няколко души, каквото изкарате от тях, това е и повече няма да идвате в селото! - отговори твърдо комендантът.

Смъртта на селянина смути Георгиев и той не беше така активен, но другарят му започна да протестира.

- Нали говорихме! Ние ви дадохме революционната насока!

- Работата ни научи! Не сте вие! Учени хора не се раждат! Да извикаме близките на двамата задържани и се пазарете с тях! Ако не - махайте се, защото ще ви арестувам и ще ви предам на коменданта в града!

- Еей!.. До там ли стигнахме, нали знаеш, че заедно лежахме в затвора. В една килия бяхме! Ядохме попарата на фашистите! А сега? - протестира Георгиев

- Добре, извикай хората, ама не сте прави! Не работите по комунистически, по другарски! - обясни Налъма.

- Повече от 100 000 няма да сакате, иначе ще си идете без пари! - предупреди комендантът на селото и излезе.

На вратата на стаята за разпит се почука плахо и без да отговаря, Налъма отвори.

- Викат ни хора от града - почти едновременно запитаха двама млади мъже с обгорени от слънцето лица.

- Влизайте! Ние сме! - поясни Налъма, а Георгиев седеше зад бюрото важен във военна униформа, на която пагоните не стояха добре, а бяха се похлупили със звездите надолу. Той оцели с разногледия си поглед хората, но те останаха с впечатление, че гледа в картата на стената, затова се обърнаха към Налъма:

- Кажете, защо ни викате?

Налъма посочи с пръст Георгиев и те се обърнаха към него. Едвам сега разбраха

кривогледството му и това, че той е съсредоточил поглед в тях. Краят на мустаците му беше увиснал надолу и едрите му редки зъби надничаха от черна дупка.

- За престъпленията на бащите ви ша приказваме! Елате по-близо! - прогърми той с дебелия си глас. – Вашите бащи са фашисти! Подкрепяли са фашистката власт! Ръкоплескали са, когато Хитлер е говорил по радиото. Носили са черно за цар Борис! Заканвали се да колят комунистите. За такива престъпления - смърт!

Момчетата гледаха плахо страшното лице на Георгиев и мълчаха, като облизваха засъхналите си устни.

- Какво да ги правим, а? Да ги убиеме ли без съд? Да ги съдиме ли?.. Или.. ако.. с малко пари, да свършиме работата леко?

- Не знам! Моят баща не се меша в партии! За царя не знам, може да е носил черна лента, то всеки носеше... Той е служил гвардеец, бил е охрана на двореца. Много пъти са разговаряли заедно! Тати каза, че немците го убили...

- И моят баща е невинен! - обади се другият.

- Никой не ги пита прави или криви! **Хората умират прави!** Ние знаем кой е виновен, кой не е! Ние ще кажем кой какво заслужава! Питаме ви така от човешчина, оти сме комунисти и добри ора!

- Пуснете ги! - едновременно казаха момчетата.

- Това е вече друго! Щом се разбереме, ще ги пушиме. Зависи от вазе. Ние сме нова власт, требват пари, ще помогнете с по 200 хиляди и ще пуснем бащите!

- Ще дам! - каза едното момче. Другото промърда с рамене и отговори:

- За живот кой не би дал? Аз нямам толкова!

- Колко имаш? - запита Налъма.

- Само 110 хиляди, това е всичко, което имаме!

- Тая нощ не може! Утре, други ден може!..

- Дай му на заем - предложи Георгиев на първия.

- И аз разчитам на заем! Нямам толкова, но за живота на тати заемам!

- Щом немате, ще ги съдиме! Бесило и край! - обясни Георгиев.

Слуховете за безследно изчезнали се носеха от уста на уста и всяваха ужас в населението. Момчетата потръпнаха от студен страх.

- Пуснете тати, сега давам 110, кажете къде и на кого, утре или други ден ще дам още 90 хиляди.

- Аз давам моите сега! - обясни първият.

Георгиев погледна другаря си въпросително и добави:

- Какво ще кажеш? Хора сме! Нали партията ни учи да правим на добрите добро?

- Айде от нас да мине! Донесете парите, а ти ще донесеш остатъка в казармата при артелчика и ще питаш за Налъма, така ме знаят всички.

- Честна дума! - повтори момчето - ще ги донеса!

- Бягайте за парите, но не се бавете! - нареди Георгиев.

Момчетата наброиха парите и двамата печалбари безсрамно си ги поделиха пред тях!

- Молиме, пуснете бащите! - с плачевен глас молеха младите хора.

- Разбрано! След час са вкъщи! Ама да се разберем, никому нито дума! Ние рискуваме! Подаряваме им живота! Това да остане между нас!

- Никому, никому - отговориха пак едновременно момчетата.

- Вървете си, те ще дойдат! Налъм, да бъдем честни, защото има да взимаме, не устоиме ли, губиме 90 хиляди! Това е пара, ей!

Синовеите чакаха под самотния явор в училищния двор. От гримьорната стая на училището излиташе стенание на инквизиран човек.

- Чуваш ли, това е чичо Иван Игнатов, бият го с тояги!

От задните врати на мазата един от охраната изведе двама души, изпсува ги вулгарно и се скри.

- Полека! Болят ме ходилата! Пребиха ме! - оплака се единият.

- Тати, това е тати! - извика това от момчетата, което даде 110 000 лева.

Синовеите почти понесоха бащите си на ръце към домовете, а те повтаряха непрекъснато:

- Полека! Боли! Много боли! Пребиха ни!..

## 28

Дните и нощите на задържаните течеха бавно, пълни с тревоги и изненади. Мълвата разплиташе трагични епизоди за съдбата на изчезналите. Това, което ставаше зад дебелите стени на Кръстатата казарма и мазетата на Околийското управление на МВР, остана тайна. Тя просветляваше, когато някой щастливец излизаше оттам и изпускаше до ухото на близък някъде не толкова секретна подробност. Всичко, което ставаше там, беше тайна, за чието разпространение следваше наказание със смърт.

В една от най-тъмните, иначе топла за сезона дъждовна нощ, в стаите за инквизиция и коридорите на Кръстатата казарма властваше подозрителна, злокобна тишина.

Силните на деня инквизитори се събираха пред източния вход на временния затвор, където чакаха три товарни автомобила, покрити със зелени брезенти. В две от колите бяха натоварени хора, които тая нощ на 6 срещу 7 ноември трябваше да изчезнат. Колите бяха препълнени, хората бяха силно притиснати един до друг, ресорите се огъваха и проскърцаваха плачевно под живия товар. В първата кола на пейки и столове се наместиха въоръжени хора, порядъчно пияни. Един от тях даде поверителни инструкции на шофьорите, моторите изреваха сърдито и колите поеха курс към Вълчишкия дол (местност, която се намира между селата Макреш и Вълчек). На тази местност липсваше пленителната красота на природата, тя изглеждаше сурово дива, с дълбоки дерета от червена пръст, омешана с кръгли ръбести бели камъчета. Големите дървета бяха редки.

Първата кола шареше с фаровете по калния полски път и търсеше очертани коловози. По стъклата бяха ситни капки есенен дъжд, брезентите ехтяха под ударите на небесните сълзи и всичко изглеждаше неповторимо жестоко и страшно, фаровете прорязваха тъмнината, опипваха със силните си очи терена и търсеха стаените дълбини на Вълчешкия дол.

- Тук ще спреш, но така, че с габаритите да осветяваш сухите ями! - нареди човекът с белега на лявата буза, който седеше до шофьора. Останалите две коли се изравниха с първата и загасиха дългите светлини, които озариха полето.

От първата кола излязоха пияните властници, които по пътя пяха революционни песни и се хвалеха кой колко души е убил. Повечето от тях бяха с автомати, всичките имаха пистолети. От колата свалиха две неголеми брадви и една желязна вила.

- Готови ли сте? Разделете се на две групи по 8 души и всяка група да се грижи за хората си. Първо с брадвата няколко души, за да видят другите как отмъщават комунистите! – нареждаше Зурлов и добави: - Георги и Павел, вие няма да бъдете в една и съща група, вие ще сечете с брадвите! Рачо, ти с вилата, но няма направо в корема, защото така свършват бързо! В месо, в здраво, там кръвта изтича бавно и краят е мъчителен!

Всеки изпълняваше нарежданията. Това беше политкомисарят на отряда „Георги Бенковски“, чиято численост беше 22 души, когато беше масовизиран в навечерието на 9.09.1944 година.

Арестантите от останалите две коли слушаха нарежданията и разбираха какво ги очаква. Слизането на арестантите от камионите ставаше бавно и трудно по три причини: 1. Те бяха смазани от бой и ставите бяха схванати. 2. Ръцете им бяха вързани и при скачането от камиона много от тях падаха, а изправянето с вързани ръце е трудно. 3. Знаеха, че това е краят и се бореха за една минута повече живот.

- Защо се бавите бе, гадове с гадове - извика един пиян инквизитор, взе едно желязо, остро в края като шиш, и започна да бодне с него през брезента. Хората полетяха към задния капак и на вълни падаха един връз друг. На този, който не можеше да стане лесно, помагаша му с вилата, като го забождаха под плещите и го вдигаха като житен сноп.

Един млад момък беше паднал на една страна в бразда и не можеше да стане, мъчеше се, но вързаните ръце не го слушаха. Вилата се заби под плещите и го изправи. Момчето простена болезнено и възрастен арестант извика силно:

- Синът ми!.. Синко!.. Убийте мен!.. Жив ме изгорете, но оставете сина ми! Пуснете детето ми, то е невинно!.. Защо да умира право?

- Така ли? Виж къде му било слабото място? - просъска Зурлата злобно и нареди:  
- Георги, започни сина с брадвата пред очите на бащата, но не наведнъж, а по-малко! Първо няколко пръсти, после ръката, по-нагоре, до рамото, после крак и чак тогава главата!

Започна най-трагичната сцена, изпълнена по указанията на политкомисаря Зурлов! Започна отсичането на части от тялото на жив човек, на 18-годишен младеж...

След отсичането на ръцете от раменете тялото престана да агонизира... Останалото беше мъртво!.. За наслада на садистите...

Бащата обезумя. Гласът му раздиряше нощната тишина, долът и полето подеха ехото и то затихна бавно.

- Стига бе, гад! - извика тоя с вилата и я забодя в гръдния му кош. Човекът падна по гръб, като риташе встрани и непрекъснато мълвеше две думи:

-Синко!.. Петре! - последна беше думата: - С-и-н-к-о!..

Той се отпусна, похлупи се с очи надолу в студената прегръдка на земята, която обичаше като своя родна майка.

Кръвта озвери палачите и те започнаха кървава жетва. Четиридесет трупа се кръстосаха като житни снопи.

Четиридесет локви кръв, разредени от сълзите на небето, които земята пиеше на бавни глътки!..

Гърчовете спряха, угаснаха последните стонове. Над Вълчешкия дол настана мъртва тишина. Габаритните светлини на колите като надгробни кандила мъждукаха над общата гробница.

- В една яма! За да я покриеме по-лесно! – нареди Зурлов.

Страшното и жестокото свърши. Започна отворотелното и грозното - вземането от телата на мъртвите на това, което можеше да се ползва, макар опръскано с кръв.

Когато сухата яма пое четиридесетте човешки трупа, отгоре хвърлиха царевични снопи и буци пръст...

На връщане ексекторите пяха:

Ний идем бодри партизани  
народни верни синове!...

Гавра с чистотата на българската реч. Те не бяха бодри, а пияни, не бяха верни, а варвари, не бяха синове, а изчадия - потомци на Юда!

След кървавата жътва започна тържественото празнуване на 7 ноември.

## 29

Отшумя денят на революцията, честван от малка група комунисти. За голяма част от българския народ това събитие беше неизвестно, далечно и чуждо.

В коридорите и инквизиционните стаи настъпи отново оживление, щракаха жестоко бравите, под огромния купол на Кръстатата казарма измъчваха хора. Воплите намираха пролуки и говореха на настръхналия в ужас град за това, което ставаше зад дебелите стени, за съдбата на невинни и беззащитни хора, попаднали в ръцете на зверове, окичени с незаслуженото име революционери. Това ставаше по една зла ирония на съдбата, по едно нещастно стечение на обстоятелствата

Два дни след кървавата жътва командирът на партизанския отряд Витко Иванов (Баку) реши да посети Кръстатата казарма и да види с очите си как неговите възпитаници се справят с работата си.

Пиян както обикновено (царство му небесно - пиян умря), той стъпваше несигурно с тънките си дълги крака, като левия замяташе встрани и описваше с него дъги. Неуверената походка го принуждаваше да се движи в близост до стената с почти разперени ръце, като дете преди падане. Лявата ръка, която беше по-близо до стената, често опираше в нея, за да коригира посоката на движението. Дългият му нос беше червен и от него капеха често по гърдите му бели капки, но той не усещаше това. Слизестата течност застояваше в подстриганите му мустаци и те изглеждаха неприятно влажни. Около партизанския командир вървеше щаб от жестоки млади хора.

Баку застояваше в някоя от килиите, където инквизицията беше в разгара. Присъствието му въодушевяваше палачите и те с по-голяма жестокост вършеха работата си. Мълчанието му означаваше одобрение. Той говореше малко защото алкохолът беше вързал езика му и издаваше степента на напиването му.

Комендантът на казармата, човекът с белега на лявата буза, партизанин от отряда, отваряше на бившия си командир някоя от килиите, за да го увери, че добре си върши работата, и то не само пред него. Баку видя с очите си окървавените хора, смазани от жесток бой, но по лицето му не трепна мускул от възмущение. Той се надсмиваше ехидно над съдбата на нещастните хора. На въпросите му те отговаряха с мълчание. Комендантът не забрави да отвори килия № 6, където беше полковник Ангелов. Когато превърташе ключалката, той намери за необходимо да поясни:

- Тези са на специална обработка!

Партизанският командир направи една крачка в тясната дълга стая. Тя беше претъпкана с хора. Той накъдри вежди и сложи шепи на дългия си нос, за да се предпази от неприятната смрад, която го посрещна.

- Павле, каква е тая свинщина?! Ще се задушат и ще изпукат, а някои ще ни трябват!

- Не държат чисто, не проветряват, другарю командир!

- Не е вярно! Вижте крилото, което може да се отваря, винаги е откренато, но миришат отходните кофи, защото е забранено да се изхвърлят всеки ден! - поясни Ангелов и добави: - Не чувствате ли, освен другата мръсотия тук мирише и на гнило човешко месо! От телата ни капят червеи, гной и месо!

- Как така капе месо от живи хора? - запита изненадан Баку.

- Така, както е! Невероятно, но факт! Може да видите!

- Покажете! - пожела той.

- Фелдфебел Кайцанов, покажете си бедрата - предложи Райков.

Фелдфебелът имаше висока температура от инфектираните рани, по лицето му се показваха сини петна от отравяне, той промърда устни, но от тях не излязоха думи.

Райков и Апостолов му смъкнаха панталоните и заедно с тях се свличаше изгнило месо, почерняло от заседналата кръв. На отделни места се виждаше бедрената му кост, покрита с гной, съсирена кръв и червеи. Той беше в безсъзнание и не охкаше, не протестираше...

Баку се наведе близо до него и като се убеди, че това е така, той свали длан от носа и каза:

- Павле, и нас ни биеха в полицията, но месо от телата ни не е капало! Който е виновен, нали знаеш! Изведи го нощес! Стига да не ни трябва пред Народния съд! Така не бива!

- Той е много твърд, другарю командир! Дума не отронва! Мълчи като камък! Даже името си не казва! Затова. Другите не са така.

- Всички сме в гнойни рани - поясни Ангелов - от тях е тая миризма, ще измрем от инфекции.

- Няма, Ангелов, теб ще те лекуваме, ако трябва, ти си нужен! Ще умреш, но не тук, а на въжето! - поясни партизанският командир.

- Знам и очаквам този ден като спасение от страдания и унижения. Не се страхувам!

- Да те види народът и тогава! Нашето леко ли беше в шумата! Вие разстрелвахте, съдехте и бесехте, сега ви се връща!

- Вярно, но никога невинни! Само по закони, гласувани от Народното събрание. Вие убивате невинни хора -патриоти! Те умират прави!

- Ще ви съди Народният съд, който е прав, да докаже, да се оправдае и няма от какво да се страхува.

- Не е народен! Никой не пита народа! Ще ни съдите вие, комунистите, това ще бъде партиен съд, под маската на ОФ - възрази Ангелов.

- Пред съда ще кажеш, Ангелов - заключи Баку и излезе, като се опря в рамката на вратата с двете ръце и продължи прегледа на останалите арестанти.

Призори охраната прегледа килиите със задържаните и тези, които бяха в безнадеждно положение, ги натовариха в един автомобил. Много от тях изнасяха с одеяла и запълниха с телата им още една от сухите ями на Вълчешкия дол. Някои от тях доубиваха с разстрел, други с железен прът, някои полуживи стенеха, докато нахвърлят отгоре им големи буци земя.



Когато изнасяха фелдфебел Кайцанов, той отвори очи с видимо усилие и с мътен поглед огледа другарите си. Една слаба усмивка, последната в живота му, разпъна устните.

- С-б-о-г-о-м!.. - прошепна той, вдигна дясната ръка към слепоочието и добави едвам чуто.  
- Не вярвах, че умират невинни хора!

### 30

Към скромния си тоалет учителката по литература Звезда Симеонова добави само подаръка на Манчев, медальона от златно сърце, преплетено със златна подкова, синоним на щастие.

Учителките забелязаха скъпия накит, завидяха ѝ мълчаливо, но никой не запита откъде е. Всеки предполагаше, че е от Фердинанд, бившият ѝ съпруг, и никой не посмя да сложи пръст в зарастващата рана.

Възрастната учителка по рисуване Люба Вълкова, която беше клюкарка по природа, хвана през междучасието Звезда под ръка, отведе я към големия прозорец и запита:

- Защо си се срамувала да носиш този хубав накит? Колко малко е нужно да се добави към тоалета на една жена, за да изглежда по-хубава, просто прелестна. Медальонът те промени и настроението ти изглежда друго. Той отива на всеки тоалет, защото златото винаги остава злато!

Звезда не знаеше какво да каже. Тя се смути и сведе поглед надолу. По нежните ѝ пламтящи страни големите мигли хвърляха дълги рехави сенки.

- Благодаря, госпожо Вълкова, един комплимент никога не е излишен, но два са винаги много!

В това време в учителската стая влезе Манчев, погледът му се рейна в широката зала, срещна този на Звезда, тя трепна, без да желае това, и червенината по страните ѝ се сгъсти. Любопитната Вълкова забеляза кръстосването на погледите и усети вълнението на младата жена. Разбра това, което другите предполагаша.

В час по литература учителката Звезда Симеонова извика на урок Момчил Ангелов, сина на полковник Ангелов. Той беше в последния клас на гимназията и беше един от учениците; които винаги отговаряха добре. Тоя път отговорът на Момчил не беше пълен, говореше бавно, думите бяха неуверени и идваха отдалеч. Мелодичният му глас на бавни интервали прокънтяваше в класната тишина като звън на медна камбана. Големите му очи плуваха във влага, готови да се превърнат в сълзи. Устата говореше едно, а очите друго. Той срещна погледа на учителката и нещо неизказано трепна в него. Звезда го разбра и каза:

- Благодаря, достатъчно! Седни!

Този път учителката не извади бележника, както правеше обикновено, и не писа бележка. „Какво ли става в душата на това момче? Защо не може да се съсредоточи? Той винаги отговаряше отлично! Знанията личат, но подробностите се губят" - учудено разсъждаваше Звезда и реши да разговаря с него.

Последният час свърши, от широката врата на гимназията излизаха на ята ученици. Звезда слизаше бавно по витата стълба от втория етаж и с поглед следеше Момчил. Той не се приобщи към нито една група, макар че беше желан навсякъде. Пробиваше си път със зигзаги, притискаше чантата под мишница и излизаше напред. Учителката ускори крачки, изравни се с него и каза тихо:

- Ангелов, бързаш ли много, искам да поговорим. Ученикът се сепна изненадано и смутено отговори:

- Не бързам, слушам ви!

На улицата групите се разрешиха, двамата почти опряха рамене и учителката запита:

- Какво ти е? Защо си разсеян? Ти можеш много повече?

Вместо отговор от очите на момчето виснаха две чисти сълзи, които той не успя да посрещне с длан и те капнаха на земята. Сълзите трогнаха учителката, тя знаеше как се раждат те, защото самата беше плакала много пъти. Вървяха мълчаливо известно време и най-после момчето каза:

- Баща ми ще бъде съден от Народния съд! Наричат го убиец! Враг! Предател!

Родоотстъпник! Всичко лошо, което може да се каже, което съществува!

- Кой е председател на съда?

- Не го познаваме, някой си Петър Каменов!

- Ще вземе защитник, ще се оправдава, може ли невинни хора да бъдат съдени?

Момчето се изненада, че именно тя, жената на изчезналия адютант, вярва в правда, в правосъдие, заклати отчаяно глава и запита:

- Нима поручик Симеонов беше виновен?..

Звезда захапа устни и отговори глухо:

- Да, страшно време! Те умират прави!... Не бива да чакате, да ходите в съда, търсете доказателства за невинност!

- Тати не дава! Не иска защита, ще се защитава сам! Баба ходи при тоя Петър Каменов, даде му пари - половин милион! Даде му и накитите на мама.. Даже и ... -момчето стисна зъби и юмруците му се приготвиха за бой.

- Какво друго?

- Накита на Капка, медальон като вашия! Тати го купил от един евреин! Имал два, единия взел тати, другия запазил за господин Симеонов. Беше хубав и много скъп. Капка тъгува за него, но щом е за живота на тати, даде го! Беше нарочен за абитуриентския й бал! Мама го пазеше заключен, видяхме го, когато тати го донесе в баке-литова кутия, постлана с червено кадифе.

- Господи, толкова ли ниско са паднали съдиите и адвокатите!?! Нали са комунисти! Имат идеали! Мразят парите! - възмущаваше се Звезда.

- Никакви идеали, госпожа! Никакви! Вземат последните пари на хората! Ограбват и обещават справедливост и живот, а убиват! Адвокатите също! Ценко Стойков иска от мама 300 хиляди лева за защитата, освен това... - момчето отново стисна юмруци, проскърца със зъби и добави - да му стане любовница!.. И щял да издейства най-леката присъда!

- Мерзавци! Проклето време! Приписваха си качества на ангели господни, а те били изчадия, синове на Юда! Разбойници! - протестираше възмутено учителката.

## 31

Първият спектакъл на „Народния съд“ започна в началото на февруари 1945 година. След него имаше още две представления в по-ограничен мащаб и с второстепенни герои, но и те решаваха съдбите на хората и при тях хората умираха прави.

По същество обвинителните актове си приличаха. Във всички изобилстваха думите враг на народа, фашист, продажник, предател. Конкретните обвинения за доказани престъпления липсваха, защото на всички нива и във всички сфери старата власт проявяваше снизхождение при определянето на престъпленията и подценяване на революционната жестокост.

Съдбата на обвиняемите не се решаваха от самия съд, а в партийните комитети. Последните уведомяваха ОФ коалиция и предлагаха за издаване на присъда от името на народа. Целта беше да се създаде фалшивото впечатление пред народа и външния свят, че не партията, а представителите на „възмутения“ народ съдят и издават присъдите. Това едва ли убеди някого! Всеки знаеше, че комунистическата партия нареждаше, а на нея й нареждаше Съветското посолство в София под невинното наименование Звено за консултации и сътрудничество.

Останалите живи, които трябваше да бъдат показани пред театралното представление като обвиняеми и съдени от Народния съд, бяха изведени от килиите на карцерите и Кръстатата казарма и поставени при затворнически условия, за да добият приличен вид, с който да се явят в залата, за да покажат „демократичния“ режим на затворите и да признаят вината си. Това великодушие беше добре разбрано само от тези, които минаха през мелниците за човешки тела, тези, които по няколко пъти изгубваха съзнание при следствията. Тези, които не издържаха и умряха по време на разпита, и тези, които изчезнаха безследно, всеки по своему разбра „демократичния“ и „човечен“ характер на новите властници, без да го сподели с някого!

За да се прикрие пред очите на съвременниците и идните поколения фактът, че са Изчезнали без съд хиляди хора, ЦК нареди да се впишат изчезналите в протоколите на

Народния съд, като се обясни, че са избегнали народното възмездие, като са се укрили извън пределите на България и са станали политически емигранти.

По едно странно съвпадение Ангелов и част от офицерите, които бяха в килия № 6 в Кръстатата казарма, в затвора получиха килия под същия номер. В затворническата шестица бяха заделени седем души от предвидените за смъртни присъди. За тях се предвиждаше най-тежката смърт - чрез обесване. Определените за разстрел бяха по 10-12 души в килия.

При преместването седемте, за които се предвиждаше бесилка, бяха транспортирани вързани един за друг. В килията ги отвързаха и един от охраната предупреди:

- Избирайте си легла и пазете чисто! Гадове с гадове!

Тук условията бяха по-други. Помещението можеше да побере до 15 души. Леглата бяха от дървени нарове, покрити със стари дюшеци. Сравнено с условията в Кръс- татата казарма, това беше разкош. В ъгъла неизменно стоеше отходната кофа, но се почистваше всеки ден и липсваше оная миризма на гниещо човешко месо. Малкото прозорче се отваряше навътре и беше винаги откренато. Отвън дежуреше с мълчалива строгост дебела решетка с гъсти квадрати.

Електрическата крушка осветяваше килията добре и по стените и наровете личаха подписи, дати и мисли, оставени от прежни обитатели. По Дунава минаваше кораб, който пъшкаше тежко. Като се изравни със стените на затвора изсвири продължително - така моряците поздравяваха затворниците от години наред, по стара традиция.

Когато бученето на кораба затихваше, започваше песента на вълните. Те се блъскаха в яките каменни стени и замираха 40 минути след отминаването на кораба.

- Господин полковник, изберете си място - предложи поручик Райков.

- Все едно, чаршафите са еднакво чисти - иронично подхвърли той и сложи пакета с дрехите си върху десния нар.

- Обичам да слушам песента на вълните - поясни Ангелов и опъна сивото одеяло върху стария дюшек.

Поручик Апостолов се взираше в надписите по стените и наровете, застояваше пред някой и устните му се разпъваха в тъжна усмивка.

- Какво, Апостолов, харесва ли ти написаното? - запита Ангелов, когато си наместваше възглавницата от една стара дреха.

- Да, господин Ангелов, тук всяка дума е човешка съдба. Всяка дума е може би край на един живот! Ето какво пише един: „Разбрах цената на свободата, когато я изгубих!“ Друг: „Най-горчив е последният ден от живота, когато краят е неизбежен и ти ужасно съзнаваш това!“ Трети: „Ако смъртта е неизбежна, посрещни я достойно!“ Четвърти: „Близките ще ме забравят, дано историята ме помни!“

Останалите мълчаха, когато Апостолов четеше. Ангелов с дълбока въздишка на човек, осъзнал неизбежния край, прекъсна четенето:

- Да, господа, ние няма защо да пишем! Достатъчно е да се поучим от написаното. Това важи и за нас, ще важи за много други. Какво беше казал третият? „Ако смъртта е неизбежна, посрещни я достойно!“ Ако тази мисъл е негова, той е философ! Жалко, че не знам кой е! Това не е най-важното! Важно е да се поучиш! Да я посрещнем като мъже! Достойно! Обида ще бъде за близките, ако разберат, че сме хленчили! Ще бъдат горди в скръбта си, ако разберат, че сме се държали достойно.

- Ще се държиме, господин полковник! Загубихме всичко, остана само достойнството! - отговориха почти едновременно всички.

- Благодаря ви! - отговори Ангелов. - Неслучайно сте носили на раменете си пагони! Царят ни - Борис, и той съзнателно и с мъжество се обрече пред олтара на Родината! Нашето място е там! Нашите чела са чисти!

- Ще останем ли неизвестни, господин полковник? - запита Райков.

- Няма, поручик! Абсолютни тайни няма! Пред палачите са умирали много и се споменават като безименни, ако са равнодушни пред смъртта. Ако я приемем с мъжество и хладнокръвие, поколенията ще научат за нас! Това ни стига! Повече не щем, освен признателност!

- Пред бесилката ще пея! - каза Райков.

- Аз също! - отговори полковникът.  
Останалите мълчаха.

## 32

Тези, които опитаха сладостта на придобитите без труд пари, не можеха да се откажат от нея и търсеха нови форми на незаконно печелене.

Налъма използваше военното положение, в което се намираше страната, слабата отчетност и контрол, глада за продукти и облекло, който се чувстваше навсякъде, съществуването на частната търговия и започна да краде от склада всичко, което можеше, тъй като на пазара се търсеше абсолютно всичко, независимо дали е храна или облекло. Търговията с продукти и вещите беше по-рискована. Тя не задоволи жаждата, родена през 40-те безотговорни дни на революцията, и той измисли нова форма на изнуда, която беше много доходна и с малки рискове за разкриване. Намери или по-точно взе един кочан бланки (мобилизационни), наслага им печати на окръжието, което за него не беше трудно. Направи списък на богатите фамилии, които имаха синове, подлежащи за мобилизиране, и започна да изпраща фалшиви мобилизационни повиквателни. Войната не прощава. Там, където се стреля, жертвите са неизбежни и никой не желаше да воюва. Хората бяха напласени от многото жертви, които даде нашата войска, и всеки се молеше: „Да не съм аз, господи!“

В тази фалшификация той се специализира до съвършенство. Не пускаше по много повиквателни, за да може да ги контролира. Тези, на които изпращаше повиквателната, биваха под непрекъснат контрол с оглед на това, да не търсят друг гарант за освобождаване, което можеше да доведе и до разкриване на фалшификацията. Срещаше се с член от семейството, ако не и лично с „мобилизирания“ и започваше психологическата обработка. Разправяше за ужасите на войната, за многото жертви, за предстоящи атаки, в които ще загинат цели войскове съединения. После изтъкваше големите си връзки, които има като артелчик, и възможността му да отмени отиването на фронта срещу съответен откуп, в който освен за „високопоставеното“ лице, чрез което действа, да има и за него дял. Така той се явяваше в две лица и взимаше два дяла от изнудените хора. Пазареше се безсрамно. Когато виждаше, че повече не може да изнуди, проявяваше великодушие и с театрален жест казваше:

-Абе, свои сме, да ти услужа! Дай парите и се радвай на спокоен живот!

Взимаше повиквателната, която сам беше изпратил, и въпросът се потуляше.

Успехът на новоизмислената комбинация повиши самочувствието му и той гледаше на стария си приятел - адютанта, отвисоко, макар че на раменете на Георгиев имаше пагони на капитан. Георгиев забеляза пренебрежението, с което се отнасяше приятелят му, но не можеше да си обясни причините. За всеки случай партийната бдителност в него беше на необходимата висота и той го постави под наблюдение.

Пред артелната и вещевия склад бяха се струпали много мобилизирани за обличане. Уплашените момчета вземаха войнишките дрехи и ходеха като сенки из казармения двор. Налъма непрестанно викаше, повечето за авторитет, че е много зает, че работата му е много важна. Мобилизираните се плашеха от него и който вземаше полагаемото, бягаше.

Георгиев ходеше между мобилизираните, разговаряше с тях, повдигаше духа им с партийни лозунги и от време на време ръкомахаше. Големите му редки зъби с жълти пръстени в основата се показваха в голямата му уста и ъгълът на лявата устна висеше надолу моравочервен. Това показваше, че е възбуден.

Налъма го забеляза между мобилизираните. Той хвана един цивилен под ръка, доближи глава до неговата свойски, отведе го зад един рафт, говориха си нещо и се разделиха радостни и двамата. Цивилният напусна казармения двор, подгонен от радостна възбуда, а Налъма се мушна в стаята си, като натискаше с ръце джобовите на войнишкия брич. Забави се малко и отново излезе в склада, където зае делова поза.

Адютантът разбра, че се извършва нещо нечестно, но не разбра какво. Потули се между войниците и когато Налъма смъкваше от рафта една бала с шинели, Георгиев се вмъкна в канцеларията, която представляваше неголяма дървена барака в единия край на склада.

Помещението беше скромно - маса, скована от дъски, с две чекмеджета без брави и два

дървени стола. Нищо подозрително. Георгиев отвори първо горното чекмедже, където имаше разни бланки и формуляри. Бръкна между тях, вдигна се прах от това, че той просто ги обърна наопаки, но нищо. Отвори долното, в което бяха вещевите книги - едната нова, в която се работеше сега, а другата изписана от минали години. Разтвори новата, тя изшумоли и от нея се разнесе мирис на мастило. Остави я и взе старата. Тя изглеждаше дебела в средата и той я разтвори без особено усилие. Между горната кора и първия лист имаше две пачки по 100 банкноти от 250 лева, или всичко 50 000.

Георгиев мушна парите в джобовете на брича и излезе пак така незабелязано. По най-късия път се отзова в канцеларията си и завъртя ключа. Седна на бюрото и започна да брой. Възбудата му беше голяма и все грешеше, като стигнеше до цифрата 70. Така няколко пъти брой една от пачките и всеки път грешеше, най-после си каза:

- Налъма не е прост човек, той е броил и по-малко от 100 в пачка няма да вземе, така че в двете пачки общо 50 хиляди.

Сега не го интересуваше духът на фронтоваците. Занимаваше го въпросът, как може да изкара от някъде пари без труд.

Сложи парите на масата, за да се наслади душата му на чужди пари. Той беше свикнал с това и го чувстваше като някаква всекидневна необходимост. Обмисляше много възможности, но нито една от тях не изглеждаше доходна, а рисковете бяха големи.

- Не е лесно да се броят много пари! - мислеше той, а не се замисляше как се печелят.

Не беше време за обяд, но тъй като никой не му търсеше сметка, реши да си отиде вкъщи и да остави пачките с пари. Сведе кепето ниско над очите, с което почти закри веждите си, намести главата си под ъгъл 15 градуса, за да вижда пред себе си и отключи стаята. В коридора се размина с войници и офицери, които му козируваха, но той ги отмина като подгонен от мечка. По средата на широката стъбла го срещна командирът на резервната дружина, отдаде чест и доложи:

- Господин адютант, в склада има произшествие - сбиване и ключарят е ранен!

Георгиев вдигна дясната си ръка към ухото сякаш плашеше нахална пчела и отмина с набраната инерция.

Пред входа на казармата имаше група новобранци и запасни, които му направиха път. От складовете към щаба двама войници водеха Налъма, той пристъпваше бавно и затискаше носа, откъдето течеше кръв.

- Георгиев! Георгиев! Господин капитан! Ограбиха ме! Пребиха ме гадовете и ме ограбиха! Фашистите ме убиха и ме ограбиха! - развика се той, но говорът беше променен. От горните му зъби липсваха два точно под носа и той не изказваше думите до край като беззъба бабичка.

- Как? Защо? Кой е тоя разбойник? - запита последователно адютантът, без да чака отговор.

- Фашист! Враг, син на кулак ме ограби и ме преби.

- Какво ограби?

- Пари! Много пари? Цял живот си спестявах! Днес реших да ги внеса в банката!... Заплатата ми! Заплатица-та ми, спестяванията ми! - хленчеше Налъма и триеше кръвта, която течеше от мястото на изпадналите два предни зъба.

- Къде са били парите?

- Там, в стаята ми, в чекмеджето! Георгиев се усмихна злорадо и запита:

- Кой те удари?

Докато потърпевшият посрещна течащата кръв и каже името на побойника, един млад 25-годишен широкоплещест мъж с гладко обръснато лице и гъста черна коса, която се показваше под кепето, застана пред тях, изпъна здравето си тяло във войнишка стойка и отсечено високо заяви:

- Аз, господин капитан! Обвини ме в кражба на 50 000 лева, които били в чекмеджето му! Не съм влизал в стаята, бях с другарите си, с тези момчета в склада, получавахме дрехи! Нахвърли се на мен, удари ми шамар, ето - пръстите му личат на страната - момъкът посочи лявата си буза, на която имаше следи от пръсти в розово сияние. - Отгоре на това на майка ме псува, а тя почина, още няма година... Аз за нея, за всички, за България отивам на фронта,

оттам много не се връщат!.. -Думите на момчето звучаха като изповед и трогнаха коравата душа на корумпирания капитан.

- Ако не си ти, тогава кой? Ти беше най-близо до стаята! - говореше потърпевшият, като плюваше встрани течаща кръв и слюнка.

Момъкът погледна изпитателно Георгиев, защото беше забелязал как крадешком влезе и пак така, потулвайки се зад телата на войниците излезе от малката стая на артелчика. Преди това двамата бяха си разменили репликите:

- Стават ли дрехите, юнак?
- Тъй вярно, господин капитан!
- Ще бием ли немците?
- До смърт, господин капитан!

Лицето на Георгиев, което имаше земен цвят, пребледня леко и стана жълто-черно, белега на лявата му буза стана моравочервен и увисна, а лявото рамо мърдаше в нервни гърчове.

Момъкът остана за момент в поза на човек, който ще каже нещо решаващо за спора и всички очакваха това, но той прикри истината с думите:

- Не съм повикан да пазя парите ти, а България! -отсече твърдо войникът и Георгиев въздъхна облекчено, погледна го възторжено под ъгъл и отговори:

- Така е, войник, свободен си!

Войниците отминаха пак така в пакет, както бяха дошли. Коментираха възбудено по инцидента и хвалеха мъжката постъпка на войника.

- Откъде взе парите?

- Мои са, от заплатата ми!

- Двама с теб света може да излъжем, но един друг никога! Нали знаеш, че безотговорните дни на революцията свършиха! Свърши и печалбата на едро, сега само от заплатата! Който не ги почита, губи! Иди при интенданта и му предай, че аз те пращам. Да определи човек за приемане на склада от теб! Зачисли се в резервната дружина и заминавай на фронта! - сърдито и авторитетно нареди адютантът.

Артелчикът се смути и ръцете му започнаха да треперят. За първи път той разбра силата на пагоните, макар и произволно сложени на раменете. Под тях беше авторитетът на длъжността - адютант, което значеше много на военен език. Брадата му заигра от уплаха и на горната челюст до мястото на двата паднали зъба един трети се полюшваше като откъртена вейка. Гърлото му се напълни с кръв и той плю силно встрани. Заедно с хрчката на земята падна и люлеещият се зъб. Отворът на горната челюст стана голям и фъфленето се чувстваше осезателно.

- Господин капитан!.. Господин адютант!.. Нали се шегуваши? Ние, нали знаеш? Властта укрепвахме заедно! Сега се падна да живеем като хора! През фашистко тормоз, сиромашия, работа без фийда!.. Сега току-що се свързахме с труд!.. И ти.. Недей!.. Нали знаеш - война, пук, пук и хайде в трапа.. Нека воюват фашистите! Ние откога чакаме това време! Нали се шегуваши!

- Слушай и изпълнявай заповед! - отсечено каза Георгиев.

- Чакай бе, човек! Другарю капитан!.. Гривна, разбери, аз ще ти дам пари!.. Много пари!.. Милион!.. Два!.. Само не ме изпращай на фронта и не ме уволнявай от склада! Разбираш ли, два милиона ще ти наброя довечера, само ми кажи, че оставам!

Голямата цифра, която предложи Налъма, смути Георгиев. Той не беше подготвен за такъв голям удар, за толкова много пари и остана с отворена уста. Езикът се показваше на импулси през пролуката на горната челюст, лявото рамо мърдаше надолу и нагоре като парализирано. Той взе на фокус събеседника си, като намести главата си под нужния ъгъл и запита като в сън:

- Какво каза? Два милиона ли?!.. Кога ще ги имам?

- Довечера, щом се стъмни!

- А де, да видиш оти съм човек! Иди, работи в склада и никому нищо! Да не забравиш! Два милиона! Ако се случи нещо, да те нема, стегай се за война!

- Слушам, господин капитан! - за пръв път един другар, застана пред другия в необходимата поза, която отговаряше на длъжността.

С приближаване на заседанията на „Народния съд“ по неопишимо начин растеше обществената възбуда. За първи път в хилядолетната история на страната цялата интелигенция беше повалена в пепелта и на нейно място застанаха невежи лумпени, обременени с криминални и неморални престъпления в миналото, с кърваво и корумпирано настояще.

Вратите на адвокатските кантори бяха отворени от тъмно до тъмно, настана богата жътва за блюстителите на закона. Близките на подсъдимите търсеха защита, помощ и правда, но и едното, и другото бяха мъртви, властваха неправда, жажда за отмъщения, незаслужено възмездие, пари и кръв!

Всеки обещавахе на клиентите това, което не можеше да му даде, а получаваше много пари и злато. Нуждаещите се, които искаха справедливост за несправедливо обвинение, даваха всичко - пари, злато, чест и съвест... Срещу лъжливи обещания за живот!

Недялко Звера беше определен от ОК на БКП за народен обвинител. Той не разбираше от закони, такива фактически нямаше. Той се ръководеше от инструкциите на ЦК и ОК на БКП, а те бяха: Колкото е възможно повече смърт! Сега е времето да се ликвидира всичко, което би пожелало в бъдеще да има свое мнение, всеки, който не вярва в непогрешимостта на партията и историческия път за победата на марксизма.

Речникът на Звера беше беден и той старателно, с много усилие заучаваше наизуст, без да разбира същността на новата фразеология, която ставаше все по-популярна и модерна. Търсеше в миналото на подсъдимите черни петна в сферата на корупцията и беззаконията.

Като народен обвинител Звера получи модерен, луксозно обзаведен кабинет, в който се чувстваше неподходящ със зверската си мутра. Той разбираше това и се стараше да измени фасадата си с нещо фалшиво, но приемливо. Понеже не можеше да измени естествените си качества, той се стараше да балансира с любезност при посрещането и изпращането на посетителите. Такива бяха и указанията на Комунистическата партия. Ръкуваше се с посетителите, предлагаше удобно настаняване във фотьойлите, черпеше с цигари и шоколадови бонбони. Изслушваше, записваше имена и дати в бележника. Обещавахе справедливост и живот от името на партията и най-важното - старателно приемаше големите откупи в пари и злато.

Един баща на задържан син след много молби за живота му тикна в ръцете бяла кърпа, завързана на възел, и добави:

- Ето, вземи господине, това е цялото ни имане! Парите ги взеха други, когато тарашиха в селата за пари. Тези десет жълтици бяха скътани във възглавницата на жената, останали са от деди и прадеди, но щом е за живот, за право!.. Пък ти, господине, запиши името му и помогни! Войник е бил, наредили му: „Стреляй!“ И той какво да прави! Заповед! Стрелял! Ама човек не е убивал! „Язе кае, тате, стрелях високо, да се изплашат и побегнат!“ Стреляли и от другата страна. От войничетата има жертви, сакали да им вземат оръжието! Не е отишъл на своя глава! В домовете на хората не е влизал! Това е било до складовете с оръжие и храна!

- Добре, дядо, бъди спокоен, ето - записах името му, ще проуча всичко и ако е така, както казваш, ще го освободим! - отговори обвинителят и стана от стола, с което искаше да каже на стария, че разговорът е свършен и трябва да си отива.

След стареца той превъртя ключа в бравата, гореше от желание да види с очите си блясъка на златото. Златните пари звъннаха напевно в дланта му, блясъкът на жълтия метал изпрати на тавана бели петна и той самодоволно потри с ръка ръбестото си чело, което приличаше на главата на одран козел. Така, и книжните пари са пари, но златото е пара на парите! Притежателят на злато е винаги богат! Виж ги ти, фашистите му с фашисти, десет жълтици минавали от ръка на ръка, от поколение на поколение и никой не ги прахосвал, за да стигнат до мен като цена на един човешки живот! Значи във възглавниците на селяните имало пари! Виж ти, хитреците му с хитреци! Как не знаех това тогава, когато можех да ходя по къщите! Защо само 40 безотговорни дни определиха другарите от ЦК, защо не бяха поне 100, човек би се поучил от грешките си, ако не от грешките на другите, би спечелил повече, би спечелила и партията, защото ще изпълниме призива за изземване на капитала от ръцете на богатите! Сега е вече друго, закони, прокурори, формалности, то още ги няма, ама ще се родят! Нищо, те ще

бъдат, за да съдиме по тях безпартийните, нас, партийните членове, ще ни пази майчицата партия, тя няма да ни изправи пред закона!

На вратата се почука и Звѐра трепна уплашен. Мушна жълтиците в джоба на сакото, като не успя да ги завърже в кърпата, а само ги зави няколко пъти. Груб мъжки глас запита:

- Кого търсите?

- Господин народния обвинител? - отговори плътен женски глас.

- Другарят Недялко ли? Тук е, чукайте по-силно!

Женските стъпки се стайха до вратата и тоя път чукаването беше по-силно. Звѐра се обади отвътре с грубия си глас:

- Влез!

Месинговата брава се наклони надолу, но вратата не се отвори.

- Сега! - отново се обади той, завъртя ключа в обратна посока, отвори и направи път на жената за влезе. Измери я с разногледия си поглед от петите до главата, заобиколи я, като продължи да я оглежда нахално и седна зад широкото бюро.

- Заповядайте! Седнете! Кажете какво има? - запита той, като се мъчеше да се усмихне, но това не му се отдаваше сполучливо, той взе една празна папка и започна да я премества от лявата си страна на дясната и обратно, с което създаваше впечатление на деловитост.

Жената направи неуверено две крачки напред, преглътна заседналото в гърлото смущение, ъглите на тънките ѝ устни трепнаха.

- За мъжа ми, господин обвинител.

Звѐра остави папката на мира и подпря с длани брадата си. С това създаде впечатление на човек, готов да слуша съсредоточено.

- Получихме обвинителния акт, искат му смърт - обясни тя и посрещна със снежнобялата си кърпичка накупели сълзи.

- Какво? Не сте ли доволни? Какво друго може да се иска за него, един командир на полк, където са разкривани конспирации, измъчвани са хора, минали са през съд и лагери!

- Не сме доволни! Той беше войник, изпълнявал е заповеди, не е вършил произволие. Каквото е имало, то е било по закон! Всеки е получавал заслуженото. Съпоставете деянията му със съществуващите тогава закони и ако намерите престарание или недоказана вина – съдете го! Вие знаете, че нелегалните нападаха общини, изгаряха архивите, убиваха хора, обираха пощите! Войската беше силата, която пазеше реда и създаваше сигурност в гражданите!

- Не забравяйте, че тези хора бяха комунисти! Те изпълняваха поръчението на партията за провеждане на саботажни действия, за подриване основите на фашистката държава. Това бяха прогресивни хора. За техните страдания ние искаме възмездие! Старите закони умряха, сега ще умрат и тези, които ги прилагаша!

- Нима тези, които крадяха от хората и държавата, вършеха предателства и атентати, са патриоти?

- Щом са комунисти, те са патриоти! Те са се борили за партията, за нейната програма! Нашата партия е за наша, комунистическа държава!

- Повярвайте ми, моят мъж обичаше България! Той не е враг! Помагаше на задържаните, тъгуваше, когато ги съдеха, застъпваше се да няма смъртни присъди! Много останаха живи, той измоли живота им от полковник Гологанов!

- Нека докаже това пред съда! Обещавам ви да му дам възможност. Той и защитата трябва да го доказват!

- Той не иска защита, не вярва в нея! Сам ще се защитава!

- Може и така, но с адвокат е по-добре! Вярно, те искат пари, но за това са учили. Вие цял живот сте взимали, сега ще давате.

- Плащаме пари! Не сме богати, живеехме от заплатата му. Това, което успяхме да спестим за цял живот, отиде наведнъж!..

- Как отиде? Къде?

- Взеха го тези, които обещават живот! Свежървата го дала, нали ѝ е син! Съдбата му зависи от вас!

- От мен не зависи, пари нямам!

Звѐра направи несполучлив опит да се усмихне и беззъбата му уста се отвори грозно. Ъгълът на мустаците му увисна надолу, а косматата бразда на брадата се разшири и в долния



й край лъсна мазна пот.

-Ако немате пари... имате ... тяло!..

- Тялото не се продава! - възрази Тинка и почервения от срам и погнуса. Стана от стола и тръгна към вратата.

Стана и Звеза и се упъти към нея с разтворени ръце. Жената се опита да побегне, но той я стигна до вратата и я обви с грубите си ръце. Борбата трая късо. Тинка се изплъзна и избяга. Зад нея просъска Звеза:

- Така ли, бягаш!.. Той ще бъде обесен!

## 34

Зимата властваше над стихналия провинциален град. Прясната снежна покривка имаше ослепителнобял цвят и хората премрежваха очи, когато гледаха в пухкавото наметало. Комините на къщите бяха пременени с чудновати бели шапки, а през черните пръстени на отворите дишаха нажежени печки. Пушекът беше бледосив и вървеше право нагоре, сякаш се пазеше да не изцапа бялата премяна.

Загънатата в топлото си кожено палто, Звезда вървеше със ситни стъпки на женствената си грация по прясната пътека на тротоара. Адвокатите надничаха зад стъклените врати в очакване на клиенти, придумваха минавачите, коментираха събитията на деня и предсказваха бъдещето. Ценко Стойков забеляза отдалече младата жена и в очите му светна лукав блясък. „Тя е получила обвинителния акт на мъжа си и сигурно търси защитник“ - мислеше той и сърцето му заигра в тревога, че най-после ще застане срещу него Лястовицата, която беше харесвана от много мъже. Не дочака да се изравни с него, страхуваше се да не я пресрещне друг или да се отбие в друга кантора. Затова се запъти срещу нея, като тренираше устата си за любезна усмивка, търсеше в словесния си арсенал подходящи думи и намести големия възел на износената си връзка.

- Добър ден, госпожо Симеонова, желая да говоря с вас, заповядайте в кантората ми. - Той беше свалил мъхестото си сиво бомбе, докато разговаряше с нея. Държеше го с дясната си ръка малко встрани, на височината на гърдите. - Аз съм адвокатът Ценко Стойков.

- Не виждам повод за разговор, непознати господине, още повече с адвокат! - възрази жената с решителен тон.

- За делото на съпруга ви, искам да поема защитата, при това с нищожен, почти символичен хонорар! Ей така, колкото да не е без хич! Близък съм с председателя на Народния съд - другаря Петър Каменов, от една партия сме, БЗНС, и мога да ви бъда много полезен! Знаем много хубави неща за него, ще ги изтъкна пред съда!

Нахалните му очи се местеха по тялото на младата жена, която в смущението си изглеждаше неповторимо красива.

- Любопитна съм да кажете какво знаете за него.

- Разбира се, ще ви кажа, заповядайте в кантората!

- Не! Там няма да дойда! Няма причина!

- Но, разбирате ли, много е важно! Аз просто без пари, само така, от добри чувства към вас!

- Благодаря, пестете си чувствата! Вашата съпруга има нужда от тях! - Звезда се опита да го отминне, но той ѝ прегради пътя, като сипеше щедри обещания на безкористен благодетел и все още държеше шапката си в ръка, на височината на рамото.

- Какво точно знаете за моя мъж?

- Много, много работи, че е добър и ще се старая да смекча наказанието му до минимален предел!

- Аз по-добре от всички знам това, че той е добър и невинен! Ако трябва, ще го доказвам, но няма да се наложи! Вие не живеете с пулса на времето, много работи не знаете! Друго ми кажете! Къде е той?

- Къде?.. Там, в затвора! Събраха всички, които ще бъдат съдени! Аз поех защитата на 12 души от тях, често ходя там. Вчера го видях и ми дожаля за младостта му!

Звезда трепна като ударена с камшик. Бялото обкръжение около нея потъмня, тя забрави, че е

зима, искаше да види света в пролетна премяна, озарен от златистото сияние на надеждата. Пред очите ѝ изчезна жалката фигура на благодетеля и тя протегна ръце напред, за да прегърне илюзията, че Фердинанд е жив! Бистри сълзи като безценни камъни изплуваха в ъглите на очите ѝ и увиснаха там, където започваха дългите мигли.

- Господине, Вие шегувате ли се? Познавате ли добре моя мъж?

Изпеченият мошеник разбра, че жертвата е в капана, и се увлече в лъжата, с която провали първоначалния си успех.

## 35

Разпитите в затвора не преставаха. Денонощно извикваха затворниците, обещаваха им снизхождение, ако се простят със съвестта си и наклеветят други невинни в деяния, които е възможно да заслужат възмущението на публиката в съдебната зала.

Много от тях отказваха и се държаха достойно, но някои, като Вълкашин Михайлов от Кюстендил (бивш кмет в село Селановци, Врачанско) се огънаха и приеха да клеветят и лъжесвидетелстват пред съда, станаха агенти на органите на МВР и ДС, за което подписаха клетвени декларации. Чрез тях те научаваха това, което по друг път не можеха да узнаят. Тази мрежа впоследствие стана не обходима за сигурността и органите на МВР използваха всевъзможни начини и средства за вербуване на агенти по най-чудновати начини, които една чиста съвест не може да допусне. Тук бяха на разположение всякакъв вид насилия, заплахи, изнуди и провокации. Целта беше да се подпише декларация за сътрудничество с органите на МВР.

## 36

Двама цивилни изведоха полковник Ангелов, като му сложиха белезници още в килията.

- Напред към канцеларията на директора! – нареди човекът с белега на лявата буза.

Когато застана в рамката на вратата, Ангелов се обърна към съкилийниците си и каза:

-Ако не се видиме, сбогом, господа! Бъдете войници до последния миг от живота си!

- Сбогом, господин полковник! Ще се стараем!... - отговориха групово обитателите на килията.

Стаята на директора беше приятно топла, зад широкото бюро седеше непознат за Ангелов човек във военни дрехи и пагони на майор.

- Свалете белезниците! - нареди майорът, после посочи на Ангелов един тапициран стол и запита:

- Какво кафе предпочитате, Ангелов? Сладко или горчиво?

- Никакво! - отговори той глухо с нотки на възмущение.

- Четири сладки кафета! - нареди майорът на човека с белега.

Встрани от Ангелов, на тапициран стол седна човек с автомат. Настана една дълга и мъчителна пауза, в която майорът и полковникът се гледаха очи в очи, без да разговарят. Двамата се разбраха един друг. Третият, който присъстваше, не разбра нищо.

Погледът на майора говореше: Безсмислена е всяка съпротива! Колко си жалък, като си безвластен, приличаш на разгриман артист, по чието лице още личат следи от грим! Говори, каквото те питам!

Погледът на полковника говореше друго: Краят е ясен. Щом смъртта е неизбежна, ще я посрещна достойно.

Човекът с белега донесе четири кафета, от които подаде едно на Ангелов. Тримата започнаха да сърбат от чашите шумно, а Ангелов не се докосна до неговото. В устата му се разли горчива слюнка и той я преглътна.

- Вземете, Ангелов! В него няма отрова! Нинов, отпийте, за да се увери! - човекът с белега сръбна на два пъти и остави чашата срещу него.

- Не се страхувам от отровата, майоре! Въжето е по-страшно! Не ми се пие!

- Както желаете! Искам да поговорим откровено като мъже.

- Слушам ви!

- Имаме сведения, че Стефанов искал да срещне Червената армия с бой и после да се оттегли с германците. Дивизията е била готова за действие!
- Никога! Това е клевета!
- Някои офицери знаят това и го потвърждават писмено!
- Могат да говорят всичко, аз говоря това, което знам!
- Откъде знаете, че не е вярно?
- Ние с него коментирахме и той твърдо вярваше в загубата на Германия. Силно желаше да останем извън войната и да запазим армията. Имаше влияние пред покойния цар Борис и военния министър. Във Военния съвет винаги заставаше на това становище!
- Беше ли той германofil?
- Не, той беше родолюбец, патриот от голяма класа!
- Мразеше ли СССР?
- Почиташе руския народ, но не се възхищаваше от комунизма, тази идеология му беше противна.
- Значи мразил е комунизма?
- Отговорих!
- Да се върнем назад. Да не би да сте забравили, че той е подготвял дивизията за бой с Червената армия? Припомнете си и признайте това, като се подпишете. С това ще облекчите собствената си участ!
- Неверни сведения не мога да давам! Моята участ е ясна!
- Грешите, Ангелов! Ние имаме сведения, че той е враг! Вие го прикривате и отежнявате собственото си положение! Това ще се отрази на присъдата!
- Стефанов е толкова враг, колкото съм и аз! Други нареждаха на него, той на мен! Нищо незаконно не сме вършили!
- Майорът почервения от гняв, удари с юмрук в бюрото и кресна силно:
- Той е враг и е вече мъртъв!
- Бог да го прости! Мъртвият не ви е враг! Вчера той, утре аз... всички, които не са с вас!
- За тоя език ще увиснеш на въжето! Ела подпиши тук! -поднесоха му един готов протокол за разпит, в който Стефанов беше оклеветен, за да бъде оправдано убийството.
- Остави го на бюрото и каза:
- Не мога да подпиша! Генералът не беше враг!
- Марш, гад с гад! Отведете го! Пригответе и въжето! - крещеше истерично майорът.
- В килията свалиха белезниците и отново закачиха тежката верига. Той стоеше сред килията с тревожна готовност, прекръсти се и съобщи:
- Генерал Стефанов е убит! Бог да го прости!
- Човекът с белега подписа клеветническия протокол вместо полковник Ангелов
- Господин полковник, за производството няма ли да черпиш - иронично подхвърли майорът на човека с белега.
- Как няма, за смъртта на такъв гад като Стефанов -отговори той и извади от полирания бюфет голямо парче бекон, кашкавал и плетена дамаджана с новоселска гъмза.
- За здравето на другарката Гръбчева, добре е оцелила врага, върви й на генерали, след Луков, този е втори!

Списъците на подсъдимите с предварително определените присъди се обсъждаше в комитетите на различни нива, съгласуваха се с коалиционните партии, участнички в ОФ, но решаваща дума имаше Комунистическата партия. Тя наложи своята линия - да се ликвидира всеки потенциален противник на бъдещата ѝ дейност. Всеки, който се опитваше да занижи тежестта на престъпленията и присъдите, биваше дамгосван с прозвището „враг“. Така Отечественофронтовската коалиция умря в първите дни след 9.09.1944 г. и партията на комунистите по най-брутален начин налагаше некомпетентното си мнение по всички въпроси.

Черните миши очи, които блестяха злобно под гъстите вежди, надвиснали над сплеснатия нос, заиграха нервно, широката редкозъба уста се разтвори от изненада. По изпъкналото чело се явиха червени петна и Звѐра кресна:

- Партньорството свърши, драги! Който желае да си запази мястото, ще се прости с единството между нас и ще приеме слугинството! Друг път няма! Който не е съгласен и е против нас - бесилки има! Комунистическата партия ще ръководи, а вие ще слушате! Такива са инструкциите от Москва, така нареждат другарите от ЦК. Гемето и Велчев не ни плашат! Техните дни са броени!

- Защо го казвате сега? Така ли мислят в ОК на БКП?

- Точно така! Аз имам инструкции, затова говоря така! Ако желаеш да ни служиш и да живееш добре, остани, ако не - напусни. Досието ти е готово, ще те изправиме пред Народния съд! Вместо ти да съдиш, други ще съдят теб!

- Аз нямам провинения, нали бях интерниран?

- Наивнико, нима тези, които измряха без съд, бяха виновни? Що се отнася до теб, от любовницата ти Овчарова знаем всичко. Тя събира подкупи от близките на подсъдимите и делите. Освен това по своя линия ги изненадваш! Първите оплаквания срещу теб постъпиха!

- Как? Кой се оплаква?.. Аз нищо... никога!..

- Оплака се жената на полковник Ангелов! Освен пари взел си скъпите накити от чисто злато!

- Не е вярно! Врагове! Искат да ме компрометират! Ще подпиша всичко, което предложите! Смърт на всички, които хвърлят кал по нас!

Звѐра подпря с длан брадата си и черната бразда се покори с мазна пот. Той се мъчеше да си спомни нещо по тоя въпрос и даде на Каменов следния съвет:

- При всички случаи остани при земеделците, ние ще те приемем в партията тайно, така ще ни служиш най-добре! Ще членуващ в БЗНС, а фактически в БКП. Ние ще те издигнем на ръководни постове, това е нужно само за заблуда у нас, а и за външния свят. Ще създадем впечатление, че КП управлява в коалиция с БЗНС, с когото е в братски съюз. Такава е инструкцията от ЦК, това го искат другарите от Москва!

- Това е добре, но начело на БЗНС стоят хора, които няма да се поддадат на изнудване и заплаха - това са Гемето и Никола Петков. Те ще разберат двуличната ми дейност и ще ме изключат! Тогава край на всичко!

- Защо се плашиш? Ти фактически ще членуващ при нас, ние ще те закриляме! Там ще си в командировка! Не се страхувай, тяхната мяра е взета! Досиетата са готови! Тяхното свършва на бесилото!

- Те са чисти, не са корумпирани, безспорни водачи на народа и тяхното отстраняване е трудно!

- Ще ги обвиним в предателство, в контакт с чужди разузнавания против интересите на България и СССР. Така ще отчуждим народа от тях и един по един ще бъдат ликвидирани. На тяхно място ще поставим наши хора, така че от горе до долу ръководителите на БЗНС да са тайни членове на БКП.

Каменов не беше много весел. Той тъгуваше вътрешно за хубавата демократична програма на БЗНС, за любовта на селяните, но тайно се радваше, че запазва високия пост на председател на Народния съд, който се оказва много доходен. Това раздвоение той сподели със Звѐра:

- В такъв случай край с партийните идеали на съюза, край на аграрната програма, след която вървяха масите!

- Идеалите и програмите умряха, не само на БЗНС и нашата на БКП. В бъдеще няма да работим по програмите на досегашните си партии, а по инструкции от Москва. Там ще се планира вътрешната и външната политика. Ние ще бъдем само изпълнители! Задачата засега е да ликвидираме тези, които са в затворите като останки от миналото! След тях ще има други, ще се редят процес след процес!

Каменов се учудваше на събеседника си. Той не подозираше в него такова проникновение в бъдещето и запита любопитно:

- Откъде знаете, че ще бъде така? Аз мисля, че с този съд всичко ще бъде свършено!

- Знам го от историята на КПСС - каквото е било там, ще бъде и тук! Ние буквално

копираме модела на комунизма оттам! Свършиме ли с тези, ще започнем с ваши и наши! Първо ще се опълчат земеделците и ще бъдат ликвидирани! След тях, за да се утвърди генералният секретар и да има един безспорен водач, трябва да паднат главите на много други! Вземете процесите в СССР. Там загинаха милиони, за да утвърдят безспорното господство на другаря Сталин! Може би те са негодували, имали са други идеи, но засега той е начело, него ще слушаме, защото с него победихме в жестоката война! Ако не беше той...

- Благодаря ви, другарю Недялков, за добрата лекция и никому нищо! Партийна тайна! Пък не слушайте женските приказки за подкупите, това са клюки - днес за мен, утре за вас, ще се опитват да ни злепоставят, но ние трябва да бъдем единни!

\* \* \*

Цветана Овчарова беше от ония кораби, които не се застояват дълго в едно пристанище. Странствуването и разнообразието бяха нейното хоби. Като любовница на председателя на Народния съд тя влизаше в контакт с близките на подсъдимите. Някои я търсеха, а другите търсеше тя, като предлагаше скъпоплатени услуги.

За да си създаде авторитет на влиятелна застъпница, тя издейства освобождаването на някои хора, задържани по стереотипните обвинения. Разбира се само срещу голям откуп! Онова, което получаваше за ходатайството си, според уговорката с Каменов тя трябваше да дели с него винаги по равно. В търговията със съдбите на хората няма честност и не може да се търси такава. Каменов знаеше това и следеше отблизо дейността на партньорката си. От друга страна, Овчарова знаеше, че това е временно и изнудваше, грабеше с две ръце, а делеше полученото с една. От печалбата тя задържаше за себе си 2/3, а 1/3 даваше на Каменов. Сумите бяха големи, защото тя беше жестока и това създаваше у Каменов впечатлението, че получава половинката. Възможността му да провери беше твърде малка. Той избягваше да влиза в контакт с изпадналите в немилост. Знаеше от Звера, че го следят и винаги се съобразяваше с това. Веднъж съвсем случайно във влака той се натъкна на човек, чийто син беше между задържаните и предадени за съд.

- Господине, синът ми е невинен, даскал беше в съседното село, залъга тамошно момиче. Ех, хубаво беше, но го харесал и друг. Той беше учил, недоучил, не му вървеше в училище и напусна. Започна работа и там не удържа, умешаха го в кражба и беше в затвора, ама нали от вориха вратата за всички, излезе и той и сложи на ръката си червена лента. Нараме пушка и една нощ извикаха момчето уж за малко, та до днес! От хората чувам, че една вечер насила грабнал девойката, повлякъл я, но тя се въргала на земята, плакала, викала, отгървали я хората. Друга вечер с пушка отишъл у тях и казал на родителите й: За жена я сакам, ако не рачи, ще ви довърша до един! Една седмица срок ви давам! Изтекла седмицата и той пак отишъл с пушката.

Какво, кае, решихте ли? Хайде, тръгвай ма! Какво се скумосваш, оня фашист нема да се върне, на въже ще увисне!

Рекъл бащата да запази чедото си, но от този непрокопсаник спасение няма. Какво стана, да те е страх нощем в двора да излезеш! Не е лъжа, господине! Ако познаваш някой от Бранковци, питай, ще ти кажат за Тодор убицеца! Най-важното, не го осъдиха! Било такъв месец, дете всеки можел да убива, без да го съдят!..

- Как така ще убие човек? Какво стана с убицеца?

- Нищо, нали ти казвам какъв месец имало, него улучил и нищо! Убитият го нарекоха фашист и толкоз! Заканил се на партиен член! Вие сте учен, ваша милост, та кажете - има ли закони, няма ли? Всеки те лъже, всеки обещава, всеки скубе и аз дадох, за да спася живота на сина си, но...

- Кой те лъже? Кой ти обещава и на кого даде? - запита Каменов.

- Човек, когато е в нужда, от дявола помощ търси! Една жена ми препоръчаха, Овчарова се казва, била близка с тоя, дете ги съди. Най-главният бил, 400 хиляди сака и язе ги дадох! На заем взех 100 хиляди, защото нямах толко, но щом е за живот!... Измина седмица и ни пари, ни момче!.. Отивам пак при тая Овчарова да видя какво ще ми каже. Ако и сега мънка, ша ида при един, дете му думат Звера! Ще му разправа както на ваша милост, пък каквото бог даде!

Некоя нива бих дал, ама да видя сина си свободен! Предварително не давам!

Черно-жълтото лице на Каменов потъмня, доби земен цвят, хоризонталните бръчки на челото му се сгъстиха, той извади тефтера и запита стария:

- Как се казва синът ти, господине?

Старецът го изгледа уплашено и каза:

- Господине, ти дали нещо се засегна? Да не направиш лошо на момчето, добро вече не чакам!

- Добро ще ти направя, след два дни момчето ще бъде вкъщи! Но ти ще ме слушаш и ще изпълняваш!

Селянинът все така уплашено гледеше събеседника си. Преглътна заседналата в гърлото мъка, каза трите имена на момчето и се прекръсти.

- Бог здраве да ти даде, господине, на жена, на деца, пък дано ми помогнеш! Помогни на един невинен! Бог ще помогне и на теб! Пари немам, каквото имах, дадох. Ако си дойде момчето, ще продам една нива от 5 декара и ще се отчета! Ограби ме оная градска гевендия! Други са фалат, че помага!

- Разбрано, дядо, няма да ходиш никъде! Слез на другата спирка и право вкъщи!

- Ще те послушам, ваша милост! Учен човек сте!.. -каза старият и нарами червената торба, от която се показваше глава праз лук. Сети се нещо, застана пред Каменов и каза:

- Ти кой си, ваша милост, нали ти казах, ще продам една нива, кажи как ще те намеря?

- Няма да търсиш ти, аз ще те намеря, адреса нали имам!

- Е, хайде тогава, сполай ти, пък бог здраве да ти дава. Да не затриете тефтера, ваша милост, да беше записал още веднъж?

- Бъди спокоен, дядо, в тефтера има още много важни неща.

- Ваша работа, вие сте учени, знаете си работата! Язе сакам само да кажа! Да не остане там в тефтера!

Старият слезе на следващата гара, огледа пустия перон. Вятърът духаше студен от север и гонеше бели къдрави облачета. Обратният влак беше късно следобед. Той наметна червената торба през рамо и си каза:

- Кой ще чака сега влак? Язе криле имам, ще прехвъркна баира и за два часа съм в дома! Ще се радва бабата, сълзите й изтекоха и прозорците протри да се вира в тях!

## 38

Природата е неузнаваемо разнообразна! Хората, както не си приличат по лице и по глас, така са различни и по характер.

Овчарова не можеше да очаква от Каменов повече от временната материална изгода и необходимата физическа близост, възникнала от обстоятелството, че семейството му отсъстваше, а тя беше разведена и свикнала да сменя партньорите си като долно бельо. От тази близост в момента, когато той с един подпис решаваше съдбата на хората, се създаде неповторимата възможност за един нечувано долен бизнес и тя използва това невъзмутимо и брутално.

Двата големи пътнически куфара бяха пълни с пари и това повиши самочувствието й. - Сега е време да си избира мъж по вкус! От зестрата не остана нищо, но от 10-те милиона, които лежат в куфарите, ще превия врата на надмения Тодор Ангелов, който е решил да се ожени за жена с три качества: млада, хубава и богата! Тя се огледа в огледалото и външният й вид я задоволи, само тези бледосини торбички под очите я уплашиха. Тя ги разтри с ръце и те временно порозовяха. Ще го покания на вечеря, но вкъщи или на ресторант.

Тодор Ангелов използва едно отсъствие на Каменов и беше гост на Овчарова. Тя се показва изкусна домакиня в приготвянето на печено прасе, но се отличи и в сервирането, което беше по всички правила на етикецията. Гостът остана очарован от всичко, особено от пачките с пари, които видя подредени в бюфета, когато домакинята уж по небрежност отвори едно от чекмеджетата, за да търси книжни салфетки. В очите на сребролюбеща пламна дива страст и той невъзмутимо запита: На каква зестра може да разчита, ако решат да се оженият?

- На 5 милиона! - отговори скромно, но уверено тя.

- В налични пари или в недвижимо имущество?  
- В пари! Като недвижим имот имам 100 декара първокласна земя!  
- Ние не сме земеделци, бихте ли я продали? За да живеем добре ни трябват пари! Вие сте без образование и ще харчите наготово.

- Вашата годишна заплата е 150 000 лева, аз предлагам в аванс 30-годишни ваши заплати плюс рентата от земята, което е два пъти повече от годишния ви доход. Това не компенсирате ли липсата на образование?

- Моят доход е много по-голям от това, което взимам по ведомост. Приемам, ако половината от зестрата внесете на влог на мое име! Нали ще бъдем едно!..

Колкото и корумпирана да беше Овчарова, това искане ѝ се видя должно и по лицето ѝ се появиха червени петна. Вгледа се в безизразното лице на събеседника си и каза:

- Моите старини са осигурени, аз съм дъщеря на богат род! Мога да остана неженена и да сменявам мъжете си по избор! Такъв пазар е недостоен!

Отговорът смути Ангелов. Той беше решил да не изпуска случая да разполага с един огромен капитал. По голия му лоб се показва ситна роса, която той изтри с костеливата си ръка.

- Нали знаете, че животът се състои от дух и материя. Аз ви обичам, но това е недостатъчно. Няма ли пари, няма любов! Когато парите излизат из вратите, любовта излиза през комина. Това го искам по-скоро, за да изградя вашия авторитет. Хората ще говорят за това и вие ще се издигнете в очите на обществото! Аз имам син, трябва да го осигуря!

- Всичко, което ще остане след нас, е негово! А ще има какво да остане!

В куфарите лежах 5 милиона, които тя не обяви, затова щедро и с великодушен жест предложи:

- Той е твърде малък, но 1 милион за него, това смятам, че звучи добре, и за вас един, защото в обществото ще ви питат какво донесе невестата.

Сребролюбецът почти възкликна от радост.

- Благодаря ти, ти си умна и делова жена, такава стопанка ми липсваше досега! - Той я прегърна и целуна по двете страни, на бялото перде се преплетоха две сенки - на мъж и на жена, когато се разделиха, две чаши звъннаха за щастие.

- Кога ще се съберем? - нетърпеливо питаше Ангелов, не от накипяла страст, а от жажда за пари.

Овчарова се мъчеше да прикрие връзките си с Каменов, които бяха публична тайна. Тя искаше да остане свободна още един месец, докато траят заседанията на Народния съд. Премисли и запита:

- Може ли след месец?

- Защо да чакаме, без това се открийме късно!

- Аз свикнах така на свободен живот и сега..

- Ти пак ще бъдеш свободна!.. Квартирата ще запазиш! Аз трябва да знам, че имам жена! После... зестрата!

За Ангелов дейността на бъдещата му жена и произходът на зестрата бяха пределно ясни. Не го интересуваше минало, настояще и бъдеще. Той беше готов да я остави да продължи двойната игра, но искаше да вземе в ръцете си двата милиона, които тя му обеща. Моралът за него не беше задръжка, това беше предразсъдък и еснафщина, която сребролюбецът беше надживял. Най-важното бяха парите и рентата! Изчезнат ли те, Овчарова ще бъде след тях! И единият, и другият знаеха това, но пазарът беше факт, наздравицата беше вдигната и от следващия ден в продължение на близо два месеца тя беше слуга на двама господари, както и двамата знаеха за общия слуга. При комунистическия морал това е допустимо. Нищо необикновено, спасен е принципът за интересите на всеки един. Всички печелеха, губеха само едни - тези, които имаха нужда от ходатайството на Овчарова и от помощта на председателя на Народния съд. Това бяха беззащитните и онеправданите, на които се падна злият жребий да **умират прави**.

закани и интернирания в Белене на дейци от БЗНС. Околийското ръководство изслуша оплакванията, които за него не бяха нещо ново и непознато. Те изпитваха същия натиск, защото сигналът беше даден отгоре надолу и атаката за привеждане в послушност на останалите партии на комунистическата беше даден отгоре.

Единственото нещо, което конференцията може да направи, беше да гласува резолюция до ПП на БЗНС, да го запознае с фактите и да иска помощ. Малцина от участниците в конференцията знаеха, че и ПП е безсилно, че в неговата дейност се чувства присъствието и натискът на комунистите. Много мислеха, че така е само по вина на непросветени, груби и жестоки хора. Те не разбираха, че всичко се върши по инструкция.

След конференцията, околийските ръководители на БЗНС - адвокатите Ценко Стойков и Петър Каменов отидоха на обяд в ресторант „Нептун“. Там Каменов беше постоянен посетител и за него имаше винаги запазена маса.

- Какво ще кажеш, колега, дали действително се вършат насилия по места, или нашите хора искат повече, отколкото им се полага и отказа смятат за незачитане?

- Изнесеното е вярно, даже малко се каза за него! Скалпват се обвинения срещу най-добрите хора по места и ги изпращат в лагери, за да сплашат останалите и да не им пречат! Това се върши по инструкция от ЦК.

- Докога ще бъде така и как ще работим в бъдеще? Ето, и при нас се чувства натиск! Петър Братков е арестуван като член на околийското ръководство и интерниран! - Каменов всмукна дълбоко цигарения дим. Вгледа се в очите му, една ехидна усмивка разпъна тънките му устни и на челото се показаха гъстите хоризонтални бръчки.

- Не разбираш ли откъде духа вятърът? Натам ще вървим и ние, ако искаме да живеем добре и да се ползваме от облагите, които ни предлага властта! Ако не приемеш едно послушно и безропотно поведение, ще бъдем подменени с други, но целта ще бъде постигната! Тази подмяна ще се извършва бавно, но непрестанно! Винаги за всичко има хора!

- Какво ще кажат другарите от ПП? Гемето и Петков няма да приемат сътрудничество в неравноправно положение, а Гемето има подкрепата на западните демокрации. Ние още нямаме окончателен мир.

Каменов се надсмя на наивното предположение, че западните демокрации от военната коалиция могат да влияят на събитията в страната и добави:

- Демокрацията е най-добрата форма на държавно управление, но тя е болна, неизлечимо болна, страда от противоречия в самите партии и най-важното между демократичните държави като цяло. Диктаторска Русия ще използва тези противоречия за свои стратегически цели и това ще продължава до окончателната победа на комунизма в света! Ако Западът не проумее тази стратегия, една по една държавите ще падат в краката на Русия, демокрациите ще изчезват, събаряни от разложителния бацил на комунистическата революция! Между нас и комунистите има и друго противоречие - по външната политика. Ние сме за национална политика, за ненамеса в нашите вътрешни работи! Русия както царска, така и комунистическа желае едно стабилно влияние на Балканите именно чрез едно вярно комунистическо правителство. Под формата на интернационален дълг това правителство ще служи не на интересите на България, а на СССР! Нашето ПП в този състав няма да приеме това и ще започне тяхната промяна. Ще ги опетнят в несъществуващи престъпления, ще ги съдят и ще ги ликвидират един, след това друг, дотогава, докато там се настанят послушни на Комунистическата партия пионки! Това е истината и ние трябва да я приемем като неизбежен, жалък факт, ако не желаем славата на изчезнали безименни герои.

Стойков слушаше събеседника си съсредоточено, като примигваше често. Сваляше и слагаше очилата с тежките рогови рамки, потриваше стъклата без нужда и гледаше над тях лицето на събеседника си, за да се увери, че действително земеделецът Каменов говори това и разсъждава така. Той не подозираше, че Каменов е приет тайно за член на Комунистическата партия. Затова побърза да смени темата на разговор.

- Къде се намират досиетата на всички подсъдими, включително и изчезналите, които ще бъдат включени в протоколите на Народния съд, за да се оформи смъртта?

- При мен, но само на живите, за изчезналите получавам писма от местните комитети с трите имена и стереотипно обвинение „враг на народната власт“. Изчезнал безследно! За



осъждане от Народния съд! Какво поточно те интересува? Имам право да искам пълна информация!

- Язык, изпуснах лястовицата!
- Каква е тая зимна лястовица?
- Не знаеш ли, жената на адютанта Фердинанд Симеонов!
- Не е един! Не ги знам така, с трите имена мога да го открия!- Фердинанд Тодоров Симеонов - отговори Стойков, а Каменов извади черния тефтер и записа трите имена.
- Ще се интересувам за подробности! Жена му как се казва?
- Звезда, учителка по литература в мъжката гимназия. Планувах да я прекарам на тясно, хвърлих примамката, но не кълве!
- Ще я оплетем, имаме тази възможност, ще я призова като свидетел, ще установим контакт и току виж какне, я в твоя кафез, я в моя!
- Няма да се караме, нали знаеш приказката за малката любеничка и малката женичка?.. Има за двама ни!

Каменов се засмя цинично, златните зъби блеснаха в десния ъгъл на тънките му устни. На челото му се показаха хоризонталните бразди със земен цвят.

## 40

Каменов не прие отначало с радост длъжността председател на Народния съд. Знаеше, че ще трябва да подписва смъртни присъди на невинни хора и това го смути. Колебанието не трая дълго. Възможността да ограбва подсъдимите заглуши всички нравствени смущения. Той се виждаше милионер за няколко месеца, което при други условия не би постигнал години наред. Смущаваше го и възможността, че ще има хора, които ще спечелят от това мероприятие, без да обременяват съвестта си със смъртни присъди. Възмездие! Възможно ли е възмездие? Превратности в живота на една малка страна като нашата не са изключени! Когато мислеше така, стигаше до решението: Не мога! Нямам сила да подписвам смъртни присъди! Сложете друг! Защо определите за тази длъжност мен, земеделеца?.. Всеки се страхува от прозвището убиец! Ако откажа, ще изведат полицейското ми досие и това, че съм взимал подкупи от близки на подсъдимите. Това е достатъчно, за да увисна на въжето!.. За всичко друго е за предпочитане един час по-рано, но за смъртта и възмездието - един час по-късно. Обикнах радостта на властта и не можа да се откажа! - реши в себе си Каменов и се впусна във вихъра на беззаконията.

Папката с писмата за безследно изчезналите растеше, списъкът стана страхотно дълъг. Толкова жертви околията не е давала през всичките войни, взети заедно! По гърба на Каменов полазиха студени тръпки, но не от това, че срещу него ще застанат невинни хора, на които той ще произнесе незаслужена присъда - смърт. Плашеше го дългият списък на безследно изчезналите... Когато вписваше имената на безследно изчезналите в общия списък, той подчерта три от тях, които познаваше добре и реши да проучи обстоятелствата, при които са „изчезнали“ и обвинението срещу тях:

1. Първан Кръстев - собственик на две мелници, богат по рождение, предприемчив, помагал на много бедни. Последовател на Александър Цанков, предал Шикера (бившия околийски управител на Оряхово в ръцете на жестоки хора, които го убили) след юни 1923 година.

2. Цветан Йолов Макшутов - запасен фелдфебел, инвалид и пенсионер от войната 1915-1918 година. Патриот, политически неориентиран.

3. Петко Николов Петков от с. Цар Петрово - работлив и заможен селянин. Общински съветник, подпомагал бедните, политически неориентиран.

Каменов записа срещу трите имена своите лични впечатления и нареди да бъдат извикани партийните секретари на съответните населени места за изясняване на случаете.

- Атанасе, познаваме се и не бива да се лъжем! Вписах имената на вашите изчезнали през безотговорните дни на революцията и ще оформя присъдите, но искам да ми разкажеш точно и подробно как стана всичко това! Не за обществено достойние, а за моя информация.

- Ще ви разкажа, другарю Каменов, но то не трябва да се записва, това е партийна тайна,

черно петно в историята на партията и трябва да умре заедно с нас!

- Разбира се! Както виждаш, аз не записвам, не искам писмено, а за да знам обстоятелствата. Аз сам ще подпиша смъртния протокол и искам да бъда добре информиран за това, което подписвам.

- Получихме указание от ОК на БКП да вземем властта, да арестуваме тези, които смятаме за опасни. Той беше първият, след него останалите му приятели, фактически тези хора нямаха никаква вина! Очаквах, че ще ги предупредим и ще ги пуснем, така мислехме ние, но другите надделяха:

„За какво чакаме! Революция без кръв не е революция! Смърт!“ Спорехме, карахме се, но те надделяха. Приготвиха тояги и като се стъмни на 14 септември, започнаха да бият жестоко един по един. Организатор на цялата работа беше д-р Баев, всички го слушаха като най-учен! Ние си окървавихме ръцете, а той събираше пари! Взе първи неговото злато!

- Как е взел златото на човека?

- Много лесно, но вина имаме и ние. Изпратихме Лазар бозаджията да го арестува. Намерил го вкъщи, когато бъркал в голямата желязна каса, пълна с пари.

„Не мърдай - рекъл, - бай Първане, и с добро тръгвай пред мен! При съпротива ще стрелям! Такива са нарежданията!“ Първан започнал да се моли:

„Недей, Лазаре, от едно село сме, свои сме! Нали знаеш колко пъти ти давах безплатно брашно! Пак ще давам. На всички сиромаси помагах!..“

Не приказвай какво е било! Сега е друго! Напред! -наредил Лазар. Като видял, че така не върви, Първан опитал с подкуп. „Ето, рекъл, в касата са 15 милиона и 800 жълтици! Половината за теб, половината за мен! Ще кажеш, че не си ме намерил! Аз ще замина през полето и през границата! Каквото бог даде!“

- Млък! - изревал възмутен Лазар от опита за подкуп. - Не забравяй, че съм комунист! Ние сме против капитала! Така ни учи партията!

- Партията не ви е учила еднакво, Лазаре. Взemi парите, за да живееш добре, а на мен ми дай живот!

Не се преклонил бедният Лазар, опрял цевта в гърба му и към общината. Касата останала отворена. В къщата била само жена му на горния етаж. Тя не чула разправията. Баев чакал стаен в гората. Когато двамата се затулили зад завоя, той с шмайзер под шлифера влязъл и право на отворената каса!..

- Умувахме къде да го закопаем, най-после решихме - в Коляковската градина край реката, между двете големи върби.

Лицето на Каменов беше все така мрачно, студено с гъсти хоризонтални бръчки, наредени като възета на широкото му чело със земен цвят. Той допушваше седмата цигара, когато партийният секретар разправяше епизоди от революционната борба.

- Благодаря, Атанасе, добре сте работили, сега е мой ред да прикрия със законна дрешка това, което сте вършили в безотговорните дни на революцията за укрепване на народната власт.

## 41

Работният ден беше започнал. Над града се разстилаше рядка мъгла, която извираше от коритото на Дунава, разливаше се из улиците на града и правеше видимостта по-малка. Нечистите прозорци на адвокатските кантори лъщяха замъглени отвътре от тютюнев дим, отвън ги близеше рядката мъгла. Студената стъклена преграда отделяше пушека от мъглата и те не можеха да се слоят заедно и да полетят на воля към висините на синия купол.

Пред вратите на канторите се тълпяха плахи хора и си подвикваха един на друг, питаха за нашумелите имена на адвокатите.

Кантората на Петър Каменов се оказа тясна да посрещне клиентите и една голяма част от тях чакаха навън, като тропяха с простинали крака в дебелия лед и духаха на вкочанясалите си ръце.

Един важен мустакат мъж на средна възраст си проби път между чакащите, като обясняваше, че идва по служба. В ръката си държеше плик от писмо. Пред самото бюро имаше гъста тълпа от човешки тела и той се опита да ги размести, но селяните го посрещнаха с лакти.

- Аз съм по служба, вика ме другаря Каменов, ето писмото.

Каменов се надигна от стола тежко, видя мустакатия човек, но това лице не му говореше нищо.

- Дайте ми писмото! - провикна се той. Няколко груби ръце се кръстосаха и му подадоха малкия плик.

Докато четеше писмото, лявата ръка чешеше брадата му отдолу. Той правеше това, когато се съсредоточаваше. Хоризонталните бръчки на лицето се огънаха няколко пъти като талози на разлюляна от вятъра нива.

- Да, елате с мен! - каза той на мустакатия. Дватамата се затвориха в малката будка, залепена в един от ъглите на кантората. Там се водеха поверителните разговори и се правеше пазар за живот или смърт.

- Както е написано в писмото, искам подробно обяснение на обстоятелствата, при които е изчезнал Петко Николов. Можете ли да обясните случая? Това е необходимо, за да впиша мотивите по присъдата.

Партийният се размърда на стола, сякаш някой вмъкна под него таралежова кожа. Столът проскърца болезнено от старост. По лицето на мустакатия блеснаха капки пот и той ги изтри с дланта на лявата си ръка. Над очите му висеше несресана четинеста коса. Той преглътна няколко пъти и облиза устните си с език. Това предисловие ядоса изнервения и всемоушен председател на Народния съд, който имаше поддръжката на две политически организации - на БЗНС официално и на БКП поверително. Той удари с юмрук в масата и кресна в лицето на мустакатия.

- Вие се мърсите, а аз ви мия! Викам те да ми кажеш какво сте правили и защо, а не да се почесваш където не те сърби!

Поведението на Каменов още повече смути младия човек и той започна обяснението си веднага, без да беше го обмислил добре:

- Беше след девети, но датата не си спомням! Получихме циркулярно писмо от Комитета на БКП да задържим привържениците на старата власт, хората от които се страхуваме, и да ги обезвредим!

- Как да ги обезвредите? Като ги убие ли? Така ли пишеше в писмото? - сурово и строго запита Каменов.

- Думата убиване не беше употребена, ама пишеше да се обезвредят! Това си спомням добре! Ние започнахме да ги сплашваме с бой!

Каменов вече знаеше как е ставало сплашването и запита със сурова ирония:

- С какво ги сплашвахте? С тояги и колове ли?

- Кой с каквото намери! С ръце, с жезла, но повече с тояги! Петко беше много силен и когато започнахме да го бием, той ни помагаше с ръце, взе кола от един и дамгоса с него двама от нашите! Единия бях аз! Ние избягахме от стаята, заключихме отвън и насочихме срещу него пушки! Предупредихме го да хвърли кола, иначе ще стреляме! Обещахме, че няма да го бием! Така след дълги преговори той се съгласи и изхвърли кола през прозореца, но предупреди:

- Ако някой посегне да ме бий, и аз ще бия!

\* \* \*

Задържаните комунисти бяха се издавали един друг. Участниците в конспирацията баща и син Йото и Въто Мирчеви се уплашили и без подготовка неорганизирано отишли в гората. Как е станало това, има неизяснени въпроси, но те спали в партизанската землянка само една нощ - на 16 януари, а на 17 били разстреляни. По всичко личи, че в отряда е имало провокатор, но кой е, това не е разкрито. При акцията на преследването във Вълчешкия дол и околностите ла с. Княз Александрово (Димово) бяха убити 17 души. По неизяснени причини се спасява само щабът от четирима души, между които и командирът Витко Иванов (Баку).

- Решихме в комитета, че за избитите другари ще искаме отмъщение - за една глава две. Решението го изпълнихме. Единият от тях беше Петко Николов. Трудност ни създаде убийството му. Никой не посмя да влезе при него.

- Не се намери смела мишка да върже на котката звънеца - вмъкна с насмешка Каменов.

- Нямахте! Ако го застреляме, ще се разчуе в другата стая, където имаше много задържани. Проблем беше къде ще го погребем. Решихме с хитрост. Пригответихме един доста дебел и як люляков кол. Дадохме го в ръцете на най-силния и подмавихме Петко да излезе от стаята. Обещавме, че го освобождаваме. Беше късно през нощта. В коридора бяхме наредени така: Най-отпред човекът с кола, който трябваше да го удари в главата, след него двама с пушки и след тях 6 души с въже със задача да го вържат. В обещанието ни за свобода той се съмняваше, но никога не помисли, че ще го убиваме. Затова, преди да излезе от стаята, той разговаряше с нас: „На никого лошо не съм направил! Никого не съм клеветил, с никого не съм се бил! Заем съм давал на много, едни връщат, други не, от никого не съм поискал! Всеки трябва да преживее на тоя свят! Вие имате деца, имам и аз! Радвайте се на вашите, нека са ви живи. Оставете ме, нека и аз се радвам на моите!“ - Когато заговори за децата си, гласът му се промени, потрепваше от жал. Заплака и зариде като дете... Доплака се и на нас, бяхме готови да го оста-виме, но се страхувахме от него. Знаехме, че той никога няма да бъде наш, а хората го слушат, ще има избори, ще ни пречи! А не дай си боже, да му падне да отмъщава! Затова изпълнихме първоначалното си решение - смърт!

„Не бойте се, не съм страшен! Нямам нищо в ръцете!“ - и отвори вратите да излезе. Щом се показа, колецът се стовари на главата му и той падна на прага. Шестимата с въжето го омотаха така, че не можеше да мърда. Докараха една запрегната каруца и го натоварихме.

Отначало мислихме да го хвърлим в някой закостенял бунар така, както е завързан. После решихме да го обесим. Никой от нас не беше виждал обесен човек, та повече от любопитство. Закарахме го в неговата курия, питахме го кое дърво си избира за бесилка. Това беше правото му за последно желание, последна дума. Той се оглежда дълго в огромните дървета, обикаля с поглед междата на мястото и най-после каза:

Оня клонестия дъб, под него почивах, когато косях ливадата! Тук мама е връзвала люлката, когато бях малък, а те с тати събираха сеното. Тук, ей на тоя, отведения клон, висяха шарените люлки на моите деца!.. Когато пораснаха, те сами започнаха да си връзват въже и играеха. Щом сте решили да ме питате, на тоя клон, той гледа към селото, оттам изгрива слънцето!..

В очите му вече нямаше сълзи, само че гласът му беше пресипнал. Сълзите дойдоха при нас, ама партийното решение беше по-силно! Изпълнихме последното му желание. Метнахме въжето на отведения клон, където майка му е връзвала люлка, където са се люлели децата му. Провесихме въжето, но нямаше стол. Двама души го вдигнаха от земята, като го хванаха за бедрата. Завързахме клупа на шията и когато го пуснаха, въжето се скъса. Това се повтори два пъти. Третия път сложихме въжето двойно... Умря, но не беше лесно! Дълго се люля на клона, силен и страшен!

Когато се успокои, отрязавме въжето над главата му и той падна по гръб! Очите му, силно изпъкнали и страшни, гледаха в клона, където беше вързано въжето! Макар и мъртъв, страхувахме се от него, беше много силен! Заровихме го в сухата тръпка, така, както беше увит с въжето.

Партийният секретар свърши разказа, но не снемаше очи от вкамененото лице на Каменов. Той не знаеше що да прави, а Каменов мислено беше в ливадата на Петко Николов, под същия стар дъб, където ядоха печено агне и пиха рубинен мискет, под наведения клон на самотното дърво.

- Върви си! - каза Каменов глухо и партийният секретар изчезна бързо.

Звезда се хранеше вкъщи, като си готвеше сама. В дългите зимни нощи, докато приготвяше храната за следващия ден, тя затопляше кухнята и използваше топлината за домашните занимания, а те бяха главно две: Подготовка на учебната програма с проверка на класните работи и ръкоделие за свои нужди.

Манчев застояваше при нея до късно, като се възползваше от топлината. Той не палеше в

стоята си печка, беше кален на студ и стоически понасяше ниските температури. Много често, когато намираше в халите месо, той купуваше, а Звезда го приготвяше и ядяха заедно.

Звезда имаше два пенъора, които използваше вкъщи - единият дълъг, от хубав бархет в синьо с големи зелени лалета, другият до коленете, от червена коприна, изпъстрен с тютюневи зюмбюли. Когато кухнята беше затоплена добре, обличаше копринения, а в студените дни носеше дългия от бархет.

Малките дни и дългите нощи бяха за младите учители истинско изпитание на волята и моралните им добродетели.

В един провинциален град клюките са нещо неизбежно, особено в едно размирно време. От думата любов двамата се пазеха, макар фактически да бяха истински роби, пленени от неумолимата сила на интимната жажда. Двамата не бяха равнодушни един към друг. Тази физическа близост и морална интимност ги омота с невидимата златна верига на взаимно влечение един към друг. Те бяха покорни пленници на тези прикривани чувства и чакаха с нетърпение да се стопи краткият зимен ден, за да се уединят между четирите стени на кухнята. Всяко действие и жест на единия говореше на другия за привързаност; за обич. Много често един от тях, а в някои случаи и двамата вършеха целесъобразни неща, които другият не беше поискал с думи, но мислено беше пожелал. Това говореше за идеалния синхрон между думите на тези млади хора.

Често в такава близост, особено вечер преди единият да се отпави към спалнята си, устните пулсираха без думи хиляди пожелания за раздяла, жадни да се слоят завинаги в една блажена вечност.

Всяка нощ в студеното си легло Манчев решаваше на следващия ден да открие на Звезда, че я иска за жена. Всяка сутрин това му изглеждаше непреодолимо трудно и той се задоволяваше с мъчаливата наслада на взаимната близост.

Преминала ли е мъката за Фердинанд и изчезнала ли е надеждата за неговото възкресение? Повярва ли на думите за неговия мъченически край? Ревнив ли съм към него? Ще ме обикне ли?

С тези неизвестни въпроси младият учител заспиваше и се събуждаше.

Звезда се измъчваше от други въпросителни. В смъртта на Фердинанд тя не се съмняваше, но тя не беше го прежалила. Времето не беше изтрило от съзнанието ѝ чувствата, спомените за него бяха толкова свежи, а болката от раздялата прекалено голяма.

Един неженен млад мъж с добро поведение и перспективи в бъдеще ще свърже ли съдбата си с жена, която е била женена за офицер и носи неговото име, споделяла е неговото легло... Освен това той не е какъвто и да е и не е умрял със славата на герой. Името му е свързано с прозвището „враг"! Няма ли да се уплаши от всичко това?

Така разсъждаваше тя, когато въртеше куките на ръкоделието в малките си ръце, когато проверяваше класните и когато изпитваше учениците на черната дъска. Тази мисъл беше нейно всекидневие.

Двамата не знаеха едно, най-важното, че всеки от тях е получил съгласието на другия, ако имаше необходимата смелост.

Един хубав ден Манчев се върна от училище с твърдото решение да ѝ се обясни. Тя беше го предварила. Седеше до прозореца в кухнята и през чистите стъкла погледите им се срещнаха.

Учителят се разля в щастлива усмивка, а тя поруменя и сведе тъжен поглед към ръкоделието.

- Добър ден - поздрави той все така радостен.

- Добър ден! Хайде да обядваш!

- Благодаря, обядвах - отговори той и видя на лицето ѝ нервна маска. - Какво лошо има? - запита той с тревога.

- Не очаквам нищо хубаво! Лошо колкото искаш! Какво искат от мен? Защо ме викат? Защо бъркат с нож в кървяща рана? - протестираше тя с насълзени очи и показа на Манчев едно кратко писмо.

- Да дойда ли с теб?

- По-добре да бъде унижаван един, отколкото двама.

- Една споделена тежест по-леко се носи!

- Не бива, ти нямаш никаква вина.

- Отивам, за да хвърля писмото в лицето му! - каза тя и облече коженото палто.

Около бюрото на Каменов имаше полукръг от хора. Звезда застана на левия фланг, за да види лицето му и той да види нея и поздрави студено, като му подаде писмото.

- Да, вие ли сте госпожа Симеонова? - запита той любезно, стана от стола и подаде към нея ръка за запознаване. Звезда държеше главата си високо, като опипваше с очи земления цвят на лицето му. Престори се, че не забелязва протегнатата ръка и тя остана да виси във въздуха срещу нея. Каменов се почувства неудобно пред клиентите и каза:

- Да се запознаем, госпожо!

- Щом си пишем, значи се познаваме! - отговори тя и погледът ѝ остана все така високо, а ръцете размени една срещу друга в ръкавите на коженото палто.

Каменов прибра ръката си унижен. Хоризонталните бръчки на челото се стъстиха и веждите се повдигнаха нагоре. В зеленикавите му очи блесна злобна мълния.

- Елате да поговорим по вашия въпрос! - каза той и тръгна напред към малката стъклена будка за секретни разговори.

-Аз нямам случай за разрешаване от вас! Каквото има, кажете го тук!

- Въпросът е за вашия мъж!

- Извикайте го! Идете при него! Вие можете всичко! Какво искате от мен?

- Ама той? Нали знаете!...

- Не знам нищо! Никой нищо не ми е казал, не съм го видяла!

- Ама той в казармата... Първия ден... Може да е грешка! Затова да поговорим!

- Питайте тези в казармата! Те знаят всичко! От мен какво искате?

- Обяснение!

- Връчете ми призовка! Ще се явя в съдебно заседание!... За да разкажа за вас!.. Неговата дейност е ясна! Войнишкият правилник! Вашата е тъмна, за нея трябва да разкажете, за да ви познаят тези, които не ви познават!

Брадата на Каменов трепереше нервно, пръстите на кокалестите му ръце барабанеха в бюрото неспокойно.

Ценко Стойков видя когато Звезда дойде при Каменов и дойде след нея, готов да поеме „защитата“, която щеше да предложи Каменов (такава беше уговорката между двамата).

Твърдостта на младата жена го уплаши и той се суетеше как да се намеси!

- Кажете ясно, какво искате от мен?

- Нищо! Нищо! Вървете си! - отговори бързо Каменов.

Звезда се обърна бързо кръгом и се блъсна в стоящия зад нея Стойков. Очилата му висяха на носа от блъскането и той ги посрещна с двете си ръце.

- Вие тук ли сте, благодетелю? - запита тя с презрение. Той наместваше очилата си, усмихна се ехидно и отговори:

- Тука!... Тука!!!

- Тук, но ненужен!.. - отговори тя и напусна кантората.

Стойков излезе след нея ядосан. Каменов още стоеше и брадата му трепереше от нервна възбуда. Намери писмото, което ѝ беше писал, скъса го и го хвърли в кошчето за отпадъци.

Един от селяните възхитен от смелостта ѝ каза:

- Машала! Пешкин жена, ей! Я не видех тая гащи ли връзва или фуста носи!

- Що не си гледал? Къорав ли си? - отговори му друг.

- Язе у негa гледах! Тя като Богородица убава, ама като змия зла!

- Бягай по нея! Стигни я и виж какво има!

- Ба!.. Смя ли! Тя адвокатина уплаши, та мене ли!..

## 43

Студеният северен вятър утихна. Нощта настъпваше мрачна и студена, въздухът щипеше оголените носове на хората и един амбулантен търговец подвикна на съседа си:

- Тая нощ затвори кепенците! Зимата ще метне още едно от белите си черджета!

- Ба! По какво познаваш? Виждаш ли как се е закрепил студеният въздух и не трепва, на добро е!

- Така е, но гъделичка по носа, това е от морския мирис!
- Позна, ей! Не вярвах, като го гледам така задрямало!
- От дядя съм научил това! Ти го запомни от мен!

Пушекът от комините на градските къщи отиваше нагоре, а краят му се губеше във високия син купол. Над смълчания провинциален град се сипеха леки едри пашкули от пухкав сняг.

Петър Каменов излезе последен от адвокатската си кантора, постоя на горното стъпало, вдъхна жадно пресен въздух и го изпусна през устата си шумно. Огледа се в двете посоки на улицата, обмисляше как да прекара тази дълга нощ. Надяна на зиморничавите си ръце кожените ръкавици, подплатени с вълна, и пое към калето, където беше разкошната квартира на Овчарова.

Електрическата крушка рисуваше на бялото перде профила на жена, после изчезваше, когато тя седеше на дивана, и бялата рамка оставаше примамливо чиста.

- Здравей! Добре, че си тук, трябваш ми! – започна Каменов, като наместваше балтона си на стоящата закачалка.

- Тук съм, поръчах да дойдеш! Не ти ли казаха? Един клиент донесе моруна. Изпържих я, оставих я да се препече в печката и както виждаш, чакам! Знаем, че тя е любимото ти ядене!

- Тъй ли? Никой не ми каза! Случайно идвам! Каза, че ти трябва! По кого поръча?

- По Ценко Стойков и той обеща да ти каже!

Лицето на Каменов доби кисела гримаса, защото си спомни за днешния инцидент.

- Забравил е, днес имаше тежък ден. Ангелов ще дойде ли? Защо не си го поканила?

- Зает е, тая вечер посреща брат си. Нали знаеш, че не мога да го понасям! Никой не е чист като снежната покривка, но той е най-гадният и нечестен човек, който може да съществува!

- Не грешеш ли, в комитета го уважават. Единодушно го избраха за кмет.

- Какво чудно? Кой са в комитета? Много съм права!

Каменов махна небрежно с ръка встрани, сякаш гонеше нахална муха и добави:

- Всяка коза за свой крак! Ние за нашия! Ще приемеш ли една задача?

- Кажи, нали сме съюз!

- Съюз, но тоя път печалбата ще бъде за мен!

- Вие сте слуги, за които е предназначена черната работа! Ще ви изхвърлят, щом станете излишни! - предупреди Овчарова

- Аз съм в БЗНС, защото трябва да бъда тук! Аз съм войник на БКП!.. - Каменов изплю камъчето, което му сложиха в устата хората от ОК на БКП. Той в нервен пристъп разкри двойното членство. Признанието му изненада жената с леко поведение. Тя се отврати от него, отдръпна се в един страничен фотьойл и с отчаяно възмущение каза:

- Една нечестна жена е светица пред един политически нечестен мъж! Нечестната жена мами един, пет, десет или петнадесет блудни мъже, а един политически нечестен мъж мами цял народ, обществото, света!.. Вземете вечерята и вървете!.. Оставете ме!.. Победена съм!.. Аз мислех, че съм най-долното същество!.. Господи!.. Имало по-страшно!.. Да мамиш собствената си партия, заради идеите на която са умирали смели мъже!.. Това е най-долното!.. Да мамиш собствения си народ заради сладостта на властта!.. Това не го познавах... Такова мъжко падение не очаквах!.. Вероятно не си първият! Като теб има хиляди! Това е дело на комунистите! Само те могат да направят това, защото нямат човешко достойнство и убиват това и в другите! Тогава какво представлява ОФ. Върви си! Моята врата ще е затворена за теб! Баща ми и брат ми са земеделци и ти вярват!.. Ще им кажа, че си слуга на двама господари!

Каменов грабна балтона от закачалката и изхвъркна навън. Той беше свикнал Овчарова да му държи, когато се облича, да му оправя раменете и шалчето, но тоя път традицията беше нарушена.

## 44

За заседателна зала на Народния съд беше определен най-големият салон в града - военният клуб! Там, където офицерите и първите хора на града устройваха разкошни балове в доброто старо време. Някои от паркетните кавалери днес трябваше да застанат на същия подиум като обвиняеми в най-чудовищни престъпления.

Помещението беше добре затоплено от собствено парно отопление, стените украсени с червени знамена и партийни лозунги.

Съставът на съда беше следният: председател Петър Каменов, народни обвинители Недялко Ненов (Звера) и Георги Попандреев. За тях беше приготвена дълга тежка маса, обвита в червен плат. На средата и в двата края на масата имаше саксии с разцъфнало червено мушкато.

Близките на подсъдимите чакаха на тъмно. Те бяха направили тунел от човешки тела от вратите на затвора до входа на съдебната зала. След разсъмване пред Военния клуб се събра хилядна тълпа от народ. Това беше най-голямото събиране на хора, което помни градът! Едни - дошли да видят близките си, а други - да задоволят любопитството си, да видят довчерашните ръководители на града и околията.

От предвидените за съд в първото заседание бяха определени 45 души, които всяка сутрин бяха извеждани от затвора и вечер ги връщаха обратно. След първите започнаха други за втория и третия състав. Това продължи близо 42 дни.

Рано в зори подсъдимите бяха грижовно обръснати от военни бръснари, подстригани и облечени в прилични дрехи. Който нямаше, даваха му военни. С това се целеше да се докаже великодушното на комунистическата партия към човека въобще, независимо от неговото политическо убеждение и временно състояние. Всичко беше строго режисирано и имаше за цел да заблуди общественото мнение в справедливостта, с която БКП се отнася към своите политически противници.

Пред появата на арестантите хилядната тълпа бучеше непрестанно и неразбрано. Когато от огромната рамка на затворническия портал се показаха първите подсъдими, оградени от гъст кордон тежковъоръжени хора за охрана, шумът занемя, стихна всеки звук сякаш това огромно море заспа. Съвсем тихо, шепнешком се назоваваха отделни имена: Ангелов, Апостолов, Райков, Орленкин... В лицата на подсъдимите се четеше видимо вълнение, твърдост и гордост, че ще бъдат съдени като защитници на един конституционен ред.

Викаха деца, познали бащите си, ревяха майки и протягаха за прегръдки ръце към синовете си. Виеха като ранени вълчици млади жени за мъже, братя и бащи! Картината беше неопишуемо трагична. Письците на близките заразиха и тези, които бяха дошли от любопитство. Сълзите и стенанията се предаваха верижно. Плачеха едновременно хиляди хора...

В тълпата пред входа на съдебната зала, над всички беше се извисила една женска глава на старица с побеляла коса. Един кичур беше виснал над лявото ухо и вятъра го развяваше като бяло знаме. Едрата стара жена се провикна:

- Синко... Александре!.. Не забравяй, че си войник и имаш клетва да пазиш България и нас! Всичко е изгубено! Остава една достойна смърт!

Тълпата настръхна от тоя страшен вик. Сълзите пресъхнаха и отстъпиха място на омразата и ненавистта.

Специално построена агитка, дирижирана от ремсисти, скандираше непрекъснато:

- Смърт на народните убийци! Смърт на фашизма! Смърт! Смърт!

Публиката ги гледаше с презрение и ненавист. Това бяха фанатизирани млади хора, които не знаеха какво вършат. Всеки от тях беше обременен от някакво престъпление от криминален или моралноетичен характер. Много хора от публиката започнаха да питат:

- Коя е тази смела българка?

- Баба Райна, майката на полковник Ангелов! - отговаряха други.

На първата редица в огромната зала, която не можа да побере тълпата, насядаха подсъдимите, плътно обградени от въоръжени хора. След тях бяха хората с пропуски от политическите организации, след тях близките на подсъдимите и останалите слушатели.

Встрани по дългите стени на салона в специални тапицирани столове бяха близките на убитите партизани и политзатворници. Срещу бронзовата Темида имаше три празни стола - за председателя и двамата народни обвинители.

Шумът в салона не стихваше, говореше се от всички страни и нищо не се разбираше. Стана задушно и един от охраната отвори два странични прозореца, откъдето влизаше студен свеж въздух.

Зад дебелата завеса на сцената се правеха последните срамни пазарлъци за живот и смърт. Секретарят на ОК на БКП даваше последни указания, Каменов покорно навеждаше глава в знак на съгласие и поведе състава към определените за тях места. Прислужникът от окръжния



съд извика гръмогласно:

- За съда стани!

Каменов сложи пред себе си две големи папки, в които бяха досиетата на подсъдимите. Погледът му започна да кръстосва огромната зала, препълнена с народ. Взираше се в лицата на публиката, търсеше присъствието на някой, пред когото искаше да се представи като властен и силен. На ревера на новия му кафяв костюм, ушит за заседанието на съда, се усмихваше смутено четирилистна детелина, емблемата на БЗНС, а във вътрешния джоб плахо се таеше партийният билет на БКП.

В залата шепнешком от уста на уста се споменаваха имената на безследно изчезналите. От тях ни сянка, ни призрак, само кратките писма с имената, които трябваше да се впишат в общия протокол на осъдените на смърт.

Каменов се изкашля през сила, което показва, че тренира гласа си, за да започне работа и шумът в залата затихна.

- Тук ли са всички подсъдими за днес? - запита той началника на охраната.

- Тъй вярно, другарю народен съдия! - отговори човекът с белега на лявата буза, като лениво стана от стола, след това тежко се намести отново.

- Ще извиквам по списък, а вие ще отговаряте с тук! - после се обърна към секретаря. Ще се стараете да записвате всяка дума!

Подсъдимите изпълниха указанията на председателя, ставаха скромно и без стеснение се обаждаха: „Тук!“ Така се изредиха всички от първата редица, но Каменов продължи да чете имена на хора, които не се обаждаха - отсъстваха. След първото име, от което не последва отговор, той спря и погледна Звера. Последния извади същия списък и отговаряше вместо отсъстващите:

- Задочно, безследно изчезнал! Така от този списък бяха извадени 37 души в първия състав.

Ремсовата агитка беше се вмъкнала до вратите и започна да скандира в салона:

- Смърт на народните убийци! Смърт на фашизма!

Хоризонталните бръчки на челото на Каменов се сгъстиха, тънките му устни се свиха в ядовитата гримаса, той чукна силно с молива в блюдото на бронзовата Темида и се провикна:

- Тишина! Тук не е митинг, а съдебна зала!

Някои от агитаторите знаеха миналото и част от настоящето и се провикнаха:

- Познаваме те, гад! - Звера и Каменов скочиха едновременно на крака и се развикаха:

- Вън! Вън!

Двама от охраната ги изтикаха и застанаха на пост пред вратите.

- Всички свидетели с призовки по първото заседание да влязат!

Разсилният предаде думите му навън, като отвори вратите и в залата стана още по-задушно и тясно.

- Задължени сте да казвате истината, за лъжесвидетелствуване се налага санкция до 3 години лишаване от свобода!

Свидетелите повториха думите му и излязоха отново навън, откъдето бяха извиквани по един в зависимост от разпита на подсъдимия.

От средата на залата се изправи високият ръст на старата белокоса жена, която завика високо:

- Господин съдия, искам да бъда свидетел по делото на полковник Ангелов! Заклевам се, че ще говоря само истината!

Каменов наведе глава към левия обвинител, после към десния и отговори:

- Не може, вие сте страна! Вие сте майка!

- Точно затова, аз най-добре го познавам! Ще говоря самата истина!

Ценко Стойков пошушна нещо на ухото на Звера и последният се намеси:

- Нямаш думата! Ако нарушаваш реда, ще те изгоним!

Каменов потвърди думите на обвинителя и бабата примирено седна на място.

Да влязат свидетелите на подсъдимия! Запознати ли сте с обвинителния акт и признавате ли се за виновен?

В залата настана тягостна тишина. Мястото на защитата беше празно. Той се защитава сам и отговори:

- Обвинението ми е известно! Не се признавам за виновен! Всяка моя дейност е била в съгласие със съществуващите закони!

- Защо не обезоръжите отстъпващите немски части в Скопие, след като имахте на разположение цял полк?

- Не беше възможно! Ние бяхме полк, а те бяха армия! Добре екипирана и калена в боевете! Всяка съпротива от наша страна означаваше самоубийство на 2500 души! Тези млади хора сега са живи и за тях аз съм готов да платя със смърт!

- Известно ли ви е, че тези части сега се бият срещу Съветската армия и там сега гинат червеноармейци?

- Известно ми е! Те има защо да умират, а нашите не!

- Защо трябва да умират съветски войници? - запита сърдито Каменов.

- Защото не друг, а Съветска Русия подтикна Хитлер към война! С подписването на германо-съветския пакт от 22.05.1938 година Съветска Русия предостави на гигантската военна машина на Райха огромни суровини, с които разполага необятната руска земя. Сталин и Хитлер се заклеха във вечна дружба за подялбата на Европа и след като почувства осигурения си тил от изток, Хитлер започна жестоката война. Западът тогава протестираше, англо-френско-руските преговори бяха обявени за пропаднали на 10.08 и на 22.08 светът беше поставен пред свършен факт! Тайно, коварно, зад гърба на евентуалните си съюзници Виноградов и Рибентроп водеха преговорите в Анкара и съюзът беше свършен факт! Апетитът на двамата претенденти за световно господство дойде с яденето, те се скараха и резултатът е налице! Нашият народ не искаше война. Правителството и царят се вслушаха в тоя глас! Ние използвахме този исторически момент и взехме само нашето, българското!

- По тоя пункт вие имате вина! С бездействието си вие подпомогнахте противникът да се измъкне невредим! - каза Каменов.

- Не е вярно! Спасих полка! Немският щаб имаше задачата да обезоръжи полка, а може би и да го плени. Те не знаеха, че аз разбирам немски и не скриха това си решение! Целта беше на следващата гара да спрат композицията и да я пленят. Аз разбрах това и преди да замина за щаба на немците, наредих на адютанта Фердинанд Симеонов да не използват влаковата композиция, да преведе полка по черни пътища и кози пътеки, за да бъде спасен. Мен ме откараха в щаба и там бях арестуван. След два дни избягах и настигнах частите, тъй като знаех посоката, защото указанията бяха мои. Това е историческата истина! Всичко друго е невярно!

- Няма кой да ти вярва, Ангелов! - възрази Звера.

- Имали ли сте план с генерал Стефанов да срещнете Червената армия с бой?

- Не! Такъв план не ми е известен! Това е клевета! Стефанов винаги твърдеше, че Съветска Русия се стреми да ни завладее, да ни зароби икономически и политически чрез едно послушно комунистическо правителство!

- Той е враг! Това е клевета срещу нашата двойна освободителка! Русия никога не е имала такава цел, тя ни желае само доброто! - възрази Георги Попандреев.

- Бъдещето ще каже истината! Тя е видна и днес! Останалите ще го разберат по-късно!

- Вие трябва да признаете заговора си със Стефанов, за да облекчите положението си! Свидетелите ще ви опровергават!

- Не мога да признавам това, което не е било!

- Свидетел Х.Г., говорил ли е Ангелов, че трябва да се биете с Червената армия?

- Да, говорил е!

- Чувате ли, Ангелов, каква е истината?

- Говорих, че нашият войник трябва да срещне с бой всеки, който идва в страната като завоевател!

- Свидетел Х.Г., можехте ли да сломите и обезоръжите немските части?

- Можехме да се бием! За победа - не знам.

- Ето опровержение на твърденията ви, Ангелов! По тези два пункта сте виновен!

Ангелов замълча, а Каменов продължи.

- Давали ли сте указания да се преследват партизаните, да се арестуват и инквизират прогресивни войници?

- Да, задачата на армията е да пази реда и спокойствието на гражданите!

- Това не е отговор на въпроса! Отговорете точно!

- Преследвахме атентатори, грабители на складове и магазини, на пощи и мандри! Всеки войник, нарушил правилника, биваше наказван! Масово явление беше кражба на вещи и оръжие! На много опростих провиненията, не ги съдих, бях убеден, че са подведени, че не знаят какво вършат. Някои минаха с няколко дни арест.

- С тази си дейност, която признахте, сте извършили престъпление срещу народа, наказвали сте народни синове, прогресивни хора! - обясни Каменов.

- Този закон вие го създадохте сега. Тогава съществуваха други закони, други обществени норми и морал!

- Свидетел Г.Д. обяснете - арестувани ли сте по нареждане на Ангелов? Бити ли сте и съдиха ли ви?

- Нека поясни защо! - настоя Ангелов.

- Съдиха ме, биха ме и лежах в затвора. Боят продължи, докато направих признание, че съм взел за партизаните два пистолета и 100 броя патрони. Осъдиха ме на три години затвор.

- Достатъчно - каза Каменов.

- Свидетеля Б.Т. разкажете, арестувани ли сте в полка и биха ли ви?

- Арестуваха ме, биха ме, лежах в карцера 8 денонощия, защото взех за партията 4 брезентови платнища. Питаха ме за конспирация. Не съм съден!

- Делото е изяснено, другарю Недялков, имате думата по обвинението!

Обвинителят застана с полугръб към публиката, на която искаше да направи голямо впечатление. Костните издутини на челото бяха покрити с червени петна, червен беше и широкият му нос, в чиято основа светкаха злобно две черни миши очи. В пролуката на горната челюст, където липсваха два предни зъба, се показваше змийският му език.

- Другарю съдия, пред вас е един голям враг на народа и на всичко прогресивно, един фашист и опасен монархист. Като царски офицер е извършил престъпления срещу народа, които бяха потвърдени от свидетелите. Той си позволи пред вас да клевети великия Съветски съюз, нашия двоен освободител, като го нарича завоевател! Отказва да се признае за виновен и да обещае, че ще се приобщи към партията и народа. За извършените от него провинения поддържам обвинението и настоявам да му се присъди смърт чрез обесване!

Тишината в залата беше нарушена от гласа на старата белокоса жена. Тя вдигна очи нагоре и извика:

- О, спи ли бог! О, бог не види ли?

Каменов почука с молив във взнатата на бронзовата Темида и съобщи:

- Обвиняемият Ангелов, имате думата!

Ангелов изпъна войнишката си стойка и започна със спокоен равен глас:

- Аз знам, че моят край е близък, че моята присъда е решена в комитетата на комунистическата партия, а не в тази зала! Не от тази лошо режисирана трагикомедия! Казах и преди, че съм невинен, потвърждавам го и сега. Аз действах съобразно съществуващите закони и съвестта на патриотичен гражданин. Застъпвах се за минимални присъди и санкции срещу тежки провинения и успях! Не се страхувам от смъртта, не затова избегнах сражението с немците! То беше безсмислено, лудост, аз не бях луд! Запазих войниците, вашите синове и братя. Вие чухте показанията на свидетелите - кражби! Криминални престъпления с противообществена подбуда! За тях се предвижда смърт. Правосъдието даде минимални присъди по мое настояване! Няма осъден на смърт, а това заслужаваха много! Тези, които спасих, сега ме обвиняват! Заедно с фелдфебел Данко Лалов се застъпихме пред полковник Гологанов и отменихме смъртните присъди на шестима школници, един от тях сте вие, Цветков! Днес сте свободен и жив благодарение на моята намеса! Оставих ви, за да ме обесите! Аз трябва да бъда обесен за назидание на тези, които от непознаване на комунизма по един или друг начин, от милосърдие и човечност го подпомагат! Такава ще бъде съдбата на всеки, който бездейства тогава, когато комунизмът чука на вратата на неговия дом! Не желая милост! Нека моята

смърт е предупреждение към всички, които са готови да вярват в комунистическата правда! Виновен съм и не мога да си простя това, че възпях хората, войника от поста и останалите, които са били по-далновидни от мен. Те искаха да ликвидират всички задържани и заподозрени, да очистят обществото от комунистическия бацил и да поемем пътищата на политически емигранти! Колкото и тежък да е емигрантският път, той е за предпочитане пред вашата бесилка! Вие ровите в миналото ни, за да намерите оправдание за смъртта! Не намирате, защото пред вас са честни граждани, които УМИРАТ ПРАВИ, осъдени от криминалисти, корумпирани, морално и битово разложени хора! Това сте вие, отдолу до горе и от горе до долу!

Ръцете на Каменов заиграха нервно, той чукаше силно с молива в главата на бронзовата Темида и крещеше истерично:

- Стига! Отнемам ти думата! Стига! Вървете на мястото си!

Звера и Попандреев му пригласяха, а организираната отечественофронтowska публика започна да скандира:

- Смърт на фашистите!.. Смърт на фашиста Ангелов!..

- Не съм завършил защитата си! Аз имам право на това! - извика с усилие Ангелов, защото беше много изтощен от инквизициите.

- Да му се даде думата! - скандираше неорганизираната публика. Каменов удари силно в бронзовото блюдо и обяви:

- Продължавайте, но без обиди и без съвети!

Отново в залата настъпи мълчание. Ангелов смени тежестта на тялото си на другия крак и басовият му глас се извиси:

- На подсъдимата скамейка е цялото национално ръководство, политическо, културно, икономическо, начело с мъртвия коронован владетел, който даде живота си, за да спаси българския войник от ненужна смърт! Той умря от царска болест! Убиха го германците, защото отказа да даде войска за източния фронт! Това е историческата истина! Единствено той имаше смелостта да противостои на бесния Хитлер и това му струваше живота! Смъртта го издигна на пиедестала на национален герой! Вие сте безсилни да го свалите! Това е истината, която трябва да се знае и да се предава от поколение на поколение!

- Подсъдимият Ангелов, не се отклонявайте от собствената защита! - предупреди Каменов.

- Моята дейност като офицер е неделима от българската национална политика! На 9 септември ние ви предадохме една обединена в националните граници България! Това го постигнахме без бой, без да проливаме войнишка кръв! Постигнахме го с търпение, по един дипло-матичен път, който не може да остави семена на вражда и жажда за отплата в нашите съседи! С един необмислен замах вие разрушихте националното обединение, изградено от нас с търпение, умение и труд! Историята ще ви търси отговорност за това, нейната Темида е с вързани очи! Посмъртно ще бъда удовлетворен, ако моите думи бъдат записани в съдебния протокол така, както ги казвам днес и един ден станат достояние на потомците! Присъдата си няма да обжалвам по размер и изпълнение! Милост не желая! Един невинен не може да иска милост, с това би се признал за виновен! Очаквам бесилката!

Неорганизираната публика изпрати последните му думи с ръкопляскания, а другите скандираха: „Смърт на фашиста Ангелов!“

Каменов въдвори тишина с надвикване, след което закри заседанието.

## 46

- Подсъдимия капитан Димитров, вие като завеждащ разузнавателната дейност в полка сте водили следствиена войници и други чиновци за прогресивна дейност! Нанасяли сте побоища, давали сте под съд и сте осъждали комунисти, народни синове! Вярно ли е това? Разкажете за тази си вражеска дейност!

- Водех следствия! Използвах физическо насилие за признаване на доказани престъпления! След признаване никой не е бит! Ако има един такъв, моля да се яви и свидетелства! Престъпленията бяха предимно за кражби и конспирация, за изнасяне на оръжие и вещи! Няма

случай да е задържан войник или друг чин с недоказано провинение! Нямаме смъртни присъди, а имаше хора, които заслужаваха това! Предлагаме минимални наказания с оглед да дадем възможност за разкаяние и приобщаване!

Председателят на съда запита присъстващите в залата дали има някой, който да докаже, че е задържан, тормозен и бит по недоказано обвинение. Не се яви никой!

- Свидетеля А.К., бяхте ли следствен при Димитров? За какво и биха ли те?

- Като нощен обход на района видях когато Генеди Тодоров от с. Търняне, Видинско, счупи прозореца на лавката и обра пари и продукти. Поделихме всичко почти по равно. На сутринта това стана известно и задържаха първо мен. Намериха при обиска парите, а продуктите бях скрил в конюшната. При разпита аз издадох Генеди и ни затвориха заедно. Генеди ми довери, че е направил това по указание на партията, защото ѝ трябвали пари. Дали е дал за партията пари не знам, аз не съм давал:

- След като направи признание, биха ли те още?

- Димитров ми удари един шамар и ми каза: „Така ли ще пазиш границата бе? Ако подам рапорт, ще те осъдят 10 години! Това да е за последно!“

- Съдиха ли те?

- Не, защото признах всичко, върнах и вещите! Полковникът ме наказа 10 нощи арест!

- Свидетел Б.Д., бяхте ли следствен при капитан Димитров? Биха ли те и защо?

- Бях приятел с артелчика, той намаляваше войнишката дажба, излишъците даваше на мен, защото имах свободен билет. Можех да излизам когато поискам, защото бях пощальон. Аз изнасях продуктите и ги продавах на Синто евреина. Парите деляхме по равно.

- Какви продукти изнасяхте?

- Предимно кашкавал, бекон, шунка и салам. Разкриха ни и още първата вечер ни подложиха на разпит и бой. Биха ни войници, но първо ни би лично капитан Димитров.

- С какво ви би, с дърво или с желязо?

- Капитанът ни би с ръце, а войниците ни биха с дърво!

- Много ли ви биха?

- Докато признахме всичко!

- От парите давахте ли за съпротивата?

- Аз бях организиран ремсисст и давах пари за марки на отговорника на петорката. Два пъти съм дал на ръка по три хиляди също на отговорника!

- Как ви разкриха?

- Един ден бях скрил под шинела четири парчета шпек салам и един плик от два килограма захар. Точно бях излязъл из портала и ме срещна поручик Орленкин. Изпгнах тялото си да козирувам и две от парчетата паднаха в краката ми. Издух гърдите си да запазя другите, но се скъса книжния плик и захарта изтече на земята. Поручикът ме арестува и започна следствие. В карцера ме държаха осем дни, без да ме питат нищо! На деветия ден ме извика Димитров, даде ми хартия и ме накара да пиша, като отговарям на въпросите: Къде занасям продуктите? Кой ми ги даде? От кога върша тая дейност? Колко пари съм спечелил? Къде съм ги дал? Кой са другите? Отговорих на всичките въпроси с един отговор. Това е първият път, взводът се отказа от дажбата си, за да я разменим с коняк! Димитров не остана доволен, удари ми два шамара, извика трима от резервния караул и нареди да ме бият, докато призная. Боят продължи близо час, след което признах всичко.

- Съдиха ли ви?

- Не, наказаха ни четири месеца след набора!

- Свободен сте! Да дойде свидетелят В. Г.

Пред съда застана млад човек, на когото цивилните дрехи не стояха добре, личеше, че скоро беше ги облякъл.

- Разкажете за следствието? Биха ли ви и защо ви съдиха? Как се държа с вас капитан Димитров?

- Като войник работех в склада. Ключарят ми имаше доверие и често оставах сам. Подреждах оръжието, вещите, балите. През една неделна отпускане се запознах с младежи от града, разказах им къде работя и единият каза:

- Ти си човек само за нас! Ние сме ремсисисти! Бориме се за равенство между хората, за свобода и правда! Скоро ще вземем властта и всеки, който ни помага, ще стане началник! От

теб искаме да ни снабдяваш с оръжие и патрони, но само от склада!

- Хареса ми това, дето ми го казаха, и аз приех! Започнах да търся удобен момент, за да изнасям от склада каквото мога. Започнах от патроните. Взимах от всички чешити и в неделната отпуската ги предавах на другарите. Работата им хареса и в едно неделно свиждане дойде нов младеж - името му беше Кръстан. Решихме да не чакаме неделята, а всяка вечер Кръстан ще минава край портала в определено време и аз, каквото имам, ще му го предавам. Така започна работата! Веднъж подреждах кутии с оръжие (пистолети). От една изпадна един, сложих го в пазвата, а кутията оставих на мястото. Вечерта го предадох и Кръстан остана възхитен! „Голяма работа е - каза - партията ще ти бъде благодарна!“ След похвалата заработих по-старателно. Предадох всичко седем пистолета, но сгреших, че празните кутии слагах в края.

Фелдфебелът забелязал, че една се е огънала под тежестта на другите, извадил я, а тя празна. Хвана ме за яката и в ръцете на Димитров! Започна бой; цяла седмица поред! Накрая не издържах и издадох Кръстан, който продължи да идва вечер на портала. Хванаха го и започнаха с него, мен ме оставиха на мира. Какво са го правили, не знам, но той издаде шест души школници, разкриха цяла конспирация! В съда се видяхме 22 души! Осъдиха четирима на смърт, единият беше Кръстан! При обжалването ги помилвах, но присъдите бяха тежки!

- Свободен сте! Останете в залата! - каза Каменов и даде думата на Георги Попандреев. Той излезе напред, застана почти с лице към публиката за по-голям ефект и започна:

- Като разглеждам противонародната дейност на капитан Димитров, аз я свързвам с тази на Орленкин, защото той е арестувал свидетеля Б.Д. и е станал причина за разкриване на конспирация, която е подпомагала нелегалната дейност на партията.

Каменов наклони глава към другия обвинител, казаха си нещо и отговори: - Приема се за съвиновност!

Защитниците на двамата подсъдими застанаха един срещу друг и агитираха за освобождаване, като отхвърлиха обвинението изцяло като неоснователно, но съдът и обвинението останаха глухи.

- Моят доверител Васил Орленкин не е извършил никакво противонародно или противозаконно деяние освен това, че е изпълнил съвестно войнишкия и гражданския дълг да предотврати изнасянето на продукти от войнишката дажба от недобросъвестни хора с користна цел! На това основание апелирам към почитаемия съд за пълно оправдание - заключи защитата.

Защитата на Димитров обясни, че дейността му е била продиктувана от войнишкия устав и закона за защита на държавата, фактът, че не се яви нито един гражданин да докаже, че е задържан и малтретиран като невинен по подозрение, говори за обективност в действията на Димитров и липса на превишена власт. Защитникът на Димитров призова за пълно оправдание.

Съдът се оттегли на кратко съвещание. Обвинителите и председателят изпушиха по една цигара, но за делата, за съдбата на подсъдимите - нито дума. Всичко беше решено предварително в ЦК на БКП.

Когато се завърнаха след почивката, съставът на съда остана прав и Каменов прочете предварително написания протокол:

- Съдът, като прецени деянията на подсъдимите, показанията на свидетелите и данните по делото, намира обвиняемите за виновни и определи присъдата: смърт чрез обесване!

Димитров и Орленкин се спогледаха като хора с обща съдба, в ъгълчетата на устните им цъфна едва доловима тъжна усмивка на безнадеждност, в очите им трепкаха последните искри от пламъка на живота. Подсъдимият Димитров, имате последната дума - обяви Каменов.

- Последната ми дума е към тези, които не познават комунизма, да го опознаят и да се предпазят от него! Да не попадат живи в хищните му лапи! Нашата кръв ще ерозира основите му и той един ден ще рухне! Тогава ще дойде денят на истинския народен съд!

- Стига! Без пророчества! Отнемам ти думата! - намеси се председателят, след което се обърна към Орленкин - имате думата!

- Не можех да постъпя по друг начин! Не се признавам за виновен и от престъпници като вас не желая милост!

В залата настъпи оживление, неорганизираните ръкопляскаха, а групата на ОФ викаше

истерично: „Смърт на царските офицери!..“

Темида протестираше под пръстите на Каменов за спокойствие и тишина.

## 47

Зимното утро обещавахе хубав, светъл и сравнително топъл за сезона ден, но като капризен властник то неочаквано накъдри чело със сиви облаци, които идваха от северозапад. Сгъстиха се, слязоха ниско над комините и от тях полетяха бели снежинки. От отворения за проветрение прозорец на съдебната зала излизаше на талази неразбираем шум. Вътре говореха помежду си стотици хора. Само подсъдимите на първата редица мълчаха и чакаха своя неизбежно фатален край.

Дебелата завеса на сцената трепна. От единия край се показа Каменов, следван от народните обвинители. Прислужникът от Окръжния съд даде дежурната команда:

- Стани!

След тежкото наместване на съдебния състав започна шумното сядане на публиката и дислокацията на правостоящите. Каменов обходи с поглед съдебната зала и шумът постепенно стихна, той взе с дясната си ръка горното досие и викна високо:

- Стефан Райков - бивш капитан и командир на III окупационна дружина в гр. Ниш!

Райков стана бавно и отиде на подсъдимата площадка, до него застана неподстриган и с несресана коса човек, въоръжен с автомат.

- Подсъдимият Стефан Райков, като командир на III дружина в гр. Ниш, вие сте разкрили и унищожили предавател на съпротивата, който е бил в услуга на съветското разузнаване и е подпомагал действията на III Украински фронт! Обяснете пред съда вярно ли е това? Как стана и защо го направихте?

Подсъдимият размърда рамене болезнено, защото мястото между плещите беше покрито с гнойни рани от инквизицията, повреден беше и гръбначният стълб. Затова Райков стоеше като издялан от дърво и трудно подвижен.

- Вярно е! Предавателят е работил няколко месеца в близост до щаба и никой не подозираше нищо! Един ден жителите на града решиха да съборят бронзовата статуя на крал Петър, завързаха я с въже и тълпа от около 500 души започна да тегли, докато я събориха. Аз и командирът гледахме от прозореца, без да се намесваме, приехме, че това е тяхна работа. Същия ден към 23 часа пак с командира слушахме радио Лондон. Това правехме почти редовно, защото даваше свежа и обективна информация за състоянието на фронтите.

- Защо се информирахте от него? Не получавахте ли наши вестници?

- Казах в началото, даваха свежа и обективна информация! Пресата пристигаше със закъснение!

- В това предаване съобщиха за събарянето на статуята. Изненада ни бързината, с която новината е предадена в Лондон, защото в града нямаше чужди журналисти, а телефоните бяха под наш контрол! Дълго умувахме, много хипотези се раждаха и умираха, най-после се спряхме на вероятността новината да е предадена с нелегална радиостанция и решихме да я открием. На следващия ден извикахме два джипа с пеленгатори, те разделиха града на части и започна издирването.

Изненада ни фактът, че предавателят беше засечен в близост до щаба в момента на предаване. Блокирахме квартала с цялата дружина, но радистът е бил сам, не е имало кой да го предупреди, че е започнала засечка, и това ни улесни! Трудно беше да го намерим, данните посочваха за център двете постройки - на щаба и на банката, които бяха една до друга. Започна претърсване на стая по стая, на тавана и мазетата, като започнахме в кръг от щаба. Обходихме съседните къщи и нищо. Остана само банката! В едно от избените помещения намерихме човека в момент на сеанс! Това беше прислужникът на банката, от еврейски произход. Започнахме разпита и той си призна всичко още в началото, в първия час на следствието. Получавал е военна информация за корпуса от всякакъв вид, интересувал се от всичко и е предавал в центъра! Предаването на сведения от корпуса са извършвали шест фелдфебел-школника, един подпоручик и писарят от щаба. Същата нощ всички бяха арестувани. Към обяд направиха пълни признания.

- Бихте ли арестуваните? - запита обвинителят Попандреев.

- Малко! - отговори Райков.  
 - Какво разбирате под малко?  
 - С шамари, с ръце, не като вас с тояги!  
 Звера се ядоса и каза:  
 - Защо се оплакваш, четири месеца как си задържан, и не ти личи, че си измъчван, може и шамар да не са ти ударили?  
 - Под дрехите всички сме в гнойни рани - обясни подсъдимият и със светкавична бързина хвърли цивилната дреха, вдигна ризата над главата си.  
 - Срещу публиката се озъбиха гнойните рани и почернелите меса със заседнала кръв, прилични на церово кора. Публиката зашумя невъобразимо. Едни викаха „Позор!“ и тропаха с крака. Женски и детски плач се извиси до гипсовите орнаменти на тавана. Организираната ОФ публика викаше обичайното „Смърт на фашистките офицери!“ Двама цивилни смъкнаха ризата надолу и закриха белезите на комунистическите добродетели. Облякоха му дрехата и укротиха ръцете се белезници. Защитата протестираше, но председателят не обърна внимание и работата продължи.  
 - Всеки един поотделно се е срещал с евреина, той познаваше всички, а те помежду си не се познаваха! Всеки е смятал, че работи с него сам!  
 - Подсъдимият Ангелов, вие ли наредихте да бъдат извикани пеленгаторите?  
 - Да, аз наредих!  
 - Защо? От това са пострадали млади хора!  
 - За предатели на националните ни интереси няма друга мярка. Съжалявам за проявения либерализъм, хората от конспирацията са живи, аз настоях да не ги убиват, защото не познавах добре комунистите и тяхната идеология.  
 - Подсъдимият Райков, знаете ли каква е съдбата на арестуваните?  
 - Не знам! Не се интересувах, предадох ги на военнополовия съд заедно със следствените протоколи!  
 - Не се интересувахте поне от любопитство?  
 - Не! Тяхното предателство ме отврати!  
 - Обвинението - имате думата! - каза равнодушно Каменов и Недялко Звера излезе напред, срещу първата редица на обвиняемите.  
 Другарю народен съдия, пределно ясно е от само признанията на подсъдимия, че по негова и на Ангелов вина е разкрита конспирация, в която са пострадали невинни хора - патриоти! Прекъснат е един важен канал за информация на съветското разузнаване! За такова престъпление няма по-малко наказание от смърт чрез обесване!  
 Правителствената публика го подкрепи с ръкопляскания и викове „Смърт!“ Другата - от близки и любопитни, викаше „Позор! Това не е никакъв съд! Невинен!“  
 Каменов не обръщаше внимание на виковете. Той чукна Темида по челото, за да се въдвори тишина и каза на подсъдимия:  
 - Имате последна дума към съда!  
 - Вие не сте съд! Ние сме осъдени от партийния комитет! Не желая да искам това, което не можете да ми дадете! Вие сте слуги!  
 Неутралната публика ръкопляскаше на последната дума на подсъдимия.

Поредната команда на съдебния прислужник изправи на крака тълпата. Шумът в залата стихна, след което столовете проскърцваха при наместването на публиката.

Каменов наклони глава към Попандреев, обясняваше му нещо и обвинителят, поклащайки глава в знак на съгласие, се пресегна към една от купчините и извади едно натежало от клевети досие.

- Подсъдимият Атанас Апостолов, бивш поручик от III Бдински полк, командир на II пехотна рота, излезте на подсъдимата скамейка!

От редиците на подсъдимите излезе средно висок строен около 32-годишен, облечен в граждански костюм от офицерски плат. Подсъдимият беше рус, със сресана на път и завита



надясно начупена коса, под която се извисяваше високо благородно чело, разделено по средата с една синя, пулсираща жила. В основата челото беше подчертано с гъсти вежди, почти склопени над правилния нос. Под веждите блестяха с мъжествена мекота две яносини очи.

- Запознати ли сте с обвинителния акт и признавате ли се за виновен в посочените престъпления? - запита Каменов. - Обяснете пред Народния съд, пред близките на убитите и публиката за извършените от вас престъпления, в които сте обвинен. Къде и как сте избивали борците от съпротивата?

- Обвинението ми е масово убиване на невинни хора. Този текст отричам напълно като неверен и клеветнически! Признавам, че убивах, с ръката си разстрелях двама души, но те не бяха невинни, а доказани атентатори, които бяха извършили убийство на невинни и предателство на Родината. Това е истината! Ротата, която командвах, знаеше местонахождението на партизаните. При претърсване на местността веригата беше ги отминала, **но не незабелязано!** Нахалството на безсилните стигна дотам, че те убиха войници, които ги пощадиха само преди броени минути! Убиха ги подло, за да им вземат оръжието и дрехите! За командването не беше тайна, че партизаните са в Липака, но не предприехме акция. Те се издаваха сами и акцията започна! Някои от предателите са в залата и носят оръжия като верни на вашата власт!..

В залата настана оживление, чуха се викове от всички страни: „Кажи го, кажи го, защо го криеш!“ А едни от групата на ОФ викаха:

- Лъжец, клеветник!..

Каменов стана прав пред дългата маса и викаше силно:

- Тишина!

Когато бурята стихна, той продължи:

- Пространството над гората беше доста голямо, необхватно за непълния състав на ротата, освен това аз наредих една част от войниците да останат на поляната, за да държат под очи проходите за възможно излизане. Това беше с цел да се обхване колкото се може по-малка част от гората, така вероятността да се срещнат партизани и войници беше още по-малка. Нещо повече, ние, офицерите и фелдфебелите, останахме отвън, за да дадем възможност на войниците да отбият номера ходом, без да се задълбочават. Всичко това говореше за нежелание от моя страна да се пролива българска кръв, защото събитията на голямата политика не зависи от нас! Още нещо, при навлизане в края на гората аз стрелях във въздуха безпричинно с цел да ги предупредя. Знаех, че техните секретни постове ни наблюдават! Тези неща – отпуснатостта, това нежелание за бой, изглежда ги окуражи! Създаде в тях впечатлението, че ние ще им дадем доброволно оръжието, ще се оставим да ни вържат ръцете и евтино да станат герои на деня! Ненадейно за нас и необяснимо защо те откриха огън, и то след като бяха извън нашето обкръжение. Стреляха коварно и подло в гърба на веригата! Паднаха от войниците трима убити и шест ранени! Без да залягаме, стоешком открихме огън и боят започна! Паднаха жертви от двете страни! Аз бях ранен под коляното! Престрелката трая 3 часа, пленихме от тях 4 души! Предадохме ги на съд и бяха осъдени на смърт. Към тях предадоха още 8 души, които са извършили предаването на военни тайни. Предадоха ги за разстрел на моята рота. Аз командвах екзекуцията и лично стрелях. Не отричам това и не се срамувам! Те бяха престъпници, друга участ не заслужаваха!

- Защо приехте боя? Защо не се предадохте? Те нямаше да ви убиват, щяха да ви вземат оръжието! - запита един от обвинителите.

- Аз казах в началото, те ни нападнаха в гръб! Стреляха първи! Не можех да направя нищо друго! То противоречи на моя морал! Аз съм български офицер и се клех да пазя Родината от такива, като тях и вас! Българщината е пазил и дядо ми поп Харитон!

В залата отново настана оживление и тези, дето го познаваха, обясняваха:

- Той е от Дряново и е внук на поп Харитон! Каменов въдвори тишина и запита:

- Кой ви нареди да преследвате партизаните?

- Командирът на полка!

- Подсъдимият Ангелов, вие ли наредихте да се преследват партизаните?

- Да! Аз наредих!

- Защо го направихте?

- Наредиха ми от щаба на дивизията!  
- Смъртта е малко за теб, Апостолов! Десет живота ако имаше, десет смъртни присъди ще ти искам! - обади се Звера.

Майката на подсъдимия изхлипа неудържимо и народният обвинител се обърна към нея с думите:

- Плачи майко, плачи за сина си убиец! Преди тебе плакаха 12 други майки, в чиито синове той е стрелял, за да си изпробва пистолета!

- Стига, майко! - обърна се синът към майката, - аз ще умра достойно като пазител на българщината! На челото ми няма петно на предател, а сиянието на патриот! Ще бъда обесен! Това не е тайна! Това е страшна, но славна смърт!

Каменов му отне думата, обърна се към обвинителите и напомни:

- Имате думата!

Недялков излезе авторитетно напред, като застана с гръб към лявата стена, а с полулице към публиката и съдията. Широката му уста беше отворена и в беззъбата пролука на горната челюст на равни интервали се показваше острият му език.

- Другарю съдия, пред нас е един закоравял враг, който ненавижда комунизма и е готов на сурово възмездие, ако му се удаде случай. Той е един от офицерите, предвидени да заемат високи постове в случай, че англоамериканците се намешат в нашите вътрешни работи. От дъното на душата си той мрази СССР. Вие се убедихте, че той не само е командвал, но и лично е стрелял в народните синове. Убивал е патриоти, които са се жертвали за идеалите на Маркс и Ленин. Оставането му жив е опасно и аз настоявам за смърт чрез обесване!

Организираната от правителството публика започнаха да скандират обичайната дума: „Смърт! Смърт!“ Каменов въдвори тишина, погледна към редиците на адвокатите, повдигна брадата си нагоре, като гледаше в защитника на Апостолов. До подсъдимия застана оплешивял възрастен човек и започна прочувствено:

- Господа съдии, ако възкръснат апостолите на нашето възраждане и разберат, че внукът на скромния, но патриотичен божи служител поп Харитон е на подсъдимата скамейка за това, че е пазил България от размирниците, те положително биха поискали да умрат отново! На подсъдимата скамейка е един кристално чист патриот! Той разказа: „Не желях да се пролива кръв, стрелях, предупредих, намалих състава на ротата все с една и съща цел - да чуят, да се прикрият, да не се стигне до бой! И чак тогава, когато партизаните са извън обкръжението, нападат от засада! Господин съдия, в гражданското право е подчертано, че всеки има право на самозащита и когато се защитава е невинен! Моля да приложите този текст от закона и да произнесете оправдателна присъда за моя доверител! Подсъдимият е убивал, но кого? Хора, самопоставили се извън закона, хора, осъдени на смърт! Вие сами признавате - слуги на чужди разузнавания!

- Съветското разузнаване е наше! - възрази Звера.

- Историята ще отсъди доколко е наше! Докато съществува българска държава, то ще бъде чуждо! Патриотична дейност като на моя доверител предизвиква само възторг, а не вина за смърт. Моля да бъде признат за невинен!

Когато адвокатът свърши и се отправи към мястото на защитата, тълпата зашумя, но Каменов прекъсна шума с думите:

- Подсъдимия Апостолов, имате право на последна дума.

Всички занемяха, очаквайки да чуят какво ще каже човекът, над чиято шия виси готовият клуп на възето, над когото витае леденото дихание на смъртта!

Подсъдимият размърда бавно покритото с рани тяло, преглътна горчилката, която се стичаше в гърлото му. Бледорозовото му лице сега имаше божуреночервен цвят! Тресеше го от гнойните рани и със страшно усилие застана отново на подсъдимата скамейка. Желаше всичко да свърши бързо, за да се отърве от страдания и унижения, но в него пламна желанието да каже на публиката и съда това, което те не знаеха и никога не ще узнаят, защото много тайни ще умрат заедно с хората, които ги носят в душите си. Следствието и разузнаването не бяха се добрали до неговата най-важна дейност като офицер и той реши да го разкаже, за да видят късогледството си. Опря лакът на парапета, направен за подсъдимите, като не влезе изцяло в ограждението и започна с равен, спокоен глас. Реших да ви кажа това, което след-

ствените органи не знаеха, което досега криех! Участието ми в Комитета за национално спасение! То беше повече символично, защото на заседания не участвах поради секретност! За решенията бях информиран точно. От страна на военните знаех за участието на генералите Стефанов и Грозданов. Останалите бяха повечето цивилни общественици! Целта беше да се предотврати съветската окупация на страната, от това се страхувахме най-много и то се случи! Това стана главно по две причини: 1. Бавното реагиране на англо-американското командване на предложенията ни да навлязат в страната техни войски, а не съветски. 2. Предателството, което направи генерал Маринов, като съобщи за това на съветското командване и то бързо форсира Дунава, като безпричинно обяви война на България с оглед да падне от власт последното правителство на Муравиев и да дойде послушното на Москва начело със съветския агент Кимон Георгиев. Нашето предложение се посрещна с разбиране от събеседниците ни, но те не можеха да предприемат нищо без разрешение на Балканското командване, то пък беше зависимо от политическите ръководители, а те действаха бавно. Даже Рузвелт е поставил по-високо приятелството си със Сталин пред свободата на източноевропейските страни! Притова нещастно стечение на обстоятелствата, ние нямахме друга алтернатива, освен да останем в Родината и да умрем заедно с надеждата за свобода! По-добре мъртви, отколкото роби!

- Стига! Враг! Отнемам ти думата! Поставете го на място! - крещеше Каменов и двама от охраната го отведоха на мястото му на първата редица. Агитката на ОФ скандираше непрестанно: „Смърт на заговорниците! Смърт на фашистите!"

Неорганизираните и близките на подсъдимите изпратиха последните му думи с ръкопляскания!

## 49

Обичайният шум в съдебната зала се блъскаше в гипсовите орнаменти на тавана, излизаше през отворените за проветрение прозорци и се губеше в студения зимен ден. Председателят на съда извика от подсъдимите Петър Куманов. От редицата на подсъдимите излезе 17-годишен младеж, облечен в шаечна шинела. Изправи се от стола трудно, като се опря с ръце на раменете на седящите до него, веждите му се гърчеха от болка и така се отправи към оградението за подсъдимите. Но не стигна дотам, а падна по очи на пода. Някои от костите на ходилата му бяха счупени при инквизицията.

- Стани, симулант! Артист, няма да ти се размине въжето! - предупреди Звера, като почервения от гняв и зверската му мутра изглеждаше страшна.

Каменов разтри лицето си и зеленикавите очи с големи торбички под тях. Вгледа се в лицето на подсъдимия и позна съученика на своя син, който често идваше в тях.

- Помогнете му да стане и му дайте стол! – нареди той. Един от охраната даде своя стол и се опря на отсрещната стена. Краката на момчето бяха обути в цървули, счупените кости и подутите табани не се наместваха в обувката.

Хоризонталните черти на лицето на Каменов се сгъстиха. На лицето му замръзна доволна маска, състраданието стигна мускулите на лицето му и брадата потрепера нервно. Дългите пръсти на костеливите му ръце ровеха листовите в досието на подсъдимия и правеше усилия да заговори, но нещо го стягаше за гърлото и той преглътна горчилката от неблагоприятната си дейност. Залата затихна в скръбна тишина, нарушавана от хлипове на мъже и жени. След дълго мълчание съдията запита плахо:

- Запознати ли сте с обвинителния акт и признавате ли се за виновен?

- Не съм виновен! Не съм предател! Полицаят ме срещна на улицата и запита: „Видя ли някой да тича по улицата и накъде?" Малко преди това видях, че някой тичаше към лозята, но не го познах, затова посочих посоката с ръка.

- Свидетел Петър Русинов, обяснете как ви е предал Куманов!

Бях в тяхното село, откъдето взех един пистолет за нелегалните. Пистолетът беше зареден и аз го скрих в пазвата, между ризата и тялото. Тоя ден имаше блокада и местният полицай ме видя непознат и каза: „Стой! Арестуван си!" Същевременно ми удари шамар. Аз стиснах удареното място с ръка и силно наведох глава надолу, симулирах нещо като припадък от

шамара. С дясната ръка извадих заредения пистолет и убих полица. Беше близо до общината, оттам излязоха още двама и ме преследваха. Успях да избягам далече, но подсъдимият е посочил посоката и ме откриха в един кош. Като се убедих, че ще ме намерят, напуснах коша и потънах в една слънчогледова нива. Така се спасих!

- Какво знаеш за подсъдимия? - запита съдията.

- Знам го като фашист, враг на комунизма, беше бранник и ме предупреди да не идвам в тяхното село, също да не говоря с Ружа!

- Защо ви е забранил да говорите с Ружа и каква е тя?

- Тя е наша съученичка и негова приятелка, харесва ми ими обеща, ако се скарат с него, ще предпочете мен пред друг кандидат.

- Ти очакваше ли да се скарат?

- Очаквах!

- На какво разчиташе - запита съдията.

- Да се случи нещо непредвидено!

Каменов размишлява дълго по явно детските отношения на младите хора, след което запита подсъдимия:

- Разбирате ли, че ако не е успял да избяга другарят Русинов, би станал жертва на полицията? Вие сте го преследвали, а не просто полицаят е попитал точно теб!

- Аз не знаех, че той е в селото, нито за случая с полица. Отивах в читалището да си върна прочетените книги и да взема други. Малко преди да направя завоя, видях да тича човек, но кой е той, не знаех...

Съдията вдигна мрачен поглед към обвинителите, с което искаше да каже: Имате думата. Този път се намеси Попандреев.

- От разпита на свидетеля, останал по чудо жив, е явно, че двамата са имали какво да делат. Русинов идва в селото и подсъдимият, за да си отмъсти, го предава на полицията. Освен това той е враг и произхожда от вражеско семейство. При тези доказателства поддържам за обвиняемия смърт чрез обесване!

Както беше обичайно, публиката с пропуски започна традиционното си скандиране „Смърт!“, а останалата част от близките на подсъдимите викаха „Свобода!“

Възмутеният защитник на подсъдимия, когато му дадох думата, погледна нагоре, откъдето очакваше разбиране и се провикна:

- О, темпоре, о морес! Богиньо, сними превръзката си и виж как невинни и малолетни се обвиняват в нечувано наивни престъпления и за такива недоказани деяния се иска смърт чрез бесилка! Тенденцията на свидетеля е ясна! Не е ясно защо авторитетния народен съдия се подвежда и плъзга по тази плоскост, с което се принизява до наивно детското и смешното! Не успял в условията на свободното състезание да завоюва сърцето на Ружа, използвайки властта, свидетелят се стреми да отстрани съперника си по един недостоеен начин - веднъж завинаги! Това е долно! Господин съдия, не само на вас, на стените и столовете в тази зала е ясно, че моят доверител, тоя дечко е невинен. Ако вие не го оправдаете, неоснователно ще носите името народен съдия!

Каменов отне думата на защитата, понеже се отклонява от пряката си задача и даде думата на подсъдимия. От стола, на който седеше, с почти детски плачевен глас подсъдимия заяви:

- Аз не разбирам защо ме съдите, защо ме арестуваха, защо ме биха и защо трябва да умирам? Искате смърт? Какво направих, с какво заслужих това! Обичаме се с Ружа, тя обича мен, аз обичам нея! На никого не пречим! Ако обикне друг, аз й прощавам, но това да бъде по нейна воля, непринудено! Моля, господин съдия, за свобода, за живот!

Неорганизираната публика и близките от дъното ревяха: „Позор за Народния съд! Свобода на невинните!“ Непосредствено зад подсъдимите организирани слушатели крещяха: „Смърт!“

Малкото думи, които каза момчето, трогнаха много хора. Закоравелият Каменов преглътна нещо и гърчеше вежди. Наклони глава към единия от обвинителите, после към другия, като сочеше нещо в делото, след което зачерта нещо, нещо написа върху предварително написания протокол с определените присъди. Той задраска думата „обесване“, като я замени с „разстрел“, но пред тях остана смъртта!.. Нея не можа да заличи, да я измени, вместо нея да

пише „свобода"! Така беше поръчал ОК на БКП и той, слугата, изпълняваше! Молбата за живот остана неудовлетворена, но смути душите на палачите. Един от тях - Георги Попандреев, по-късно полудя и повтаряше: „Живот, дайте му живот, той е малолетен и невинен!" Накрая се самоуби, като си пръсна черепа в спалнята.

## 50

Съдебното заседание този ден започна със закъснение. Каменов беше отишъл в ОК на БКП, за да съгласува някои от следващите присъди. Искаше да намали бесилките, а да увеличи разстрелите. Преди години той беше видял с очите си обесения атентатор на черквата „Св. Неделя" и този вид смърт му изглеждаше страшна. В разстрела виждаше мъжество. В комитета останаха недоволни от заменената бесилка на Куманов с разстрел, но остана така, както Каменов го записа. В днешното заседание Каменов проявяваше, макар и неуспешно, чувство за хумор. Говореше повече, отколкото беше необходимо! На подсъдимата скамейка застана съдията от окръжната колегия Георги Гюлгелиев. Той беше облечен с нова касторена полушуба, подплатена с агнешки кожи, а яката във формата на кръг - от вълча кожа. Буйната му черна коса обикновено се разсипваше над слепоочието и се разделяше на прав път в средата. Сега изглеждаше сплъстена, събрана на малки кичури, разпилени по широкия му лоб. От нечистотията косата му не изглеждаше смолисточерна, както преди, а се преливаше в кафяво, прошарено със сребърни нишки, които се появиха през време на следствието. То беше дълго и жестоко. Освен физическите страдания, той беше поставен на редица други морални и психически шантажи, за да бъде смазан окончателно, за да стане зговорчив и да говори пред съда това, което пожелае съдията. В най-добрия случай той мълчеше или отговаряше лаконично:

-Не!

Каменов извика името на подсъдимия. Той отговори: Тук! И се упъти към определеното му място без покана, като впрегатен вол, който знае какво го очаква, щом дойде до ярема, и сам си подлага шията.

Така! С разбиране на вината да се признаеш за виновен и да искаш снизхождение от Народния съд. Ти, преди да произнесеш присъдите, дълго измъчваше народните борци! Увещавааше ги да направят признания, което ще бъде от тяхна полза! Покажи на дело това, което казвааш на тях! Дойде видовден! Сега е твой ред да отговаряш! - говореше в себе си председателят на съда, като разгръщаше дебелия досие на подсъдимия.

- Имате думата за въпроси - подкани Каменов.

Недялков излезе далеч пред съдийската маса, пристъпи близо до подсъдимия, застана лице с лице срещу него. Той очакваше овации от публиката, но вместо тях едно злобно съскане се понесе из залата.

- Знаеш ли на колко години затвор общо сте осъдили народни борци и колко смъртни присъди си подписал?

- Борци не съм съдил! Към хората с идеали се отнасях със съчувствие, тъй като и аз имам идеали!

- Какви бяха тези, които съдихте по ЗЗД?

- Това бяха крадци, саботьори, атентатори, дезертъори, черноборсаджии, битово разложени хора, които смущаваха реда в страната! Никой от тях не каза, че е комунист и че се бори за идеали. Такъв бих го освободил! Техните досиета бяха от криминален характер, те се пазят в архивите на съда, за да ви опровергават, такива са и вашите!

Звера изрева с нечовешки глас и от широката пролука на горната му редкозъба челюст изхвъркна кълбо от пяна, която плесна в лицето един от хората и той я обърса с дланта на ръката.

Каменов се намеси енергично и предупреди подсъдимия за прилично поведение.

- В съдебната си практика издадох една-единствена смъртна присъда - на човек, който беше убил полицай и му взел оръжието! За него друго наказание няма!

- Говорили ли сте на публични събрания, че СССР няма да спечели войната?

- Да, говорих!

- Защо сте заблуждавали хората?

- Аз винаги пояснявах, че това е война между двете страни, а за съюзниците на СССР – Америка и Англия – казвах, сега един бог знае!.. С това косвено признавах, че войната за Германия е загубена! Този намек беше разбираем и много слушатели ме поздравяваха за смелия ми намек! Вие не сте го разбрали, не съм изненадан!

- В публични изказвания вие сте хвалили цар Борис като разумен и обичан от народа цар. Вярно ли е?

- Не си спомням кога и къде съм казал това, но за него винаги съм говорил с уважение и възторг! Той заслужава това! За мъртвия се говори само добро или нищо!

- Свидетелите Х. Т. и Д. Г. - обърна се към съдията обвинителят и Каменов нареди да бъдат извикани. В залата влязоха двама млади мъже, облечени в нови шаечни дрехи.

- Спомняте ли си да сте обяждали на една маса с подсъдимия в ресторант „Савоя“ през лятото на 1943 година? Тогава той е хвалил цар Борис като добър и умен? - Двамата се спогледаха и единият отговори:

- Да, така беше, той обяждаше с един военен, имаше място и седнахме на същата маса.

- Спомняте си какво точно е говорил подсъдимият и разкажете на съдията!

Същият свидетел започна:

- През пролетта на 1938 година в с. Срацимир се случило земно свличане и пропаднали къщите на много хора. От окръга се стичал непрекъснато народ, за да гледа природното чудо. Подсъдимият се връщал и видял на гарата да спира самотен локомотив. От него излязъл машинист с изцапан гаширизон и запитал: „Далече ли е срутването? Никой не му отговорил, хората били под страшното впечатление от гледката. Той запитал отново. Човек с прошарени коси се вгледал в лицето на машиниста, застанал мирно по войнишки и извикал, колкото сила има: Близко е, ваше величество, около два километра! Като чули това хората, тръгнали след него и започнали да викат: „Ура! Да живее царят!“ Царят запитал селянина: „Да сте видели случайно Моно Манджарски от Гърняне?“ - Тук е, преди малко го срещнах! - Хората започнали да го викат. Обадил се човекът, дошъл при него, двамата се прегърнали, разцелували се като братя! Моно бил навремето шофьор на царя и като се пенсионира, разделили се. Това разказа подсъдимият.

- Така ли беше? Вярно ли е, което казва другарят ти? - запита обвинителят другия селянин.

- Вярно е, точно така беше!

- Ето, другарю съдия, двамата свидетели потвърждават едно и също! Подсъдимият публично е акламирал фашисткия цар! Нещо друго не каза ли? Само това ли? -запита обвинителят отново свидетелите.

- Каза - обясни вторият свидетел. - Говореше, че на всички пострадали заплатили щетите, наредил да се раздадат безплатни парцели на всички, които желаят да се изселят от свлачището! Много хора се изселили на гарата и сега селото е разделено на две - гара и старото, но носи едно име!

- Достатъчно! - каза обвинителя и продължи: - Този човек е отровен от фашистка зараза. Той никога няма да върви след великите идеи на Маркс, а ще връща колелото на историята назад! За него поддържам смъртна присъда с бесилка!

Между публиката зашумя неразбран шепот. Каменов с надвикване въдвори тишина и даде думата на подсъдимия, който се защитава сам.

- В конституцията и в наказателното право няма клаузи, които да забраняват на паметта да не се връща в миналото! Във временните ви закони и декрети, по които ни съдите, също липсват! Тогава как ще мотивирате нашата смърт? Наричате ни врагове. Кое е вражеското в нас? Ние спазвахме в обществото определени норми на поведение и всеки, който се отклоняваше от тях, получаваше съответната доза санкция! Не във вратата е вината, а в този, който си слага пръста там, когато вратата се затваря! Не признавам вината, която ми се приписва! Отричам и отхвърлям обвинителния акт! Знаем, че ще умра, не затова, че съм виновен, а защото ратувам за общество със здрави морални устои, за ред и закон! Ако в тази зала има престъпници, които да заслужават възмездното смърт, това сте само вие и целият ви апарат! Гражданино съдия и обвинители, престъплението ми пред поколенията е, че не издавах присъди, съразмерни с тежестта на престъпленията, а далеч по-леки! Да оставим миналото, да се върнем в настоящето, да ви разкажа как вашите подведомствени водят следствията сега!

- Говори само за себе си - нареди Каменов.

- Слушам ви, само за себе си ще говоря! По време на разпита срещу мен беше стреляно с пистолет, след като бях бит с тояги и умирах няколко пъти! Окачвах ме на бесило! Копях си гроба и лягах в него жив, зариваха ме до половин и ме изкарваха, за да призная вината си, че не съм ви познавал добре!

Ето вашите методи на действие! Да се унищожи жертвата психологически, да загуби разсъдък си и да говори пред вас това, което вие искате, да се самоклевети, за да ви представи такива, каквито не сте!

Каменов ревеше отсреща:

- Отнемам ви думата!.. Седнете!..

Гласът на подсъдимия се извиси над всички и се чуха думите:

- Ако вие се разминете с отговорността, която заслужавате, тя ще сполети поколенията ви! Възмездие ще има! - гласът му затихна в невъобразимия шум. Каменов махаше с ръце към охраната да отворят вратите. Заседанието беше закрито преждевременно! През почивката духовете не бяха успокоени.

## 51

Тишината в залата настъпи мъчително. Каменов стана прав, викаше и със златния си масивен пръстен чукаше в бронзовите къдри на Темида. От първата редица Гюлгелиев протестираше:

- Не съм завършил защитата си, задължени сте да ме изслушате! Това е мое право и ваше задължение!

Каменов му посочи с ръка подсъдимата скамейка и той излезе отново напред:

- Вие обявихте пред света, че ще съдите виновниците за националната катастрофа, сполетяла Третото българско царство! За каква катастрофа говорите? Военният преврат, извършен на 8 срещу 9 септември от танковата бригада под ръководството на генералите Иван Маринов, Кирил Станчев, Иван Попов и о.з. подполковник Дамян Вълчев, прие и ви предаде една обединена и военно силна, запазена от пожара на войната България! Вие подарихте живи части от нейното тяло на съседите, това е цената, за да живеете с тях в мир! От белите ви маншети се стичат рубинени капки кръв от разкъсаното българско тяло, те ще лежат в съзнанието ви, докато очите ви гледат белия свят! С този си акт доказахте вашата безотечественост. Напразно се стараете да прикриете националното предателство с интернационален дълг! Вашият морал и вашият девиз са: „Власт на всяка цена, при всички условия!“ Късогледите буржоазни политици от запад приеха революцията в Русия като временно необходимо и изгодно за тях събитие, без да разбират, че с това си копают гроб, в който един ден ще паднат! Трагедията на века е непознаването на комунизма от сегашния Американски президент Рузвелт! Фатална е неговата непроникуемост в бъдещето, благодарение на което позволи на СССР да зароби страните от Източна Европа! Те не са първи и няма да са последни! В този гигантски поход ще паднат първо слабите, но няма да бъдат пощадени и силните! Когато силите се изравнят, комунизмът ще пожелае да се настани в люлката на демокрацията! Това е неминуемо! Това очаква света!

Дано моето предвиждане не се сбъдне! Дано се намери един разумен президент, който да прозре това и да направи чудо - да спаси света от комунистическата опасност! Ние от първата редица - той се обърна към подсъдимите - няма да бъдем живи! Лошото и неизвестното е за вас! Не желая милост! От престъпници не очаквам добро! Но нека знаят близките ми, че умирам невинен!

Организираната публика отново започна със своето дежурно: „Смърт на убицеца!“

Близките отзад протестираха и викаха: „Позор за съдията Каменов! Позор за Народния съд!“

Взмутеният съдия отново крещеше и закри заседанието.

## 52

Зимата властваше над стихналия град. Комините дишаха равномерно и сивият пушек се възнасяше високо и чезнеше в сивата пазва на небесния свод. По телефоните и електрическите жици висяха сребристи кристали иг-леста скреж. В същата премяна бяха и клоните на дърветата. По улицата от затвора до Военния клуб имаше плътен кордон от човешки тела, в пътеката се движеше бавно конвоят на подсъдимите, охраняван от глутница въоръжени хора.

Снегът скърцаше под краката, студът щипеше оголените меса, подсъдимите вървяха покорно, безчувствени за хладната милувка на студената зима. В душите им бушуваше друга, по-свирепа и жестока, която ги мъкнеше към бездните на ранния гроб!

На подсъдимата скамейка председателят извика 46-годишния Коста Иванов, човек от село, земеделец, собственик на кръчма. Обвинен в това, че в деня на престрелката между нелегални и полиция той е работил спокойно в кръчмата и черпил агентите, като им предоставил подслон и храна.

- Признавате ли се за виновен? - запита председателят и хоризонталните бръчки на челото се сгъстиха над широките вежди.

Обвиненият стоеше смутен срещу страшния съд и очакваше вместо него да отговаря защитата. До него застана застарелият адвокат Петко Деков, който започна да отговаря бавно с дълги паузи между думите:

- Запознати сме, но не се признаваме за виновни!

Без да иска думата народният обвинител Попандреев извика по име трима свидетели.

- Свидетел Р.Г., в деня на блокадата бяхте ли в кръчмата на подсъдимия и в какво настроение беше той?

- Бях! Войници и полицаи бяха напълнили помещението, нямаше къде да се стои. Много пиеха на стъпалата отвън и пейката пред оградата на двора, макар че беше 17 януари и денят беше студен. Коста беше весел и раз-говорлив, защото имаше голяма клиентела. Това беше за него златен ден! Аз с труд си пробих път до него, поисках цигари и кибрит, той ми ги подхвърли сърдито и каза: „Ти сега ли тутоняса, когато има най-много работа?" С полицаите и офицерите беше много разговорлив.

- Свидетел Х. А. - обърна се обвинителят към втория: - Знаете ли в деня на блокадата и престрелките подсъдимият да е черпил за ликвидиране на партизаните?

- Бях в кръчмата, когато на един войник не му достигнаха пари да си плати един килограм вино. „Ето, това са последните", обясни войникът, като изсипа на масата всичко, което имаше. Коста му върна парите и даде виното без пари, като го посъветва: „Не оставай без пари, войник си, ще ти потрябва за плик, за марка, имаш родители, трябва да им пишеш!" Видях как после даде без пари вино и на други войници. Един непознат офицер пиеше от шишенлъка коняк, той също не плати.

-Достатъчно! - каза обвинителят и извика третия свидетел.

- Свидетел Г. Д., в деня на блокадата и престрелките бяхте ли в кръчмата на подсъдимия и видяхте ли от мазето му да се изнася вино, без да се плаща, за почерпка на тези, които са участвали при избиването на партизаните?

- Тоя ден на площада имаше много народ. Повечето от пришълците (войници и полицаи) търсеха топло в кръчмата. Там беше пълно, не можеше да се влиза и жена му изнасяше с кофи от мазата. Някои пиеха на двора, други на улицата!

- Плащаха ли виното или подсъдимият черпеше? - запита Каменов

- Виното беше хубаво! От кофите войниците гребяха с войнишки канчета и пиеха наред, каниха и мен, аз пих, без да плащам.

- Знаете ли подсъдимият да се е радвал, че има убити партизани?

- Знаем! Аз отвън го чувах като говори високо и се смее!

- Спомняте ли си какво говореше?

- Не се разбираше, всички говореха и се радваха, че са довършили партизаните!

- Достатъчно! - каза Каменов и даде думата на обвинението.

Звера стана от мястото си важно, оправя вратовръзката, която вероятно слагаше за първи път. В ръцете си държеше препис от обвинителния акт. Пристъпи до определеното му място, застана с полулице към съда и публиката, за да изрази уважение към двете страни. В тази поза неравностите по челото му се открояваха ярко. Широкият му месест нос хвърляше сянка над



острата му зверска уста и той изглеждаше страшен. От пролуките на горната му челюст се подаваше върхът на езика, а в долния край на бапката висеше капка мръсна пот.

- Другарю съдия, почитаеми близки на убитите ни другари, пред нас е един народен враг, изправен да отговаря за противонародната си дейност. Един думбазин, който безмилостно грабеше от сиромасите и трупаше богатство. Той в деня на народна покруса, когато убитите партизани бяха наредени на площада за показ, се е радвал и черпил убийците! Тримата свидетели доказаха това по безспорен начин! Само един враг може да се смее, да се радва и да черпи убийците на народните синове! За него предлагам смърт чрез обесване!

Близките и останалите слушатели не доумяваха от безпочвените обвинения. Виковете продължиха дълго и Каменов изчака да се наситят на опиянението си. Когато стихнаха, един стар човек извика отчаяно:

- Господи, тези хора могат да обесят всекиго, когото пожелаят!

Председателят въдвори ред с надвикване и даде думата на защитата.

- Господин съдия, господа обвинители, уважаема публика, преставам да мисля, че се намирам пред съдебен трибунал! Имам чувството, че една организирана, но невежа тълпа решава съдбата на невинни хора, а не юристи, които според тежестта на престъплението да определят съразмерно и степента на присъдата! Пред вас е един трудолюбив селянин, който освен земеделската си работа притежава и кръчма съгласно съществуващите закони! На всеки е известно, че в кръчмите и магазините се отива свободно! Какво престъпление е това? Четете показанията на подсъдимия, където е казано: „Аз се уплаших и не желях да отворя, но един офицер, който е между подсъдимите, ме посъветва: - Отвори, по-добре да пият и да седят на топло, отколкото да ходят из селото и да търсят конспиратори! Ние знаем, че в селото има ятаци, щом има партизани! Няма да ги тормозим, те са заблудени хора и не знаят какво искат! Властта е силна и не се плаши от тях, те видяха нашата сила! Подсъдимият се вслушал в тоя разумен съвет и отворил кръчмата, с което се слага край на претърсването по домовете! С това е помогнал на селото, а не е направил лошо! Защо изопачавате нещата? Защо на бялото викате черно? Добре, че Темида е от бронз! Ако можеше да чуе и види какво се върши, положително би пожелала да умре! С получаване на разрешително за кръчма, всеки собственик поема законно и обществено задължение да приютява всеки гладен и жаден, да дава подслон! Случаят е станал на 17 януари 1944 година, това е средата на зимата! Къде другаде може да се стопли един другоселец, един гостенин на селото освен в мястото, определено за това.

Господин съдия, господа обвинители, стените на залата разбраха, че моят доверител е невинен. Ако във вас има човешка съвест и гражданско достойнство, ще трябва да го оправдаете. Ако постановите наказание, независимо от неговата степен, ще се утвърдите като тенденциозен форум, който няма нищо общо с правораздаването, който не бива да злоупотребява с думата народен!

Ако моят доверител, жертва на клевета, умре по злата воля на самозвано правораздаване, то нека бъде горд, че умира заедно с всички свободи в Родината!

В залата настана обичайният невъобразим шум и председателят закри заседанието.

## 53

Съдебната зала шумеше като разсърден кошер, подсъдимите въртяха глави на всички страни, откъдето се обаждаха техни познати. По лицата им проблясваха усмивки, но тъжни, плахи и безнадеждно отчаяни. Охраната на арестантите, гъста верига от въоръжени хора, даваше къси команди и обгради плътно първия ред.

Млада жена издигна двегодишно дете до гърдите си, посочи с пръст към първата редица и каза:

- Ето, чедо, това е тати! Нашият тати, добрият от снимката!

Детето писна жално.

Бащата се обърна към него, протегна ръце, но цевта на един шмайзер го удари отгоре и те увиснаха надолу като отсечени клони. Детският плач се вплете в тоя на майката, и един от охраната ги избути навън. Шумът замираше бавно, от задните редици се чуваха съскащи гла-

сове: „Злодеи!..Убийци!..“

Копринената завеса на сцената се нагъна и от единия край се показа Каменов. Разсилният изпълни старателно задачата си и всички станаха прави. Наместването продължи дълго и шушуканията станаха по-високи. Каменов чукна със златния пръстен във везната на Темида и тишината легна над хората като тежко бреме. От голямата камара досиета Каменов извади едно и прочете:

- Стефан Андреев.

От първата редица излезе слаб, но висок млад мъж с войнишка куртка без пагони. Застана в ограждението за подсъдими и търсеше с поглед защитата си.

- Запознат ли сте с обвинителния акт и признавате ли се за виновен? - запита председателят. Вместо подсъдимия отговори защитата:

- Получихме акта, запознахме се с текста, но отхвърляме обвинението като неоснователно! Господин председател, в акта неправдоподобно се твърди, че моят доверител безпричинно е стрелял в революционер-партизанин. Моят доверител твърди, че е подписал протокола за разпит под дулото на пистолета. Освен това термините, с които си служите - революционер-партизанин - взаимно се изключват и говорят в полза на моя доверител. Един революционер-партизанин не може да е невинен, щом е вдигнал оръжие срещу една законно установена власт. Освен това моят доверител е бил нападател и е стрелял в отбрана! Моля да поясни случая!

- Разкажете как и защо убихте нелегалния? – намеси се Недялков с неоформен мъжки глас.

Войникът поясни:

- Вдигнаха ротата в тревога. Задачата ни постави поручик Апостолов. Трябваше да преинем през лозовия масив и до прочистиме терена от партизани. Аз бях леко картечар и изостанах надире, другите не бяха натоварени и избягаха напред. През лозята вървехме ходом на 40 метра човек от човек, без желание да стреляме по нелегални. При други акции сме ги виждали, но се разминавахме! Така мислех за себе си и тоя път, да се разминем мълчаливо, все едно че не сме се видели. Вървах по междата, между две лозя, там пътеката беше поширока. В края на лозето отдясно имаше смрадлив храст. Видях човек, лошо облечен, с насочена срещу мене стара пушка. Каза ми:

- Съблечи войнишките дрехи и облечи моите!

Окуражен, че съм сам, той хвана тялото на картечницата и започнахме борба. Освен пушката той имаше и малък пищов. Насочи го срещу мен и нареждаше! Симулирах, че свалям картечницата и забих ножа в стомаха му. Левофланговите са забелязали борбата и дойдоха на помощ. Когато дойдоха, всичко беше свършено, той беше мъртъв! Един от подофицерите даде знак за сбор, събра се цялата рота, дойде и поручик Апостолов и нареди повторно претърсване на мястото. При второто преминаване на същото място открихме 6 души. Те бяха нарочно подминати първия път, но сега бяха ликвидирани!

- Поручик Апостолов, защо наредихте повторно претърсване на лозята? - запита обвинителят.

- Защото знаех, че той не е сам!

- Искате да довършите народните борци ли?

- Това са руски агенти!

- Кое ви дава основание да говорите така?

- Това, че когато Германия и Русия бяха в съюз, тези хора бяха мирни и харесваха строя, щом Германия нападна Русия, те взеха оръжие.

- Полковник Ангелов, вие знаехте ли за акцията? Кой нареди да замине ротата?

- Знаех! Аз наредих!

- Защо?

- За да пазим България от престъпници!

- Обвинението има думата! - каза Каменов.

Звера застана в обичайната поза, завъртя глава на всички страни, като че ли търсеше някого, притри мазната пот, която беше се стекла в долната част на вадата от раздвоената му брада и започна:

- Другарю съдия, мъдростта на партията личи от това, че е изправила пред Народния съд не кой да е, а окървавени хора! Жестоки убийци на прогресивните народни синове на народа!

Подсъдимият с безподобен цинизъм разказа как с нож е убил боец от съпротивата. Не стига това, озверените отново се връщат и довършват пъкленото си дело! Убиват още 6 души! Всичко това под командата и ръководството на окървавения поручик Апостолов!

Смъртта на тези хора е малко! Ще се примиря със смърт чрез обесване на подсъдимия Стефан Андреев.

- Подсъдимия Андреев, имате последната дума!

- Ако има справедливост, аз трябва да бъда признат за невинен! Казвам ви, видях го, но го отминах! По същия начин другарите ми са се разминали с останалите 6 души! Нахалството на комуниста няма граници! Поиска ми оръжието и дрехите! Какво безумие!

Почитаемият съд нарече убитите незаслужено народни синове, борци за човешки права и свободи! Убитите не притежават нито едно от тези качества! Четирима от тях са мои съученици, с които ме свързва ранно детство останалите трима са по-големи от мен, но мога да кажа, че ги познавам. Те бяха слаби ученици, отпаднаха от гимназията по слаб успех. Бяха лоши работници и никъде не ги приемаха на работа! Станаха революционери с надеждата, един ден да вземат парите на богатите и да живеят, без да работят!

Тези хора с дейността си доказаха, че не са нищо друго освен съветски агенти! През 1938 година, когато БЗНС и ЗМС се бореха против немското влияние в България, те не само че не участваха в съпротивата, но бяха против тях, като пишеха и разнасяха лозунги: „Вън от България англо-френските агенти!“ Това продължи до започването на войната между Германия и СССР. Следователно не национални интереси защитават, а интересите на Съветска Русия! Такава беше и позицията на БКП, те получават инструкции от едно и също място! Когато съдеха дейността на БЗНС през 1939 година (Коста Тодоров, Димитър Мавдиев, Д-р Г. М. Димитров, Влада Карастоянова и други) РМС и БКП самодоволно потриваха ръце. Ликуваха, когато Полша капитулира, притисната от две големи държави (Германия и СССР)! Сега говорят за борба срещу фашизма! Тяхната политика и убеждения се сменят от собствените им интереси! Така ги познаваше всеки войник и офицер, затова когато стреляхме срещу тях, ние знаехме, че стреляме срещу чужда агентура на служба в България!

Хоризонталните бръчки по челото на Каменов се сгъстиха, той чукна с пръстена във везната на Темида и се провикна:

- Стига, отнемам ти думата! Не обиждай патриотите!

Неорганизираните и близките на подсъдимите ръкопляскаха, а отечественофронтовците викаха „Смърт!“ Момъкът остана на подсъдимата скамейка, искаше да говори още, но Каменов викаше силно:

- Нямах думата, върви си на мястото!

Двама от охраната го хванаха за ръцете и го отведоха на мястото му на първата редица.

Един от охраната прошепна на ухото на обвинителя Недялко Ненов. Той подскочи като жилилен и викна високо:

- Подсъдимия Андреев, кой извърши разстрела на заловените партизани?

- Това не е най-важно!

- Важно е, Андреев, всеки трябва да си получи заслуженото!

- Вашето заслужено ви чака!

- Отговори на въпроса на обвинението! - намеси се Каменов.

- Кажете кой извърши разстрела!

- Казах ви, че не знам. Архивата е в казармата, там са досиетата, но някои от тях се боядисаха и сега са във вашите редици, ще прикрият черните досиета и ще останат завинаги при вас!

- Така ли? Ние ще ги издирим, ще ги открием и ще им дадем награди, вратовръзки от въже!

- Подсъдимият Ангелов, къде са досиетата на хората? Това са черни досиета и ние трябва да се справим с тях!

- Архивата е в полка, при мен няма нищо!

- Къде точно, в коя стая? В кое чекмедже?

- Цялата архива е в една стая, но там непрекъснато влизат и ровят хора, които имат интерес досиетата да изчезнат. Някои от тях са във вашите редици и носят оръжие!

- Как така! Кой са, кажете ги?! Те трябва да бъдат съдени!

- За мен няма виновни, всеки войник е изпълнявал заповед! Излишно е да търсите

досиетата, те са изчезнали заедно с някои от хората, други са попаднали в ръцете на самите заинтересовани и няма да излязат на бял свят!

- Вас питат, полковник Ангелов, с това ще облекчите вината си, може да разчитате на снизхождение!

- Казах ви, не знам! Не съм командир на полка и не ме интересува!

- Ще кажеш! Под въжето ще кажеш! - стискаше зъби за закана Каменов.

- Въжето е неизбежно! Ние го усещаме около шията, но предатели няма да станем! - заключи Ангелов.

Организираната публика започна да крещи: „Смърт!“ В дъното на салона шумяха ръкопляскания и викове:

- Браво!

## 54

Физически здравият Манчев повиши температурата и от два дни ходеше на училище с голямо усилие. Страните му горяха и по тях личеше червенината на болен. Очите плуваха в сълзи, а слепоочията пулсираха болезнено. Все по-често остра кашлица разтърсваше раменете му и след отминаване на пристъпа болката в слепоочието се засилваше. Училищният лекар се вслуша в кашлицата, застана срещу него, вгледа се в плуващите във влага очи, сложи опакото на ръката на челото и каза:

- Какво мислиш? Да мине от само себе си ли? Защо не се обадиш на директора, че си болен? Ела в кабинета!

Манчев тръгна след него послушно.

- Зачатък на пневмония, ако не бях те открил днес, утре щеше да бъде късно! Вземи всичко, което ще ти предпиша, няма да излизаш на студа, ще ти сложа две инжекции, утре може да дойда вкъщи!

Болният мълчеше виновно и клатеше глава в знак на съгласие.

Студената му ергенска квартира го посрещна недружелюбно и зъбите започнаха да тракат. Той отиде в кухнята, сложи въглища на загасващата печка, намести възглавницата и се излегна на кушетката. Лекарствата и топлата ласка на печката му действаха приспивно и той се унесе в дълбок сън, без да се покрие с одеяло. Лекарят каза на Звезда за опасността, която го грози и повтори:

- Топлина, много топлина и навреме взимане на лекарствата!

Звезда измени разстоянието от гимназията до квартирата за рекордно кратко време. Отвори предпазливо вратата на антрето и почука леко на вратата на неговата стая. Постоя, но мълчанието я уплаши и тя отвори бавно. Леглото беше грижливо опънато. Палтото и обувките бяха тук. Тогава... По същия предпазлив начин отвори вратата на кухнята. Посрещна я топлината на разгарялата се печка и видя заспалия болник. В лицето ѝ грейна радостна усмивка, под гърдите ѝ се разли топлина. Тя бързо излезе, донесе от нейната стая ново пухкаво одеяло и го зави, без да го събуди. Той надигна глава. Тя седеше срещу масата и плетеше. Погледите се срещнаха взаимно разбиращи се, устните на двамата мръднаха в нежни усмивки:

- Извинявай, самонастаних се! - Видя, че е завит, хвана одеялото между два пръсти. –Благодаря ти, аз така, уж за малко, но съм заспал!

- Хубаво си направил, но трябваше вчера!

Болникът гушна брада в мекото одеяло и запита, защо не е взела от неговите завивки.

- Нищо, все едно!

Тя стана, за да му оправи одеялото. Косата се наведе над лицето му, почти докосна горящите от температурата страни, червеният цвят се сгъсти, а сърцето му заигра немирно. Сега гореше от два огъня!.. Звезда опря опакото на ръката си на челото на болния и като в просъница каза:

- Гориш!.. Температурата е висока!..

- Знам! Горя! Изгарям!.. Всичко ще мине!..

Той извади ръцете си над одеялото, протегна към нея разтворени длани, опита се да седне,

но тя вдигна повелително показалец.

- Ш-т! Не така! Болният трябва да слуша! Скрый ръцете си на топло! Аз ще донеса въглища и дърва, ще направя чай и после ще изляза из града.

- Добре, ще слушам! - отговори той и покорно прибра ръцете под одеялото.

- Защо излизаш? Ще се бавиш ли?

- Ще се бавя, днес ще четат присъдите на първата партида! Намерих пропуск, ще отида да слушам!

- Иди, но смятам, че е излишно! Не се разстройвай! Не очаквай нещо хубаво!

- Хубавото и лошото са като годишните времена! Не казват, когато идват, и не предупреждават, когато си отиват! Нито лошото, нито доброто са вечни и сами! Човек докато диша, надява се! Нали знаеш латинската поговорка?

- Знам! Първо научих нея и някои други глупости! Но лошото в живота на хората е прекалено много! Чудя се как издържат!

- Така е, какво е сърцето на човека? Един юмрук месо, но то побира всичко!.. От лошото прави добро и от доброто лошо! Така че нито доброто е много добро, нито лошото е много лошо! Човек трябва да има будна психологическа нагласа както за едното, така и за другото!

- Разбирам те, Звезда, но за това са необходими опорни точки!

Тя го погледна изненадано и отговори:

- Добре го каза! Това е от областта на твоята професия! Животът се опира на физическите закони и човек, въоръжен с тях, по-лесно излиза от долините на злото, застоява за дълго на хребета на доброто!

- Може би мненията ни съвпадат, но ние не подозираме това!

- Може би - отговори болният и още веднъж си извади ръцете над одеялото. Опита се да ги протегне към нея, но тя отново го предупреди:

- Нали се разбрахме да бъдеш послушен! Сега прибери ръцете под одеялото и се опитай да заспиш! Един изпълнителен болник при лош лекар винаги оздравява!

- Добре, ще те слушам, но моля те, не се бави!

- Обещавам, само толкова, колкото е нужно!

Звезда облече коженото палто, на което реверите ухаеха на люляк. Преди да излезе намести възглавницата под главата на болния. Когато се наведе над него, извивките на косата ѝ погалиха челото му. Той пое жадно мириса на люляк, а косата изсипа над него лъх на лавандула.

Ръцете му се размърдаха под одеялото, но тя натисна завивката под брадата му и напомни:

- Нали обеща да бъдеш послушен!

- Ще бъда!..

- Сега заспи! Довиждане, като се събудиш, ще бъдеш здрав!

- Довиждане, Звезда. Благодаря ти, ще слушам... ще бъда здрав!

Манчев остана сам в затоплената стая. В слепоочието му болезнено пулсираха набъбналите жили, а в гърдите се сменяха на импулси топли със студени вълни. Когато беше в обятията на студа той чувстваше страх от нещо неизвестно и близко!.. Когато го поемаше топлият поток, той усещаше до себе си присъствието на Звезда, аромата на люляка и лавандулата, усещаше приятния гъдел на опорните точки..

## 55

Съдебните заседания по първата партида подсъдимите завърши. Разгледани бяха делата на първите хора, така наречените „най-опасни за режима“, 37 от които не се явиха. За тях имаше само кратки писма с лаконично съдържание: „Безследно изчезнал“. Останалите получиха различни присъди, различни бяха и смъртните по отношение на изпълненията, а резултатът беше един и същ - смърт!

Два дена след последното публично заседание в кабинета на първия секретар на ОК на БКП се водеха срамни пазарлъци. Спорове и изнуди на близките на подсъдимите - първо за живот или смърт, после каква да бъде смъртта.

Властниците, които вземаха участие при преразглеждането на присъдите, не спаха двата дни след прекратяване на заседанията. Ходеха в домовете на осъдените, обещаваха живот,

искаха пари и ценности, изнасилваха жените на задържаните. Всичко беше позволено на корумпираните хора, узурпирали властта в името на едно: ликвидиране на моралните добродетели, запазени от миналото.

Третия ден започна четенето на присъдите. Градът беше необикновено възбуден. Във военния клуб, където преди заседаваше съдът, сега щяха да се четат присъдите на подсъдимите. Макар че много от тях бяха известни, всеки очакваше да стане чудо. От ранни зори на площадката пред клуба се събра голяма тълпа, която растеше с приближаване на времето да докарат арестантите, за да чуят това, което почти знаеха. Върволицата на обречените се изниза между тесен тунел от човешки тела. Щом отминаха арестантите, тунелът се разпадна и хората хукнаха напред. Това продължи до входа на салона. Малко бяха тези, които успяха да влязат в залата, по-голямата част от публиката остана отвън. За тях властниците бяха се погрижили, като бяха инсталирали високоговорители, за да чуят тъжната новина за смъртта на невинните. Пред входа на клуба бяха построени две агитки на РМС, които не престанно скандираха срамните лозунги: „Смърт на народните убийци! Смърт на фашистите! Смърт! Смърт!“ Такива имаше построени и на по-оживените места в града.

В залата заеха местата си традиционните посетители, снабдени с пропуски, близките на убитите и близките на подсъдимите. Непрекъснато се чуваха гласове: „Ето, виж тати! Виж батко! Дядо, чичо!“ Това бяха гласовете на близките на осъдените, които посочваха на децата техните сродници. От много страни писнаха деца, заплакаха се и жени.

Сред залата, малко над главите на останалите, стърчеше една белокоса женска глава, от която един кичур беше се отделил от общия свитък и висеше над лявото ѝ ухо. Лицето ѝ беше помръкнало с повехнала хубост, сякаш изваяно от мрамор. Под настръхналите вежди с метален блясък искряха твърдо две студени очи - очите на баба Райна. Тя не изпускаше от погледа си интелигентния овал на сина си - полковник Ангелов. Костеливата ѝ ръка натискаше с бяла кърпа треперещата от скръб брада, душата ѝ ридаше горчиво, от сърцето капеха капки кръв! От време на време проплакваше едва чуто: „Сашо!.. Синко!..“ На същата редица от двете ѝ страни седяха Тинка и Звезда. Двете жени бяха хванали по една от ръцете на старата, сякаш търсеха в нея опора. По гърбовете на Тинка и Звезда преминаваха на интервали студени тръпки. Тинка съзнаваше, че за последен път вижда мъжа си. Звезда живееше с илюзията, със сладката самоизмама, че е възможно да съобщят, че Фердинанд е жив и осъден на доживот.

Копринената завеса на сцената се залюля, огъваше се на вълни от дясно на ляво, така както се движеше хората зад нея. Разсилният извика колкото позволяваха силите му:

- За Народния съд - стани!

Седящите се изправиха бавно, някои още не бяха станали, когато дойде командата: Седни! Правителствени те слушатели започнаха да ръкопляскат при появата на Каменов и народните обвинители, които започнаха да скандират традиционното: „Смърт на фашистите! Смърт на убийците!“ Каменов направи несполучлив опит да се усмихне. Златният му зъб блесна за момент и тънката му устна се сви в кисела гримаса. На челото му бяха подредени една до друга гъсти бръчки - следи от годините и разгулен живот. Той чукна с масивния златен пръстен в бронзовите къдрици на Темида, за да се създаде необходимото внимание и се провикна с треперещ глас, малко артистично:

- Глас народен, глас божи! Искате смърт за враговете, смърт за фашистите.

Отечественофронтовските представители започнаха да ръкопляскат. Той вдигна нагоре костеливата си ръка, изпъстрена с мрежа от възли на сини жили. На безименния му пръст блесна златен пръстен със скъпоценен виолетов камък. От ревера на кафявия костюм сияеше златна четирилистна детелина, а във вътрешния джоб се таеше партийният билет за членство в БКП! От него идваше цялата му сила и власт! Той отвори сините корици на твърдата папка с бели ленти встрани, извади изписаните на машина листа, стана прав и се провикна: ...ПРИСЪДА! Всички станаха прави, затихна всеки шум, секна и детският плач. Само сърцата туптяха в тревожно очакване на последната съдийска дума! С равен, малко дрезгав глас той започна да чете:

- На основание декрет №... на Народното правителство на ОФ и директива № ... на ЦК на БКП в името на Н. В. цар Симеон II първият състав на... НАРОДЕН СЪД произнесе следните присъди, след като се убеди по безспорен начин от свидетелските и лични показания на под-

съдимите в техните престъпни деяния, както следва:

1. На смърт чрез обесване подсъдимите: полковник Ангелов, капитан Димитров, поручиците Орленкин, Райков и Апостолов, Георги Гюлгелиев, Коста Иванов и Стефан Андреев!

2. Осъжда задочно на смърт чрез разстрел: .....тук следваха имената на 37 души, които отдавна бяха мъртви! Между тях беше името на Фердинанд Симеонов.

3. Осъжда на смърт чрез разстрел.....следваха имената на 32 души.

4. Осъжда на 15 години строг тъмничен затвор - следваха трима.

Останалите бяха на малък срок, някои следваше да бъдат изпратени в ТВО (трудова-възпитателно общежитие).

Присъдата е окончателна и не подлежи на обжалване! Промяна в присъдата може да има само този, който каже къде се намират черните досиета на хората, които са убивали и правили доноси на военното разузнаване!

След обед смъртните имат право на свиждане по 25 минути! За свиждане ще се допускат близки от семейния кръг на осъдения! За други - изключения с разрешение от директора на затвора!

Закривам заседанието!

ОФ агитката отново скандираше „Смърт!“, а близките на осъдените плачеха, много от тях с глас.

Лицата на осъдените на смърт приличаха на мраморни статуи. По тях не трепкаше нито един мускул, никакви емоции на отчаяние и страх! Всичко беше изживяно в дните на жестоките инквизиции! Срещаха погледите на близките, но мускулите, които раждат усмивки, бяха мъртви! Образите бяха бледи - лица на мъченици, които бяха изстинали предварително, усетили леденото дихание на смъртта!

Тинка ридаше в носната си кърпа, раменете ѝ се тресяха от силни спазми и стискаше лакътя на баба Райна. От другата страна Звезда държеше другия лакът и хълцаше, но едната ѝ ръка натискаше стомаха под пъпа. Там в този момент, когато съдията спомена името на Фердинанд, промърда оживелият плод на тяхната любов! Едно отчаяние прегърна радостта! На мястото на мъртвия изяви претенции за живот едно ново същество!

Тинка взе от старата бастуна с гуменото топче, хванаха я със Звезда от двете страни и бавно, с тъжни стъпки се отпавиха към домът на Ангелов.

Баба Райна не плачеше, сълзите бяха изтекли през дългите нощи на следствието. От време на време тялото ѝ потреперваше в ръцете на младите жени и тя простенваше:

- Сашо!.. Синко!.. Радост моя!.. Изгубих те!..

На раздяла Звезда прегърна двете поотделно, от очите ѝ течеха сълзи, на устните трепкаше плаха радост. Тинка забеляза това и запита учудено:

- Звездо, що става с теб? Да извикам лекар! Ти!..

- Тинке, сестро, мамо Райно, аз съм... то се обади... промърда, точно когато съобщиха името на баща му!.. Протестира, ето как рита в корема ми!.. - тя отново сложи ръка под пъпа и улавяше леките трепети на оживелия плод.

Баба Райна я прегърна като своя дъщеря, целуна я по челото и каза:

- Където е расъл дъб, дъб ще расте!.. Там върба неникне!.. Пази го, дъще!.. Пък помисли!.. Ти си много млада!.. Детето трябва да има баща! Истинският... нали знаеш... Няма да се върне!.. При него утре отиват и други... другарите му... Невинни... Патриоти!

Който познаваха Звезда и я срещнаха този ден, останаха изумени. Трудно беше да се разбере причината на сълзите ѝ!..

## 56

Охраната на затвора беше утроена по две причини:

1. Осъдените на смърт можеха да предприемат отчаян опит за спасение чрез бягство, като нападнат караула.

2. Духовете на близките и голяма част от безпартийните бяха силно възбудени от несправедливостта и произвола на КП и не беше изключено нападение отвън с цел освобождение на затворниците.

Към 11 часа пред огромния затворнически портал се образува дълга и плътна редица от близки на осъдените, идваха майки, бащи, сестри, братя, баби, дядовци, синове и дъщери, съпруги и влюбени - приятелки на неженените.

Триметровата ширина на коридора не беше в състояние да поеме толкова много хора, затова последва втора заповед при всеки осъден да влизат най-много по 4 души наведнъж, като той може да бъде извеждан най-много до 3 пъти!

Тинка погледна свекървата въпросително, старата разбра и каза:

- Тогава нека бъда първо аз с децата, ти после сама!..

Главата на старата стърчеше над другите украсена с корона от бели коси, един кичур от тях висеше над лявото ѝ слепоочие, полюшван от зимния ветрец.

Към втория етаж на затвора водеха широки каменни стъпала с големи неравности по тях, издълбани от подкованите ботуши на охраната и времето. Момчил и Капка хванаха старата за лактите от двете ѝ страни. Освен помощта на децата тя помагаше на левия си крак с бастуна с гуменото топче накрая. Когато се изкачиха на най-горното стъпало, тримата стряха на горната площадка, от която започваше каменният коридор. Те почувстваха умора и отпадналост не толкова от изкачването на стъпалата, а от това, че тази среща е последна със скъпия за тях човек. Бащата и синът винаги изчезваше от тоя свят. Това беше последната прегръдка на майка и деца!..

- Вие при кого? - запита един груб глас от охраната. Момчил отговори пръв.

- При тати, при полковник Ангелов. - Старата добави:

- При сина ми!.. При полковник Александър Ангелов. - Тя винаги беше се гордяла със званието на сина си и винаги го поставяше пред името му - от първата година на кадетството до тоя последен час от живота му.

- Ей, ефрейтор, отвори килия № 6 и изведи Ангелов! Двамата гвардейци да си отворят очите. Близко до него! Да го предупредят, че при опит за нещо се стреля! - обясни фелдфебелът, който стоеше в началото на коридора.

- Бъдете спокоен, ефрейтор, за спасяване е късно, а до бесилката твърде малко!

Всички смъртни бяха оковани в тежки вериги за ръка и крак. С отварянето на вратата веригата на Ангелов запя, той спускаше крака си отвисоко под тежестта на дебелия халки и каменният коридор поде песента. Тя беше сурова и страшна!

Капка и Момчил оставиха старата, спуснаха се срещу него, Момчил провря три от пръстите на дясната си ръка в халката на височината на коляното и пое тежестта на железата, Капка го обви с ръце и извика колкото сила имаше: „Убийци!.. Свалете веригата от баща ми!.. Той е невинен!..“ Тя го притискаше към себе си с две ръце, а той с едната, другата висеше под тежестта на веригата! Момчил вървеше успоредно с него и помагаше, за двама веригата беше лека: Баба Райна разтвори ръце за прегръдка, бастуна падна на каменния под и хлопна злоецо. Тя прегърна сина си, в очите ѝ нямаше сълзи, само с хрипове от много мъка повтаряше:

- Сашо!.. Синко!.. Да бях аз!.. Млад си!.. Децата!... Тинка!... О, боже, мислех, че Христос и апостолите са последните невинни, които умряха, имало още!.. Синът ми!..

- Така е, мамо, не вярвахме и ние, затова трябва да платим с живота си! Всеки, който не познава комунизма, ще плаща за невежеството си с живот! Това е най-високата цена за най-голямото престъпление! А можеше да бъде друго!.. Това важи за всеки човек, за всяка нация!

- Кажи, синко, поръчай какво да правим без теб?!

- Не знам, мамо, както знаете и както можете! Разбирайте се с Тинка и гледайте децата! Желая да са добри граждани!..

- Искаш да кажеш добри слуги на лоши чорбаджии?

- Човек трябва сам да преценява, да отсява лошото от доброто! За нас тая нощ ще свърши животът, ще свърши светът! До последния си дъх ще бъда с вас, а после една кошница кости и шепа пръст!

След този диалог в очите на старата блеснаха две сълзи и тя ги остави така, стискаше ръцете на сина си и каза:

- Поръчай нещо на децата!

- Да бъдат добри българи, деца и внуци! Да се трудят, да бъдат пестеливи, да не забравят, че са брат и сестра! -Капка целуна свободната ръка на баща си, като я обля със сълзи, Момчил



споделяше тежестта на веригата и двамата казаха едновременно:

- Обещаваме, татко!..

Определеното време изтече и гвардеецът с червената лента на ръката предупреди:

- Ей, вие там, стига гевизлъци! Времето изтече, осъденият, прибирай се!

Баба Райна и Капка целуваха поривисто страните му, главата минаваше от ръка в ръка. Гвардеецът ги раздели насила, притиснати една до друга, с много мъка в сърцата, която беше изкривила лицата в тъжни гримаси. Капка и баба Райна тръгнаха обратно, внучката притискаше до себе си лявата ръка на бабата, от дясната я подпираше бастунът с гуменото топче и съскаше по каменния под.

- Хайде и ти бе, фашистко копеле, върви си! - скара се гвардеецът на Момчил.

- Батко, искам да помогна на тати само до килията!..

- Не го жали, щом е носил сабя, нека носи верига на ръцете и въже на шията!

Ангелов изчезна зад вратите на килия № 6, като стискаше зъби от болка в сърцето. Прегръдката на Момчил беше последната наслада от синовна близост!.. Последната прегръдка на баща и син!.. Между тях висеше като страшна прокоба студената верига. Коравата душа на стария войн прокълтя като струна на стара арфа, от средата на килията той се провикна:

- Момчиле, синко, сбогом!..

Момчето не го чу, то догонваше бабата и Капка.

Голямата мъка на Ангелов се предаде и на другите. Всички мълчаха, по челюстите пулсираха мускули от емоционална възбуда. Гледаха се, движеха се из килията, но мълчаха като настръхнали вълци.

Момчил тичаше към изхода със замрежени от сълзи очи, блъсна се в едър човек с пагони на фелдфебел и без да обмисля, каза механически:

- Чичко, прощавай, имам една молба?

- Кажи, момче?

- Тати е с верига, а тя тежи! Ще има още две свиждания, може ли да остана!.. Да помагам на тежестта на веригата!..

Фелдфебелът (*Фелдфебелът се казваше Васил Иванов от с. Ошане. Спечелил доверието на новите власти по една щастлива случайност, рожба пак на човешка добрина, за която ще разкажа при друг случай. Няколко месеца преди да умре, той ми повери тайни, които споделям с читателя, от това, което е ставало зад стените на затвора, за последното желание на обесените. - Б.а.*) не беше партиен член, нямаше в него комунистическа злоба, а човешка доброта. Имаше син на годините на Момчил.

- Може, момче! Остани! - каза той като гърчеше вежди от някаква горчилка, която се мотаеше в гърлото. - Гвардеец, момчето да остане до последното свиждане с баща си!

- Има заповед, всеки по 20 минути!

- Заповедта е моя! Аз съм началник на караула! Ти изпълнявай!

- Слушам! - отговори гвардеецът неохотно и пропусва без глас.

Разговорът между двамата се чу в близките килии, чуха го и в килия № 6, Ангелов обходи с поглед останалите осъдени и каза:

- Чувате ли? Българите са добри и човечни! За такива ще мрем! Само комунистите... жертва на една утопична идеология, която отне човешкото в тях, станаха зверове, жадни за власт и пари!

- Добър е народът и жилав! Надживя турско робство, ще надживее и комунистическо! - отговори Апостолов.

- Ангелов, излезте за свиждане! - викна пред решетката гвардеецът. До отсрещната стена на коридора стояха баща му, тъстът му и тъщата. Веригата поде старата песен. Момчил го посрещна пръв с тъжната усмивка на победител, хвана веригата на същото място, а тя ехтеше зловещо.

Тримата го прегърнаха последователно. Първа беше жената, тя непрестанно хълцаше, а мъжете често потриваха очите си от влага. Всичко беше ясно, нямаше въпроси, липсваха отговори. Мълчаха и се гледаха. Всеки искаше да съзерцава повече, за да запази завинаги от другия това, което той е днес, пред лицето на смъртта, преди клупа да прекъсне нишката живот! Гвардеецът погледна в часовника и предупреди:

- Времето изтече, тръгвайте тримата!
- Нещо да поръчаш, Сашо? - запита бащата.
- Нищо, тате, бъдете живи дълги години, помагайте на Тинка, отгледайте и изучете децата!

Последни прегръдки, по една дълга целувка и последно сбогом!.. Веригата отново запя към килия № 6, а петите на старите съскаха по каменния под към изхода на затвора.

Тинка се размина с тримата на долното стъпало. Тя беше сама, носеше кошница с храна, беше направила от най-хубавото, което той обича! Момчил отново хвана веригата и раздели тежестта с бащата. Тинка се хвърли на шията му, хвана халката, която беше заключена на китката, и каза:

- Виждаш ли, на лозето не ти помагаше, но на веригата!..

Тинка ридаше забола глава в гърдите му, а той каза спокойно:

- Стига сълзи, за тях има време!

Тинка погледна момчето с големите си очи, които преливаха от сълзи, и каза:

- Момчиле, хайде, мама, каже сбогом на тати и си върви!.. Аз ще държа веригата.. - Детето се намръщи недоволено, но тя настоя:

- Моля те, нали обеща да ме слушаш, кажи сбогом... остави ни сами!.. - Момчето прегърна бащата отново, целуна го, подаде халката в ръцете на майка си и каза:

- Сбогом, тати!..

Ангелов изхлипа неудържимо... и каза:

- Сбогом, сине!..

Когато Момчил се изгуби от погледа на баща си, той прегърна със свободната си ръка Тинка, притисна я до себе си, устните им се сляха в свещения символ на любовта. Сянката на смъртта изчезна, изчезнаха и силуетите на охраната. Гвардеецът ги предупреди няколко пъти за изтеклото време, но те не бяха го чули. Когато кресна в ушите им, те се разделиха, тя пое веригата и го изпрати до вратите. Там спряха. Тя си подаде устните и каза:

- Още веднъж!.. За децата не се грижи.. Вземи храната, изяж всичко, бъди сит!..

- Излишно е, да бяха го изяли децата!

- За тях има, нека е спокойна съвестта ми, че не си гладен! Сега сбогом, Сашо, сбогом мили, до нова среща! Там - тя погледна нагоре към мръсния таван - там ще бъдем заедно!

- Сбогом, Тинке!.. Желая ти много радост, доставена от децата!..

- Моята радост свърши, очакват ме сълзи и мъка!

- Свършено е за мъртвите, тези, които са под земята! Тук, отгоре, под слънцето има място за всичко!..

Тежката врата се затвори зад Ангелов. По коридора отшумяха стъпките на младата жена.

Капитан Димитров не беше женен и на свиждане дойдоха родителите. Двамата стояха плахи до дебелия зид в коридора, гледаха трогателните срещи на другите и сякаш забравиха за какво са дошли. Не питаха нищо, не казваха нищо, суетяха се, гледаха осъдените, слушаха ридания, гледаха се един друг обезумели.

- Вие какво се мотаате? Отивайте си! - подвикна един от охраната. Едва тогава бащата се свързе и каза:

- Ние не сме видели нашия?

- Кой е вашия?

- Капитан Димитров.

- Не е вече капитан, само Димитров, защо не казвате, а се въртите като обрани евреи?

- Не е лъжа, ние сме обрани! Взеха ни парите, уж да го оставят жив, сега вземат и него!.. - обясни майката.

- Не дрънкай глупости, дърто, ще си изпатиш! - закани се гвардеецът, който отиваше към килия № 6.

- То, от това повече къде! Остава смъртта, тя е лесна!

Димитров излезе облечен в цивилни дрехи от домашен шаек. На китката, където беше веригата, имаше рана, затова с другата ръка вдигаше тежестта нагоре и веригата не опираше в пода, не пееше. Родителите се стреснаха, той беше необикновено слаб! По страните на лицето и под брадата висеше спарена кожа, главата изглеждаше необикновено дълга, а ушите залепени встрани, силно увиснали надолу. Мустаците му бяха оскубани, под носа имаше незаздравели

рани. Майката го прегърна, но беше дребна жена и не достигна лицето. Той се наведе, целуна я и се изправи отново. Тя се залепи за гърдите му, той пусна веригата и я обви с двете си ръце.

- Какво са направили от тебе, сине? Съсипан си! Половината те няма! Какво лошо си направили?

- Нали отговарях за разузнавателния отдел. Конспирациите, крадците и дезертъорите минаха през ръцете ми, но аз не направих това, което можех, което бях длъжен! Оставих ги живи, за да ме обесят! Това е вината ми. Мъчиха ме за черните досиета!

- За какво говориш? - запита бащата, който беше учител по професия.

- Много от комунистите предаваха другарите си, убиваха, сега властват! Искат да знаят кои са, а те са много! Досиетата изчезнаха! Ние ги знаем, но мълчим! Така ще започнат да се клеветят един друг и ще се самоизяждат! Революцията изяжда децата си!

- Знам ли, ваша работа! Сега какво, разминаване няма ли? Милост отнякъде? Някаква надежда? - питаше бащата.

- Няма, тате! Всичко е свършено! Заблудиха ни отгоре! Ние знаехме, че се извършва военен преврат. Така беше, но военните дадоха властта на комунистите и ето, всичко е налице! Ние имахме възможност да ги довършиме, да не оставиме един. Те бяха в ръцете ни, но не го направихме, това е фаталната ни грешка! Можехме да избягаме в други страни - и това не направихме, не го направиха регентите, генералите и министрите. Ние мерехме заслугите си за доброто на България с един аршин, те мерят с друг и това е всичкото!

- Времена, превратни времена! - отговори бащата. Майката мушна глава в пазвата на сина и проплака:

- Ние за какво оставаме? Защо сме? Кой ще ни погледне, вратите ни няма кой да отвори.

- Знам, мамо!.. Съберете се с чичо, така както сте били едно време, когато бях малък! Братовчедът Петър ще ви гледа, той е добър!

- Петър ли казваш! Ние не сме ти казали! Той може би ще те посрещне:

- Как? Защо? Какво е станало с него? Той поне беше цивилен?

- От грижа не сме ти казвали! Извикали го една нощ в общината, уж за справка! Ето вече пети месец, ни вест, ни кост!.. Някои казват, че е в лагер на Беленските острови, там има много! Други, че има избити в Сухото дере! Трети - във Вълчешкия дол! Приказки много, но истината не се знае. Чичо ти ходи във Вълчешкия дол, но те завардили полето, докато се разложат трупове. Ямите пълни с народ! Почернели, подути, разложени, всички си приличат, като смъртта!

- Хайде, за мен, както и да е, офицер бях, а той, никакъв, селско момче!?

- Селско, но от богат род, вършачка имат, братовчед офицер! Оръжие си му давал и той стрелял с него по селянките! - добави бащата.

- Вярно, давах му, но това не е престъпление! Според тях всеки, който не е комунист, е враг и трябва да умре!.. Да..., тати, и ти си белязан, пази се!

Риданията на майката се усилиха и тя през сълзи каза:

- Дано и мене!..

- Не бива, мамо, това не пожелавай, ние сме голям род, все някой ще ви приюти!

- Димитров от № 6, прибирай се, времето изтече - напомни караулът.

Старата увисна на шията на сина и стенеше:

- Синко!... Синко!...

Бащата откъсна жена си от прегръдките на сина, целуна го по челото и двете страни на лицето, каза едно тихо: Сбогом... и отмина към изхода. Зад Димитров ключалката щракна и в килия № 6 настана отново тишина...

\* \* \*

Едно момче беше израсло без родители. Бащата загинал при Каймак чал, а майката умряла от холера, когато бил на 6 месеца. Гледано от бащини и майчини роднини, докато го поело сиропиталището, по-късно военното училище и така стигнало до чин поручик с бащино име Райков. Той не очакваше свиждане, нямаше близки, затова сподели с другарите си от килия № 6:

- Господин полковник, господа, братя по съдба, при мене няма кой да дойде, нямам близки освен България. Пред вас ще изповядам последното си желание! Преди да ми окачат въжето на шията, ще искам да изпея „Когато бях овчарче“. Това е първата песен, която научих в училището! Очите на учителя винаги се пълнеха със сълзи, когато пеехме, той бил селско дете, споделил съдбата на овчарчето! През ваканцията, когато бях ратай при дядо Спиридон и я пеех, той свалеше големия си овчи калпак, обърсваше очи с тъкана кърпа и казваше:

- Стефане, ела да ти дам някоя пара да си купиш халва или нещо друго, пък изпей пак оная, за овчарчето, тя баш за мен е измислена!..

Не чаках втора покана, окачвах се на някоя млада церова ръстица и започвах, като стисках в ръка сребърната монета.

Райков щеше да разказва още, но охраната вдигна желязната решетка и извика:

- Стефан Райков, излез на свиждане!

От всички в килията най-изненадан остана той. Знаеше, че няма кой да го потърси. Роднините бяха далече, нито го знаеха къде е, нито какъв е! Когато се показа на вратата, до отсрещната стена стоеше красива позната девойка, която той задиряше, но тя дяволски го отбягваше, може би по указание на баща си, с когото бяха се спречкали по служба. В ръцете си момичето държеше хубаво разцъфнало червено мушкато и малък пакет сладки.

- Добър ден, господин поручик, не ме очаквахте и едва ли ме познахте!

Райков подаде ръката си приятно изненадан и възкликна:

- Защо мислите така? Нали знаете колко пъти ви молех за среща, госпожице Пролет, но вие винаги ме отбягвахте! Веднъж обещахте, заковахте ме да чакам в казиното и не дойдохте!..

- Същата съм, ето, сега дойдох без покана, сега, когато най-неочакваш, когато най-много имаш нужда да споделиш нещо съкровено, с човек, който те обичаше скришно!.. Това съм аз!.. Както знаете, на бала с вас играх първия валс, бях щастлива, вие ми харесвахте винаги, но аз се страхувах от вас!.. Простете ми за оня ден, когато ви излъгах!.. Тогава беше друго... Сега разбирам, че това е последният ви ден и ето, дойдох!.. Тя погледна в късата страна на коридора, където можеше да се види всичко: сълзи, мъка, вопли. Осъдените на смърт получаваха последния дял от човешкото щастие...

Райков помогна със свободната си ръка, издигна висящите халки на веригата и ги хвана с вързаната, за да намали тежестта, после хвана ръцете на девойката в широките си длани. Телата на двамата горяха, през съединените ръце топлината на единия с приятно чувство преминаваше в другия, по устните заигра сладостен гъдел. Упоени от шеметна сладост, прегърнати се залюляха!

Девойката го прегърна отново, взе мушкатото от пода, подаде му го, макар и наранено, целуна го и каза:

- Това е всичко, сега мога да те изпратя щастлив! Ти го заслужаваш! Пред съда се държа като мъж и офицер! Ще ми липсваш, с болка ще си спомням за теб, ще тъгувам!..

- Благодаря ти, Пролет!.. Много пъти ти благодаря!.. Не очаквах такова щастие!.. Да бъдеш щастлив, когато умираш, това е много!.. Щастие е да знаеш, че някой те обича!

Караулът беше застанал до тях. Беше се залисал от това, което гледаше, бяха изминали 15 минути повече, но тоя път забележката беше мека:

- Хайде, стига! Престанете! Прибирай се, Райков!

- Сбогом, Пролет!.. Ще умра с твоето име!..

- Сбогом, Райков, ще те обичам, макар и мъртъв...

- Благодаря ти!..

Зад дебелия врата на килия № 6 тишината властваше с покоряваща сила. Близостта на обичаните хора предразполагаше на размисъл и тъга. Апостолов запита: - Нали нямаш близки! Кой те посети?

- Един, който ме обича, без досега да ми каже това!

\*\*\*

Когато търговецът Орленкин трябваше да избира професия за сина си, той умува дълго, съветва се със свещеника и учителя, те му предлагаха да го изпрати в чужбина, за да учи

тайните на медицината или строителното инженерство, да види свят!

Патриотично възпитаният баща отсъди друго, което му диктуваше собственият разум:

- Лекарите и инженери е имало и ще има. Мнозина от тях са звали, малцина са призвани! Офицер да стане, българщината да пази и ако краят му дойде като герой, Родината ще му издигне паметник, а поколенията ще слагат пред него цветя! Ще свеждат глави на признателност и ще споменават името му!

Така отсъди бащата и извика сина си в дюкяна, разговаря с него, каза му какво предлага и единият, и другият, които е питал, после каза своето - как той иска.

- Няма по-благородна професия от тая да пазиш българщината! България има нужда от такива и аз така мисля. Ти какво ще кажеш?

- Това, което си решил ти, тате!

Всичко вървеше добре до този ден, когато разбра, че синът е арестуван. Вечерта нахълтаха в дома му непознати въоръжени, намериха окования с тенекия голям сандък, който беше семейната каса, ограбиха всичко, което имаше (злато и пари), и през нощта старият умря! Отъня старият Орленкински род, останаха две жили от него, едната беше изсъхнала и чакаше своя край, а другата, силната, щеше да се скъса под напора на центробежните сили на времето!

Единствена съсухрената Орленкина се изкачи по високите стъпала на затвора, пое из широк коридор и започна да пита охраната:

- Син имам, на смърт е, та рекох да го видя.

- Как се казва, те всички са синове на майките си, да не сте ги раждали по-добре! - отговори сурово гвардеецът.

- То раждането, сине, божа работа! Орленкин се казва, военен беше.

- В номер 6 - отговори ефрейторът - изведи го и стой при тях.

Когато синът излезе, майката изхлипа, спусна се и с двете си ръце хвана веригата:

- Знаем, че тежи, сине! Дай да ти помогна!..

- Остави, мамо, не тежи - той прегърна старата със свободната си ръка и каза: - Тежи жаждата за живот, за свобода! Кажете ми нещо, как е тати? Ще дойде ли?

Брадата на старата трепереше от мъка, стисна устни и отговори:

- Няма да дойде!.. Разболя се!.. Простуда!.. Зле е!.. Дали ще го сваря!..

- Мамо, толкоз ли е зло? Защо си го оставила сам? Хайде, дай да те прегърна, нали ме видя! Отивай, мамо, тати е сам, извикай лекар!.. Нали само той ти остава!..

- Да бяхме двама с него!.. Но ти да беше жив... Сега... родът... Орленкиният род свърши!..

- Съдба, мамо!..

Донесох ти фанела, времето е студено, облечи се! Изпържих месо със суров лук, както ти обичаш, донесох и суджук, вземи, хапнете с другарите си!

- Няма нужда, мамо... при нас е топло, а храната ни стига!

- Дават ви, децата си да нахранят, така, както вас хранят!

Синът взе храната, но фанелата върна обратно, откачи скъпия си джобен часовник, поглед-

на в него за последен път, беше 3,15 следобед.

- Вземи го, мамо, не ми трябва, тук казват колко е часът!..

- Недей, сине!.. Часовникът е разговорка! Гледаш в стрелките и времето минава, тече!

- Нашето време изтече, мамо, вземи часовника за спомен, подари го на някой от рода, нека ме поменава!

- Орленкин, хайде, прибирай се, времето свърши! - предупреди караулът и застана близо до него. Майката сложи часовника в пазвата, разбра жестоката истина, че всичко беше свършено, но синът не разбра за бащата!

- Синко, кому ме оставяш!.. Къде и при кого да отида?.. - изписка старата жена, когато вратата на килията се затвори зад осъдения.

## 57

Спира ли времето и бърза ли понякога? Когато очакваш, струва ти се, че лениво се мъкне, а понякога, когато душата ти се изпълва с вълнение, минутите и часовете летят с крилата на птици.

- Защо се бавят? Какво толкова говорят? Нали уж 20 минути, те изминаха!.. – негодува-ше майката на Петър Кузманов и чакаше реда си да прекрачи високата стълба на затвора, да измине първата отсечка на геобразния коридор и да прегърне сина си. Когато часовете на широката врата извика за следващата четворка, тя беше се загледала в един от прозорците на втория етаж, който хвърляше светлина в коридора. Зад дебелия решетка тя забеляза сенките на човешки тела, отразени от електрическите крушки и каза с почуда:

- Боже мой, полудели хора, прегръщат се!

- Да вървим! - подкани я мъжът, който стоеше до нея, и я бутна със силното си рамо. Жената тръгна някак си механически, като се хвана за ръката на мъжа. Краката ѝ бяха необикновено тежки и тя едва ги местеше по високите каменни стъпала. Когато застана на четвъртото стъпало и погледна към същия прозорец, видя, че сенките се сляха в едно тъмно петно. На последното стъпало тя спря.

- Върви! Върви, момчето чака! - едва сега, когато чу гласа на мъжа си, тя забърза, но тази бързина не беше спорна. Краката ѝ се подгъваха и тя почти увисна на ръката, която я държеше под мишницата.

- Вие при кого? - запита войникът с натъкнат на пушката нож.

- При Петър Кузманов?

- Той на бесилка ли е?

- Не, на разстрел!

- Гвардеец, извикай от № 7 Петър Кузманов!

Родителите застанаха до отсрещния зид. Вълнението играеше с ръцете на бащата и той изпусна ръката на жена си, тя загуби опора и се облегна на стената. От килията се зададе синът, бледен и плах. Веригата хлопаше страшно и той я държеше с двете си ръце. Бащата го пресрещна, притискаше го до себе си с едната ръка, а с другата пое веригата. -Синко!.. Петре!..

- Тати... тати... - повтаряха баща и син и се целуваха. Майката остана неподвижна, спряна до каменния зид с широко отворени очи, в които се четяха пустота и ужас!

- Мамо, - извика момчето, като се освободи от прегръдката на бащата, но тя остана там.

- Мамо! - повтори осъденият и пристъпи към нея, но тя се отдръпна и се изсмя истерично...

- Ха!.. Ха!.. Ха!.. Лъжеш ме! Не си ти мой син!.. Моят е друг, по-едър, по-хубав от теб!.. Ха!.. Ха!.. Лъжете ме! -викаше умопомрачената нещастна жена.

- Цоне! Ти какво, не познаваш ли Пепи? Наш Петър!

- Ох, боже, познавам го! Здравей! - тя подаде ръка, а той я прегърна и заридна на рамото ѝ.

- Я, колко, ти прилича това желязо! Аз какво ли не ти купувах за игра, виж – синджир никога! Така ли ще дойдеш в нас? Колко ти прилича и колко си хубав...

Мъжът я хвана за раменете, разтърси я с плачевен глас и простена:

- Цоне, ти какво! Успокой се! Не мислиш ли за мен? Аз накъде? Нали двама делихме

мъката! Аз едната едвам нося, сега още една ли?

- Ха!.. Ха!.. Ха!.. Ти какво, уплаши ли се? За луда ли ме мислиш? Всички са луди! Само аз не съм! Тези с пушките и те са луди! Само аз съм с акъла си! Ето, познах Пепи, нашия Пепи, сина ни! Нали ще си го вземем! - Започна да го целува, притискаше главата му между дланите и повтаряше:

- Нашия Пепи! Хайде да си вървим! Хвърли тоя синджир! Тук е грозно! Страшно, в нас е хубаво и топло! Хайде, по улиците има разбойници! Арестуват хора, ограбват им парите и ги убиват!

- Доне, недей така, успокой се! Нали знаеш, че Пепи е осъден!

- Кой може да го осъди!.. Не давам го!.. Тръгвай, Пепи!..

- Мамо, моля те, недей, върви си!

- Защо ме пъдиш, къде да вървя без теб? Тръгвай! Не давам те! Вие не разбирате ли, не давам Пепи! Никой няма да те убива! Няма право!

Гвардеецът, който беше на пост, застана до бащата и каза:

- Моля те, отивай си! Защо си довел тук тази луда жена да създава зрелища?

- Не беше такава! До стъпалата беше друга! Сега... изведнъж...

- Води я - настоя караулът.

- Защо ме пъдиш? Кой е луд? Вие всички сте луди! -викаше тя и се спусна към гвардееца, хвана се за пушката и започна борба. Мъжа се намеси, стисна я до гърдите си с яките ръце, целуна Петър, без да го прегърне, плачеше от нечовешка мъка, затова че един ще бъде разстрелян невинен, а другият полудя, той остава нещастник сам...

- Петре, синко, виждаш ли какво добро ме сполетя На какво ще се радвам?

- Виждам, тате, лошото никога не идва само!

Ненадейно жената овеси ръце надолу, хлъцна шумно

и каза на мъжа си кротко:

- Пусни ме, ще ме задушиш! Мина ми! Сега съм добре! - мъжът я освободи, тя достигна на вратите момчето, целуна го и каза:

- Сбогом, синко! Не мислех така!..

Мъжът поведе жената към изхода с надеждата, че поне тя му остава... Другото, макар и много скъпо, беше загубено! Убеди се, че лошото не е най-лошо, имало и по-лошо от него.

Някои от посетителите, които бяха видели нервния пристъп на жената, разказваха за него и при появата ѝ на изхода ѝ направиха път. Ружа, приятелката на Петър, се помръдна, посрещна я, хвана я под ръка и направи с нея няколко крачки, като си говореха. Майката почти я прегърна и каза:

- Жестоко е, Рушке, отива си млад! Страшно е да гледаш осъден, да знаеш, че след часове ще бъде труп! Идвай в нас, ще те ожениме, ще ни оставиш внучета!..

Момичето млчеше и бледнина пулсираше по страните му. Остави родителите и се упъти по стъпалата за свиждането. Петър още стоеше сред килията, когато го извикаха за ново свиждане. Ружа го посрещна на вратата и пое веригата и се отстраниха до отсрещния зид. Случаят с майката беше смутил момчето повече от смъртната присъда.

- Защо дойде - запита той, след като се освободи от прегръдката, - за да видиш как изглежда един осъден на смърт ли?

- Не, Петре, дойдох, защото те обичам!.. - отговори момичето и го прегърна със свободната си ръка. Виждаш ли оня, „героя“, партизанина Русинов, иска да говори с мен, дължал ми някакво обяснение! Не желая да го виждам, казах му, че нашите пътища са различни!

- Рушке, ако го обичаш, ожени се за него! Той с мен постъпи лошо, мразеше ме, затова ме премахна. С теб може да постъпи добре. Може наистина да те обича!

- Когато само един обича, животът е робство и за двамата! Когато двамата обичат, е щастие!

- Ето, ние се обичаме, но не сме щастливи! - отговори Петър.

- Има щастие несбъднато и далечно, но щастие! Не си ли го усетил?

- Усетих го, Рушке, но то беше за малко!

- Щастливото време е винаги малко, макар да е траяло век!

- Хайде, времето изтича - напомни караулът.

- Рушке, отвратително ще бъде, ако на разстрела ми присъства Русинов!.. Особено ако той

стреля в мен!

- Господи, нима е възможно!
- Възможно е, той е звяр! Убил е много хора! Ръцете му са кървави!
- Тогава!
- Имаш ли нож или игла?
- Имам ножче от самобръсначка за острене на моливи, ново е, имам и карфици!
- Дай ми ножчето, но да не види караулът!

Момичето извади ножчето от джоба на палтото и го

спусна в ръката на Петър. Поставият отново напомни за изтеклото време и се запъти към тях.

- Сбогом, Пепи!..

-Сбогом, Рушке!.. - последна прегръдка, последни целувки пред лицето на смъртта.

Момичето забърза към изхода. Петър гледеше след нея, докато караулът отваряше вратата, в това време приготви ножчето от самобръсначка. Със свободната ръка преряза вените на тази, която беше окована във веригата. Острото ножче опря до кокал и преряза всички жили. На няколко импулса бликна силна кръв, после намаля, Петър се олюля около себе си и падна в локва кръв.

Смъртта беше факт, но присъдата си изпълни сам!

## 58

В тълпата, чакаща за свиждане, между две млади напълно еднакви жени стоеше около 55-годишна жена, която ридаше и мятеше главата си ту на една, ту на друга страна. Младите я успокояваха, но мъката повдигаше гърдите и риданията не спираха. Зад тях стоеше застарял мъж, минал седемдесетте, облечен в сиво палто и сива мека шапка. Той гледеше пред себе си. По лицето му не трепкаше мускул, от време на време помръдваше с раменете, което беше признак на нервно напрежение.

Встрани до младите жени чакаше на опашка мъж на зряла възраст, който често пребърсваше очите си и непрекъснато гледеше в двете млади жени, които си приличаха като два стръка цвете, расли на един корен. Търсеше разлика в едната и другата, но не намираше. Избърсваше очите си, за да се убеди в зрителните си способности и пак се вглеждаше в тях - пак същата прилика! Най-после реши да попита и почти шепнешком запита стоящата до него:

- Извинете, вие, такава прилика? Да не сте... - младата жена беше наклонила глава към възрастната и не му обърна внимание. Любопитният запита отново пак така тихо, но отговор не последва. Те имаха голяма мъка и просто не го чуваха. Вместо тях отговори мъжът със сивото палто:

- Сестри са, близнета! Внучки са ми! Дъщери са на съдията Гюлгелиев! Аз съм негов баща!..

- Гюлгелиев ли... познавам го! Справедлив и добър, роден за съдия! Да, косите на момичетата - неговите, очите и високите чела - също!

Бащата на Гюлгелиев замълча, погълнат от голямата си мъка, но стоящия до него запита:

- Прощавайте, вие, не бяхте ли военен!
- Бях - отговори старият. - Беше отдавна, сега съм пенсионер.
- Не ме ли познахте, бяхте ми дружинен!.. С вас превзехме Лозенград!..
- Не ви познавам, тогава бях на 43, а сега съм на 76 години!
- Ех, време, време! Къде бяхме, а къде се срещаме!.. И моят син е тук, определиха му бесилка!..

От площадката на втория етаж постът извика:

- Следващи!

Двете млади жени помъкнаха майка си по високите каменни стъпала. Тя усилено ридаше и един от гвардейците кресна в лицето ѝ:

- Стига си врещяла ма, защо не хленчеше кога подписваше присъди?

Забраната и въпросът останаха без отговор. Като приближиха килиите на смъртните, една от сестрите обясни на охраната:

- Ние сме за свиждане с Гюлгелиев, той е за обесване.



- След 11-ия постови обадете се пред килия № 6.
- Георги, тежи ли пустата верига?.. Дай я на мен! Дай да ти помогна!

Тя хвана с едната ръка веригата над коленете, а с другата го прегърна. Двете дъщери застанаха отстрани на осъдения и си разменяха главата му, като я обсипваха с целувки и сълзи. Осъденият беше спокоен, студен и твърд като мрамор. В очите му нито капка сълза, гласът му спокоен, равен алт.

- Стига сълзи, ще има време за това, как са внуците, зетьовете, сватовете, тати, всички?
- Добре сме всички, Георги, липсваш ни ти. Внучетата поглеждат през прозореца и очакват да те видят, взели са по една твоя снимка и я показват на всекиго!

Очите на осъдения се окъпаха във влага и станаха по-черни.

- Не говорете пред децата страшни работи! Говорете им добро!
- За какво добро да им говорим? Доброто свърши вече! Тати по цял ден седи затворен в стаята, излиза само за храна, какво прави не знаем! Страхуваме се да не направи нещо! Децата непрестанно питат за теб, кога ще си дойдеш? Обясняваме, че си далече и никой не знае!
- Наистина далече! Оттам никой не се връща!.. Ще бъда щастлив да знам, че се разбирате, че сте здрави. Моето се видя, връщане няма! Но знайте, щастлив съм, че ви имам, че между нас винаги е имало разбиране и обич! Който обича, е щастлив! Да мразиш е нещастие!
- Тати е тук, след нас ще дойде той, не искаше с нас, нали знаеш, той не обича сълзи, а моите са много евтини!

- Радвам се, искам да го видя!
- Гюлгелиев, прибирайте се, времето изтече - каза караулът, застана до него и просто го натика във вратата. Едвам успяха да си разменят последните целувки.
- Гюлгелиев, след свиждане мъката намалява ли или расте?
- Расте, господин Ангелов!
- Вярно е, след голямата радост от близостта на близките дойде голямата мъка по тях, иначе времето беше ни направило по-малко чувствителни!

Гюлгелиев остана до вратите. Той знаеше, че ще има ново свиждане с баща си и го очакваше с нетърпение. Те бяха от ония синове и бащи, чиято обич един към друг не пресъхва. Постовият отново извика името му за свиждане. В коридора застанаха един срещу друг двама мъже - баща и син, прегръдката беше кратка, целувките малко.

- Поръчай нещо, Георги! Вместо аз на теб, ти на мен!
- Нищо, тати! Желая ви само добро, искам да се разбирате!
- Засега сме добре, децата се разбират! -Това ми стига!
- Разминаване няма ли?
- Няма, нощес всичко ще свърши!
- Така ли, както те са решили?
- Ние нямаме право да решаваме! Както виждаш - верига!

Старият извади от джоба си една източена като бръснач кама. Върхът ѝ беше остър като игла. Той я пусна в джоба му откъм свободната ръка и каза:

- Ако имаш сила! Те нямат право да отнемат това, което не са дали!
- Благодаря, тате! - времето за свиждане не беше изтекло, двамата се прегърнаха.
- Сбогом, сине! - и с бързи стъпки изчезна откъдето беше дошъл.

Другият отговори:

- Сбогом, тате! - загледа се след тънката и стройна за годините фигура на бащата. Когато го изгуби от очи, той с неподозирана бързина извади камата, опря дръжката на стената и с цялата си сила натисна лявата гръд върху острието. Между тялото и зида остана само дръжката! Там, където беше опорната точка, блесна голямо петно кръв. Гюлгелиев се свлече до зида, от камъните се стичаше рубинена топла кръв.

Лицата на тримата бяха бледи, изпити от суровия живот на село.

- Ние при нашия, Коста Иванов, той е за обесване! -обясни жената.
- Вървете напред, като завиете по коридора, ще питате за килия № 6, там има охрана,

обадете се, ще го пуснат!

Тримата вървяха уплашени от страшния вид на старинната крепост и брояха номерата на килиите. Ужасна мъка терзаеше сърцата, душите плачеха без глас и всичко се изписваше на лицата, в които като в огледало се виждаше неопикуемата мъка на тримата.

- Ето, мамо, това е № 6 - тук е той! - обясни момчето. Майката беше видяла номера, почувства близостта на скъпия човек и силите не издържаха, главата клюмна на рамото на момчето.

- Вие какво се мотаате? При кого идвате? - запита грубо един от охраната.

- При тати, при Коста Иванов от килия № 6 - отговаряше момичето, а момчето утешаваше майката, държеше клюмналата ѝ глава между дланите си.

В рамката на вратата застана едрата фигура на якия селски син, леко наведена напред. Той беше спуснал ниско лявата си ръка, на която беше закачена веригата и тя пееше злоещо по каменния под на затвора. Момчето го посрещна първо, разпери ръце, прегърна го и проплака с глас:

- Тати, милият ми тати... дай ми от тежестта на веригата!..

Бащата прегърна момичето със свободната си ръка, целуна високото чело на детето - там, където гъстата коса с дъх на бадеми се разделяше на прав път.

Момчето държеше майката за раменете пристъпваха бавно към него:

- Прилоша ѝ, преди малко клюмна главата ѝ!

Със свободната си ръка Коста хвана нежно брадата на жената, повдигна я нагоре и каза:

- Елено!.. Погледни ме или ти омръзнах...

Очите на жената се разтвориха бавно, големи с кафяв цвят на меко кадифе, дълбоки като пропасти, готова да погълне завинаги този, когото обича!

- Коста, какво сгреши? С какво заслужи тази участ... Ето, верига... после въже... и един неизвестен гроб!.. А ние... ще чакаме, ще разпитваме!..

- Не ме ли знаеш? От тебе нямам тайни! Заслужих го с добро! Това е вината ми, друго няма!..

Синът се пресегна през рамото на сестра си и целуна бузата на бащата. Той му отговори, помилва го със свободната ръка, в очите му блесна влага, заклати глава и каза:

- Късмет, синко!.. Едни го имат да добруват, други - да се мъчат! Твоят е за мъка!.. Грижи се за дома, за земята! През лятото се готви за зимата, а зиме се стягай за лято! Не оставяй къщата без зимнина, за хората и животните! Гледай да изучиш нещо, помогни на сестра си да се уреди някак!..

- Разбрах, тати! Друго да поръчаш?

- Дал съм на заем пари! Всичко е записано в тефтера, ако някой рече да ги върне, не ги вземай! Нека ме споменават с добро! Не искай от никого!

- Добре, тати!

- Отели ли се шарената крава?

- Отели се! Мъжко, шарено като нея!

Добрата кравица... като порасне, продай го, продай и коня Житон, продай и майчината си нива във Воднешкото, с парите учете! Ако не стигнат, продавай още земя, тези ще вземат всичко! Друга заръка нямам! Питайте вие, ако се сетите нещо!

Майката и момчето хълцаха опрели глави на раменете му, момчето не отделяше поглед от него, то искаше да го съхрани в съзнанието си завинаги така, с веригата, мъжествен и страшен, грижовен стопанин, съпруг и баща, чист в помисли и дела!

- Какво да питаме, Коста, ти ни трябваш всеки час, всяка минута, нали затова се събират хората!.. Без тебе животът ми ще бъде нощ... тъмна нощ... без нито една светлинка в небето... без надежда, че ще съмне!..

- Не говори така, Елено! Имаш при себе си две добри деца, това е светлината ти! Те дават и топлина! От нея и аз запазих за там!.. Всичко остава за теб!.. Аз взех за себе си много малко!..

Караулът застана до тях и предупреди:

- Прибирай се! Времето свърши! Хайде и вие, тръгвайте!

Момчето увисна на шията на баща си, жената целуваше ръкава на дрехата, тя беше дребна

и не можеше да докосне лицето, то беше в ръцете на децата, над него властваха с неповторима нежност техните целувки, тя беше доволна от това!..

Песента на веригата занемя в килията, а по каменния под отшумяха стъпките на близките!

## 60

Зимният ден гаснеше бавно. Над комините като разкъсани бойни знамена се развяваше сивият пушек. Слънцето заседна в един мастиленосин облак и по улиците бързаха изстинали хора. По високите каменни стъпала на затвора се изкачваха за свиждане последните посетители: мъж и жена на средна възраст, придружени от 12-годишно момче.

- По-бързо, какво се мъкнете, като че ли носите на плещите си камъни! - подвикна първият от охраната.

- От камъните има по-страшно, момче, дано не те отминем!

- Стига си дрънкала, ами кажи при кого отиваш?

- При сина си - Стефан Андреев!

- Откъде да ги знам, една гад ли е тук, те са по присъди, кажи каква е присъдата, за да знам къде да го търся?

- Бесилка, най-тежкото! - отговори мъжът.

- Още надолу, като минете завоя, питайте за килия № 6. Там кажете името на охраната, ще го изведат.

Пред очите на родителите се люшкаха сребърни мрежи, в които цифрата 6 играеше мъртвешки танц. Всяка цифра им се струваше, че е шестица и те забавиха хода си, но момчето ги теглеше напред и казваше:

- Още напред!

Когато момчето спря, бащата попита с отпаднал глас:

- Това ли е?

- Това! Не виждаш ли голямата шестица?

- Не виждам, момчето ми - отговори бащата. Двамата родители нямаха сили да кажат какво искат. Гледаха в дебелината широка врата и потръпваха от студ.

- Вие при кого, защо мълчите?

- При батко Стефчо - отговори момчето.

- Синът ни, Стефан Андреев - поясни бащата, събирал последни сили.

- Застанете до стената, сега ще го извикаме! - нареди въоръженият и щракна тежката ключалка.

- Стефан Андреев, излизай за свиждане!

- Момчето се спусна срещу брат си, увисна на шията му, като склучи двете си ръце над плещите му, целуваше го лудо и повтаряше:

- Батко!.. Батко! - Освен веригата осъденият носеше и братчето си, прегърна със свободната си ръка майката, която забодеше глава в пазвата му.

- Не плачи, мамо, сълзите облекчават мъката, но не връщат живот! Кажете ми новини от село!

Бащата прегърна двамата си сина, които бяха склонили глави и ги целуваше едновременно.

- Какви новини, сине? Ние се интересуваме само от теб!

- Аз не съм всичко, тате, аз съм една сянка, която ще изчезне! Името ми ще се забрави, но животът ще продължи! Това ме интересува - как са роднините, близките, приятелите?

- За тебе всичко е ново! Кое напред да ти кажа? Войната продължава, от фронта пристигат ковчези, много остават там непогребани, други в братски могили. Тук на село някои изчезват нощем и нито следа! Редиците ни редяат!

- Има ли и такива? Не свърши ли това?

- Има, не знам дали ще има край!

- Едва ли, тате? Докато е комунистическо, така ще бъде, едни със съд, други без присъда!.. Ще изчезват хора!.. Значи няма да бъда сам!..

- Захвана лошо, започна реквизиция!... Обири... немане!

Дванадесетгодишното момче триеше страните си в лицето на брат си, разглеждаше го

любопитно, пипаше с пръсти студените халки на дебелия верига, стискаше студените ръце на брат си, целуваше ги и запита:

- Много си студен! Ръцете ти са лед! Имате ли печка в стаята?

- Нямаме! - отговори осъденият с тъжна усмивка.

- Затова си толкова студен! В студеното заспват ли хора?

- При нас е топло, братчето ми, ние сме притиснати един до друг!..

- Батко, ами страхувате ли се?

- Не, от какво да се страхуваме?

- От бесилката! - Родителите заплакаха горко, майката затисна с длан устата на малкия син. Големият се засмя през сила и каза:

- Остави го, мамо, нека пита, така ще ме запомни!.. Ще помни това страшно време и ще разказва! Не се страхуваме, все някак ще се мре, важно е да умре човек достойно и да знае защо!

- Ти защо трябва да умреш, батко?

- Защото защитавах един режим, който гарантираше свобода на добрите българи! - Стефан сложи ръка през рамото на майка си и каза: - Стига, мамо, стига плака, пази здравето си, ти трябва да живееш дълго, тати също! Вие имате Андрей, той има нужда от вас и вие от него!

Караулът отвори вратата на килията и подвикна:

- Осъденият Стефан Андреев, прибирай се, времето изтече!

Родителите заридяха с глас, като прегръщаха осъдения. Малкият викаше високо:

- Сбогом! Батко!... Сбогом!...

Един глух, далечен глас, обагрен с много мъка, отговори:

- Сбогом! Родители!... Сбогом, братче!...

\* \* \*

Един от осъдените на смърт чрез обесване остана без свиждане! Стъмни се, стихна шумът от посетителите, по каменния коридор на затвора се чуваха отмерените стъпки на караула. Посетителите отнесоха със себе си много скръб, не по-малко оставиха и тук, зад яките стени на крепостта. Пресните спомени парят, изгарят душата като въглени, но хората, на които оставаха часове живот, се потапяха в тях, сърцата туптяха от болезнена радост, че отнасят със себе си съчувствието и любовта на свидни хора!

Поручик Апостолов не беше извикан на свиждане, той опря чело в студения каменен зид и се унесе в тъжен размисъл: Защо ги няма? Издържало ли е старото сърце на мама? Не е ли спряло, преди да затвори вратите на бащиния дом? Преди да е поела по дългия път? Елена как ще се справи?.. А малкият Христо? Той няма да види баща си, преди да увисне на въжето!.. Ще ме забрави ли? Или ще ме помни? Така с верига той няма да ме види и ще мисли:

„Лъжа е! Нима има такава жестокост?“

Ангелов застана до него и попита с бащинска топлота:

- Поручик Апостолов, ти остана без свиждане! Защо така?

- Без нищо не е, господин полковник, може би мама не е издържала и е отишла преди мен, тя винаги за това говореше, това желаше...

- Не вярвам, човешкото сърце е яко, от камъка повече издържа! Даже така да е... Елена Ще дойде! Вярвай в Елена! Има нещо друго...

- Вярвам, господин полковник, но ето - той погледна в джобния си часовник и добави - 21, след няколко часа ние ще висим на въжето! На какво да се надявам? В какво да вярвам?

- На любовта на Елена, Апостолов!

В същото време на огромния портал на затвора чакаха две жени (едната минала 70 години, другата ненавършила 30) и едно 5-годишно момче. Постовият доложи за тях на началника на охраната - фелдфебел Васил Иванов от с. Ошане. Той не отговори веднага, отиде до портала, видя закъснелите посетители и запита:

- Защо така? Къде бяхте днес?

- Синко, ти имаш ли майка и вярваш ли в бога? Попречиха ни, задържаха ни вкъщи! Обискираха дома ни! Търсиха черни досиета на войници и офицери.

- Е, какво, намериха ли нещо? - запита фелдфебелът с мек глас.
- Не намериха нищо! В нас не са! Пусни ни, сине, само за минута? Да го видят очите ми! Да види детето и невестата!.. Да каже тая последна дума, нали има право на това?
- Има, бабо! Почакай!

\* \* \*

Стаята на директора светеше, той подреждаше протоколите за екзекуцията и смъртните актове на осъдените. Бързаше да излезе на среща с приятелката си, искаше да ѝ разкаже за страшната задача, която му предстои, за да разбере тя за силата и властта, с които той разполага, Фелдфебелът почука на дебелата врата и без да чака отговор влезе.

- Другарю директор, един от осъдените не е използвал правото си на свиждане! Отдалече са, нямало влакова връзка и пристигат сега? Две жени с пет годишно дете!

- Късно е, Иванов! Нали знаеш реда? Знаеш какви неприятности бяха днес, посред бял ден! Де да знаеш какво ще се случи сега! Най-после ти си началник, защо питаш мен, за охраната отговаряш ти! Решавай без мен!

- Ще ги пусна, др. директор, под усилена охрана - отговори той и излезе бързо.

- Постовия, да влязат!

Тъмният и широк двор погълна закъснените пътници. Срещу тях жълтееха тъмните рамки на прозорците на старинната крепост, фелдфебелът изпрати четирима въоръжени войника да чакат пред вратата на килия № 6 и сам тръгна с посетителите. Между жените вървеше детето и плахо гледеше тайнствеността на затворническата крепост. При изкачването на високите стъпала на старата не достигнаха сили и фелдфебелът ѝ помагаше, като я държеше за лакътя.

- Благодаря ти, синко, господ добро да ти даде! – той не отговори, а все така, подкрепяйки старата за лакътя, дойде с тях до килията на смъртните.

- Чакайте тук до стената! - Построй резервната охрана на три метра един от друг и нареди: -При опит за бягство - огън!

После вдигна решетката на вратата и обясни:

- Поручик Апостолов, дойдоха близките ви, закъснял влакът. Свиждането е на моя отговорност! Обещайте, че всичко ще мине дисциплинирано!

- Благодаря ви, фелдфебел! Бъдете напълно спокойни!

Майката прегърна сина си, прекръсти го с целувки и каза:

- Сбогом, сине!.. До нова среща!.. - отстъпи встрани, предаде го на Елена и детето и се строполи на пода. Фелдфебелът я взе на ръце, изнесе я на площадката, наплиска лицето с вода. Тя бавно дойде на себе си, благодари тъжно, а после добави:

- Момче, ако се случи нещо, да не ме превозват!.. Тук с него... в един гроб.

Очите на старата се превъртяха няколко пъти в орбитата и замръзнаха, устремени към прашния таван на крепостта.

\* \* \*

Като разказа през сълзи за домашния обиск, тя хлъцна като дете, на което мъката е заседнала на гърлото, и каза:

- Наско, казах ти всичко, сега ти кажи нещо!

- Желая ти добро, Елено! Гледай детето, изучи го! Грижи се за мама!.. Моето свърши...

Останалите минути бяха посветени на детето. Бащата го притискаше до себе си със свободната ръка, а то гледеше плахо въоръжените хора, тежката верига на ръката на баща си и високите стени с тежки, груби врати.

- Тати, ела с нас! - предложи детето.

- Не може, момчето ми, вие отивайте, аз ще дойда после... - отговори бащата.

- Мамо, искам сега, искам тати в дома!

- Не може, мамо, тати ще дойде сам, не може сега!..

Времето беше изтекло, от двете страни на Апостолов застанаха въоръжените хора и наредиха:

- Прибирай се! Свърши!

Последна прегръдка и една последна целувка...

Сбогуваха се обичащите се хора под сянката на пушките. Апостолов повлече тежката верига към килията, коридора кънтеше детски плач:

- И-с-к-а-м т-а-т-и!.. Тати е-л-а!..

На изхода чакаше студеното тяло на мъртвата, покрито със зелен брезент, фелдфебелът обясни на Елена какво беше се случило и какво е поръчала. Към детския плач се прибави и тоя на майката... Елена коленичи на студения под, целуна старата по челото и каза:

- Боже, има ли още злини за мен... - сложи кърпата на устните си, потърси с плачещи очи фелдфебела и помоли: - фелдфебел, изпълнете последното й желание!.. До него, в един гроб!..

- Ще се постарая, госпожо! - отговори фелдфебелът с тъжен глас.

## 61

Първите двама от осъдените на разстрел, които проведоха свиждането, не се завърнаха в килията. Трина цивилни с червени ленти на ръцете, въоръжени с шмайзери, ги подбраха, като единият каза грубо:

- Вие нали използвахте правото си на свиждане, елате да свършите една полезна работа!

- Така ли, с веригите - запита по-възрастният от тях.

- За награда ще ви свалиме веригите.

- Да си вземем поне дебелите дрехи, навън е студено, ако работата е на открито?

- На открито е, но вие ще се разгривате, така че и тези ще хвърлите!

- Какво обясняваш толкоз? - смъмри другаря си цивилният, който беше отговорник на групата. - Заповед! Тръгват и толкоз! Свалете им веригите!

Най-младият от въоръжените отключи халките и дебелите синджири останаха до стената. Осъдените вървяха напред един до друг, в гърбовете им опираха дулата на шмайзерите. На стъпалата ги посрещна комендантът на затвора - русият мъж с белег на лявата буза, и предупреди строго:

- Внимавайте! Те няма какво да губят! Ако избягат, на тяхно място ще бъдете вие! Винаги готови, винаги под прицел!

- Разбрано, другарю комендант! - каза отговорникът.

До портала чакаше стар джип с брезентово покривало, избеляло от дъжд и пепел.

- Влизайте и седнете на първата седалка! - нареди един от охраната. Шофьорът беше мобилизиран запасняк. Той отвори вратата и като разбра заповедта, поясни:

- Най-напред да седне по-едрият, другият ще седне в коленете му! Седалката е единична. На задната седалка се настаниха тримата от охраната, като този, дето беше зад първата седалка, опря цевта на шмайзера в гърба на затворника, който седна пръв, и предупреди:

- При първото движение ще стрелям! Да не сте се опитали!

- Няма - отговориха едновременно двамата.

- Вързан поп мирно село! - заключи седящият в средата, извади една нова сиджимка от джоба си и завърза осъдените през гърдите, за седалката. - Ха така, мърдайте сега! Карай, момче, смело!

- Накъде?

- Не знаеш ли, новата махала в града, без покриви и прозорци!

Между седалките имаше две лопати и една кирка, инструменти, с които превозното средство не се разделяше, тъй като се използваше често. Шофьорът разбра задачата и като отмина последната къща на широката улица, която тогава се наричаше „Новомахленска“, намали скоростта, премина бавно по тесния мост над канала и направи завой наляво към портала на гробищата.

- В коя страна? - запита шофьорът.

- Накрая откъм циганската махала.

В северозападната част на гробищата имаше широка поляна, на която лятно време пасяха конете на циганите. Отговорникът на охраната пошушна нещо на шофьора и колата спря, като моментално угаси светлините. Хората от охраната слязоха първи. Шофьорът отвърза въжето, с което осъдените бяха приковани към седалката, слязоха и те. Шофьорът получи нареждане

да излезе на края на портала и да чака там. Джипът изчезна зад високите каменни кръстове, подредени в прави редици като строени войници във вечен поход или на стража пред олтара на вечността.

- Задачата е проста и лесна, ще изкопаете канавка, дълга 30 м, дълбока 150 сантиметра и широка около 80 см. Земята е пясъклива и се копае лесно. Започвайте! Колкото по-бързо я свършите, толкова по-добре!

Осъдените започнаха работа. Горният пласт беше замръзнал и се копаеше с кирка, като се къртеше на големи буци. Единият копаеше, а другият изхвърляше буците с лопата. Хората от охраната палеха цигара от цигара, разказваха си нашумели случки от всекидневието, смееха се весело, даже започнаха да се боричкат.

- Знаеш ли какво копаеме?

- Знам! Общия гроб на осъдените на разстрел!

Времето беше студено, но от лицата на копачите се стичаше пот, която капеше от брадите.

- Вие искате дебели дрехи? Виждате ли как се стоплихте? Да му мислим ние, че измръзнахме като вагонни спирачи!

- Вземете лопата, тя дава топлина! - предложи по-възрастният от осъдените.

- Ще ги вземем, но накрая, сега е ваш ред!

Осъдените мълчаха и работеха усърдно, при удобен случай си подшушваха по някоя дума.

- Разбра ли, ние ще бъдем първи в ямата и няма с куршум, а с лопатите! Само кучетата умират така!

- Бате Асене, види се, ще се мре, защо не като мъже!..

- Какво предлагаш?

- Да ги нападнем! Така поне ще бъде от куршум, а когато докача, ще го целува майка му студен!

- Добре, кажи кога?

- Ще изчакаме, но не много, докато имаме сили, докато не сме слезнали дълбоко в трапа!

Един от охраната започна да чупи стари дървени кръстове, съчки и суха трева, направи една купчина, под която сложи вестник и драсна клечка кибрит. Сивата грива на огъня се разпиля над поляната, блеснаха и златистите езичета на игриви пламъчета, които ближеха лицата на охраната. Въоръжените се стоплиха и станаха по-разговорливи, един от тях разправяше за любовните си похождения, а другите му завиждаха. Опираха се един в друг и топлеха табаните на ботушите, дулата на шмайзерите висяха надолу, еднооките цеви гледаха зловещо.

- Бате Асене, сега! Готов ли си? С остро на лопатата, ти ще се целиш в този крайния! Останалите остави на мен! Готов - АТ!

Осъдените полетяха като изстреляни от ракета! Това могат да направят само хора, които са усетили студената прегръдка на смъртта, които нямат какво да губят, а могат да спечелят всичко - живот! За секунди главите на двама се разделиха на две части под удара на лопатите. Вторият се опита да се запази, но не можеше да направи друго, защото беше фатално късно. Той вдигна ръката си, за да запази главата, но една лопата се стовари върху нея. Тя отхвъркна встрани отрязана малко под китката. Силата на лопатата спря в челото му, заби се до половината в него и остана там! Никакъв шум, никакъв стон освен късото съскане на лопатите.

Нападението стана светкавично бързо, самите нападатели не разбраха кога започна и кога свърши. В краката им край разгарящия се огън беше резултатът от акцията - безжизнените тела на тримата въоръжени комунисти.

Внимание! Без паника! - предупреди строго по-младият от осъдените. - Сега може да мрем, но в бой, като равни с равни - не вързани! Умряха други, ние ще живеем! Вземи единия шмайзер, а от другия пълнителя! - нареди младият, като беше окачил на врата си един от шмайзерите. Съблече шинела на един от жертвите и я препаса на кръста си. В нея той изглеждаше страшен, а не жалък, какъвто беше преди. Другарят му гледеше от него и вършеше същото.

- Накъде? - запита Асен.

- Към южната граница! За България и близките ние сме мъртви! Като невинни ние получихме от комунистите смърт! Сега като убийци по принуда сме свободни и получаваме за смелостта си живот!

В небесния купол се гонеха редки облаци и на големи интервали откриваха сияйното величие на

небесната красавица. Мракът се разреждаше и Зимната нощ ставаше приказно хубава. Дватамата обречени, сега свободни, притиснали до изтощените си тела студените автомати, заплетоха телените нишки една в друга, направиха големи пролуки, от които се измъкнаха от теленото ограждение на гробищата. Южната магистрала беше пуста, много рядко фаровете на военен автомобил режеха тъмнината и изчезваха в пазвите на нощта. В близост до главния път през полето двамата поеха пътя на юг.

## 62

Шофьорът спря стария джип извън оградата на гробищата, кръстоса двете си ръце върху волана и положи върху тях натезалата си за сън глава. Така той заспиваше често, когато чакаше властните си господари да се съвещават, да гуляят или да изпълняват секретни задачи из селата, по обир, нощни разпити или отвличане на невинни хора от домовете им, за да бъде запълнен с тях някой трап. Тоя път сънят избяга и той напразно се мъчеше да се отдаде на сънното блаженство. Миглите му сякаш бяха посолени с пясък и глождеха, пред очите му бяха двамата осъдени, за които знаеше, че животът им свършва тук, в ямата която сами ще изкопаят! Очакваше с нетърпение най-малко два изстрел и после да чуе стъпките на тримата палачи. Часовете се търкаляха бавно в тайнствена тревога. В крайните ниски къщи цъфнаха бледо-жълтите петна на малките прозорци. Комините дишаха спокойно и ведрият свод поемаше жадно сивия пушек. Явиха се на небето първите звезди, които любопитно надничаха над една огромна, бледосиня раковина с розови краища встрани. Луната хвърли първите си зари и заля с позлата покривите на стария град. Над сребрият шир на Дунава се очертах златните пътеки, по които преминаха мечтите на влюбените и осъдените на смърт.

Защо се бавят? Колко ли дълбока ще бъде ямата, как се копае на звездна светлина? Ослуша се, нито изстрел, нито звън от лопати! Да проверя, да се доближа до тях? Знам ли какво ще случат?! Току виж, ще ме откосои някой, а ямата готова!.. Не! За едно любопитство лежах в карцера и подписах декларация, че що съм чул, не съм разбрал, що съм гледал, не съм видял! Тук ще чакам, ако ще да осъмна!" - реши запасният шофьор и загъна изстиналите си колене с пешовете на шинела. Зажумя и започна да диша тежко като в сън. Така се приспиваше често, но пред очите му отново изпъкнаха осъдените на разстрел и дрямката бягаше подгонена от ужаса на смъртта, фаровете на един автомобил опипваха терена и се приближаваха до него. Угасиха, когато броните почти се опряха една в друга.

От предната седалка до шофьора слезе млад русокос мъж с белег на лявата буза, облечен в офицерски шинел без пагони. На широкия му колан висяха в открити кобури два нови нагана. Той отвори вратите на стоящия джип и светна в очите на шофьора с джобно фенерче.

- Защо чакаш тук? Къде са другите?
- Изпълнявам заповед!
- Каква заповед? На кого?
- На отговорника!

\* \* \*

Вестта за бягството на двамата осъдени и смъртта на тримата от охраната смутиха групата на ексекторите, които гуляеха в приемната на директора на затвора. Тая, вечер както и много други пиеха за победата си над враговете, над невинните и беззащитни хора!

- Пийте, събирайте смелост, за да не трепне ръката ви, когато натиснете спусъка срещу враговете на народа! - подканяше винаги пияният политкомисар. Човекът с белега влезе в приемната смутен и не знаеше как да съобщи за смъртта на тримата и бягството на осъдените. Докато той обмисляше думите си, политкомисарят му тикна бутилка с мискетово вино и се провикна пиянски:

- Пий, другарю комендант, пий за славните ни победи над гадовете! След час те ще бъдат мъртви!

- Ще бъдат - отговори човекът с белега, - но преди тях умряха трима от нашите, членове



на бойната група!

- Как? Какво говориш? - изрева задавено политкоми сарят, като надигна още веднъж шишето.

- Значи говедата отмъщават?!.. Убиват наши друга ри?.. Сега, когато властта е в ръцете ни?.. Маmicата им!. Дайте ми шмайзера да отида в килиите и да разстрелям всичко задържано! Без съд и присъда! - Пияният полит комисар се пресегна към стенната закачалка, където ви сяха 5 шмайзера, но краката не издържаха тежестта на тялото и той коленичи на дюшемето, като събори от масата чинии и бутилки.

- Стой, другарю политкомисар, нали знаеш нареждането на ЦК! Сега само със съд, онова време свърши!.. -изправи се пред него зам.-командирът.

- Не признавам нищо, само смърт, ще отмъстя! Тяхната мама!..

За цялата компания беше трудно да възпрат пияния и иначе луд човек, който искаше да убие задържаните. Един от агентите грабна шофьора за ръка, натика го в джипа и каза:

- Карай в комитета, дано намерим Баку, само той може да го спре!

Прозорците на комитета тъмнееха, но от входа излизаше пълният състав, който току-що беше завършил заседанието. Младият човек застана пред командира и на един дъх му разказа всичко, което беше се случило.

- Другари, към затвора! Има убити наши другари! - извика Баку и се мушна в отворената врата на джипа.

Грамадният Зурлов беше съборил в приемната няколко души и сега арена на борба беше антрето, където друга група мъже се мъчеха да го възпрат. .

- Ти знаеш ли какво е революция? Партийна задача? Диваци с диваци!

- Не знам, не съм партиен член, запасняк съм!

- Точно така, войник - имаш бойна задача, тая нощ ще разстрелваме гадовете! Вие дремете тук! Ще осъмнем! През деня ли, за да ни видят хората! Къде са другите?

- Там на празното, отдясно на пътеката.

- Тръгвай с мен!

Луната беше изплувала нагоре, небето беше чисто като детски очи, на лунния блясък ясно се очертаваха кръстосаните тела на убитата охрана. Две от главите бяха разцепени и приличаха на големи разтворени длани, обърнати към небето. В едната беше заседнало желязното острие на лопатата.

Човекът с белега се олюля като ударен по главата с дърво, побягна няколко крачки, после извади двата на-гана, залегна в замръзналата земя и викаше изумен:

- Гадовете, гадовете!.. Те са ги убили!.. Тук са! Оръжието е при тях! Взели са го и очакват нас!.. Виж, провери!..

Шофьорът се наведе над убитите, после се изправи и каза:

- Два от шмайзерите липсват, третият е без пълнител!

- Тук са наблизно, таят се, за да ни очистят и да освободят другите! Взemi шмайзера и търси! Обикалай!

- Той няма пълнител! Защо ми е? Така ще проверя!

- Как може? Къде ще избягат?

- Границите са отворени, нали знаеш, война!

- Избягали, казваш?.. Възможно ли е? Ще се досетят ли?..

- На бягство сега са решени много, вместо съд и после тук!

- Но този съд е народен, не е фашистки, народът ги съди!

- Всеки иска да живее, затова е създаден!

- Стига философия, ще ти пукна един в тила! Търси бегълците!

Шофьорът се завъртя в кръг по ливадата няколко пъти, отиде до оградата и видя две нишки тел заплетени една в друга, а колът силно повален навън. Клекна и на лунната светлина различи ясно два чифта човешки стъпки... Върна се в обратната посока, клекна над убитите и видя, че на двамата липсваха шинелите.

- Избягали са - заключи той. - Два от шинелите липсват!

- Ей, да не ме подлъгваш! Ако някой ме пукне - мамичката ти! Аз искам да живея, да се боря с гадовете!.. Знаеш ли какво е да си на власт и да умреш сега, когато ти се пада да живееш!..

Това е гадно!..

- Не разбирам! Никога не съм бил на власт и не мисля за това.

- Гадно е винаги, когато трябва да се умре насила!

Човекът с белега притисна до себе си шофьора и така един до друг обиколиха един широк периметър, като надничаха зад каменните кръстове.

- Няма ги! - въздъхна облекчено той. - Канавката до колене, и след два часа трябва да ликвидираме гадовете! Те са много, това е партийна задача, трябва да бъде дълбок около два метра! Революцията... трябва да се изкопае! Взимай лопатата и започвай! Ще копаем двама!

- Да викаме и другия шофьор?

- Може, ти копей, аз ще го викам!

- Не, двама, сам ли ме оставяш? Аз не от страх, а от бдителност! - възрази човекът с белега и тръгна след него.

Тримата копаха лудо, по телата им се стичаше студена пот не от работата, не от умората, а от това, че копаеха гроб за невинни хора!

Когато канавката се спушна до гърди, човекът с белега светна с клечка кибрит над часовника и извика ужасен:

- Стига! Бързайте! Трябва да сме в затвора, там чакат! Трябва да товариме и тези!

- Защо ще ги товариме, те са вече мъртви, а ямата е готова! Защо да ги връщаме пак? - запита един от шофьорите.

- Какво говориш бе, будала? За тях ще има почести! Загинали като патриоти при изпълнение на служебния си дълг! Това са комунисти! Ще има народно поклонение! Тук ли, с гадовете искаш!

- Не, аз така, защото са мъртви е без значение, може отделно, но тук нашироко! - поясни шофьорът.

- За живите това е от значение! Щом знаеш, че и мъртъв партията ще ти окаже почести, че ще те погребат на видно място, ти си длъжен приживе да се грижиш за нея така, както тя се грижи за теб!

- Чак толкова не знам, аз съм момче от село, не съм чел дебели книги, но от това, дето съм видел! Тогава да ги товариме.

- Докарайте новия джип и отворете задния капак!

Когато двата автомобила напуснаха гробищата, край общата гробница останаха три локви кръв и една отсечена под китката ръка. В същото време на юг с един руски ешелон летяха двамата осъдени на смърт.

## 63

В рамката на вратата застана тънката фигура на Баку и гласът му прогърмя:

- Стига, спрете! Каква е тая вандалщина!

Той се опита да мине между тялото на Баку и рамката на вратата, като стискаше пред себе си шмайзер. Баку го хвана за яката и извика в лицето му:

- Ти команда слушаш ли?

- Сега не сме в шумата! - възрази пияният и се уригна на алкохол и лук.

- Аз съм командир на бойната група! Вържете го и в карцера!

Четирима от по-трезвите го притиснаха до стената, взеха от ръцете му шмайзера и, сложиха на ръцете му белезници.

- Къде се намиращ, ти бе, непокорни кучи сине? Така ли те учи партията на непокорство! Най-важното качество на един партиен член е дисциплината! Без нея закъде? - крещеше срещу него разярен партизанският командир и му удари един силен шамар.

- Другарю командир, виноват! Има трима убити от бойната група! Искам възмездие!

Възмездие по ред и закон! Ние малко ли убихме!? Траповете във Вълчишкия дол са пълни! Ще чистиме още, но не така, както мислиш ти! Отвържете го!

Един свали от ръцете му белезниците и всички влязоха в приемната, където миришеше на алкохол и лук.

- Какъв е тоя бардак?.. А курвите ви къде са?

Всички мълчаха и Баку започна отново:

- Трупове на убитите другари настанете във военния клуб, поставете при тях охрана на смени, запазете случая в пълна тайна. От името на ОК изпратете телеграми до партийните секретари да засилят бдителността, да претърсят землищата, те са още тук! Ако ги хванем живи, ще заменим смъртното наказание с бесилка!

- Няма да ги хванем, другарю командир, един осъден на смърт, който по една случайност е прегърнал свободата, няма да се даде жив. Още повече на съвестта им тежат убийства! - отбеляза Зурлов.

- Ние сме длъжни да провериме всичко и да извлечем поука, че врагът не е случаен, а коварен и жесток. Затова никаква милост и строга бдителност!

- За тая нощ вие имахте важна задача, изпълнихте ли я?

- С обесените свършихме, останаха за разстрела и ето този случай ни обърка! - обясни комендантът.

- Как ви объркал случаят? За един комунист няма объркване! Партията и партийният член трябва винаги да са наясно! Всеки да изпълнява възложената му задача точно навреме! Ако днес е рано, утре ще бъде късно!.. Разбрано ли е? Така ни учи другарят Ленин!

- Другарю командир, изпратих най-верните, най-дисциплинираните! Всеки от тях е ликвидирал по 25 души гадове през **безотговорните дни на революцията!** Предупредих ги! Внимавайте, те няма какво да губят!

- Това е борбата на партията, другари, това е нейният живот! Победа или смърт! Среден път няма! Сега на работа, изпълнете си задачата и закрийте това срамно кабаре! Всеки пие! Аз също пия, др. Димитров също пие, има защо, защото победихме, но с мярка!

Един от джиповете откара командира на отряда до квартирата му. Той слезе пред входната врата и каза на шофьора:

- Другарю, чакай тук, докато угаснат прозорците на квартирата ми! Както виждаш размирно време, революция, а врагът не спи!

- Ще чакам - отговори запасният шофьор, без желание да чака секунда повече. Той угаси дългите светлини и остави автомобила на габарити със запален двигател.

Баку влезе в единствената стая, която ползваше. Тя беше и кухня, и спалня. Живееше сам, извади от бюфета студено ядене и корав хляб, не забрави и бутилка домашно вино, което му носеха партийните членове от окръга. На бялото перде играеха ръцете му, в които на смени дежуреха вилица студена манджа, шише коняк и накрая зачести бутилката с вино.

В чистото и непорочно съзнание на селския момък се напластяваха една след друга поотвратителни сцени от действията на новите власти, които той съхрани съзнателно с надеждата един ден да разкаже на поколенията истината за това превратно и размирно време.

## 64

В двора на затвора влязоха два товарни автомобила, покрити със стари, избелели от времето брезенти. Шофьорите загасиха дългите светлини и с габаритните фарове опипваха калдъръмения терен. Единият спря до стената, а другият правеше маневри и опит да опре задния капак в стъпалата на входа за втория етаж, където бяха осъдените на смърт. Пияните членове на бойната група товареха една след друга колите с осъдените на разстрел! Завързаха ръцете им с тел един за друг в пакет по шест, конвоирани от въоръжени и така ги товареха в автомобилите. За всеки осъден беше ясно, че животът щеше да свърши след час. Много от тях бяха загубили чувството за болка, подаваха ръцете си да им сложат телените гривни, по които се стичаха капки кръв.

Някои искаха животът да свърши тук, в килията и отказваха да подават ръцете си, започнаха да се бият с пазачите, но схватката свършваше фатално за осъдените. Палачите имаха дебели дървета и парчета от едноцолови тръби, дълги около метър. С удари в главите те събаряха непокорните. Някои умираха веднага, други полумъртви, но никой не избяга от фаталната си участ!

Когато първият автомобил се напълни, той пропълзя към портала и на негово място застана вторият. Товаренето ставаше по същия начин. От предпоследната килия възрастен мъж проплака:

- Защо ни убивате? Ние сме невинни, искаме да живееме!..  
- Стига ви толкова, гадове с гадове! Там, при свети Петър, живеете колкото щете! - отговори Зурлов и затегна телта така, че тя се скри в месото и под нея се показа кървава гривна.

Следващият, който следваше да бъде завързан, беше около 40-годишен як селски мъж. Той сви двете си ръце една до друга, като стегна здраво юмруците си един до друг, сниши ги до копчалъка на панталоните. Палачът се наведе над тях да ги опаше с ръждивата тел, но ръцете като боен чук полетяха нагоре, удариха палача под брадата, той полетя назад, разтвори ръцете, за да се улови за нещо. Каскетът се удари в стената, след него и главата със страшна сила. Трупът се свлече в ъгъла между пода и стената, под него се разля локва кръв. Друг от охраната стреля четири пъти в тялото на непокорния и двете тела се кръстосаха мъртви. Кръвта се сля в едно голямо алено петно.

- Значи гадовете и така знаят!.. - просъска Зурлов и нареди: - Първо с тоягите и тръбите! Само на паднал връзвайте ръцете! Пазете се от здравите!

Останалите бяха вързани и натоварени полумъртви. Когато започна боят с тоягите и тръбите, паниката на втория етаж беше неопишуема. Коридорът ехтеше от викове и стенания, чуваха се удари и хрущяха счупени кости. Останалите осъдени биеха по вратите и викаха, но викът остана неразбран и глух.

Следваха бързи команди: „Връзвай! Товари! Затвори капака! Пали и пълен напред!“

Двете товарни коли прекосиха града и след тесния мост завиха вляво за гробищата.

В дъното на широката алея, която свършваше с поляна, личеше прясно изкопан ров, дълъг около 30 метра. В двата му края бяха поставени ветроупорни фенери, които мъждукаха като догарящи надгробни свещи. Ровът беше ограден от 15 души въоръжени мъже. Двете коли застанаха една до друга със задните капаци над ямата, отвориха ги и започнаха да теглят за краката тези, които бяха натоварени мъртви! След тях, полуживите, които стенеха, отгоре ги ръсеха с откоси от шмайзер, докато стихваше последният стон. Последни свалиха живите. Те застанаха с гръб към ямата и с лице към града. Срещу тях застанаха двама с шмайзери и под команда от тъмните очи на оръжието засвяткаха малки пламъчета, които гаснеха заедно с искрите живот.

Някои не желяеха да слязъл от камиона. За тях имаше приготвена дълга желязна кука, с която ги заканваха където намерят, събаряха ги на замръзналата земя, прострелваха ги, след което ги прибутваха в ямата и там полуживите бяха доубивани. Така двата автомобиля бяха разтоварени и партийната задача изпълнена!

- Бързо, заравяйте ямата! - нареди прокурорът. Остриетата на лопатите започнаха да съскат в замръзналата земя. При падане на буците земя се чува отпаднали гласове, глухи и далечни:

- Живи сме! Защо ни заравяте?..

- Прекарай с шмайзера отгоре, от край до край! - нареди човекът с белега и един започна да ръси куршуми отгоре. От дулото бляскаха като светулки червено-сини пламъчета и над дълбокия трап трепкаха малки сияния, които загаснаха след последния патрон.

- Има ли живи? - питаше комендантът. Трапът мълчеше, мълчеше и нощта!..

- Заривайте бързо! - последва команда.

Над земята се показа неголямата гърбица на общия гроб, стенанията бяха замрели, животът на осъдените угасна малко преди да се покаже зората на новия 11-и февруарски ден на трагичната 1945 година.

## 65

Стенният часовник на старинната постройка старателно отчете 22 часа. На външния портал се чува пререкания на нисък глас, един от охраната извика:

- Господин фелдфебел, един пиян цивилен човек почти насила иска да дойде при вас! Заплашва с арест!

- Доведете го, но двама души да са встрани за всеки случай!

- Разбрано - отговори войникът и излезе.

Пияният нощен посетител вдигна юмрук и произнесе едвам разбираемо:

- Смърт на фашизма!

Фелдфебелът не отговори, равнодушно наклони глава.

- Аз съм от София, от МВР. Изпратен съм да извърша лично - тук пияният дълго се мъчи да каже една чужда дума, дошла по принуда в нашата реч, показваше с ръце, слагаше пръсти около шията си, облещваше очи и изваждаше езика си напред. От отворената му уста излизаше отвратителен мирис на алкохол, месо и лук, най-послед след дълги мъчения дебелият език се обърна и той каза развалено: е-к-з-е-к-у-ц-и-я с б-е-с-и-л-к-а!

Пияният бръкна във вътрешния джоб на сакото и извади едно строго поверително писмо от МВР, в което се нареждаше лицето Арон... да присъства на екзекуцията и да вземе със себе си препис от протокола. Иванов прочете писмото, сгъна го по същия начин и го върна на приносителя.

- Искам удобства за спане! Събудете ме, след като се събере пълният състав на комисията!

- Най-голямото удобство тук е диванът в приемната на директора, с друго не разполагаме! - обясни фелдфебелът.

- Може! Това е достатъчно - отговори екзекуторът и стана от стола.

Пияният евреин се спусна от високо върху дивана, както беше облечен и започна да хърка. Фелдфебелът нареди на двама войници да се сменят на 1 час пред вратите на приемната. От възмущение ръцете му трепереха и той ги криеше в джобовете на шинелата.

Часовникът продължаваше да отмерва времето, като го отчиташе с мелодичен гонг. Охраната беше настръхнала и неспокойна, неспокоен беше и фелдфебелът, който ходеше като сомнамбул из слабоосветения двор.

Горе в килиите на смъртните сънят беше избягал през дебелия решетки. Хората бяха изтръпнали, не усещаха страх и глад, нито нужда за сън. Всеки беше зает с нещо. Някои пишеха бележки, като ги криеха в джобовете и се надяваха, че ако близките получат дрехите, ще ги намерят и ще четат тези последни думи, написани само час преди насилствената смърт. Всеки правеше по нещо - едни мълчаливо, други говореха. Възбудата беше неопишуемо емоционална, като на хора, които се стягат за дългоочакван път, за предстояща среща и всеки искаше да изглежда по своему. Едни решеха косите, други приглож даха мустаците, наместваха ризите в панталоните, разкопчаваха и закопчаваха копчетата (те нямаха колани). Оправяха яките на ризите и маншетите, затягаха си обувките. В тези трагични минути не липсваше и хумор. Орленкин се обърна към Райков и запита:

- Каква ще бъде последната ти дума преди бесилката?

Търне моме Търне,  
ако се обърне,  
тъпкано ще се върне!..

- Няма смисъл, те не са глупци като нас да чакат, за да бъдат обесени. Те ще избягат в Русия при първото поклатане на властта! Всяко нещо, което ни избавя от унието, е добро! Важно е да не изпадаме в малодушие и да хленчим, да останем докрай мъже и патриоти! Смелостта ни пред смъртта ще ги стресне и техните гузни съвести ще заболяят, ще изпукат до един!

- Какво предлагате, господин полковник - запита Орленкин.

- Трябва да обмислим! Ако свалят веригите, преди да сложат въжето, да ги нападнем като пантери и да започнем да душим с ръце! Охраната няма да стреля, защото ще се измешаме, ако в ръцете на някого попадне оръжие, вие сте професори!.. Но не стреляйте, когато трябва, затова да се опитаме сега! Избивайте колкото може повече от тях, но последният патрон за вас!

Шестимата от килията обиколиха Ангелов и Апостолов запита:

- Какво друго може да се измисли?

- Не виждам друго, Апостолов, това са двете възможности за проява на мъжество!

- Аз приемам! - отговори Апостолов. Останалите потвърдиха.

В 1,45 след полунощ комисията за екзекуция чрез обесване беше в пълен състав. Събудиха пияния евреин, който се представи на куция прокурор от Михайловградско (Ботев), по-късно станал потърпевш на инсцениран процес.

- Ще направим още един опит да открием черните досиета, ще обещаваме милост, даже свобода на тоя, който съобщи, къде се намират и кои са хората, които са

уличени. Разбира се, той ще живее след другите само час!..

Никой от комисията не възрази.

- Къде ще ги бесим? - запита пияният евреин.

- Няма определено място, обикновено за такъв случай се използва бьчварската работилница. Там гредите са открити за връзване на въжето и яки, за да издържат товара! - обясни човекът с белега на лявата буза. Той беше ги използвал за подобна цел и друг път, без комисия и протокол.

- Мястото е без значение! Пригответе въжето, чувалите и греста! - нареди прокурорът. После се обърна към фелдфебела. - Докарайте хората за обесване от килия № 6, но под усилена охрана!

Фелдфебелът не взе обичайната раболепна поза, вдигна небрежно дясната си ръка към слепоочието, извика от караула 14 въоръжени войника и излезе.

Подкованите ботуши кънтяха по каменния под на коридора и сърцата на осъдените забиха тревожно. Фелдфебелът отвори килията и каза с глух глас:

- Хайде, господа, излизайте!

Седемте осъдени за бесилка се строиха в коридора по двама, само Ангелов остана тек и последен. Той се обърна към Иванов, когото познаваше добре, и каза:

- Свърши се, фелдфебел, къде ще ни бесите?

- В работилницата, господин полковник!

- А така ли вързани?

- Не знам, каквото каже прокурорът!

Бьчварската работилница беше дълго помещение с голям прозорец към Дунава. Много от стъклата бяха счупени. Затова работниците бяха сковали голям дървен капак, който се затваряше и отваряше отвътре. Беше пълнолуние и луната надничаше тайнствено през пролуките на циглите и капака. Двама цивилни завързаха въжетата за гредата, които в долния край бяха завързани на подвижен клуп и намазани с грес. Когато завързаха последното въже, един самодоволно обяви:

- Готово, другарю прокурор!

- Поставете под въжетата дъска, на която да стъпят -нареди евреина. Хората, които завързаха въжетата, намериха дебела чамова дъска, поставиха я на три стола под въжетата и наредиха на осъдените да се качват на дъската, като всеки застава под въже. Дъската не стигна за един от тях. За Апостолов нямаше място, донесоха му стол. С лекота на гимнастик той се качи на стола заедно с веригата.

- Свалете ни поне веригите - предложи Ангелов.

Прокурорът се обърна към останалите с въпросителен поглед, но екзекуторът от София се намеси:

- Не! Какво мислите, те само това чакат, ще ни издушат! Няма какво да губят, освен да заменят въжето с патрон, което е за предпочитане!

- Даваме на някой от вас възможността да живее, ако ни каже къде са черните досиета. Поне да посочи хората, които са вършили доноси за другарите си и сега са в редовете на партията или са военни. Смъртта ще бъде заменена с доживотна и после свобода! - каза куцийт прокурор.

Осъдените мълчаха. Прокурорът повтори и потрети въпроса, но отговорът беше същият! Мълчание!

- Без провокации, прокуроре! Предатели между нас няма! От вас подписаха декларации и бяха сътрудници на разузнаването!

- Тогава започвайте! - нареди прокурорът.

- Друго не остава! - допълни Райков.

- Всеки от вас има право на последна дума! Може да поръча нещо за близките, ако е пропуснал! Може да напише бележка, тя ще бъде предадена. Може да каже нещо, ще бъде изслушан!

Всички мълчаха, само нощният вятър пропя в пролуките на циглите и капака на прозореца. По Дунава преминаваше товарен кораб и вълните напевно се разбиваха в каменния зид. С всяка изминала минута плясъкът на вълните замираше като пулса на умиращ човек.

- Имам една молба - обади се Ангелов.

- Кажете? - запита прокурорът.

- Отворете капака на прозореца, за да видя луната за последен път!

Прокурорът махна с ръка към един от охраната, той изтегли дългата летва, с която го залостваха, откри дъсчената преграда и срещу лицата на осъдените се показа огромната пълна луна, застанала замислено в синия купол, раз плела над земята златна мрежа, в която бяха вплетени съдбите на нещастни и щастливи, на влюбени и осъдени на смърт!

Като замислен философ осъденият на смърт се вглежда дълго в големия сребърен диск, изпъстрен със сини жили в средата, сякаш търсеше в него място за вечния си дом. Съзерцанието продължи около 10 минути. Заедно с него гледаха луната и палачите, никой от тях не беше я наблюдавал така съсредоточено, никой не беше се възхищавал от красотата ѝ така, както тая вечер. От нейната красота се възхищават само влюбените и осъдените на смърт! За всички други тоя приказен нощен блясък е неразбираем и далечен. През голямата и пълноводна река лунното отражение образуваше златна пътека, стихията беше разляла срещу лицата на осъдените разтопен метал. Пътеката мамеше за далечни простори, но на ръцете тежаха вериги, над главата висеше въженият клуп. Това беше жестоката истина! Далеч над Дунава тъмнееше румънският бряг. Водата шумолеше безгрижно в каменния зид старата песен, пята от векове. Това беше вечната реалност: луна, вода, брегове и хора, някои от които умираха невинни!

Най-после Ангелов махна със свободната си ръка и каза:

- Стига! Затворете капака!

Никой не изпълни последната дума! Капакът остана отворен и луната стана свидетел на страшното и вечното!

- Благодаря ви! - каза Ангелов.

- Мога ли да изпея една песен? - запита Апостолов.

- Може! - отговори прокурорът.

В студената бъчварска работилница ечна чистия алтов глас на осъдения. Той запя:

Гърди си с рози накичи,  
на младини се насити...

Гласът излезе през отворения дървен капак, сля се с плясъка на вълните, за да остане вечен и безсмъртен като тях!

Райков също поиска думата и изпя с неповторимо вълнение любимата си от детството песен:

Когато бях овчарче  
и стадото пасях,  
бях много благодарен,  
макар и сиромас...

Хладнокръвието на осъдените смути екзекуторите. Те промениха цвета на лицето, ръцете на някои трепереха... Прокурорът предложи още няколко пъти последната дума на останалите осъдени, но те мълчаха. Ангелов се обърна към него и каза:

- Сега имате думата вие!

Започна най-страшното.

- Слагайте чувалите! - нареди човекът с белега.

Един от охраната взе седемте чували, праметна ги през ръката като сватбен дар и ги подаваше един по един на човека с подвижната стълба, който ги надяваше на главите на осъдените. Когато манипулацията свърши, членовете на комисията се спогледаха да не би да е забравено нещо и като се убедиха, че клуповете са окачени на шиите, прокурорът нареди:

- Ритни дъската!

Двама от охраната ритнаха едновременно и тя избяга изпод краката на осъдените. Краката останаха без опора, телата виснаха на конопените въжета, започнаха да се мятат като под команда, всички се завъртяха надясно, застояха, после се завъртяха наляво, застояха пак, после отново надясно... Това се повтори няколко пъти и най-после като дюлгерски отвеси останаха в покой. Телата още се гърчеха и членовете на комисията побягнаха към канцеларията. Бяха направили около 30 крачки, когато един от охраната извика след тях:

- Чакайте, върнете се, има един жив!

- Жива, баба ти! Нали ги видяхме като се въртяха! отговори един от комисията, но оня продължаваше да вика.- Върнете се, има един жив!

Апостолов не беше на дъската. Той беше на отделен стол, затова живя няколко минути

повече!

Луната беше излязла над рамката на прозореца, блясъкът ѝ беше изчезнал. Тя беше надянала на светлото си лице траурна одежда и хвърляше на земята тъмни сенки.

- Режете въжетата, съблечете ги голи! Скатайте дрехите поотделно и товарете в колите! - нареждаше човекът с белега.

Капакът на бъчварницата остана отворен! Зимният вятър свиреше в разместените керемиди.

## 62

Звезда изкачи бързо петте външни стъпала, които водеха за полуетажа на квартирата. Отвори рязко външната врата, съблече в антрето коженото палто и влезе в спалнята. Страните ѝ пламтяха от възбуда, тя сама не знаеше какво става с нея, Истината за трагичния край на Фердинанд беше жестока, но тя свикна с нея - както земята с тежестта на планините. Сега излезе друг, неподозирани проблем, това, което промърда в корема, ще дойде ден да поиска бял свят и по всички закони на биологичните процеси този ден ще дойде!

- Боже мой! Нима си определил да бъда майка на дете без баща? Какво ще му трябва в първите дни? Пелени... още много неща.

Тя извади чекмеджетата на гардероба и започна да рови в тях, като ги изпразваше едно след друго, заделяше демодирани си тоалети встрани, неушитите басми и необличани жилетки.

В последното чекмедже, отдолу нагоре бяха покривките за маса и възглавници. Там рядко слагаше нещо и просто беше забравила какво има. Затова реши да пререди и него. За да си спести неудобството да стои наведена, тя извади цялото чекмедже, обърна се бързо и го постави на спалнята. Без да раздипля всичко, тя повдигна широката страна на чекмеджето и си припомни кое за какво беше. Извади една малка пошивана възглавница, изпъстрена с теменужени цветчета.

- То и възглавница ще трябва, ето тази е добра! – каза на себе си тя и устните ѝ се разпънаха в нежна усмивка. Когато взе в ръцете си чекмеджето, за да го положи на място, погледът ѝ падна на тънка папка с тъмни корици и тя застоя срещу нея ужасена... Папката беше скрита там като мярка за сигурност! Ясно, това беше дело на Фердинанд, но защо, защо не ми каза? Остави обратно чекмеджето на спалнята и взе папката. По тялото ѝ пропъзяха студени тръпки от някаква неизвестна тайнственост. До тези листа бяха се докосвали пръстите на Фердинанд! Отвори горната корица и прочете:

Строго секретно!

До командира на  
3-ти пехотен Бдински полк

### ДОКЛАД

за резултатите от акцията по ликвидиране на нелегалните бандити и техните помагачи.

.....

Убити 17 души, арестувани 12 ятаци и вербувани разкажли се помагачи, които се зачислиха като СС на разузнавателния отдел!

На същите са изплатени еднократни възнаграждения от 10 хиляди лева и 15-дневен домашен отпуск.

Горната дейност е от политически характер и следва да остане в тайна.

Доклада е в единствен екземпляр.

Досиетата остават в оперативния щаб за сведение и използване на лицата в следващи акции.  
20.01.1944 г.



Адютант:

(Ф. Симеонов)

Когато прочете последната дума - името на автора Звезда се олюля и седна на леглото. Лицето ѝ изглеждаше удължено, косите бяха се спуснали встрани, тя приличаше на статуя от бял мрамор.

**Ето ги! Това са черните досиета**, за тях **обещаваха един човешки живот!**.. Но те отнеха живота на десетки други!.. Защо е скрил от мен това? Откога са тук?.. Пък трябвало ли е една жена да знае служебните тайни на мъжа си?.. Как да постъпя с тях? С кого да ги споделя?.. Уплашената самотна жена мисли дълго, най-после реши: Никому! Така, както е постъпил той! Тя запомни някои от имената на отличилите се, те се отличаваха и сега в служба на новите си господари! Други се спотайваха плахо и очакваха времето да блеснат!

Звезда намести папката отново в дъното на гардероба, зави я със светла амбалажна хартия, защото нейната тъмна обвивка се преливаше в черно, за да прикрие името, под което се търсят.

На спалнята бяха разхвърляни разноцветни кълбета и гранки от стари плетива. Тя ги събра в малката възглавница, която избра за бъдещата си рожба. Съвзе се от уплахата, която родиха в нея **черните досиета**, оправи косите си, потри с длани лицето, за да утаи в него младата кръв. В корема ѝ отново промърда оживялото дете, тя сложи ръката си отгоре, за да усети по-добре движенията му.

- Ако някога, някой от тези му препречи пътя и го нарече дете на враг, на фашист, тогава ще проговорят **черните досиета!** - реши в себе си тя и тръгна за кухнята, където лежеше болния Манчев.

По молба на Звезда д-р Койчева посети болния в нейно отсъствие, прегледа го основно и откри силна простуда. Постави му две инжекции и предписа по-ефикасни лекарства.

- Така температурата ще започне да спада след 12 часа. Два дена след нормализирането ѝ ще пазиш стаята, като ще продължаваш с лекарствата по предписанието. На четвъртия ден ще се почувстваш здрав, с голямо желание да излезеш навън, не се поддавай на изкушението! От високата температура организмът е изтощен и е податлив на повторно заболяване, затова внимавай! Поемай пресен въздух чрез чести проветрявания, на шестия ден можеш да излезеш по два пъти на ден за по един час, след седмия - на училище.

- Благодаря ви, д-р Койчева, ще изпълнявам указанията ви!

- Но ти си сам, кой ще купи лекарствата ти? Дай рецептата, аз ще ги донеса!

- Моля ви, не се грижете!

В това време вратата на Звездината стая се хлопна и двете жени се срещнаха в антрето.

- Е, как е, д-р Койчева?

- Добре е, никаква опасност засега! Температурата се понижава, да спазва всичко, което предписах. С новите лекарства да започне след 3 часа!

- Благодаря ви, вие сте не само лекар, но човек и майка! Лекарката се вгледа в промененото ѝ лице, по което пулсираше плаха радост. Вгледа се в надрелите гърди и заобления корем. Не беше трудно за една жена-лекарка да открие промяната в младата жена и тя запита:

- Звезде, ти... какво?! Не разбираш ли какво става с теб!

Младата жена опря глава в гърдите на лекарката и избухна в смесен плач. Лекарката я прегърна с майчина нежност и настоя:

- Не плачи, в това състояние сълзите са вредни! Кога разбра? Усети ли го?

- Усетих го, д-р Койчева, днес, в момента, когато обявиха присъдата на Ферчо!

- Нали ти казах, не плачи! Сълзите облекчават мъката, но грижите остават! Помисли за него, за себе си!.. -Лекарката не се доизказа, помилва разплаканото лице на младата жена и каза: - Довиждане, милата ми, бъди разумна!.. Грижи се за болния, ако се нуждаеш от съвет, винаги съм на твое разположение, специалността ми е гинекология и общи болести!

Затворената врата на кухнята издайнически пропускаше всяка дума до ушите на болния. Той цял се превърна в слух и не пропусна нищо! В душата му настъпи необясним преврат! Почувства лекота, родена от дива радост! Желаше да сподели радостта на бъдещата майка, да ѝ даде вяра и сила и той го направи по своему. Желаше да ѝ помогне, би станал от леглото веднага, да я облекчи от грижите ѝ, да я понесе на ръце и да летят към едно общо щастие!..

Звезда изпрати лекарката до пътната врата и когато хвана бравата на вратата, зад която лежеше Манчев, той се направи на заспал. Големите мигли бяха хвърлили рехави сенки върху

повехналото младо лице, устните от температурата аленееха до кървавочервено, бяха покрити с тънък слой напукана ципа. Ръцете бяха смилено изпънати до бедрата и той сполучливо имитираше спящ болник. Само едно го издаваше, сърцето биеше леко и бието на юргана подскачаше. Звезда помисли, че той наистина спи, наведе се ниско над него, като пресрещна с длан косите си, за да не опрат в страните му. Забеляза неспокойните удари на сърцето и трепна плахо, Взе от масата рецептата и се упъти към вратите, искаше да пита лекарката за сърцебиенето, но той се обади:

- Звездо, къде отиваш?

- На аптеката, а... ти защо не спиш?

- Бях заспал!

- Как си?

- Добре!

- Не си добре! Когато човек спи, сърцето едва чука, а твоето ще изхвъркне?! Ще извикам д-р Койчева!

- Недей! Моля те, излъгах те, буден бях!..

- А тези неспокойни удари!? Това е сърцебиене, то ще се измори и...

Звезда беше дошла близо до него. Той измъкна ръцете над завивката, хвана в едната си голяма длан нейните и обясни:

- Това не е болест! Това е друго, някои го наричат вълнение, а други... любов!.. Твоето спокойно ли е?

- Не, но аз имам причина - има защо!

- И моето има защо! Твоята скръб беше и моя, искам радостта да разделим! Ако първата дума на детето е мамо, втората е тати!

Звезда се отдръпна настрани уплашена, тя не беше изненадана от това. Женската интуиция беше я предупредила за някакво откровение, но тя не забрави, че той е ерген, а тя женена, при това жена на офицер - изчезнал в **безотговорните дни на революцията!** Такива ги дамгосват с прозвището враг-фашист! Това пораждаше в нея страх и съмнения.

## *Заклучително обръщение*

Убеден съм, че много хора не желаят вие да знаете това, което току що прочетохте. То е едно страшно обвинение срещу тяхната идеология и срещу самите тях. Много от инквизиторите са още живи и не само че никой не им е потърсил сметка за техните кървави деяния, а се осмеляват да убиват и ликвидират малкото останали инкви-зирани живи свидетели, които почти простиха на мъчителите си.

Описаните зверства са изповед на един ремсис, когото може би съвестта гризе. Такива срещнах много. Никой не е щастлив. Последната им изповед е - вярвахме в нещо, което ни излъга.

Всичко това е само една много малка част от страданията и унищожението на нашия народ. Къде ни води настъпилата днес апатия? За това, че повечето наши управници и политици не са повече **наши**, не бива да се предадем на поражение. Те, както са дошли, така ще си отидат. Личните амбиции отново отживяват. Старото ще си отиде. Надеждата е в младото ни поколение.

В народа ни са настъпили морална криза, апатия и страх, въпреки че комунизмът не се ползва със симпатиите и подкрепата на народа ни, над който вече властваха. Нека това вече никога не се повтори. Всички знаят откъде идва нашето зло, но малцина изразяват публично своето недоволство. И това се дължи не на симпатия, а на страх. Не е ли това едно обезличаване и обезценяване на личността, което води към окончателното ни заробване - единствената цел на нашите поробители. Всички световни революции, диктатури и човешки катаклизми са ставали единствено поради човешка и национална апатия.

Да престанем да се самозалъгваме. Опасността е несъмнена, продължителна" и много страшна. Застрашени са всички без изключение, дори и тези, които ни подвеждат. Ако твърдо и непоколебимо се противопоставим на съзнателните и несъзнателните заговорници, те ще капитулират. Те се мобилизират, но нека се мобилизираме и ние. Не само сме болшинство, но и моралното право е на наша страна. Огромният политически вакуум трябва да бъде запълнен от едно общонародно движение за национално обединение и възход. Едно обединение не само за права, но и за задължения.

Необходими са една нова духовна демокрация и раз-крепостяване. Всеки български патриот е длъжен със себеотрицание да поеме социалната си роля.

Монархия или република - ще решим, след като премахнем врага. Всяка пасивност и апатия са дезертърство към нашата държава и самите нас.

Спасението е само в обединението на всички патриотични сили за едно по-добро бъдеще.

## МЪДРОСТИ

- *Когато лошият се преструва на добър, тогава той е най-лош.*
- *Помни, че ще умреш и ти както всеки друг.*
- *Спомни си човече, че си прах и че на прах ще се превърнеш.*
- *Всеки най-малко познава себе си.*
- *На човека не е позволено да знае всичко.*
- *Никой не обича родината си затова, че е голяма, а че е негова.*
- *Смелостта не умее да отстъпва пред опасностите.*
- *Доказателствата не се броят, а се теглят.*
- *Държавата не се управлява добре, когато мнозина заповядват.*
- *Не е важно колко време, а колко добре си живял.*
- *Не е щастлив който много знае, а който прави това, което знае, ча е добро.*
- *Познавайки нещастieto, зная да помагам на нещастните.*
- *Не лесно се измисля престъпление за невинния.*
- *Нито една голяма буря не трае дълго време.*
- *Там където е имало дълго огън, винаги има дим и нещо пуши.*
- *Угаждането създава приятели, истината - неприятели.*
- *Живей в мир с хората, а води война с пороците им.*
- *На малкия прилича малкото.*
- *Наказанието може да се намали, а вината е вечна.*
- *Бог отнима разума на онзи, когото иска да погуби.*
- *Който равнодушно гледа злото е лош.*
- *Обвинявам - доказвам.*
- *Който живее само за себе си, с право се счита умрял за другите.*
- *Който мълчи, значи е съгласен.*
- *Само който мълчи не се излага на опасност.*
- *Когато бедният започне да подражава на богатия, загива..*
- *За да се поправят мнозина, един трябва да пострада..*
- *Не чуваме истината, защото не я говорим.*
- *Следите от кръвта ги плашат.*
- *Пепелта изравнява всички ни, неравни се раждаме, равни умираме.*
- *Живей за другите, ако искаш да живееш за себе си.*
- *Ако търниш пороците на твоя народ, правиш ги свои.*
- *Блажени са тези, които имат едно око на земята на слепците.*
- *Добрният овчар стриже овцете, но не ги дере.*
- *Използвай всеки ден от живота си, понеже последния е кратък.*
- *Противни неща се лекуват с противни средства.*
- *Продължителната почивка е храна на пороците.*
- *Съвестта наказва дори и без да е осъдил законът.*
- *Дори и от излекуваната рана остава белег.*
- *Не поискано извинение потвърждава едно обвинение.*
- *Мнозина се грижат за славата си, малцина за съвестта си..*
- *Природен закон е да мразиш оногова, от когото се боиш.*
- *Прощавай другиму често, на себе си никога.*
- *На падналия винаги се подава ръка.*
- *С умрелия лъв дори и зайците се гаврят.*
- *За предпочитане е една свобода с всички свои угрози, пред едно тираническо правителство с всички свои благодеяния.*